

ΤΟ ΤΑΞΕΙΔΙ

ΣΤΗ ΜΥΡΤΙΩΤΙΣΣΑ

Στὰ καίκια τ' ἀραγμένα, τὰ δεμένα
Στὰ καίκια ποῦ δὲν πᾶνε πουθενά,
Θὰμποῦμε νὰ γυρίσωμε τὰ ξένα.

Ψυχὴ μου, θ' ἀπολάψωμε τὰ ὠραῖα
Θαλασσομαχητά, θὰ ἰδοῦμε χῶρες
Ἄσάλευτοι ἐδῶ νὰ στήν προκυμαία.

Τοῦ πλέον ἀντρείου Ρωμηοῦ καρaboκέρη
Τὴν δόξα, ἀγαπημένη, θὰ γευτοῦμε
Ἄκουμπισμένοι ἐδῶ στὸ παραθύρι.

Πάσσαρες, λόβερ, σκοῦνες, τρεχαντήρια
Τὴν ὄρα ποῦ κοιμοῦνται στὸ λιμάνι
Θὰ μᾶς σπρώχνουν σὲ ἀφρόλουστα ἀκρωτήρια.

Φορτωμένη μέ κίτρα, εὐωδιασμένη
Θὲ νὰ μᾶς πάη σὲ ἀνάκουστο ταξεῖδι
Νύφη γολέττα ἀπὸ τὸ Γαλαξειδί.

Σὲ ἀκρογιαλιὲς μὲ φιλντισὶ χαλίγια
 Στὸ Μάη καὶ στὸν Ἀπρίλη τῶν κυμάτων
 Σὲ ἐνάλιους κήπους, σέρρες ἀπὸ φύκια

Βάρκα ἀπ' τὰ Βάτικα θὰ μᾶς γλυστρήση
 Καὶ Μυκονιάτικο πανὶ πελώριο
 Σὲ δειλινῶν φωτιῆς θὰ μᾶς βυθίση.

Σ' ἀργυρὸ θυμιατῆρι καίοντας ὀλη
 Τῆ μυστικῆ πολυπάθη ψυχῆ μας
 Θὰ πᾶ νὰ προσκυνήσωμε τὴν Πόλι

Καὶ στὴ Μεσόγειο τὴν τραγουδημένη
 Τοῦ κόσμου θὰ διαβάσωμε τοὺς θρούλους
 Νανουρισμένοι, θαλασσοδαρμένοι ...

Σὲ πολιτεῖες βαρειές, πυκνές, πολύβουες
 Θὰ μποῦμε — στὴ βαθύλαλη ἀγορά των
 Θὲ νὰ χαροῦμε — ἀπ' τὰ καμπαναρειά των

Θ' ἀκούσωμε τῆς Ὄρες — στὴ βαθειά των
 Λεωφόρο θὰ ξυπνήσουνε οἱ σφυγμοὶ μας —
 Στὰ στενά των σωκάκια οἱ στοχασμοὶ μας.

Τ' ἄπνεγο κάμμα, τὰ μπουρίνια, οἱ πάγοι,
 Δὲ θὰ ἐμποδίσουν τὴ λευκὴ μας πλώρη
 Στὰ πλέον πικρὰ ν' ἀφρολουσιτῆ πελάγη.

Κάβοι ὄρθοι, φάροι, δάση, ἡ παραλία
 Θὰ φεύγουν, θὰ κουράσωμε τοὺς γλάρους
 Μακρὰ μας τὰ νησιὰ θὰ πλέουν σὰν πλοῖα.

Τόλμες θὰ μᾶς κυττάξουν μ' ἄγρια ζήλεια,
 Θὰ λαχταρᾶν στὸ διάβα μας ἡ Πιλήξι
 Καὶ θὰ μᾶς χαιρετίσουνε μαντήλια ...

Κι' ὅταν τ' ἀκούσωμε ὄλα, ὄλα τὰ ἰδοῦμε
 Καὶ ξεκινήσωμε γιὰ δῶ, καὶ τόπους
 Χρώματα, σκιές, ἦχους, ρυθμούς, ἀνθρώπους

Τοὺς νοιώσωμε νὰ σβύνουν μὲς τὸ βράδυ
 Τῶν λογισμῶν μας, ὅταν κουρασμένοι,
 Ἄφωνοι ἀπὸ τῆς θύμησης, γυρμένοι

Στὴν πλώρη ἐρθοῦμε πίσω κάποια νύχτα —
 Γι' ἀμοιβὴ τῆς τρελλῆς μας φαντασίας
 Θὲ νὰ χυθῆ στα οὐράνια ὁ Γαλαξίας

Καὶ στὴ γλαρὴ ἡσυχία τῆς νύχτας, γλάστρα
 Θὰ ὑψώση ἡ ἀραγμένη μας γολέττα
 Κατάρτια καὶ σκοινιά ἀνθισμένα ἀπὸ ἄστρα !

ΖΑΧ. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Ἔχασε τὴν παλιὰ του ὀρμή, τὸ θάρρος του.
Τοῦ κουρασμένου σώματός του, τοῦ ἄρρωστου

σχεδόν, θᾶχει κυρίως τὴν φροντίδα. Κι ὁ ἐπίλοιπος
βίος του θὰ διέλθει ἀμέριμος. Αὐτὰ ὁ Φίλιππος

τουλάχιστον διατείνεται. Ἐπίκει κύβους παίζει
ἔχει ὄρεξι νὰ διασκεδάσει. Στὸ τραπέζι

βάλλε πολλὰ τριαντάφυλλα. Τὶ ἂν στὴν Μαγνησία
ὁ Ἄντιοχος κατεστράφηκε. Λένε πανωλεθρία

ἔπεσ' ἐπάνω στοῦ λαμπροῦ στρατεύματος τὰ πλήθη.
Μπορεῖ νὰ τὰ μεγάλωσαν ὅλα δὲν θᾶναι ἀλήθεια.

Εἶθε. Γιατὶ ἀγκαλὰ κ' ἔχθρος, ἦσανε μιὰ φυλή.
Ὅμως ἓνα «εἶθε» εἶν' ἀρκετό. Ἴσως κιόλας πολύ.

Ὁ Φίλιππος τὴν ἐορτὴ βέβαια δὲν θ' ἀναβάλει.
Ὅσο κι ἂν στάθηκε τοῦ βίου του ἡ κόπωση μεγάλη,

ἓνα καλὸ διατήρησεν, ἡ μνήμη διόλου δὲν τοῦ λείπει.
Θυμᾶται πόσο στὴν Συρία θρήνησαν, τὶ εἶδος λύπη

εἶχαν, σὰν ἔγινε σκουπίδι ἡ μάνα των Μακεδονία.—
Ν' ἀρχίσει τὸ τραπέζι. Δούλοι· τοὺς αὐλοῦς, τὴ φωταφία.

Η ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΣΕΛΕΥΚΙΔΟΥ

Δυσανεστήθηκεν ὁ Σελευκίδης
Δημήτριος νὰ μάθει ποῦ στὴν Ἰταλία
ἔφθασεν ἓνας Πτολεμαῖος σὲ τέτοιο χάλι.
Μὲ τρεῖς ἢ τέσσερες δούλους μονάχα
πρωχοντυμένος καὶ πεζός. Ἔτσι μιὰ εἰρωνία
θὰ καταστήσουν πιά, καὶ παίγνιο μὲς στὴν Ρώμη
τὰ γένη των. Ποῦ κατὰ βάθος ἔγιναν
σὰν ἓνα εἶδος ὑπηρεταί τῶν Ρωμαίων
τὸ ξέρει ὁ Σελευκίδης, ποῦ αὐτοὶ τοὺς δίδουν
κι αὐτοὶ τοὺς παίρνουνε τοὺς θρόνους των
αὐθαίρετα, ὡς ἐπιθυμοῦν, τὸ ξέρει.
Ἄλλὰ τουλάχιστον στὸ παρουσιαστικὸ των
ἂς διατηροῦν κάποια μεγαλοπρέπεια
νὰ μὴ ξεγνοῦν ποῦ εἶνε βασιλεῖς ἀκόμη,
ποῦ λέγονται (ἀλοίμονον!) ἀκόμη βασιλεῖς.

Γι' αὐτὸ συγχίσθηκεν ὁ Σελευκίδης
Δημήτριος· κι ἀμέσως πρόσφερε στὸν Πτολεμαῖο
ἐνδύματα ὀλοπόρφυρα, διάδημα λαμπρό,
βαρύτιμα διαμαντικά, πολλοὺς
θεράποντας καὶ συνοδοῦς, τὰ πιὸ ἀκριβὰ του ἄλογα,
γιὰ νὰ παρουσιασθῆι στὴν Ρώμη καθὼς πρέπει,
σὰν Ἄλεξανδρινὸς Γραικὸς μονάρχης.

Ἄλλ' ὁ Λαγίδης, ποῦ ἦλθε γιὰ τὴν ἐπαιτεία,
ἤξερε τὴν δουλειὰ του καὶ τ' ἀρνήθηκε ὅλα·
διόλου δὲν τοῦ χρειάζονταν αὐτὲς ἡ πολυτέλειες.
Παληοντυμένος, ταπεινὸς μῆκε στὴν Ρώμη,
καὶ κόνεψε σ' ἐνὸς μικροῦ τεχνίτου σπίτι.
Κ' ἔπειτα παρουσιάσθηκε σὰν κακομοίρης,
καὶ σὰν πτωχάνθρωπος στὴν Σύγκλητο,
ἔτσι μὲ πιὸ ἀποτέλεσμα νὰ ζητιανέψει.

ΟΡΟΦΕΡΝΗΣ

Αὐτὸς ποῦ ἐπάνω στὴν χρυσὴ μονέδα
μοιάζει σὰν νὰ χαμογεᾷ τὸ πρόσωπό του,
τὸ ἔμορφο, λεπτὸ του πρόσωπο,
αὐτὸς εἶν' ὁ Ὅροφέρνης Ἀριαράθου.

Παιδὶ τὸν ἔδιωξαν ἀπ' τὴν Καππαδοκία,
ἀπ' τὸ μεγάλο πατρικὸ παλάτι,
καὶ τὸν ἐστεύλανε νὰ μεγαλώσει
στὴν Ἰωνία, καὶ νὰ ξεχασθεῖ στοὺς ξένους.

Ἄ ἑξαίσιες τῆς Ἰωνίας νύχτες
ποῦ ἄφοβα, κ' ἑλληνικὰ ὄλωσ' διόλου
ἐγνώρισε πλήρη τὴν ἠδονή.
Μὲς στὴν καρδιά του, πάντοτε Ἀσιανός·
ἀλλὰ στοὺς τρόπους του καὶ στὴν λαλιά του Ἕλλην,
μὲ περυσζέδες στολισμένος, ἑλληγοντυμένος,
τὸ σῶμα του μὲ μύρον ἰασεμιοῦ εὐωδιασμένο,
κι ἀπ' τοὺς ὠραίους τῆς Ἰωνίας νέους,
ὁ πιὸ ὠραίος αὐτός, ὁ πιὸ ἰδανικός.

Κατόπι σὰν οἱ Σύροι στὴν Καππαδοκία
μπῆκαν, καὶ τὸν ἐκάμαν βασιλέα,
στὴν βασιλεία χύθηκεν ἐπάνω
γιὰ νὰ χαρεῖ μὲ νέον τρόπο κάθε μέρα,
γιὰ νὰ μαζεύει ἀρπαχτικά χρυσὸ κι ἀσήμι,
καὶ γιὰ νὰ εὐφραίνεται, καὶ νὰ κομπάζει,
βλέποντας πλούτη στοιβαγμένα νὰ γυαλίζουν.
Ὅσο γιὰ μέριμνα τοῦ τόπου, γιὰ διοίκηση—
οὔτ' ἤξερε τί γέρονταν τριγύρω του.

Οἱ Καππαδόκες γρήγορα τὸν βγάλαν·
καὶ στὴν Συρία ξέπεσε, μὲς στὸ παλάτι
τοῦ Δημητρίου νὰ διασκεδάξει καὶ νὰ ὀκνεύει.

Μιά μέρα ὥστόσο τὴν πολλὴν ἀργία του
συλλογισμοὶ ἀσυνείθιστοι διεκόψαν·

θυμήθηκε ποῦ ἀπ' τὴν μητέρα του Ἀντιοχίδα,
κι ἀπ' τὴν παλιὰν ἐκείνη Στρατονίκη,
κι αὐτὸς βαστοῦσε ἀπ' τὴν κορώνα τῆς Συρίας,
καὶ Σελευκίδης ἦτανε σχεδόν.
Γιὰ λίγο βγήκε ἀπ' τὴν λαγνεῖα κι ἀπ' τὴν μέθη,
κι ἀνίκανα, καὶ μισοζαλισμένος
κάτι ἐζήτησε νὰ ραδιοιργήσει
κάτι νὰ κάμει, κάτι νὰ σχεδιάσει,
κι ἀπέτυχεν οἰκτρὰ κ' ἐξουδενόθη.

Τὸ τέλος του κάπου θὰ γράφηκε, κ' ἐχάθη·
ἢ ἴσως ἡ ἱστορία νὰ τὸ πέρασε,
καί, μὲ τὸ δίκιο της, τέτοιο ἀσήμαντο
πράγμα δὲν καταδέχθηκε νὰ τὸ σημειώσει.

Αὐτὸς ποῦ ἐπάνω στὴν χρυσὴ μονέδα
μὰ χάρι ἀφήκε ἀπ' τὰ ὠραία του νεῖατα,
ἀπ' τὴν ποιητικὴ ἔμορφιά του ἕνα φῶς,
μιά μνήμη αἰσθητικὴ ἀγοριοῦ τῆς Ἰωνίας,
αὐτὸς εἶν' ὁ Ὅροφέρνης Ἀριαράθου.

ΜΑΝΟΥΗΛ ΚΟΜΝΗΝΟΣ

Ὁ βασιλεὺς κῆρ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς
μὰ μέρα μελαγχολικὴ τοῦ Σεπτεμβρίου
αἰσθάνθηκε τὸν θάνατο κοντά. Οἱ ἀστρολόγοι
(οἱ πληρωμένοι) τῆς αὐλῆς ἐφλυαροῦσαν
ποῦ ἄλλα πολλὰ χρόνια θὰ ζήσει ἀκόμη.
Ἐνῶ ὅμως ἔλεγαν αὐτοί, ἐκείνος
παλιῆς συνήθειες εὐλαβεῖς θυμᾶται,
κι ἀπ' τὰ κελλιά τῶν μοναχῶν προστάζει
ἐνδύματα ἐκκλησιαστικὰ νὰ φέρονται,
καὶ τὰ φορεῖ, κ' εὐφραίνεται ποῦ δείχνει
ὄφι σεμνὴν ἱερέως ἢ καλογήρου.

Εὐτυχισμένοι ὄλοι ποῦ πιστεύουν,
καὶ σὰν τὸν βασιλέα κῆρ Μανουὴλ τελειώνουν
ντυμένοι μὲς στὴν πίστι τῶν σεμνότητων.

ΚΡΗΝΗ

Νοιώθει ή ψυχή μου μιὰ γαλήνη
σὰ ξαποστάση ή τρικυμία,
μέσα μου τραγουδᾷ μιὰ κρήνη
σάν σέ καμπίσαιαν ήρεμία.

Γλυκούς σκοπούς στην ὕπαρξή μου
ὁ ψίδυρος τῶν δέντρων χύνει
καί μοῦ ἀπαλύνουν τή ζωή μου
οἱ κόκκινοι κι οἱ ἄσπροι κρῖνοι.

Ἡ αἴσθησες μου φτερουγίζουν
μαζί μέ τὰ θαλασσοπούλια
κι δλάνοιχτα τὰ φυλλοκάρδια
πίνουν τὸ φῶς ἀπὸ τήν πούλια.

Ἡ ἐπιθυμίες μου ἀναγαλλιάζουν
στή νιόβλαστη δροσάτη χλόη,
στόν εὐθυμο χορὸ τὰ νιάτα
ξεχνοῦν τοῦ χρόνου τὸ ρολόϊ.

Γεύονται οἱ πόροι τοῦ κορμιοῦ μου
τὸ δλόξανθο εὐωδᾶτο μέλι
μέ καλωσύνη χαρισμένο
ἀπ' τῆς ἀγάπης τήν κυψέλη.

Ἀπὸ τὸ γέλιο τῶν ματιῶν σου
χαρᾶς τραγοῦδι θ' ἀναβούση
μέσ τῆς ψυχῆς μου τήν εἰρήνη.
Μέσα μου κελαδᾷ μιὰ βρύση.

ΛΕΥΚΟΤΗ

Στ' ἀγιόκλημα καί τή γαρδένια,
τ' αὐγινὸ ρόδο καί τὸ λείριο,
ἔλα νὰ βροῦμε τή λευκότη
καί τ' ἄχραντό της τὸ μυστήριο.

Τὸν πρωτοξύπνητον ἀνθὸ τους
ή μυγδαλιές θὰ μᾶς χαρίσουν,
σὲ λίκνα ἀπὸ τή φυλλωσιά τους
ή λεῦκες θὲ νὰ μᾶς λικνίσουν.

Θ' ἀσπρογαλιάσουν σταλαχτίτες
μέσ τῆς ζωούλας μας τὸ σπήλιο,
οἱ γλάροι στ' ἄσπιλα φτερά τους
θὰ μᾶς ὑψώνουνε στὸν ἥλιο.

Στὰ διάφανα νερὰ τῆς λίμνης
οἱ κύκνοι θὲ νὰ μᾶς φιλέψουν,
τὴν πάλλευκή μας τὴν Ἀγάπη
ἀγνοὶ τεχνίτες θὰ λαξέψουν.

Καί στάζοντας μέσ τή ψυχή μας
τὴ χιονολούλουδη φιλία,
πᾶμε, Γλυκειά μου, νὰ λουστοῦμε
μέσ τὴν πηγὴ τὴν Κασταλία.

Η ΑΣΠΙΔΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΗ

Ἔτσι ἡ Ἀλκμήνη ἢ κορασιὰ τοῦ ἄρχοντα τῶν λαῶν
 τοῦ Ἐλεχτρούωνα, ἀφίνοντας καὶ σπῖτι της καὶ πάτρια
 γῆς, μὲ τὸν Ἀμφιτρούωνα τὸ βλάμη ἦρθε στὴ Θήβα.
 Στὸ ἀκάλλι καὶ στὸ ἀνάστημα ξεπέριναε τίς γυναῖκες
 ὄλες, καὶ ἀπ' τίς θνητὲς καμμά, ποῦ μ' ἄντρες ἐκοιμήθη 5
 καὶ ἐγέννησε, νὰ παραβγεῖ μαζί της δὲ μποροῦσε.
 Ἀπ' τὰ μαλλιά ὡς τὰ βλέφαρα τὰ γαλανά της, μάγιο
 ὅμοιο μὲ τῆς ὀλόχουσης ξεσποῦσεν Ἀφροδίτης,
 καὶ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδιάς τὸν ἄντρα της τιμοῦσε
 ὅσο καμμά δὲν τίμησεν ὡστόσο τὸ δικό της. 10
 Ἀλήθεια ὁ Ἀμφιτρούωνας, γὰρ βώδια χολιασμένος,
 τὸν ξακουστὸ πατέρα της σκότωσε μὲ τὴ βία,
 καὶ ἀφίνοντας τὴν πάτρια γῆς, στὴ Θήβα ἦρθεν ἰκέτης,
 στοὺς ἀσπιδόφορους Καδμείους. Μὲ τὴν τρισεύγενή του
 γυναῖκα κατοικοῦσε αὐτοῦ, μὰ δίχως ν' ἀπολάβει 15
 τῆς κόρης τοῦ Ἐλεχτρούωνα τῆς ὠριοστραγαλοῦσας,
 πριχοῦ τῶν μεγαλόκαρδων τῶν γυναικαδεοφιῶν του
 τὸ φόνο δὲν ξεδικηθεῖ, καὶ κάψει τῶν Ταφίων
 τίς χώρες καὶ τῶν Τηλεβῶν. Κι εἶταν οἱ Θεοὶ μαρτύροι 20
 ποῦ ἐξαναγκάστη, καὶ γι αὐτό, τρέμοντας τὴν ὀργή τους,
 νὰ σώσει τὸ ἔργο ἐβιάζονταν ποῦ πρόσταξεν ὁ Δίας.
 Μαζί του οἱ πολεμόχαροι βαδίξαν ἀλογάδες
 οἱ Βοιωτοί, ποῦ ἀνάπνεαν ἀπάνου ἀπ' τὰ σκουτάρια,
 καὶ οἱ μαχητᾶδες οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ ἀντροειόψυχοι Φωκῆδες. 25
 Κι ὁ γιὸς τοῦ Ἀλκαίου ὁ βγενικὸς ἀρχηγὸς σ' ὄλους εἶταν,
 καὶ ὄλοι τὸν ἐδοξάζανε. Μὰ ὁ Δίας πατέρας σκέδιο
 στὸ νοῦ του ἄλλο ἐκατάστρωνε: ἕναν ἦρωα νὰ γεννήσει,
 ποῦ ἀπ' τοὺς Θεοὺς καὶ τοὺς θνητοὺς τὸν κίντυνο νὰ διώξει.
 Κι εὐτὺς δόλους ὑφαίνοντας, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπό του 30
 κατέβηκε μ' ἀποθυμῆς νυχτερινῆς γιομάτος
 γὰρ ὀμορφοζώντανη θνητῆ, καὶ ἦρθε στὸ Τυφαόνιο.
 Ἀπέκει ἀνέβη στὴν κορφὴ τοῦ Φίκιου ὁ σοφὸς Δίας,
 ὅπου σὰν ἔκατσε, ἄρχισε τὰ θαυμαστά του σκέδια
 νὰ μελετᾶ, καὶ ἐρωτικά τὴν ἴδια νύχτα ἐσμίχθη 35
 μὲ τὴν ὀμορφοστράγαλη τοῦ Ἐλεχτρούωνα κόρη.
 Τὴν ἴδια καὶ ὁ Ἀμφιτρούωνας νυχτιὰ ὁ λαοηγεμόνας

στὴν κατοικιά του ἐγιάγυρεν ἀπ' τὸ σωσμένο του ἄθλο.
 Στοὺς δούλους του καὶ στοὺς βοσκοὺς δὲ λόγιασε νὰ πᾶει, 40
 πριχοῦ στὴν κλίην ἀνεβεῖ τῆς σαστικιάς του· τόσο
 μεγάλη εἶταν ἢ ἀποθυμὰ τοῦ ἄρχοντα τῶν λαῶν.
 Ὅσάν ἐκεῖον ποῦ μὲ χαρὰ ξεφεύγει τὴν ἀρρώστια,
 τὴ συμφορὰ ἢ τὴ φυλακὴν, ὁ Ἀμφιτρούωνας ὅμοια
 ἀπ' τὸ σωσμένο τὸ ἔργο του, στὸ σπῖτι του ξανᾶρθε 45
 πασίχαρος, καὶ ἐπλάγιασε μέσα στὴν ἴδια νύχτα
 μὲ τὴ σεβάσμα του κυρά, καὶ τρύγησε τὰ δῶρα
 τῆς Ἀφροδίτης τῆς χρυσεῖς. Κι ἡ Ἀλκμήνη μαλαγμένη
 ἀπὸ ἕναν Θεὸ καὶ ἀπὸ τὸν πῖδ λεβέντη τῶν θνητῶν,
 δίδυμοις γιουὺς ἐγέννησε στὴν ἐφτάπυλη Θήβα.
 καὶ μ' ὄλο ποῦ εἶταν ἀδερφοί, δὲ μοιάζαν· ὁ ἕνας εἶταν 50
 χειρότερος, μὰ ὁ ἀξιότερος ὁ ἄλλος τῶν ἀνθρώπων·
 ἀντρειωμένος, τρομερός,—ἡ δύναμη ἢ Ἡρακλῆνια!—
 Αὐτὸν μὲ τὸν Κρονίωνα τὸν ἔπιασε ἡ Ἀλκμήνη,
 καὶ μὲ τὸ λαοᾶρχοντα τὸν Ἀμφιτρούονά της,
 τὸν Ἰφικλῆ. Μ' ἕναν θνητὸ τὸν ἕναν, καὶ τὸν ἄλλον 55
 μὲ τῶν Θεῶν τὸν προσταχτή, τὸν Δία τὸ γιὸ τοῦ Κρόνου.

 Σκοτώνει τὸν ἀντροειόψυχο τοῦ Ἄρη τὸ γιό, τὸν Κύκνο.
 Σὲ ἄλσος ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνα τοῦ Τοξευτῆ τὸν σμίγει,
 μαζί μὲ τὸν πατέρα του τὸν πολεμόχαρο Ἄρη, 60
 καὶ λάμπανε σὰν τὴ λαμπρὴ τὴ φλόγα ἀπ' τᾶρματὰ τους,
 ὀλόρθοι πὰ στ' ἀμάξι τους· καὶ τὰ γοργά τους ἄτια
 τὸ χῶμα μὲ τίς κρούπεζες βροντούσανε, καὶ ἡ σκόνη
 ἀπ' τοὺς τροχοὺς ὀλόγυρα σκόνονταν, καὶ ἀπ' τὰ πόδια
 τῶν ἄλογων, ποῦ πάραντα ὀργούσανε νὰ τρέξουν.
 Κι ὁ ἄξιος ὁ Κύκνος τῶρπιζε στὸ βάθος καὶ χαϊρόνταν, 65
 τὸ γιὸ τοῦ Δία τὸν ἀντρακλα καὶ τὸ σταυραδεοφό του
 νὰν τοὺς ξεκάνει καὶ τοὺς δυό, καὶ νὰν τοὺς πάρει ἀπέκει
 τὰ δοξασμένα τᾶρματα. Μὰ ὁ Ἀπόλλωνας ὁ Φοῖβος
 τᾶστρωνε ἀλλιῶς καὶ τοῦ Ἡρακλῆ τὴ δύναμη ἐκεντοῦσε.
 Κι ὄλο τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνα τὸ ἄλσος τοῦ Παγασαίου 70
 ἔλαμπε καὶ ὁ ναὸς μαζί ἀπ' τᾶρματα τοῦ Ἄρη
 καὶ τοῦ ἴδιου, ποῦ ἀπ' τὰ μάτια του σπῖθες ἐξεπετιοῦνταν.
 Ποιὸς ζωντανὸς θνητὸς ποτές νὰ παραβγεῖ θὰ ἐτόλμαε,
 ἐξὸν ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ καὶ τὸν ἀντροεῖον Ἰόλαο;
 Τὶ εἶταν ἢ ρώμη τους τρανή, καὶ τὰ γερά τους μπράτσα 75
 κρέμονταν ἀπ' τοὺς νόμους τους στὰ στιβαρά τους μέλη.—
 Καὶ στὸν ἀντροεῖον Ἰόλαον ὁ Ἡρακλῆς εἶπε εἶπε:
 Ἄντροιωμένε Ἰόλαε καὶ γκαρδιακέ μου! Ἀλήθεια
 ὁ Ἀμφιτρούωνας ἄσκημα πρὸς τοὺς Θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου
 ἐφέρθη, στὴν ὠριόκαστρη σὰν πέρασε τὴ Θήβα, 80
 ἀφίνοντας τὴν Τίρυνθο, ἀφοῦ σκότωσε πρώτα
 τὸν Ἐλεχτρούωνα ἀπ' ἀφορμὴν στὰ κουτελάτα βώδια.
 Κι ἦρθε στὸν Κρέοντα καὶ στὴ μακροπέπλη Ἡνώχη,

ποῦ μὲ φιλία τὸν δέχτηκαν κι ἀπ' ὅλα τοὺς ἐδῶκαν,
 καὶ πιότερο τοὺς τίμησαν ἀκόμα κι ἀπὸ ἱκέτες. 85
 Κι ἔτσι ἔξαγε πασίχαρος μὲ τὴν ὄριοςτραγάλω
 γυναῖκα του. Καὶ κάμποσα σὰν ἐδιαβήκαν χρόνια,
 ἀνόμοιαστοι, ὁ πατέρας σου κι ἐγώ, σὲ νοῦ κι σῶμα,
 ἐγεννηθήκαμε, κι ὁ Δίας τοῦ θόλωσε τὰ φρένα'
 κι ἀφίνοντας καὶ σπίτι του ξάργου κι γονικά του, 90
 τὸν Εὐρυστεά τὸν ἄδικον ἐπῆγε νὰ δουλέψει.
 Ὁ ἔρμος! ἀναστέναξε πολὺ πικρὰ κατόπι
 καὶ μετανόησε ἀνώφελα γιὰ τὸ μοιραῖο του σφάλμα.
 Σὲ μένα δαίμονας κακὸς σκληροὺς μοῦ ἐπίβανε ἀθλους.
 Μὰ πιάσε πάραντα, ὦ ἀκριβέ, τῶν γλίγωρων ἀλόγων 95
 τ' ἀλικογκέμα κι γραμμὴ σπρῶξε τ' ἀνάλαφρο ἄρμα,
 καὶ τὴν ὀρμὴ τῶν γλίγωρων ἀτιῶν ξεθαρομένα,
 δίχως τὴ λύσσα νὰ σκιαχτεῖς τοῦ ἀνθρωποχτόνου τοῦ Ἄρη,
 ὅπου γιομοῦζει μὲ σκουγμούς τὸ ἱερὸ τὸ δάσος ὄλο
 τοῦ Ἀπόλλωνα τοῦ Τοξευτή, κι ὅπου μὲ τὴν ἀντρεία του 100
 ὄλην, σὲ λίγο μπούχτισμα θὰ νοιώσει τῆς ἀμάχης.
 Ἀπέκει τοῦ ἀποκρίθηκεν ὁ ζηλεμένος Ἰόλαος:
 Φίλε, ὁ πατέρας τῶν θνητῶν καὶ τῶν Θεῶν, κι ὁ Πόντος
 ὁ κοσμοσείστης, ποῦ φυλᾷ τῆς Θήβας τ' ὄριο κάστρο,
 τὴν κεφαλὴ σου ἀμέτρητα τιμοῦνε, μὰ καὶ σπρώχνουν 105
 στὰ χέρια σου τὸν ἀντρακλα τοῦτον τὸν δυνατόνε,
 νὰν τὸν νικήσεις καὶ λαμπρὴ μὰ δόξα νὰ κερδίσῃς.
 Ὁμπρὸς λοιπόν! τὰ φονικά σπαθιά σου περιζώσου!
 γιὰ νὰ σιμῶσει τὸ ἄρμα μας πάραντα τοῦ Ἄρη τὸ ἄρμα
 καὶ νὰρχίνισουμε. Ἐννοια σου! μήτε τὸ γιὸ τοῦ Δία,
 μήτε τὸ γιὸ τοῦ Ἰφικλῆ δὲ θενὰ σκιάξει! Ἀτὸς του
 μπρὸς στῆς Ἀλκμήνης τὰ παιδιὰ θενὰν τὸ κόψει λάσπη.
 Τὶ ἐμεῖς ἀμάχη καὶ σφαγὴ ἀπὸ τὰ φαγοπότια
 προκοίνουμε καὶ τρέχουμε στὸ συναπάντημά του. 115
 Εἶπε, καὶ χαμογέλασεν ἡ δύναμη ἡ Ἡρακλῆνια
 ἀπὸ χαρά, τὶ τοῦ ἄρεσαν τὰ λόγια τοῦ Ἰολάου.
 Καὶ τοῦπε αὐτά, στὸ γῦρο του, τὰ φτερωμένα λόγια:
 Ἰόλαε, ἦρωα θεϊκῆ, δὲ θενὰργήσει ἡ μάχη.
 Κι ἂν εἴσουν ἄντρας πάντοτε, τὸ τρανὸν αἶτι τῶρα
 ὀδήγα, τὸ καλλίτερο μὲ τὴ γαλάζια χαιτή, 120
 καλὰ, κι ὅσο τὰ κότσια σου βαστᾶνε βόηθησέ με.
 Ἔτσι σὰν εἶπε, ἐφόρεσε τὰ μπρούτζινα τζαποράζια
 στὰ γόνατά του, τοῦ Ἡφαιστου τοῦ φημισμένου δῶρο.
 Στερνά, μὲ χρυσοθώρακα, τὰ στήθια του, πανῶριον
 καὶ πλουμιστὸν ἐτύλιξε, ποῦ ἡ Ἀθηνα ἡ Παλλάδα, 125
 τοῦ Δία ἡ κόρη, τοῦδῶκεν ὄντας ἐπρωτορχίτη
 στὰ θλιβερὰ παλέματα. Στους νόμους του κατόπι
 ἐκρέμασε τὸ σίδερο ποῦ τὸ χαμὸ ἀλαργεῖ.
 Κι ἀπέκει ὁ ὀλέθριος ἀντρακλας στὶς πλάτες τὴ φαρέτρα
 ἔριξε τὴ βαθουλωτὴ, γιομάτη ἀπ' τὶς σαῖτες 130
 τὶς σύγκρουες ποῦ τὸ βουβὸ τὸ θάνατο σκορπίζουν,

καὶ ποῦχαν μπρὸς στὶς μῦτες τοὺς τὸν πόνο καὶ τὸ χάρο,
 κι εἶταν μακρινές, γυαλιστερές στὴ μέση, καὶ μὲ μαῦρα
 ἀητοῦ φτερά στὶς ἄκρες των. Κι ὕστερα τὸ κοντάρι
 ἄρπαξε πιά τὸ σουγλερό, τὸ χάλκινο, τ' ἀσβόλιο. 135
 Στερνά, τὴ χалуβένια του τὴν περικεφαλαία
 βάζει, — ὄρια καὶ καλόχυτη, — ποῦ ἔφτανε ὡς τοὺς κροτάφους
 καὶ τοῦ Ἡρακλῆ τοῦ θεϊκοῦ προσιάτευε τὴν κάρα.
 Τέλος τὴν ἀδιαπέραστη φουχτῶνει τὴν ἀσπίδα,
 ποῦ τὰ πλουμίδια εἶχε λογῆς. Θάμαζες νὰ τὴ βλέπεις' 140
 τ' ἄκρα ἀπὸ λεφαντόδοντο κατὰλευκο καὶ σμάλτο
 ἔλαμπε ἀπὸ τὸ μάλαμμα κι ἀπὸ τὸ κεχοιμπάρι,
 καὶ κύκλους εἶχε γαλανοὺς ζωγραφιστοὺς στὴν ὄψη.
 Στὴ μέση ὁ ἀνεγδιήγητος ὁ Φόβος ἀπὸ ἀτσάλι,
 ποῦ πρὸς τὰ πίσω κοίταζε μὲ μάτια ἀχιδοβόλα' 145
 κι ἀρματωμένη ἡ μούρη του εἶταν ἀπ' ἄσπρα δόντια,
 ὀλάγρια κι ἀδυσώπητα. Καὶ στὸ ἄγριο μέτωπό του
 ἡ τρομερὴ ἡ ἔριδα πετοῦσε, ποῦ θολῶνει
 τὰ φρένα τῶν πολεμιστῶν, ποῦ ἀποκοτοῦν στοῦ Δία
 τὸ γιὸ νὰ πᾶν ἐνάντια. Οἱ ψυχές τους καταβαίνουν 150
 μέσα στὰ τρίςβαθα τῆς γῆς, στὸ μαυρισμένον Ἄδη,
 καὶ κάτω ἀπὸ τὸ Σείριο τὰ σκέλεθρά τους τῶρα
 ξεγυμνωμένα κι ἄσαρκα μουχλιάζουν καὶ σαπίζουν.
 Ἐδῶ ὁ διαγωγμὸς κι ὁ γυρισμὸς, τὸ φονικό, ἡ φευγάλα
 ἐζωγραφίζονταν, κι ἐκεῖ ἡ ἀνακατοσοῦρα 155
 Κι ἡ ἔριδα σαλεύουνε. Κι ὁ χάρος παρακάτου
 ὁ ἀλύπητος, τοὺς ζωντανούς καὶ τοὺς νεολαβωμένους
 ἢ κι ἄλλους ἄρπαζε γερούς καὶ σώους ἀπ' τὰ ποδάρια.
 Ἡ ματωμένη του ντυσιὰ στοὺς ὤμους του ἀπὸ πάνω
 ἀνέμιζε, κι ὄλο ἔσκουζε κι ἔριχνε βλέμματ' ἄγρια. 160
 Ἐδῶ τῶν ἀδυσώπητων φιδιῶνε τὰ κεφάλια
 τὰ δώδεκ' ἀνορθῶντουσαν, τρομάζοντας τ' ἀσκήρια
 τῶν μαχητᾶδων ποῦ κοιτοῦν στὸν Ἡρακλῆ νὰ πᾶνε
 ἐνάντια. Τὰ δόντια τους τρίζαν, ἐνῶ ἐμαχόνταν
 ὁ γιὸς τοῦ Ἀμφιτρώωνα. Κι ὅλες αὐτὲς οἱ ὄψες 165
 οἱ θαμαστὲς ἀστράφτανε. Στιγματισμένες εἶταν
 οἱ μπλάβες ράχες τῶν φιδιῶν, κι εἶχαν μαῦρες μασέλες.
 Ἄλλου εἶταν ἀγριόχοιροι τρομακτικοὶ καὶ λιόντες
 ποῦ ἀλληλοκοιταζόντουσαν ἔτοιμοι ν' ἀρπαχτοῦνε,
 κι ἄλλοι σ' ἄλλους ἐχύμιζαν δίχως νὰ τρέμουν διόλου, 170
 μὰ οἱ ἀνέκνεες τοὺς ἐσκάντζιαζαν. Ἐνας πελώριος λιόντας
 νεκρὸς παρέκει ἐκοίτονταν, καὶ δυὸ σπαράζαν χάμου
 ἀγριόχοιροι χωρὶς ζωῆ, κι ἀπ' τὰ κορμιά τους αἶμα
 στὴ γῆς κυλοῦσε ὀλόθλο' κι ἀνάσκελα περμένοι
 εἶτανε κάτω ἀπ' τὶς κοιλιές τῶν ἀγριῶν λιονταριῶνε. 175
 Μὰ οἱ ἀγριόχοιροι κι οἱ ἀμέρωτοι λιόντες, κι ἀπὸ τὰ δύο
 Τὰ μέρη, ἀκόμα ἐλύσσαγαν κι ἀφρίζαν ν' ἀρπαχτοῦνε.
 Αὐτοῦ εἶταν τῶν πολεμιστῶν τῶν Λαπιθῶν οἱ μάχες,
 γιὸ' ἀπ' τὸ βασιλιᾶ Καινέα, τὸν Δρύαντα, τὸν Ἐξάδιο,

180 τὸν Πρόλογο, τὸ Φάληρο, τὸ Μόψο, τὸν Πειρίθιο, τὸν Ἀμπυκίδη, τὸν Ὀπλέα, τὸν Τιταρήσιο, τοῦ Ἄρη βλαστάρη καὶ τοῦ Αἰγέα τὸ γιὸ τὸ Θεόμορφο Θησέα. Ὅλοι ἀσημένιοι, καὶ χρυσῆς ἀρματοσιῆς φοροῦσαν. Στὴν ἄλλια ἀκριά οἱ Κένταυροι κυκλώναν τὸν πελώριο Πετραῖο καὶ τὸν Ἀσβολο τὸ μάντη, καὶ τὸν Ἄρχο, 185 τὸν Οὔρειο καὶ τὸ Μίμαντα μὲ τὴν ἀσβόλια χαίτη, τὸ Δρύαλο, τὸν Περιμηδιᾶ — τοὺς δύο γιουὺς τοῦ Πεῦκη. Ὅλοι ἀσημένιοι, ρόπαλα κατάχρυσα ἐκρατοῦσαν. Σὰ ζωντανοὶ στὸν πόλεμον ὁρμοῦσαν στὴν ἀράδα 190 Κι ἀπὸ κοντὰ ἐμαχόντουσαν μὲ ρόπαλα ἢ κοντάρια Αὐτοῦ καὶ τὰ γοργόποδα τ' ἄτια τ' ὀλέθριου τοῦ Ἄρη, ὀλόχρυσα. Κι ὁ ἀμέρωτος Θεὸς ὁ πετσογδάρτης, ὁ Ἄρης, μὲ τὸ δόρατο στὰ χέρια, τὰ φουσατὰ 195 πρόσταζε, ἀπ' τὸ αἷμα κόκκινος, ξεγδέρνοντας ἀκόμα καὶ μαχητάδες ζωντανούς, στ' ἄρμα του ἀπάνω ὀλόρθος. Καὶ πλάι ὁ Φόβος καὶ ὁ Χαμὸς ἔτοιμοι γιὰ νὰ μποῦνε μὲς στὸ σωρὸ ἐστεκόντουσαν. Κι ἡ Τριτογένεια ἢ ὀλέθρια τοῦ Δία ἢ κόρη, εἶταν ἐκεῖ ξολοθρεμὸ διψώντας, 200 μὲ τὸ κοντάρη στὸ δεξι, μὲ τὴν μαλαματένια περκεφαλαία στὴν κεφαλὴ καὶ τὴν ἀσπίδα γύρα στοὺς ὤμους καὶ ριχνόντανε μὲς τὴν τραχιὰν ἀμάχη. Παρέκει εἶταν τῶν θεῶν ὁ ἱερός χορός. Στὴ μέση ὁ γιὸς τοῦ Δία καὶ τῆς Λητώς, ποῦ στὴ χρυσῇ κιθάρα 205 ἔπαιζε. Πίσω ἢ σὺνάξη εἶταν τῶν Ὀλυμπίων ὅπου κειμήλια ξάνοιγες πλήθια ἀπ' τῶν ἀθανάτων ὀλόγυρα τὴν ἀγορά, καὶ οἱ Πιερίδες Μοῦσες συνόδευαν καὶ ἀρμονικὰ μοιάζαν νὰ τραγουδᾶνε. Ἐνα λιμάνη ἀνοίγονταν τῆς θάλασσας τῆς ἄγριας 210 παρέκει, ὅλο ἀπὸ καλάϊ κυκλωτερό, γιομάτο κύματα. Καὶ στὴ μέση του, τὰ ψάρια κυνηγώντας, δερφίνια ἐκολυμπούσανε. Καὶ δύο ἀπ' αὐτὰ ἀσημένια, φρυῶντας ἀπ' τὰ οὐρθούνια τοὺς νερό, τὰ βουβοψάρια 215 πιάναν, καὶ αὐτὰ — ποῦ χάλκινα εἶταν, — ἀντιστεκόνταν ἀνάμεσ' ἀπ' τὰ δόντια τοὺς. Κι ἕνας ψαράς στὴν ἀκριά τὰ κοιτάζε ἐτοιμάζοντας τὸ δίχτυ του νὰ ρίξει. Ὁ Καβαλλάρης ὁ Περσεῆς ὁ γιὸς τῆς ὀριομάλλας 220 Δανάης πιδ ἐκεῖ, ποῦ ἢ ἀσπίδα του ὀρθή εἶταν, ἀπὸ θάμα ἄλυτο, τὶ δὲν ἄγγιζε τὰ πόδια του καὶ μήτε ἐστηριζόνταν πουθενά. Κι εἶταν χρυσοφτιασμένη ἀπ' τὸν κουτσὸ τὸν ἐνδοξο. Στὰ πόδια φτερωμένα 225 φοροῦσε πέδιλα. Σπαθὶ χάλκινο, σὲ φηκάρη μαῦρο, καὶ μὲ σπαθόλουρο στοὺς ὤμους κρεμασμένο, καὶ σάν τὴ Σκέψη ἐπέταγε. Τοῦ σκέπαζε τὶς πλάτες τὸ ἄγριο κεφάλι τῆς Γοργῶς, καὶ θάμα νὰν τὸ βλέπεις, γύρ' ἀσημένιο ἀνέμιζε δισάκι, ἀπ' ὅπου κρόσσια 225 χρυσᾶ ἐκρεμνιοῦνταν. Κι ἡ φριχτὴ ἢ περκεφαλαία τοῦ Ἄδη ὡς τοὺς κροτάφους του, ποῦχε τὴ μαῦρη νύχτα.

Κι αὐτὸς σὰ νὰ βιαζότανε μὲ φόβο, τῆς Δανάης ὁ γιὸς, ἐνῶ οἱ ἄφαντες καὶ ὀξαποδῶ Γοργόνες 230 ἐτρέχανε ξοπίσω του, σὰ γιὰ νὰν τὸν ἀδράξουν. Κι ἀπάνω στὸ κυνηγητὸ ἢ χαλυβένια ἀσπίδα ἐβροντοβόλαι δυνατά. Στὶς ζῶνες τοὺς κρεμνιοῦνταν 235 δύο φίδια ποῦ σφυρίζανε καὶ ποῦ μὲ τὰ κεφάλια ὀλόρθα, ξεπετούσανε τὶς γλώσσες τοὺς, καὶ ἐτρέζαν τὰ δόντια τοὺς, σκορπίζοντας ματιῆς ξαγριεμένες. Κι ἀπ' τῶν Γοργόνων τὰ φριχτὰ κεφάλια ἀεροστεκόνταν 240 ἢ Φρίκη ἢ ἀπερίγραπτη. Πιδ κάτου μαχητάδες πολέμαγαν μὲ τ' ἄρματα τὰ φονικά ὡς τὰ δόντια. Καὶ ἄλλοι τὴν καταστροφὴ ἀπὸ τὰ σπιτικά τοὺς ἐδιώχνανε καὶ πολιτεῖες ἄλλοι κουρσέβαν ξένες. Κάμποσοι χάμου ἐκοίτονταν καὶ κάμποσοι ἐμαχόνταν 245 ἀκόμα. Σὲ καλόχτιστους πύργους ψηλοῦς, γυναῖκες στριγγῆς φωνῆς ξεσπούσανε, καὶ ζωντανῆς ἐμοιάζαν· τὶ τοῦ κουτσοῦ τοῦ Ἡφαιστου τὸ δοξαστὸ εἶταν τὸ ἔργο. Κι ὅσοι ἀπὸ τὰ γεράματα εἶχανε πιδ τσακίσει, 250 ὄξω ἀπ' τὶς πόρτες ἔστεκαν ἀράδα, μὲ ὑψωμένα τὰ χέρια τοὺς πρὸς τοὺς θεοὺς, καὶ νοιώθανε τρεμοῦλα καὶ τοὺς ὑγίους τοὺς. Τοῦτοι ἐδῶ μάχονταν, καὶ μαζί τοὺς οἱ μαῦρες Κῆρες, τρίζοντας τ' ἄσπρα τοὺς δόντια, σκούχτρες, 255 ἀγριοθήρες, ἀκόλαστες καὶ αἱματοπότρες, ὅλο φιλονεικούσανε γιὰ ἐκείους ποῦ πέφταν, τὶ ποθοῦσαν νὰ πιοῦν τὸ μαῦρον αἷμά τοὺς. Κι ἄπλωναν τὰ μεγάλα τὰ νύχια κατ' ἀπάνω τοὺς, ν' ἀρπάξουν τὴν ψυχὴ τοὺς, 260 στὸν Ἄδη καὶ στὰ Τάρταρα τὰ κρύα νὰν τὴ φέρουν. Ὑστερα, αἷμ' ἀνθρώπινο νὰ πιοῦν διψώντας καὶ ἄλλο καὶ νὰ χορτάσουν, πίσω τοὺς τῶν σκοτωμένων ρίχταν 265 καὶ τὰ πτώματα, καὶ στὸ σωρὸ ὁρμούσανε καὶ πάλι. Αὐτοῦ ἢ Κλωθῶ καὶ ἢ Λάχεση καὶ ἢ Ἄτροπος, ποῦ δὲν εἶνε τρανὴ Θεά ἢ παλιότερη καὶ ἢ δυνατότερη ὅμως 270 τὸ δίχως ἄλλο ἀπὸ τὶς τρεῖς. Καὶ γιὰ ἕναν καὶ τὸν ἴδιον φιλονεικοῦσαν μαχητὴ φριχτὰ καὶ μεταξύ τοὺς μὲ λύσσα ἐκοιταζόντουσαν, συμπλέκοντας τὰ χέρια μὲ τὰ μεγάλα νύχια τοὺς. Στὸ πλάϊ τοὺς ἢ Ἀχλύδα 275 στεκόνταν ἢ θρηνητικὴ, ἢ ἀχνὴ καὶ ἢ ζουριασμένη ἀπὸ τὴν πείνα, μὲ παχιά γόνατα, καὶ μὲ νύχια μακριὰ στὰ χέρια τῆς· πολλὴ μύξα ξεχύναν πάλι τὰ οὐρθούνια τῆς καὶ ἐκύλαγεν ἀπὸ τὰ μάγουλά τῆς 280 αἷμα στὶς γῆς. Ἔστεκε ὀρθή, δείχνοντας δόντια ἀπαίσια. Καὶ κουρνιαχτὸς τῆς σκέπαζε τοὺς ὤμους πυκνῆς σκόνῆς· καὶ ἢ σκόνη ὑγρὴ ἀπὸ κλάματα εἶταν. Μιὰ χῶρ' ἀκόμα 270 μαλαματένια, ὀριόπυργη καὶ ἐφτάπυλη πιδ κάτου ποῦ οἱ κάτοικοι μὲ χοροὺς ξεφάντωναν καὶ γλέντια. Σὲ ἀμάξι καλοκάματον νυφοῦλαν ὀδηγοῦσαν 275 στὸν ἄντρα τῆς, καὶ ὀλόγυρα τοῦ Ὑμέλαιου τὰ τραγοῦδια ἀκούγονταν. Στὰ χέρια τοὺς οἱ δοῦλες, ἀναμένες

δᾶδες κρατοῦσαν καὶ μπροστὰ παγαίνανε, καὶ πίσω
 ἄλλοι ἀκλουθοῦσαν μὲ χορούς. Μὲ τ' ἀπαλά τους χεῖλη
 γλυκοὺς σκοποὺς ἐσκόρπιζαν, ἐνῶ ἄλλοι τὶς φλογέρες
 παίζαν καὶ τὰ ἠχοσκόπια τους ἀντιλαλοῦσαν πέρα.
 Καὶ τὸ χορὸ συντρόφευαν ἄλλοι μὲ τὶς κιθάρες
 μὰ οἱ νιότεροι μαγεύονταν βαρώντας τὸ σουραῦλι. 280
 Κι ἄλλοι ἀγαποῦσαν τὸ χορὸ νὰ σέρνουν τραγουδώντας,
 κι ἄλλοι χαμογελοῦσαν μόνον νὰν τοὺς ἀκοῦνε
 καὶ νὰν τοὺς βλέπουν. Κι οἱ χοροί, τὰ φαγοπότια, σ' ὅλη
 τὴν πολιτεία κρατοῦσαν, ἐνῶ οἱ καβαλλαρῆοι
 ἐτρέχαν ὀλοτρόγυρα καβᾶλλα στ' ἄλογά τους. 285
 Κι ἐδῶ καλλοῦργοι ὀργώνανε τὴ γῆς τὴν πλουτοδότρα,
 ξεξωστοὶ κι ἀνασκουμπωτοί. Κι ἐκεῖ εἶταν πλούσιο θέρο·
 οἱ θεριστάδες κόσιζαν τὰ σιᾶκια τὰ γενάτα,
 τὰ σκατζωμένα, τὰ βριαῖα, τῆς Δήμητρας τὰ δῶρα. 290
 Ἄλλοι δεμάτια τᾶφτιαναν καὶ τᾶπλωναν στ' ἄλῶνι,
 καὶ μὲ τὰ κλαδεντήρια τοὺς ἄλλοι τρυγούσαν πάλι,
 κι ἄλλοι πανέρια γιόμοζαν ἀπ' ἄσπρα κι ἀπὸ μαῦρα
 σταφύλια, ἀπὸ τὰ κλήματα τὰ πυκνοφυλλωμένα,
 κι ἀπ' τ' ἀσημένια τοὺς κλαδιὰ κομένα. Εἶταν ἀκόμα,
 μαλαματένια κλήματα, ἔργο τοῦ Ἡφαιστου τ' ἄξιου, 295
 γιομάτα φύλλα καὶ τσαμπιά ποῦ παίρναν νὰν μαυρίζουν,
 καὶ πλάι ἀσημοπάλονκα μπηχτὰ νὰν τὰ σπριζίζουν·
 καὶ τὸ σταφύλι πάταγαν ἄλλοι στὰ πατητήρια.
 Ἄλλοι σὲ γροθοπάλεμα παράβγαιναν παρέκει. 300
 Κυνηγητάδες τοὺς γοργοὺς λαγοὺς ἐκυνηγοῦσαν,
 καὶ σκύλοι μακροδόνταροι πασκίζαν νὰν τοὺς πιάσουν,
 μὰ ξεγλιστροῦσαν οἱ λαγοί. Πιὸ πέρα ἄρματολάτες
 στὸ γλίγωρο τὸ τρέξιμο παράβγαιναν. Ὀλόρθοι
 ἐπ' ἄ' στὰ καλοκάμωτα τ' ἀμάξια τους, ἀφίναν 305
 τὰ γέμια καὶ τὰ ὀλόγοργα σπρώχναν ἄλογά τους,
 ὀποῦ σκιρτώντας πέταγαν· καὶ τὰ γερὰ τ' ἀμάξια,
 κι οἱ ρόδες τους, στὰ ὀλόγυρα βροντόλαλα ἀντηχοῦσαν.
 Κι ὀλοένα ἐξακολούθαγαν νὰ τρέχουν οἱ ἄλογάδες
 τὶ ἢ νίκη εἶταν ἀνόρισθη κι ἀβέβαιος ὁ ἀγῶνας. 310
 Κι ἓνας μεγάλος τρίποδας χρυσὸς εἶταν στὴ μέση
 ἔπαθλο—ἔργο τοῦ Ἡφαιστου τοῦ ξακουσμένου κι ἄξιου.
 Τὰ κύματά του ὁ Ὠκεανὸς ἔμοιαζε νὰ κυλάει
 ἀπ' τὴν ἀσπίδα ὀλόγυρα τὴν πολυπλουμισμένην.
 Κύκνοι ἀεροπετάμενοι κραζίματα σκορποῦσαν
 καὶ στῶν νερῶν τὶς κορυφὰς ἐκολυμποῦσαν ἄλλοι.
 Πιὸ πέρα ἐπαιχνιδίζανε τὰ ψάρια, κι εἶταν θάμα
 νὰν τὰ κοιτᾶς, καὶ γιὰ τὸ Δία τὸν ἴδιο ἀκόμα θάμα,
 ποῦ ἐπρόσταζε τὸν Ἡφαιστο νὰ φτιάξει τὴν πελώρια
 ἀσπίδα αὐτὴ τὴ δυνατὴ. Κι ὁ ἀοήκης γιὸς τοῦ Δία,
 τὴν πῆρε καὶ τὴν ἔπαιξε στὰ στιβαρὰ του χέρια, 320
 πηδώντας πᾶ' στ' ἀμάξι του, ὅμοιος μ' ἀστραποβρόντι
 τοῦ Δία τοῦ τρικυμιστή. Κι ὁ ἄρματολάτης Ἴόλαος,

μπρὸς καθιστός, ὀδήγαγε τὸ κυρτωμένο ἀμάξι.
 Κι ἡ γλανκομάτα ἢ θείαινα κοντοσιμώνοντάς τους, 325
 ἢ Ἀθηνᾶ, τὰ λόγια αὐτὰ τοὺς λείει τὰ φτερωμένα :
 Γεῖά σας γενιὰ τοῦ δοξαστοῦ Λυγκέα! Ἄμποτε ὁ Δίας,
 τῶν μακαρίων ὁ προσταχτής, δύναμηνὰ σᾶς δώσει
 τὸν Κύκνο νὰ σκοτώσετε τώρα, καὶ τ' ἄρματά του
 λάφυρα νὰν τοῦ πάρετε τὰ δοξαστά. Ὅμως ἄκου 330
 τὰ λόγια ποῦ θενὰ σοῦ πῶ, ὦ τῶν θνητῶν πιὸ ἀντρεῖε!
 Τὸν Κύκνο σὰν ξεκάνεις πιά, κι αὐτὸν καὶ τᾶρματά του
 ἄσε καὶ πρόσεξε καλὰ τὸ θνητοκατάλυτη
 τὸν Ἄρη. Μὲ τὰ μάτια σου ποῦ μόλις τὸν ξανοῖξεις
 γυμνὸν ἀπ' τὴν ἀσπίδα του, βάρ' του μὲ τὸ κοντάρι 335
 τὸ σονγλερὸ στὸ ἀσκέπαστο μέρος, κι ἀπέκει ἀμέσως
 πόδισε! τὶ ἀπ' τὴ Μοῖρα αὐτὸ δὲν εἶν' ἐπιτραμένο,
 τ' ἄτια του καὶ τὰ δοξαστὰ νὰ πάρεις ἄρματά του.
 Ἔτσι σὰν εἶπε ἡ εὐγενὴ θεὰ στ' ἀμάξι ἀνέβη,
 στὰ χέρια τῆς τ' ἀθάνατα, τὴ νίκη καὶ τὴ δόξα 340
 κρατώντας. Καὶ σ' ἀπόλιγο τ' ἄλογατα ἐρεθίζε
 ὁ Ἴόλαος μὲ βροντερὴ κραυγὴ, καὶ τρομασμένα
 σύσαν τ' ἀμάξι τὸ γοργό, σκῶνοντας στὴν πεδιάδα
 τὴ σκόνη. Τὴν ἀσπίδα τῆς κι ἡ Γλανκομάτα σιώντας
 τὶς δυνάμεις του φτέρωσε, κι ἄχρησε ἡ γῆς τριγύρα. 345
 Κι ἀντάμα ἐπροχωροῦσαν κι οἱ δυό, ὅμοιοι μὲ θύελλα
 καὶ μὲ φωτιὰν ὁ ἄλογός ὁ Κύκνος κι ὁ ἄγριος Ἄρης.
 Καὶ τ' ἄτια σὰν ἐσμίξαν, χρεμέτισαν καὶ πέρα
 ἀντήχησαν, κι ἡ δύναμη τοὺς εἶπε ἡ Ἡρακλῆνη :
 Κύκνε δειλέ! ἐναντίο μας γιὰ τ' ἄλογατά σου 350
 σπρώχνεις, ὀποῦ ἄντρες εἴμαστε δοκιμασμένοι ἀπ' ἄθλους
 καὶ κόπους; Παραμέρισε τῶριο σου ἀμάξι, κι ἄσε
 τὸ δρόμο λεύτερο· τὶ πάω στὸ βασιλιὰ τὸν Κήϋκα,
 ποῦ κρατερός καὶ σεβαστὸς προστάζει στὴν Τρηγίνα,
 καὶ ποῦ τὸν ξέρεις κάλλιστα, μιὰ ποῦ γυναῖκα σου ἔχεις
 τὴν κόρη του Θεμιστονόη τὴ γαῖτονοφρυδοῦσα.
 Δειλέ! ὁ Ἄρης τὸ θάνατο διόλου δὲ θ' ἀλαργέψει
 ἀπὸ κοντὰ σου, ἂν ἔρθουμε στὰ χέρια. Καὶ νομίζω 360
 πῶς τὴ δοκίμασε κι αὐτὸς τὴ σαῖτιά μου, σύντας
 στὴν Πύλο τὴν ἀμμουδιαστὴ μὲ ἀντίκρουσε ἀφρισμένος
 στὴν ἀχόρταγος. Καὶ τρεῖς βολὲς τὸν βρήκε ἡ σαῖτιά μου
 καὶ καταγὶς σωριάστηκε κι ἡ ἀσπίδα του ἐτσακίσθη.
 Καὶ στὸ μερὶ τὸν τρύπησα στὴν τέταρτη, ἂν θυμᾶται,
 τὴ δύναμή μου βάζοντας ὅλην, κι ἔφαγε χῶμα
 ἢ κούτρα του ἀπ' τ' ὀρητικὸ τὸ σαίτοχτύπημά μου. 365
 Καὶ ντροπιασμένος μεταξὺ Θεῶν καὶ νικημένος
 ἀπὸ ἐμένα λάφυρα μ' ἄφηκε ματωμένα.
 Ἔτσι εἶπε· μὰ ὁ πιτήδειος πολεμιστὴς ὁ Κύκνος
 δὲν ἐχαμπάριζε ἀπ' αὐτά, κι οὔτε ἔστρεφε τ' ἀμάξι.
 Τότες ἀπὸ τ' ἀμάξια τους τὰ καλοκαμωμένα 370
 κάτου κι οἱ δυό τους πῆδηξαν· ὁ γιὸς τοῦ τρανοῦ Δία

καὶ τοῦ Ἄρη ὁ γιὸς τοῦ βασιλιᾶ. Κι οἱ ἀρματολάτες τ' ἄτια
 μὲ τις πανώριες χαϊτές τους, κοντά, κοντά τὰ βάλλαν,
 καὶ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους ἢ πλατιά γῆς ἐσειόση.

Καθὼς ἀπὸ ἀψηλὴ κορυφὴ βουνοῦ μεγάλου, οἱ βράχοι 375
 κατακυλάνε βροντεροί, κι ἡ ἀμπόδιση ἢ φορὰ τους
 βάλανιδιές ψηλόκορφες καὶ πεῦκα φουντωμένα
 καὶ λεῦκες βαθιορίζωτες ρίχτουν, κι ὡς τὴν πεδιάδα
 τις συνεπαίρνει· μὲ κραυγὲς τρανὲς οἱ μαχητάδες
 οἱ δύο ἔτσι ἀνταμωθήκανε. Κι ὅλη τῶν Μυρμιδόνων 380
 ἢ χώρα, ἢ δοξαστὴ Ἰολκός, ἢ Ἄρη, ἢ Ἐλίη, ἢ Ἀνθεια,
 ἀντήχησαν ἀπ' τις κραυγὲς τῶν δυὸ σὰ συγκρουστήκαν.
 Κι ὁ Δίας ἐβρόντηξε γερὰ κι ἔκανε αἱμάτου σάλεις
 νὰ πέσουν ἀπ' τὸν οὐρανό, στὸν ἀντρακλα τὸ γιό του
 τῆ σημαδιὰ τοῦ τσακωμοῦ γιὰ νὰν τοῦ δώκει ἀτός του. 385

Καθὼς ἀγριόχοιρος κακός, μὲ δόντια σὰν τοὺς γίντζους,
 μὲς σὲ χαράδρα βουνική, γιομάτος ἀγρια λύσσα
 γιὰ νὰ πιαστεῖ μὲ κυνηγούς, τὰ δόντια του τροχίζει
 τ' ἄσπρα, μὲ κεφαλὴ σκυφτὴ, κι ἡ ἄφρια ὀλοένα τρέχει 390
 ἀπ' τις μασέλες του,—ἔτοιμες νὰ κομματιάσουν,—κι εἶνε
 σὰν τὴ φωτιά τὰ μάτια του, κι οἱ τρίχες του σκαντζιάζουν,
 παρόμοια ἀπὸ τ' ἀμάξι του πήδηξε ὁ γιὸς τοῦ Δία.

Κι εἶτανε τὸ μαυρόφτερο καὶ λαλο, ὄντας τζιτζίκι,
 πάνω σὲ πράσινο κλαρὶ νὰ τραγουδᾷ ἀρχινίζει 395
 τὸ καλοκαῖρι γιὰ τοὺς γιὸς τῆς γῆς. Ἄλλο δὲν ἔχει
 γιὰ φαγοπότι ἀπ' τὴ δροσιά, καὶ μὲς στὴ λάουη ζέστη,
 ὅλη τὴ μέρα τραγουδᾷ ἀπ' τὸ πουρνό. Ἐνῶ ὁ Σειριὸς
 κάθε κορμὶ ξεραίνει το. Εἶταν, ὄντας τὰ σάχια
 ψηλώνουνε τοῦ κεριοῦ, ποῦ σπέρνουν καλοκαῖρι,
 καὶ τὰ σταφύλια οὐρμάζουνε, ποῦ στοὺς θνητοὺς χαρὰ τους 400
 καὶ δυστυχιά ὁ Διόνυσος τᾶδωκε. Τότες εἶταν
 ὁποῦ πιαστήκανε κι αὐτοὶ σκουγμοὺς σκορπώντας ἀγριοὺς.

Καθὼς δυὸ λιόντες γύρουθες ἀπὸ νεκρὴ ἀλαφίνα,
 ὁ ἕνας πάνω στὸν ἄλλονε πέφτει. Τὸ μονγκριτό τους
 φριχτὸ ἔνε καὶ τὰ δόντια τους τρίζουν. Καθὼς δυὸ ἀγιοῦρες 405
 μὲ τὸ γαντζὸ τὸ ράμφος τους καὶ τὰ γαντζά τους νύχια,
 σὲ κορφοβράχι σκούζοντας μάχονται γιὰ κατοῖκα,
 ποῦ ἔβροκε στὰ βουνόπλαγα, ἢ γιὰ παχιά ἀλαφίνα
 τοῦ ρουμανιοῦ, ποῦ λάβωσε τὸξότης μὲ σαῖτα,
 κι ἐνῶ πλανιέται ὁ λαβωτής, οἱ ἀγιοῦρες ποῦ τὴ βλέπουν, 410
 ὁ ἕνας πάνω στὸν ἄλλονε ρίχνεται, ἔτσι παλεῦαν,
 ὀλέθρια ξεφωνίζοντας οἱ δυὸ πολεμιστάδες.

Τὸ γιό τοῦ Δία τοῦ ὑπέρτατου, ὁ Κύνκος νὰ σκοτώσει
 μετρώντας, μὲ τὸ χάλκινο δόρατο τὴν ἀσπίδα
 χτυπᾷ μὲ φόρα τοῦ Ἡρακλῆ, μὰ δίχως νὰν τὴ σπάσει, 415
 τί φύλαγε τὸν παλαιστὴ κάπιου Θεοῦ τὸ δῶρο.
 Καὶ τοῦ Ἀμφιτρώνα τότε ὁ γιός, ἢ δύναμη ἢ Ἡρακλῆνια,
 τοῦ δίνει μιὰ μὲ τὸ μακριὸ κοντάρι του στὴ μέση
 ἀπ' τὴν περκεφαλαία του καὶ τὴν ἀσπίδα του, ὅπου

γυμνὸς τοῦ εἶταν ὁ λαιμὸς καὶ κάτω ἀπὸ τὰ γένια 420
 μπήκε καὶ τοῦκοψε τὰ δυὸ ποντίκια· τί μιὰ ρώμη
 τρανὴ τὸν Κύνκο ἐσύντριψε, κι ἔπεσε ὡς δρυὶ ἢ πεῦκο
 ποῦ τὸν χτυπᾷ ἀστροπέλεκο τοῦ Δία καὶ τὸ σαριάζει.
 Ἔτσι ἔπεσε, κι ἀντήχησαν τὰ χάλκινα ἄρματά του. 425
 Κι ὁ γιὸς τοῦ Δία ὁ ἀλύπητος τὸν ἄφηκε, θωρώντας
 τὸν Ἄρη τὸν θνητοφονιᾷ ποῦρχονταν, ρίχνοντάς του
 ἀγριοεῖνα βλέμματα. Κι ὡς λιόντας ὁποῦ βρῖσκει
 κάποιον ἀρπαχτάρι ζωντανό, καὶ σκίζει μὲ τὰ νύχια
 λυσσώδικα τὰ κριάτα του, κι ἀπέκει τὴν ψυχὴ του
 τοῦ ξεριζώνει τὴ γλυκιά· σὰ λιόντας ποῦ ἢ καρδιά του 430
 εἶνε γιομάτη μαύρη ὀργὴ καὶ ρίχνει ἀχτιδοβόλες
 ματιές, καμουτσικίζοντας ὀλοένα τὰ πλευρά του
 μὲ τὴ νοῦρά του, καὶ τὴ γῆς σιάβοντας μὲ τὰ νύχια,
 ἔτσι καὶ τοῦ Ἀμφιτρώων ὁ γιὸς ἀχόρταγος γι' ἀντάρα
 πολεμικιά, καὶ μὲ διπλὴ τὴν τόλμη, νὰ συντῆχει 435
 τρέχει τὸν Ἄρη, ποῦ ἔρχονταν μὲ τὴν καρδιά ὄλο λύπη,
 καὶ πῆραν μὲ ξεφωνητὰ κι ἀλληλοσυγκρουστήκαν.

Σὰ βράχος ποῦ ἀπὸ κορυφὴ ψηλότατη πεσμένος,
 κατακυλᾷ βουίζοντας μὲ θόρυβο μεγάλο,
 ὀσπίτου βράχος πὸ ἀψηλὸς τὸν σταματήσει ἐνάντιος, 440
 ἔτσι ὁ βαρὺς μὲς στ' ἄρμα του κι ὁ τρομερὸς ὁ Ἄρης
 ὄρησε μὲ ξεφωνητὰ. Μὰ ὁ γιὸς τοῦ Ἀμφιτρώνα
 ἄσειστος τὸν σταμάτησε. Κι ἡ Ἀθηνᾶ ἢ κοπέλλα
 τοῦ Δία τοῦ τρικυμιστῆ, μπροστά του μὲ τὴ μαύρη
 προβάλλει τὴν ἀσπίδα τῆς· καὶ βλέμμα ρίχνοντάς του 445
 μαυρόθολο, τὰ φτερωτὰ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ λέει·
 Ἄρη, τὰ βέβαια χέρια σου βάστα καὶ τὴν ὀρμὴ σου!
 γιὰτι δὲ σοῦνε βολετὸ τοῦ Δία νὰ ξεκάνεις
 τὸ γιό, μήτε τὰ δοξαστὰ νὰ πάρεις ἄρματά του,
 μόν' τράβα ἀπὸ τὴ μάχητα κι ἀντίσταση μὴ βάνεις! 450
 Ἔτσι εἶπ' αὐτὴ, μὰ τὴν καρδιά τοῦ σιδερόφυχου Ἄρη
 καθόλου δὲν τὴν ἔπεισε. Καὶ μὲ σκουγμοὺς μεγάλους,
 τὰ φλογερά του τ' ἄρματα σιώντας, ἀπάνω πέφτει
 στὴν Ἡρακλῆνια δύναμη γιὰ νὰ τὸν ἔξοντώσει.
 Καὶ γιὰ τοῦ γιοῦ του τὸν πικρὸ τὸ θάνατο ἀφρισμένος, 455
 τὸ χάλκινο κοντάρι του τοῦ ρίχνει στὴν ἀσπίδα.
 Μὰ ἡ γλυκομάτα ἢ Ἀθηνᾶ, σκύβοντας ἀπ' τ' ἀμάξι,
 σπρέφει τοῦ ὄπλου τὴν ὀρμὴ. Καὶ τσουχερὸς τὸν βρῖσκει
 πόντος αὐτὸν, ποῦ τὸ σπαθὶ τὸ μυτερὸ τραβώντας,
 στὸν ἀντρεωμένον Ἡρακλῆ χυμᾷ, μὰ στὴν ὀρμὴ τοῦ,
 τοῦ Ἀμφιτρώνα ὁ ἀχόρταγος ὁ γιὸς στ' ὀλόγυμνό του
 τὸ μερὶ τότε χτυπᾷ, στὰ δυὸ τσακίζει μὲ τὸ δόρυ,
 τὴν τρανὴ ἀσπίδα.. κι ὁ Θεὸς σωριάζεται στὸ χῶμα.
 Κι ὁ Φόβος κι ὁ Ὀλεθρὸς τραβοῦν τᾶλογα καὶ τ' ἀμάξι 465
 τ' ὀριότροχο, κι ἀπὸ τὴ γῆς τὴν πλατιοδρόμα, ἀπάνω
 τὸν σκάνουν καὶ τὸν μπάζουνε στ' ἀμάξι· καὶ χτυπώντας
 καμουτσικιά στ' ἀλόγατα, στὸν Ὀλυμπο τὸν φέρνουν.

Και τῆς Ἀλκμήνης τότε ὁ γιὸς κι ὁ δοξαστὸς Ἴόλαος,
τοῦ Κύνκου τὰ ὄρια, μιὰ φορὰ σὰν πῆραν, ἄρματά του, 470
φεύγουν, ἀπ' τὰτια τὰ γοργὰ συρτοί, καὶ στὴν Τρηχίνα
πᾶνε. Καὶ στοῦ πατέρα της τὰ δώματα τὰ δλύμπια,
ἢ γλανκομάτα ἢ Ἀθηνα συγκαιρινὰ ἀνεβαίνει.

Κι ὁ Κήϊκας πιά, σὰν ἔθαψε τὸν Κύνκο, λαοὶ πλήθιοι,
ποῦ τοῦ ἐνδόξου βασιλιᾶ τὶς χῶρες κατοικοῦσαν, 475
τῶν Μυρμιδόνων, τὴν Ἰολκό, τὴν Ἄρνη, τὴν Ἐλίκη,
τὴν Ἄνθεια, ἐσυναχτήκανε τὸ θεολατρεμένο
τὸν Κήϊκα νὰ τιμήσουνε. Μ' ἀπ' τὰ χιμνοβορόχια

ὁ Ἄναυρος σὰν ξεχείλησε, ξέσυρε καὶ μνημεῖο 480
καὶ τάφο, ὅπως ὁ Ἀπόλλωνας πρόσταξε ὁ Λητοΐδης,
τὶ ὁ Κύνκος καταξέγδυνε, στήνοντας καρπούλι,
ὅσους προσφέρναν στὴν Πυθῶ περισσιες ἑκατόμβες.

1900

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ

ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΒΓΑΙΝΕΙ Η ΖΑΧΑΡΗ

ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΝΑ ΠΑΙΖΕΤΑΙ ΑΠΟ ΠΑΙΔΙΑ

Φανίτσα. Αἶ, τὶ μοῦ ἀνέβηκες ἀπάνου στὴν καρέκλα ; Τώρα θάρθῃ
ἢ θειά ! Κατέβα κάτου !

Νώλης. Σώπα σύ, ξέρω ἴγώ ! Ὅλοι εἴμαστε ἔδῶ ; Θὰ διαβάσω τὸν
κατάλογο Φανίτσα ;

Φανίτσα. Παρῶν !

Νώλης. Παρῶν δὲ λένε. Προσοχή. Νάσος ;

Φανίτσα. Εἶναι κι' ὁ Νάσος στὸν κατάλογο ; Μονάχα τὰ παιδιὰ
τοῦ σπιτιοῦ θὰ φωνάζεις !

Νώλης. Σώπα σύ, ξέρω ἴγώ. Νάσος ;

Νάσος. Παροῦσα !

Νώλης. Παροῦσα δὲ λένε !

Φανίτσα. Καλὰ νὰ πάθης, ἄς μὴν τονὲ φωνάζεις· εἶναι μωρὸ ἀκόμα.

Νάσος. Μωρὸ κι' ἂν εἶσαι σύ !

Φανίτσα. Ἐσύ ἴσαι μωρὸ.

Νώλης. Πάνος ; ... Ἀπὼν !

Φανίτσα. Μὴ φωνάζεις ἄλλον !

Νώλης. Σώπα ἴσύ, ξέρω ἴγώ ! Γιάννος ; ... Ἀπὼν !

Φανίτσα. Τελείωσε ὁ κατάλογος !

Νώλης. Ὅχι ! Ξέχασα ἓνα ὄνομα...

Φανίτσα. Ποιό, τὴ θειά Χαδούλα ; Ὅπου κι' ἂν εἶναι φτάνει !

Νώλης. Ὅχι !

Φανίτσα. Τὸ θειὸ — Τόμα ; Ὅπου κι' ἂν εἶναι φτάνει !

Νώλης. Ὅχι, ξέχασα... τὸν ἑαυτὸ μου.

Φανίτσα. Στάσου νὰ σὲ φωνάξω ἴγώ. Νώλης !

Νώλης. Ἀποῦσα !

Φανίτσα. Μανώλης, εἶπα !

Νώλης. Ἀποῦσα, εἶπα !

Νάσος. Μανώλαρος, εἶπα !

Νώλης. Παρῶν ! Μπράβο, Νάσο.

Φανίτσα. Σωπάτε, κάποιος ἔρχεται... Εἶν' ἢ κουμπάρα μας, ἢ κυρ'
Ἄντώνα !

Νώλης. Εἶν' ἢ κυρ' Ἄντώνα !

✱

Ἄντώνα. Ἐδῶ εἶμαι, τὶ μὲ θέλετε ; Ποιὸς μὲ φωνάζει ; Μπά, σὲ
καλό σας ! Μέσα εἶν' ἢ μάννα σας ; Ἐστειλε νὰ μὲ ζητήση
μὲ τὸν Πάνο μου. Μπά, ἔδῶ εἶναι κι' ὁ ἄλλος ὁ δικός μου ; Τί
κάνεις ἔδῶ, Νάσο ; Σπίτι γλήγωρα ! Κ' ἐσὺ ἔδῶ, Παλιόγαννε ;

Γλήγορα κ' ἐσὺ στή θειά σου! Ποῦ εἶναι ἡ μάννα σας, παιδιά;

Νώλης. Μάννα!

Φανίτσα. Τί φωνάζεις ἔτσι, Νώλη; Δὲν ἔχεις λίγη ντροπή;

Νώλης. Σώπα σύ, ξέρω γώ φωνάζω τὸν κατάλογο.. Σωπάτε τώρα, μπαίνει ἡ μάννα!

~

Θοδωριά. Ἐδῶ εἶμαι, ποιὸς μὲ φώναξε;

Ἀντώνα. Τί τρέχει, κουμπάρα Θοδωριά; Τί πάθαν τὰ παιδιά σου;

Θοδωριά. Κάτσε, καὶ θὰ ἰδῆς, κυρὰ κουμπάρα μου, κάτσε καὶ θὰ ἰδῆς! Νά, περιμένουμε νάρθη ἀπ' ἀντίκρου ἀπὸ τὸ περαχώρι μιά παλιά μας θειά, ἡ Πελιστεράκινα, ἡ Χαδούλα· ξέρεις, ἡ μάννα τοῦ δικολάβου τοῦ κύρ Ξενοφῶντα. Τῆς γράψαμε, καὶ τὴν ἔχουμε μεγάλη ἀνάγκη...

Ἀντώνα. Ἀμ' κάτι ξέρω κ' ἐγώ, κάτι καταλαβαίνω δά!

Θοδωριά. Τί ξέρεις;

Ἀντώνα. Δὲν ξέρω δὰ πῶς ἔχει ἕναν ξένο σπίτι σας; Κεῖο, χάλασε ὁ κόσμος μέσ' τῆ χώρα.

Φανίτσα. Ναί, μὰ δὲν εἶναι ξένος...

Νώλης. Εἶναι θεῖός μας, κύρ Ἀντώνα!

Ἀντώνα. Λέει αὐτὸς πῶς εἶναι θεῖός σας...

Νώλης, Φανίτσα. Εἶναι κίολα!

Ἀντώνα. Ξέρω καὶ κάτι ἄλλο...

Θοδωριά. Εἶναι περιττὸ νὰ μᾶς τὰ πῆς· ἀφοῦ τὰ ξέρεις ὅλα...

Ἀντώνα. Παραγγεῖλατε νάρθη τῆς θειάς σας τῆς Χαδούλας γιὰ νὰ σὰς πῆ ἂν τονέ γνωρίζει αὐτὸν τὸ θεῖό σας, τὸ λεγάμενο...

Θοδωριά. Ναί, κυρὰ κουμπάρα, τ' ἤθελες νὰ κάνουμε οἱ φτωχοί; Ἐσὺ τὰ ξέρεις πειὰ τὰ δικά μας καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κρυβόμαστε... Παιδιά, νὰ σωπαίνετε! Γι' αὐτὸ μαζευτήκανε κι' αὐτὰ τὰ τρελλά, γιατί περιμένοννε τὴ θειά Χαδούλα.

Νώλης. Θὰ μᾶς φέρη καὶ τίποτα γλυκά...

Θοδωριά. Νώλη, νὰ σωπαίνης... Παράγγειλε τὴν Κυριακὴ προῶθ θάναι στὸ σπίτι... Τὴν ξέρεις τὴ Χαδούλα, ποῦχει παντρεμένη τὴν κόρη της στὸ περαχώρι...

Ἀντώνα. Ναί, πῶς δὲν τὴν ξέρω;

Θοδωριά. Σὰν καλὴ ὥρα ἢ ἀφεντειά σου· περαχωρίτισσα μαθές, κ' ἔχεις ἐδῶ τὴν κόρη σου δοσμένη...

Ἀντώνα. Ναί, πῶς δὲν τὴν ξέρω;

Θοδωριά. Ἐχει καὶ τὸ γυιό της τὸν Ξενοφῶντα ἔδῶ, τὸ δικολάβο...

Ἀντώνα. Ναί, πῶς δὲν τὸν ξέρω;

Φανίτσα. Ὅπου κι' ἂν εἶναι φτάνει!

Ἀντώνα. Μὰ ποῦναι τώρα αὐτός, ὁ θεῖός σας;

Φανίτσα. Ὅπου κι' ἂν εἶναι φτάνει!

Θοδωριά. Πῆγε στὴν ἐκκλησιά· εἶναι δεύτερη Κυριακὴ ἀπὸ τότε ποῦρθε. Ἐφερε σπίτι τὰ παιδιά, καὶ βγήκε περίπατο. Ἀκοῦς,

ἕστερ' ἀπὸ σαράντα πέντε χρόνια, ποῦ λείπει ἀπ' τὴν πατρίδα, πρώτη φορὰ πῆγε καὶ μετάλαβε στὴν ἐκκλησιά!

Ἀντώνα. Ἀκοῦς ἐκεῖ, σαράντα πέντε χρόνια!

Φανίτσα. Ὅπου κι' ἂν εἶναι φτάνει!

Νώλης. Θὰ βρῆ ἐδῶ καὶ τὴ θειά Χαδούλα!

Ἀντώνα. Κ' ἕστερα;

Θοδωριά. Ἡ θειά Χαδούλα θὰ τοῦ δώση γνωριμιά, καὶ θὰ μᾶς πῆ...

Νώλης. Εἶναι παλαιϊκιά γυναῖκα!

Φανίτσα. Καὶ τὰ ξέρει ὅλα τὰ παλιά!

Θοδωριά. Ἡ μόνη ποῦ μᾶς λείπεται ἀπ' τὸ σπίτι τοῦ μακαρίτη ἀντρός μου... Ξέρεις δά...

Ἀντώνα. Μὰ σεῖς δὲν ἔχετε ἀκουσμένα τίποτ' ἀπὸ τοὺς δικούς σας; — ὅσο ζούσανε, θέλω νὰ πῶ...

Θοδωριά. Τί νᾶχουμε ἀκουσμένα;

Ἀντώνα. Πῶς λείπει τάχατε κανεὶς ἀπὸ τὸ σόι σας στὴν ξεντειά...

Θοδωριά. Ναί, ζῆ ἕνας λόγος σπίτι μας, καὶ σέρονται, μαθές, πῶς ἕνας τῆς γενιάς μας χάθηκε μακρυνά· ἔφυγε ἀπὸ μικρὸς καὶ ξέχασε τὸν τόπο του...

Ἀντώνα. Μὰ πέστε τα λοιπὸν μὲ τὴ σειρά! Καὶ πῶς μιλάτε; Αὐτός, ἀκούω, δὲν ξέρει Ληνικά...

Φανίτσα. Μιλεῖ ὁ Νώλης τὴ γλώσσα του!

Νώλης. Μιλῶ γὼ τ' Ἀγγλικά, μάλιστα!

Ἀντώνα. Μπά, μπά, μπά; Πῶς τᾶμαθες, παιδί μου;

Νώλης. Μοῦ τᾶμαθε ὁ θεῖός ὁ ἴδιος, καὶ μιλάμε. Μάλιστα. Πάμε συχνὰ περίπατο μαζί. Γκοῦτ μόνι, θὰ πῆ καλὴ μέρα.

Φανίτσα. Τονέ λένε καὶ Τέμας μάλιστα!

Ἀντώνα. Μὰ πέστε τα λοιπὸν μὲ τὴ σειρά... Ἐφερε καὶ πολλὰ λεφτά;

Θοδωριά. Ἐμένα νὰ μὲ συμπαθατε, θὰ μοῦ καὶ τὸ φαί. Πάω, κ' ἔρχομαι!

Νώλης. Λοιπὸν, νὰ σοῦ τὰ πῶ γὼ ὅλα, κύρ Ἀντώνα μου, κυρὰ κουμπάρα, καὶ κυρὰ Σταυρονικολάκινα!

Ἀντώνα. Καλὰ λές, παιδί μου! Ἄς καθίσουμε λοιπὸν κ' ἐμεῖς! Ποῦ μείναμε;

Φανίτσα. Κατέβα κ' ἐσὺ ἀπ' τὴν καρέκλα, νιέ, καῦμένη Νώλη!

Νώλης. Ἄ, ναί, ξέχασα... ἄς καθίσουμε λοιπὸν κ' ἐμεῖς! Ποῦ μείναμε; Λοιπὸν, ξέρετε δὰ πῶς ἐδῶ καὶ καμπόσους μῆνες λάβαμ' ἕνα γράμμα· ἦτανε γιομᾶτο βουλοκέρια, χιλοσφραμμένο, χιλοσφραμμένο, μισοχαλασμένο, καὶ πανωγραμμένο: «Κύριο Δήμαρχο Ἀπενταρίας, χωριὸ φτωχοπερήφανο, νὰ δοθῆ στὰ χέρια τοῦ Λούκα τοῦ Πελιστεράκη». Ὁ δήμαρχος, καινούργιος ἄθροπος μαθές, εἶπε: «Ἐλα ἔδῶ, κύρ Πάρεδρε — εἶπε στὸν Πάρεδρε τὸ Γληγόρη τὸν Καραπιστόλη — ἔλα ἔδῶ. Ἐσὺ παλαιϊκὸς ἄνθρωπος, μαθές, ξέρεις κανένα Λούκα Πελιστεράκη; Ὅχι, εἶπε ὁ πάρεδρος... στᾶσον. Ἐδῶ καὶ σαράντα χρόνια ζῶσε ὁ Λούκας ὁ Πελιστεράκης· εἶν' ὁ πατέρας τῆς μάννας τῆς Θεοφάνας τοῦ Ξεσφίγγη, θεὸς σφοδρῶς τῆ, ποῦχε πρώτον ξάδευφο τὸ Θοδωρῆ τὸν Καφερούλα. Τώρα, πεθάναν ὅλοι τους! Μένει

τὸ σπίτι τοῦ Θεοδωρῆ τὴν ξέρεις τὴ γυναῖκα του τὴν κυρὰ Θεοδωριά» (ποῦχει τὸ παιδί τὸ Νώλη δὰ καὶ τὴ Φανίτσα!). — «Ναί, λέει ὁ Δήμαρχος, τὴν ξέρω· στείλε νὰ τὴ φωνάξης!» — «Ἦξερες ἐσὺ κανένα Λούκα Πελιστεράκη, κυρὰ Θεοδωριά; (λέει ὁ Δήμαρχος!)» — «Ἦτανε συγγενὴς τοῦ μακαρίτη· τὸν κληρονομήσαμε μεις αὐτὸν καὶ τὴ γενιά του—μαύρη κληρονομιά· ἕνα κάτι τίποτα... — Εἶναι κανένας ἄλλος Πελιστεράκης μέσ' τὴ χώρα; — Εἶν' ὁ δικολάβος ὁ κύρ Ξενοφώντας ὁ Περιστεργιάδης, γυιὸς τῆς Χαδούλας, ποῦ ζῆι στὸ Περαχῶρι. Μὰ εἶναι πειὸ μακρινὴ γενιά». Κράζει ὁ κύρ δήμαρχος τὸν κύρ Ξενοφώντα. Αὐτὸς στὴν ἀρχή, λέει, δὲ λέγεται Πελιστεράκης· λέει, λέγεται Περιστεργιάδης, καὶ δὲν ἔχει, λέει, καμιὰ σκέση μὲ τοὺς Πελιστεράκηδες. Ἄμα ὅμως ἔμαθε πῶς εἶναι γιὰ ἕνα γράμμα χιλιοσφραγισμένο, χιλιοτσικιτισμένο, καὶ πανωγραμμένο, τότε λέει καὶ παραλείπει πῶς λέγεται Πελιστεράκης κ' ἔχει μάλιστα στενὴ συγγένεια μὲ τὸ μακαρίτη Λούκα τὸν Πελιστεράκη. Ἀρχίζει τότε νὰ μαλλώνη μὲ τὸν κύρ δήμαρχο, πῶς τάχα τὸ γράμμα εἶναι δικό του—τάχα! Τότε ὁ κύρ δήμαρχος βάνει κάτου τὰ χαρτιά, φέρνει τὰ συβόλαια τὰ παλιά καὶ τὰ χοτζέτια, βρίσκει καὶ τὴ διαθήκη τοῦ Λούκα τοῦ Πελιστεράκη ποῦ δείχνει κ' ἀποδείχνει πῶς τὸ γράμμα ἦτανε δικό μας. «Νά, πάρε το, λέει ὁ κύρ δήμαρχος, εἶναι δικό σου αὐτὸ τὸ γράμμα, κυρὰ Θεοδωριά!»

Ἀντιώνα. Ὑστερα, παιδί μου; Τί ἦτανε μέσ' τὸ γράμμα;

Νώλης. Γράμμα, μαθὲς δὲν ξέρεις...

Φανίτσα. Ναί, μά... ἦτανε καὶ κάτι ἄλλο, Νώλη...

Νώλης. Σώπα σύ, ξέρω ἴγώ!

Ἀντιώνα. Καλὰ λέει τὸ κορίτσι! Πόσα λεφτὰ εἶχε τὸ γράμμα μέσα; Λέγε τα σὺ μὲ τὴ σειρά, Φανίτσα μου!

Νώλης. Ὅχι, θὰ τὰ πῶ ἴγώ μὲ τὴ σειρά· Φάνα, νὰ σωπαίνης! Μέσα στὸ γράμμα ἦτανε κ' ἄλλο γράμμα, ἕνα χαρτί, μαθὲς, γραμμένο· μὰ δὲν ἦτανε σὰ γράμμα, ἦτανε σὰν κάτι ἄλλο. Τώρα, πῶς νὰ καταλάβουμε τί ἔλεγε τὸ γράμμα, καὶ τ' ἄλλο τὸ χαρτί; Πάμε πάλι στὸν κύρ δήμαρχο! Πάμε πάλι στὸν κύρ δήμαρχο, καὶ τοῦ πέφτουμε στὰ πόδια. «Ἀμάν, κύρ δήμαρχε, τὸ γράμμα εἶν' ἀδιάβαστο, κανεὶς δὲν τὸ διαβάζει—διάβασε το!» Κράζει ὁ δήμαρχος τὸν κύρ Γραμματικό, καὶ θυμᾶται τὰ παλιά του, καὶ σφουγγαίνει τὴ μύτη του, καὶ βλέπει πῶς τὸ γράμμα δὲν εἶναι Γαλλικὸ—εἶν' ἀδιάβαστο!—«Τότε λοιπὸν, θάναί Ἀγγλικὸ, (λέει ὁ κύρ δήμαρχος), μὰ μπορεῖ νάναί καὶ τίποτ' ἄλλο... Γιὰ διάβασε λιγάκι, κύρ Ἀναστάση (λέει στὸν κύρ γραμματικό), κάτι καταλαβαίνεις ἐσὺ ἀπὸ Γαλλικά, κάτι ἐγὼ ἀπ' Ἀγγλικά—κάποτε ἦρθανε λόρδοι στὸ χωριὸ καὶ μίλησα μαζί τους· γιὰ κύτα, λέει κανένα γιές, κανένα νόου, νάου, χάου, φάου, νιάου· λέει κανένα μπῶ, μπᾶϊ, μπουῦ, χουῦ· λέει κανένα χίμ, χουῦμ, μπίμ, μπάμ...—Ὁῦ, οῦ, ὄλο τέτοια λέει» (λέει ὁ κύρ Γραμματικός).—«Λοιπὸν, εἶν' Ἀγγλικά!... Σταθῆτε τώρα νὰ φωνάξω καὶ τὸ μούτσο τὸν Ξεζώναιο, ποῦκαμε μὲ τὰ καρβουνιάρικα στὸν Καναδά!» Ἐχ, καὶ φωνάζουν τὸ μούτσο τὸν Ξεζώ-

νατο, καὶ διαβάζει ὁ κύρ Γραμματικός καὶ ξηγᾶει ὁ Ξεζώναιο, κ' ἀκούμε μεις, κ' ἀκούει κόσμος καὶ κοσμάκης...

Ἀντιώνα. Καὶ τὸ γράμμα τί ἔλεγε, παιδί μου;

Φανίτσα. Λέγε λοιπὸν, τὴν ἔσκασες τὴν κύρ Ἀντιώνα!

Νώλης. Ἄδελφὲ Λούκα, εἶμαι καλὰ...

Ἀντιώνα. Ὁχ, ἀλοίμονο, κ' ὁ ἀδερφός του πεθαμένος ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια!

Νώλης. «...Εἶμαι καλὰ, τὸ αὐτὸ πιθυμῶ καὶ γιὰ λόγου σας...»

Ἀντιώνα. Ἐδῶ τὸ πέτυχε, τρομάρα του!

Νώλης. «Μάθε πῶς ἐγὼ ἐδῶ πλοῦτησα...»

Ἀντιώνα. Χάρισμα καὶ τὰ πλοῦτη του!

Νώλης. «...Πλοῦτησα, ἔκαμα πολλὰ λεφτὰ» (χιλιάδες λίρες, τάλλαρα!) «Τώρα πεθύμησα νὰ δῶ τὸν τόπο μου καὶ νὰ σὲ φιλήσω πρὶν πεθάνω...»

Ἀντιώνα. Τρομάρα του, κάτι γρήγορα τὸ θυμήθηκε!

Νώλης. «...σὲ φιλήσω πρὶν πεθάνω, καὶ γράψε μου ἂν εἶσαι καλὰ κ' ἂν θέλεις τίποτα νὰ σοῦ φέρω. Ἄν θέλεις καὶ λεφτὰ...»

Ἀντιώνα. Ναί, εἶχε ἀνάγκη ἀλήθεια, ἀπὸ λεφτὰ... στὸν ἄλλον κόσμο!

Νώλης. «...Ἐχεις ἀνάγκη ἀπὸ λεφτὰ, νὰ σοῦ στείλω (χιλιάδες λίρες, τάλλαρα!) καὶ λάβε κατὰ τὸ παρόν...»

Ἀντιώνα. Γιατί νὰ πειραχτῆ, τρομάρα του! Μποροῦσε νὰ περιμένῃ ἀκόμα!

Νώλης. «...λάβε πενήντα τάλλαρα».

Ἀντιώνα. Καὶ τᾶστειλε—τὰ ξέρω τ' ἄλλα!

Νώλης. Μέσ' τὸ γράμμα, τὸ χαρτί ποῦ ἦτανε μέσα, ἦτανε τὰ πενήντα τάλλαρα!

Ἀντιώνα. Τὰ ξέρω τ' ἄλλα! Πήγατε καὶ δώσατε τὸ συνάλλαγμα στὸν Ἀβάσταγο τὸν ἔμπορα, ποῦ ἀλλάζει κ' ἐκείνων ποῦ στέλνουν ἀπὸ τὴν Ἀμέρικα, καὶ τοιμπήσατε τὰ πενήντα κολωνᾶτα!

Νώλης. Δὲν τὰ λένε κολωνᾶτα, κύρ Ἀντιώνα, καὶ κυρὰ Σταυρο-νικολάικαινα, τὰ λένε ιτόλλαρς, ντόλλαρς!

Φανίτσα. Σώπα, Νώλη, ἡ μάννα!

✱

Θεοδωριά. Ἄχ, δὲν πήραμε πενήντα, κυρὰ κουμπάρα μου, μονάχα σαράντα ἐφτά, κ' ἄς εἶν' καλὰ ὁ Ἀβάσταγος. Ἄχ, μὴ μοῦ θυμᾶς καὶ τ' ἄλλο...

Ἀντιώνα. Τί, κυρὰ Θεοδωριά;

Θεοδωριά. Ἄχ, τὰ σαρανταδὺ πειὰ ξεοδευτήκανε, καὶ τώρα συλλογιῶμοι τ' ἄλλα πέντε...

Ἀντιώνα. Τί, πῶς;

Θεοδωριά. Ὁ μπακάλης ὁ Ἀβάσταγος λέει πῶς μούστειλε σαράντα δὺ ἀσημένια καὶ πέντε ἀπὸ χαρτί. Τᾶστειλε μὲ τὸν ψυχογιὸ του, κ' ἐγὼ, ἡ στραβὴ, κράτη-α τ' ἀσημένια, κ' ἔρριξα τὸ χαρτί... δὲν πρόσεξα.

Ἀντιώνα. Καὶ τῶχασες; Ὅστε λοιπὸν ἀπομείνανε σαράντα δὺ. Ὑστερα, παρακάτου; Πόσα ἦταν ὅλα ὅλα, εἶπατε;

Νώλης. Μὰ σοῦ εἶπαμε, κυρὰ κουμπάρα, κυρὰ Σταυρονικολάκαινα...
Φανίτσα. Πενήντα ἦτανε, σοῦ τόπαμε.
Νώλης. Φίφτυ ντόλλαρς. Ἄμα ῥοθῆ ὁ θεῖος μπορεῖς καὶ νὰ τονέ
 ρωτήσης. Φίφτυ ντόλλαρς!

~

Τόμας. Γιές, γιές, φίφτυ ντόλλαρς! (Yes, fifty dollars).
Τὰ παιδιά. Ὁ θεῖος ὁ Τόμας!
Τόμας. Κάλη μέρα, μπόυξ!
Τὰ παιδιά. Γκοῦτ μόνι, θειέ! Γκοῦτ μόνι! (Good morning)
Νώλης. Μίλα του καὶ σύ, κυρὰ κουμπάρα. Πές του καμιά καλη-
 μέρα... Ἄπο ἔδω θειέ, τοῦ λόγου της εἶν' ἡ κυρὰ κουμπάρα
 ἢ Σταυρονικολάκαινα... Μίλα του, νιέ, κύρ' Ἀντώνα!
Ἀντώνα. Τί κάνεις τοῦ λόγου σου, αἱ; Καλὰ εἶσαι;
Τόμας. Μαί πάιπ! Μαί πάιπ! (My ripe).
Ἀντώνα. Ὁ Μάης πάει; Τί Μάη κι' Ἀπρίλη κοπανᾶς. Ποῦ πάει
 ὁ Μάης; Μοῦ φαίνεται ἔχασες τὸ κουτὶ μὲ τὰ λουμίνια, τρο-
 μάρα σου, ὄχι τὸ Μάη.
Φανίτσα. Κυρὰ κουμπάρα, μὴ μιλᾶς ἔτσι στὸ θειό...
Ἀντώνα. Μὴ δὰ καταλαβαίνει, τρομάρα του;
Τόμας. Μαί πάιπ! Χάβ λὸστ μαί πάιπ! (I have lost my ripe).
Νώλης. Ἐχασε τὴν πίπα του! «Λὸστ μαί πάιπ» θειέ; Ἐγὼ θὰ σοῦ
 τὴ βρῶ! Ἀμέσως. «Λὸστ μαί πάιπ»... στάσου νὰ σὲ ψάξω
 πρῶτα!
Φανίτσα. Μὴ, θειέ, θὰ σοῦ πάρη κανένα σελλίνι!
Νώλης. Δὲ βροῖσκειται στὴς τσέπες σου! Θὰ τὴν ἔχης ἀφήση μέσα.
 Πάω νὰ τὴ ζητήσω!
Ἀντώνα. Καλὲ δὲν τὸν ἀφίνετε νὰ φωνάζη καὶ λιγάκι; Αἱ, τρο-
 μάρα σου; Ἐγὼ σοῦ μιλῶ, κ' ἐσὺ τὴν πίπα ἔχεις στὸ νοῦ σου,
 αἱ; Τρομάρα σου, τρομάρα σου!
Θοδωριά. Ἄφισ' τον, κυρὰ κουμπάρα, ἔτσι κάνει ἅμα χάση τὴν
 πίπα του. Δὲν ἔχει τὸ μυαλό του...
Ἀντώνα. Μὴ δὰ εἶχε καὶ ποτέ του μυαλό, τρομάρα του; Θᾶφευγε
 ἀπ' τὸν τόπο του, θ' ἀφινε τοὺς δικούς του, τὸν ἀδερφό του,
 τ' ἄλλα τὰ συγγενικά του;
Τόμας. Μαί πάιπ! Μάνουελ! Μάνουελ!
Φανίτσα. Τὸ Νώλη θέλει. Νώλη, Νώλη!
Ἀντώνα. Καὶ καλά, ἔφυγες; θυμήθηκες ποτέ σου νὰ τοὺς στείλῃς
 κανένα λεφτό, συλλογίστηκες τὸ πῶς περνοῦν, τοὺς πόνεσες,
 τοὺς ἀποζήτησες, τρομάρα σου; Αἱ, τρομάρα σου! Ἀνθρώπου
 σου ἦταν, αἱμά σου!
Τόμας. Γιού, στιούπιντ! (You stupid).
Ἀντώνα. Ἐσοῦ εἶσαι στουπὶ πρῶτ' πρῶτ', τρομάρα σου! Ὅχι ἐγὼ
 στουπὶ!
Θοδωριά. Φτάνει, κυρὰ κουμπάρα, μὴν τοῦ μιλᾶς πειὰ ἔτσι!
Ἀντώνα. Ὅχι, θὰ τοῦ τὰ πῶ ὅλα, δὲ βαστάω. Νά, ἔτσι πᾶν καὶ
 χάνονται τόσος κόσμος, καὶ λησμονοῦν καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὰ

σπίτια τους. Ὑστερα, ἅμα γεράσουν, τὸ θυμῶνται, γιατί
 εἶναι γλυκὸ τὸ χῶμα τῆς πατρίδας, μὰ τί βγαίνει πειὰ; Τί νὰ
 τὴν κάνης τὴν πατρίδα τώρα, αἱ τρομάρα σου; Χάρισμα καὶ τὰ
 λεφτά σου! Βράστα, βράστα!
Τόμας. Χουότ; Βράστα, βράστα; Σπίκ! (what speak).
Ἀντώνα. Τί σπὶτι κάθεσαι καὶ μολογᾶς ἐδῶ; Σοῦ μιλῶ νὰ βράσης
 τὰ λεφτά σου, ὄχι σπὶτι.
Τόμας. Χουότ βράστα; Χουότ; Σπίκ, σπὶκ!
Ἀντώνα. Σπὶτι σου νὰ πᾶς ἐσύ! Νὰ πᾶς ἀπὸ κεῖ ποῦρθες, ὄχι
 ἐγὼ! Ἐγὼ εἶμαι στὸ σπὶτι τῆς κουμπάρας μου, τρομάρα σου,
 αἱ τρομάρα σου!
Φανίτσα. Δὲ λέει αὐτό, κυρὰ κουμπάρα! Θέλει ἅμα ἀκούει ἕνα
 λόγο, νὰ τοῦ τὸν ξηγάνε κίόλα.
Νώλης. «Μαί πάιπ, μαί πάιπ!» Νά τη, ποῦ τὴ βρήκα, θειέ. «Φάουν
 μαί πάιπ» (I found my ripe). Πάρ' τη, θειέ... Φέρε κ' ἕνα
 σελλίνι τώρα!
Τόμας. Ὄου, γκοῦντ μπόυ, ὦου νάις μπόυ! Χάβ ἔ σίλλιγκ! (nice
 boy, have a shilling).
Νώλης. Βλέπεις ἐγὼ, θειέ, γκοῦτ μπόυ, ἔ; Γκοῦτ μπόυ! Φάουν
 μαί πάιπ... Δῶσε καὶ τῆς Φάνας ἕνα σελλίνι. Γκοῦτ μπόυ κ' ἡ
 Φάνα, γκοῦτ, γκοῦτ!
Φανίτσα. Δὲν εἶμαι κ' ἐγὼ γκοῦτ, θειέ;
Τόμας. Ὄ, νάις γκέρλ! Χάβ ἔ σίλλιγκ, χάβ ἔ κίς! (nice girl, have
 a kiss).
Νώλης. Κ' ἐμένα κίς, θειέ, κ' ἐμένα! Φίλησε κ' ἐμένα!
Ἀντώνα. Κύταξε, τρομάρα του, πῶς τὰ δίνει τὰ λεφτά. Κύταξε...
 τ' ἀγαπάει τὰ παιδιά σου, κυρὰ Θεοδωριά. Μπήκε ἡ καλὴ τύχη
 σπὶτι σου μαζὶ μὲ τούτονε, τρομάρα του.
Τόμας. Χουότ; τρομάρα; Χουότ;
Νώλης. Νάι, θειέ, λέει πῶς εἶσαι καλὸς ἐσύ. Γκοῦτ, γκοῦτ!
Τόμας. Ἄϊ γκοῦντ; Ἄϊ;
Νώλης. Γιές, θειέ, γκοῦτ, γκοῦτ! Κ' ἡ κυρὰ κουμπάρα εἶναι καλὴ
 κ' αὐτὴ, γκοῦτ, γκοῦτ... Δὸς της κ' αὐτεινῆς ἕνα σελλίνι,
 θειέ...
Τόμας. Χάβ ἔ σίλλιγκ!
Ἀντώνα. Μπά, τρομάρα σου, χωρατεύει τὸ παιδί! Κράτα τὰ λεφτά
 σου, δὲν ἔχω ἀνάγκη ἐγὼ ἀπὸ τὰ δικά σου, νάναί καλὰ ὁ
 νοικοκύρης μου!
Νώλης. Δὸς της κ' ἕνα κίς, θειέ, εἶναι καλὴ ἡ κουμπάρα. Κίς, κίς!
Τόμας. Χάβ ἔ κίς! Χάβ ἔ κίς!
Ἀντώνα. Κάτου τὰ ξερά σου! Τρομάρα σου, δὲ ντρέπεσαι λιγάκι.
 Κύτα μοῦτρα, ποῦ θέλει νὰ φιλήση. Κύτα γένεια καὶ μουστά-
 κια, σὰν ἀγκάθια... Καλ' αὐτὸς τρελλάθηκε!
Νώλης. Κυνηγα τη, θειέ, κίς, κίς!
Ἀντώνα. Καλέ, τρελλαθήκατε ἔδω μέσα μ' αὐτὸ τὸν παλαβό; Πάω
 σπὶτι μου, νὰ μὴ... Μπά, ντροπές, ντροπές!
Τόμας. Λοὺκ χίαρ, λοὺκ χίαρ! (look here).
Ἀντώνα. Καλέ, γιὰ ποιά Λουκία μοῦ μιλάει; Θὰ μὲ παίρῃ γιὰ

καμιά άλλη· νὰ πᾶς νὰ τὴ βρῆς τὴ Λουκία ποῦ ζητᾶς! Ἐγὼ πᾶω σίτι μου!

Νώλης. Κυνήγα τη, θειέ! Κίς, κίς!

Θοδωριά. Μπά, σὲ καλό σου, Νώλη μου, γέλασα σήμερα με τὴν καρδιά μου.

Νώλης. Γέλια, θειέ, σήμερα, λάφ, λάφ! (laugh).

Φανίτσα. Μὴν τοῦ κάνεις ἔτσι Νώλη, λάφ, λάφ! Ἐγὼ ἀγαπῶ τὸ θειό... νά, μουῦδωσε κ' ἓνα σελλίνι!

Νώλης. Λάφ, βρὲ κουτή, θὰ πῆ γέλια.

Φανίτσα. Ἐσὺ κάνεις πειὰ πῶς τὰ ξεσκόλισες ὅλα τ' Ἀγγλικά. Τάχα μου δὲν ξέρει κ' ἄλλος... Ὁ θειὸς ἀναψε τὴν πίπα του!

Νώλης. Μιλᾶτε σιγά! Νά, καθίσε συλλογισμένος...

Θοδωριά. Ἀφῆστε τον, παιδιά! Εἶναι σὰ λυπημένος σήμερα. Ὑστερα, ξέρετε πῶς ἅμα καπνίζει, δὲ θέλει κανεὶς νὰ τοῦ χαλάει τὴν ἡσυχία του. Πᾶμε μέσα.

Νώλης. Ἦουχα... ἡσυχία λοιπόν!

Τόμας. Νόου, νόου!

Νώλης. Ὅχι! Ὁ θειὸς δὲ θέλει νὰ φύγουμε... Τὶ ἀγαπᾶς, θειέ; Χὸτ λάικ; (what do you like).

Τόμας. Σιτ ντάουν... σιτ ντάουν! Σιτ ντάουν, σιτ ντάουν! (seat down).

Νώλης. Σντάου, σντάου, σντάου! Καθίστε κάτου, λέει... Καθίστε τὸ λοιπόν!

Θοδωριά. Ναί, παιδιά μου, γιὰ καθίστε, εἶνε πολὺ σῶβαρος σήμερα. Κάτι ἔχει νὰ μᾶς πῆ.

Τόμας. Ἀἰ οὐὶλ τέλ γιου μᾶί στόρυ (I will tell you my story).

Νώλης. Σωπάτε, σωπάτε! Ὁ θειὸς θέλει νὰ μᾶς πῆ τὴν ἱστορία του. Οὐὶλ τέλ στόρυ, θειέ;... Σωπάτε!

Φανίτσα. Σώπα λοιπόν κ' ἔσὺ!

Νώλης. Ἐγὼ, βρὲ κουτή, θὰ σᾶς τὰ ξηγάω... Πῶς θὰ τὰ καταλαβαίνετε, ἂν σωπαίνω ἴγώ;

Φανίτσα. Τάχα μου, ἐσὺ μονάχος καταλαβαίνεις Ἀγγλικά — ἐσὺ μονάχος!

Νώλης. Λέγε λοιπόν, θειέ—τέλ, τέλ!... Μὰ νὰ μιλᾶς κ' ἐσὺ λιγάκι Ληνικά, δὲ σοῦ τᾶμαθα; Δυὸ βδομάδες ἔχω ποῦ σοῦ δίνω μάθημα, πῶς τὸ λένε τῶνα τ' ἄλλο. Ξέρεις τώρα τὸ «παιδί», τὴ «μάννα», τὰ «λεφτά», τὴ «βάρκα», τὸ «καράβι», ξέρεις καὶ τόσα ἄλλα. Εἶδες κ' ἐγὼ ὅσα μουμαθες, τὰ ξέρω!

Τόμας. Ὡ γιές, ὦ γιές! Ἀἰ νόου δέμ. (I know them).

Νώλης. Λέγε λοιπόν, θειέ, τέλ, τέλ!

Θοδωριά. Λέγε, θειέ Τόμα. Ἀκοῦμε!

Τόμας. Ἐγὼ παιντὶ φίφτιν γιαρζ ὄλντ... (fifteen years old).

Νώλης. «Ὅταν ἡμουνα παιδί δεκαπέντε χρονῶν...»

Τόμας. Νόου φάδαρ... (no father).

Νώλης. «Δὲν εἶχα πατέρα...»

Τόμας. Νόου μάδαρ... (mother).

Νώλης. Μάννα λέγε, θειέ, σοῦ τῶπα!

Τόμας. Μάννα βέρου πούαρ... (very poor).

Νώλης. «Ἡ μάννα μου ἦτανε πολὺ φτωγή...» Ὑστερα;

Τόμας. Μάυ μπράδαρ Λούκας βέρου ἴλ... (brother very ill).

Νώλης. «Ὁ Λούκας ὁ ἀδερφός μου ἦτανε πολὺ ἄσχημα».

Τόμας. Δέν, ἔ σίπ... (then a ship).

Νώλης. Ὅχι, δὲν τὸ λένε σίπ, θειέ!

Τόμας. Ἐνα κάραβο...

Νώλης. «Ἐνα καράβι...»

Φανίτσα. Τὶ τὸ ξαναλές, Νώλη, ἀφοῦ τῶπε ὁ θειός! Νομίζεις δὲν καταλαβαίνουμε Ἀγγλικά κ' ἐμεῖς;

Τόμας. Δέν, ἓνα καράβα ἄνκορντ. (anchored).

Νώλης. «Τότε ἓνο καράβι ἦρθε κ' ἄραξε...»

Φανίτσα. Ἐρριξε ἄγκορα! Βλέπεις, τὰ ξέρω ἴγὼ καλύτερα!

Τόμας. Ὅφ δὴ πόρτ... (off the port).

Φανίτσα. Ὅξω ἀπὸ τὴν πόρτα...

Νώλης. Καλὰ σ' ἔχω τώρα, κυρὰ ἔξυπνη! «Ὅξω ἀπὸ τὴν πόρτα»— ἔτσι μάλιστα, τὸ πρόκοψες! Λέγε, θειέ, μὴν τὴν ἀκοῦς! «Ἦρθε, λοιπόν, τὸ καράβι κ' ἄραξε ὅξω ἀπ' τὸ λιμάνι— ὅφ δὴ πόρτ! Λέγε, θειέ!

Τόμας. Ἐγκὼ βέρου σόρυ, βέρου σόρυ. (very sorry).

Νώλης. «Ἐγὼ ἡμουνα πολὺ... σόρυ»—αὐτὸ δὲν τὸ λέω, τὸ καταλαβαίνεις μοναχὴ σου, Φάνα!

Φανίτσα. Οὔτε σὺ δὲν τὸ καταλαβαίνεις!

Νώλης. «Ἦμουνα πολὺ... θυμωμένος...»

Τόμας. Νόου μπρέντ ἰν δὴ χάουζ, νόου μάνεῦ... (no bread in the house, no money).

Νώλης. «Ἦμουνα πολὺ λυπημένος, γιὰτὶ δὲν εἶχαμε ψωμί σίτι, οὔτε λεφτά...»—νὰ ποῦ τὸ κατάλαβα! Βέρου σόρυ, βέρου σόρυ... λέγε, θειέ! Πολὺ λυπημένος...»

Τόμας. Μάννα οὐδὲ μπίζυ... (was busy).

Νώλης. «Ἡ μάννα εἶχε δουλειά...»

Τόμας. Δέν Ἀἰ τοῦκ ἔ μπότ... παίρνει ἓνα μπότ... (I took a boat).

Νώλης. «... Πῆρα μιὰ βαρκούλα...» — Καὶ ποῦ πῆγες, θειέ; Λέγε γλήγορα!

Τόμας. Ἐγκὼ πηγαίνει ὄν μπόρντ... (on board).

Νώλης. Ποῦ; ποῦ εἶπες, θειέ; Λέγε, λοιπόν—ποῦ πῆγες, στοῦ καράβι;

Φανίτσα. Καὶ τί ἔκαμες στοῦ καράβι, θειέ;

Θοδωριά. Φανίτσα, νὰ σωπαίνης!

Τόμας. Μάννα κλαίει...

Φανίτσα. «Ἡ μάννα ἔκλαιγε.. πολὺ...»

Θοδωριά. Φανίτσα, νὰ σωπαίνης!

Τόμας. Ὡ μᾶί σάν, ὦ μᾶί σάν, κάμ μπάκ, κάμ μπάκ! (O my son, come back).

Νώλης. «Ἐκλαιγε ἡ μάννα, ἔλεγε· ἄχ, παιδάκι μου, ἄχ, παιδάκι μου, γύρισε πίσω, ποῦ μ' ἀφίνεις, ποῦ μ' ἀφίνεις;»

Φανίτσα. Αὐτὸ δὲν τῶπε, Νώλη, μὴ βάνεις καὶ δική σου λόγια... «Ποῦ μ' ἀφίνεις, ποῦ μ' ἀφίνεις...» Ὅριστε μας.

Νώλης. Λοιπόν, θειέ—«κάμ μπάκ, κάμ μπάκ, μᾶί σάν»... Καὶ δὲ

μᾶς εἶπες, ποῦ ἦταν ἡ μάννα σου κ' ἐκλαιγε. Εἶχε ῥθῆ στὸ καράβι ;

Τόμας. Νόου, νόου, ἔτ δι πόρτ... (at the port).

Νώλης. Ἄ, ἦτανε στὸ λιμάνι κ' ἐκλαιγε... Ὑστερα, ὕστερα ;

Τόμας. Ἄϊ τὸλν μάδαρ... (I told mother).

Νώλης. Ὅχι «μάννα» !

Τόμας. Ἐγκὼ λέει μάννα πάει ἔ λόγκ γουαϊῦ, βέρνυ λόγκ γουαϊῦ (very long way). Πάει Ἀμέρικα. κάνει μάνεῦ (money).

Νώλης. Τώρα, ὄλα τὰ κατάλαβα ! «Ἐγὼ, τῆς ἔλεγα τῆς μάννας, δὲ θέλω νὰ γυρίσω πίσω, θὰ πάω μακρυνά, μακρυνά, θὰ πάω νὰ πλουτίσω, κ' ὕστερα θὰ γυρίσω»—καὶ νὰ ποῦ γύρισε ὁ θεὸς ὁ Τόμας ! Τί καλά...

Τόμας. Τώρα Τόμας μόναχο, τώρα μάννα πετάνει, τώρα Λούκας πετάνει...

Νώλης. Ὅχι, ὁ θεὸς δὲν εἶνε μοναχός του τώρα, ἔχει ἐμᾶς ὁ θεὸς...
Ἔλα, μὴν κλαῖς, θειέ...

Θοδωριά. Ἄχ, ὁ καϊμένος, ὁ ἔρημος ! Πόσο λυπᾶται !

Τόμας. Ἄϊ χέντ ἔ νέβιου... (I had a nefew). Μάνωλα... Μανώλαρο... Τώρα πετάνει...

Θοδωριά. Ἦτανε ξάδερφος τοῦ μακαρίτη Θοδωρῆ ὁ Μανώλαρος, πέθανε...

Νώλης. Ἐχεις ἐμένα τώρα, θειέ, ἄφησέ τον τὸ Μανώλη. Πάει αὐτός ! Ἐγὼ εἶμαι ὁ Μανώλαρος !

Φανίτσα. Ἐχεις τὸ Νώλη τώρα !

Τόμας. Ἄϊ χέντ... Τεοβάνα...

Θοδωριά. Λέει γιὰ τὴ Θεοφάνα, τοῦ Μανώλη τὴν ἀδερφή... πάει, πέθανε κι' αὐτή !

Φανίτσα. Ἐχεις ἐμένα, τώρα, θειέ !

Νώλης. Ἐχεις τὴ Φάνα τώρα !

Τόμας. Ἄϊ χέντ...

✱

Χαδούλα. Ἐδῶ εἶμαι ἴγώ ! Ποῦν' ὁ ξάδερφός μου ; Ποῦν' τος ;

Τόμας. ὦ, μάϊ Γκόντ, ὦ μάϊ Γκόντ ! (My God).

Θοδωριά. Ἡ θειά Χαδούλα !... Ἄχ, πῶς μᾶς τρόμαξες, θειά ! Ἐκοψες τὸ αἷμα τοῦ θειοῦ Τόμα.

Τόμας. Χοῦ ἄρ γιού ; (Who are you).

Νώλης. Σὲ ρωτᾶει ποιά εἶσαι, θειά.

Χαδούλα. Τοῦ λόγου σου ποιδς εἶσαι ; Μὲ γνωρίζεις ;

Τόμας. Ἄϊ ἄμ Τόμας Πέτερσον, ὁρ Πέλιστερ... (I am... or...).

Χαδούλα. Καὶ πῶς νὰ σὲ γνωρίσω ἴγώ ; Δός μου σημάδια νὰ καταλάβω πῶς εἶσαι ὁ ἀδερφός τοῦ Λούκα τοῦ Πελιστεράκη.

Τόμας. Κάταχνια, Κάταχνια !

Χαδούλα. Ναὶ ὁ Καταχνιας, αὐτὸ ἦτανε τὸ παρατσούκλι τοῦ Θωμᾶ... τὸ θυμᾶμαι.

Τόμας. Ἄϊ ἄμ Ἀμόλα Κάταχνια...

Χαδούλα. Βαγγελίστρα μου, αὐτὸς εἶναι, ὁ ξάδερφός μου, ἔτσι τὸν

ἔλεγα, γιὰτὶ πήγαινε μὲ τις βάρκες κάθε μέρα... Τὶ κάνεις, βρ Ἀμόλα κακομοίρη ; Μὲ γνωρίζεις ἐμένα τὴν ξαδέρφη σου ; Μὲ γνωρίζεις ἐμένα τὴν ξαδέρφη σου ; Μὲ γνωρίζεις ;

Τόμας. Γιού ἄρ Χαϊντούλα... Μάγκαρα !

Χαδούλα. Βαγγελίστρα μου, μὲ γνώρισε ! Ἔτσι μ' ἔλεγε, Μαγάρα...

Ναί, ἐγὼ εἶμαι ἡ Μαγάρα, ἡ ξαδέρφη σου, μὲ θυμᾶσαι ; Ἄχ, κακομοίρη Ἀμόλα... τί κάνεις, πῶς περνᾷς ; Ἄχ, πόσα χρόνια περασμένα !

Τόμας. Χάου ἴξ Ζωγκούλα... Μαυροτσούκαλο... (how is).

Χαδούλα. Βαγγελίστρα μου, γιὰ τὴ Ζωγούλα τοῦ Χελιδόνη μὲ ρωτᾶει ! Αὐτὸς εἶναι, δὲ μπορεῖ, αὐτὸς εἶναι ! Τὶ γίνεσαι, βρὲ κακομοίρη, ζῆς ; Σαράντα πέντε χρόνια περάσανε, καὶ ζῆς ; Ουμᾶσαι, ἀκόμα καὶ τὴ Ζωγούλα τὸ Μαυροτσούκαλο ; Ουμᾶσαι, πῶς παίζατε μαζί ; Ουμᾶσαι πῶς τὴν ἔδερες ; Ουμᾶσαι, αἱ ; Σὲ πονοῦσε λίγο τὸ δοντάκι σου γι' αὐτή... πέθανε ἡ Ζωγούλα μικροπαντρεμένη, ζῆ τὸ κορίτσι της ποῦ τ' ἄφησε κοιλάρφανο...

Θοδωριά. Ναί, ζῆ ἡ Ζωίτσα ἡ φρωχή...

Τόμας. Πετάνει Μαυροτσούκαλο ; Ἄου, ἄου !

Χαδούλα. Πέθανε, κι' αὐτὴ καὶ τόσοι ἄλλοι. Ἐμεῖς ἀκόμα ζοῦμε, κακομοίρη. Μᾶς ἦτανε γραφτὸ ν' ἀνταμωθοῦμε ἄλλη μιὰ φορὰ... Ὅσο θυμᾶμαι τὰ περασμένα, ὅσο συλλογίζομαι τὴ μαύρη μάννα σου...

Τόμας. Νόου, νόου, ντόντ σπικ ἄμπάου ἔτ ! (don't speak about it).

Νώλης. Μὴν τοῦ μιλάς, θειά, γιὰ τὴ μάννα του. Λέει, τοῦ κάνεις πολὺ κακό !

Χαδούλα. Καὶ δὲν τὸ βλέπω, παιδάκι μου ; Αὐτὸς ἔτσι ποῦ σκούζει... Καὶ τί ἄλλο, βρὲ Ἀμόλα κακομοίρη ;

Τόμας. Ἄϊ φοργκὸτ δὴ νέιμ... Τέγκανο... (I forgot the name).

Χαδούλα. Βαγγελίστρα μου, ἀκόμα καὶ τὴ χαζὴ τὴ Θεγανὼ θυμῆθηκε !

Τόμας. Πάβαρη, Πάβαρη...

Χαδούλα. Ναί, τὴν Παλιαυλή ! Τῆς εἶχαμε αὐτὸ τὸ παρατσούκλι. Βρ' ἀκόμα καὶ τὴ Θεγανὼ τὴν Παλιαυλή θυμῆθηκες ; Νά, π' ἀνάθεμά σε ! Νά !

Νώλης. Μὴν τονὲ μουτζώνεις, θειά, ἔτσι μέσ' τὴ μούρη !

Χαδούλα. Βρὲ νά, καὶ πάλι !

Τόμας. Βρὲ νά !

Φανίτσα. Τὴ μουτζώνει κι' ὁ θεὸς ὁ Τόμας !

Χαδούλα. Νά καὶ σύ !... Ἄφηστε μας, καλέ, ἔτσι κάναμε ἅμα ἤμαστε παιδιά. Βρὲ τὸν Ἀμόλα... νὰ κι' ἄλλη μιὰ φορὰ !... Ουμᾶσαι τὸ παλιάμπело τὸ πατρικό σου, ποῦ πηγαίναμε μὲ τὴ Ζωγούλα καὶ τρώγαμε ἀγουρίδες ;

Τόμας. ὦ, γιές, ἀγουρίδες... Κόκκινια...

Χαδούλα. Ναὶ Κόκκινια τὸ λέγαν τὸ παλιάμπело... τώρα τῶχι ἄλλος, κακομοίρη ! Ουμᾶσαι καὶ τὸ ρέμα ;

Τόμας. Τρόχαλ... Τρόχαλια...

Χαδούλα. Ναί, τὴν Τροχαλιά, ποῦ πηγαίναμε καὶ τρώγαμε βατό-

μουρα... Θυμᾶσαι ποῦ μὲ κνηγοῦσες ἐμένα καὶ τὴ Ζωγούλα, καὶ μὲ τραβήξες μιὰ μέρα ἀπ' τὸ κοιτίδι, κ' ἔκλαιγα... ναι, ναι, ἔτσι τράβα, τράβα!

Φανίσα. Τὴν τραβᾶει τὴ θειά Χαδοῦλα ἀπ' τὴν κοιτίδα!

Θοδωριά. Παναγιά μου, τί παράξενα πράγματα!

Χαδοῦλα. Αἶ, φτάνει πειά, σὲ πιστεψα' φτάνει, σοῦ λέω, μὲ πόνεσε, παλιῶ - Ἀμόλα, παλιο - Καταχνιά... Ἄχ, πῶς μοῦρχεται νὰ τὸν ἀγκαλιάσω!... Αὐτὸς εἶναι, αὐτὸς, δὲν ἔχει λόγο!

Φανίσα. Ἄγκάλιασέ τονε, θειά!

Νώλης. Κίς, θειέ, κίς!

Χαδοῦλα. Ἄχ, ἄφησέ με πειά, φτάνουν τὰ φιλιὰ, δὲ βασιτάω τὰ δάκρυα, ἄφησέ με, ντέ, μὲ τρύπησες μὲ τὰ παλιομουστάκια σου —παλιῶ Ἀμόλα!

Τόμας. ὦ, ντίαρ Μάγκαρα! Οὐρά, οὐρά! Μπρίγκ σουτίς, μπρίγκ σουτίς!

Νώλης. Γλυκὸ μητέρα, φέρε γλυκὸ νὰ τρατάρουμε τὴ θειά! Φέρε νὰ φᾶμε κ' ἐμεῖς τίποτα...

Φανίσα. Πάω νὰ φέρω ἄγὼ γλυκὸ λεμόνι!

Τόμας. Σιτ ντάουν, σιτ ντάουν! Σιτ ντάουν, σιτ ντάουν (seat down).

Νώλης. Σντάου, σντάου, σντάου! Καθίστε κάτου ὄλοι σας! Κάθισε, θειά Χαδοῦλα!

Χαδοῦλα. Ναι, ἄς καθίσουμε, παιδάκι μου...

Τόμας. Χάου ἴξ Μάντο... (how is).

Χαδοῦλα. Ὁ Μάνθος τὸ Παλιαδερφάκι, ὁ φίλος σου; Πέθανε, πάει! Πέρασε βάσανα, μὴν τὰ ρωτᾶς!

Τόμας. Ἀσέλιν, Χασέλιν...

Χαδοῦλα. Ὁ Γιώργος ὁ Ἀσέληνος ὁ Ψαραῶς, ὁ σύντροφός σου; Πάει πνίγηκε στὰ πέλαγα!

Τόμας. Γιάννο... Κοῦκκο...

Χαδοῦλα. Ὁ Γιάννος ὁ Κουκκογιάννος ὁ τρελλός; Γκρεμίστηκε ἀπὸνα βράχο, πάει κ' αὐτός!

Φανίσα. Πῶς τὰ καταλαβαίνει ἡ θειά, σὰ νὰ τὰ ξέρη τ' Ἀγγλικά... εἶδες, Νώλη;

Νώλης. Ἄλλο σὰ νὰ τὰ ξέρη, κ' ἄλλο νὰ τὰ ξέρη!

Τόμας. Τζάκσον... Κουτουνταίμο...

Χαδοῦλα. Ὁ Γιάσος τὸ παιδί τοῦ Κουτσοδαίμονα, πῆγε κ' αὐτὸ μὲ τὰ καράβια, πάει; Χάθηκε, δὲν ξαναγύρισε ποτέ!... Ἄ, νὰ κ' ὁ γυιός μου, ὁ Ξενοφώντας μου. Νά, βρὲ Ἀμόλα, βλέπεις αὐτὸ τὸ παληκάρι; Εἶν' ὁ γυιός μου, ὁ Ξενοφώντας μου!

✱

Ξενοφώντας. Πῶς εἰσθε, θεῖε; Παρλὲ βουῦ Φρανσέ;

Τόμας. Χοῦ ἄρ γιού; (who are you).

Ξενοφώντας. Ξενοφών Περιστεριάδης, ἀνεψιός σας.

Τόμας. Πε-ρι-στε-ρι-ά-ντης, ὦ νόου, νόου! Ἄϊ ντόντ λάικ ἴτ! (I don't like it).

Νώλης. Δὲν τοῦ ἄρέσει τ' ὄνομά σου, κύρ Ξενοφώντας, ἔτσι λέει ὁ θεῖος. Δὲν τοῦ ἄρέσει, λέει!

Χαδοῦλα. Γιατί δὲν τοῦ ἄρέσει τ' ὄνομά του; Αἶ, γιατί; Δὲ σοῦ γιομίζει τὸ μάτι ὁ γυιός μου; Αἶ, Ἀμόλα; Αἶ;

Τόμας. Περίστερ - ἀκι, ὦ γιές, ὦ γιές!

Ξενοφώντας. Βλέπετε, θεῖε, τὸ Περιστεριάδης εἶναι λεπτότερον, Ἐλληνικώτερον.

Τόμας. Νόου, νόου!

Ξενοφώντας. Εἴχατε στείλη, θεῖε, καὶ μίαν ταχυδρομικὴν ἐπιταγὴν...

Θοδωριά. Δὲν εἶν' ὦρα, κύρ Ξενοφώντας, τώρα...

Ξενοφώντας. Ὁχι, πρέπει νὰ καθαρισθῇ αὐτὸ τὸ ζήτημα!

Χαδοῦλα. Μάλιστα, πρέπει νὰ μᾶς πῆ σὲ ποιόνε τᾶχε στείλη τὰ λεφτά...

Θοδωριά. Ντροπή, θειά Χαδοῦλα, ὕστερα τὰ λέμε...

Χαδοῦλα. Γιατί; Ἐμεῖς συγγενῆδες του δὲν εἴμαστε;

Ξενοφώντας. Εἴμεθα, καὶ τρίτου βαθμοῦ μάλιστα!

Νώλης. Δὲν κάνει...

Ξενοφώντας. Σιωπή, μικρέ!

Νώλης. Κύργιε Πελιστεργιάδη...

Ξενοφώντας. Αὐθάδη!

Φανίσα. Ὁ Νώλης δὲν εἶν' αὐτάδης! Ὁρίστε μας!

Ξενοφώντας. Δὲν πρόκειται διὰ τὰ λεπτὰ, κυρία Θοδωριά, ἀλλὰ... πρέπει νὰ καθαρισθῇ τὸ ζήτημα!

Χαδοῦλα. Μάλιστα, πρέπει νὰ μᾶς πῆ τίνος εἶναι τὰ λεφτά!

Θοδωριά. Τώρα πειά, κ' ἄλλα λεφτά!

Τόμας. Χουὸτ ντουῦ γιού σαίε, χουὸτ; (what do you say).

Χαδοῦλα. Τίποτ', Ἀμόλα! Λέμε, τὸ πῶς ἀλλάζει αὐτὸς ὁ παλιόκοσμος. Τὴν ἡμέρα ποῦφυγες ἀπ' τὸ σπίτι σου κρυφά, καὶ πῆγες στὸ καράβι, ἦρθε ἡ κακομοίρα ἡ μάννα σου κλαίγοντας στὸ γιολό, καὶ σοῦστελε ἕνα καρβέλι ψωμί στὸ καράβι... τὸ μόνο ποῦχε νὰ σοῦ δώση. Ἦτανε πολὺ φτωχή... καὶ τώρα, νὰ πῶς ἀλλάζει αὐτὸς ὁ κόσμος! Ἐσοῦσαι ὁ Ἀμόλας; Μπά, δὲν εἶσ' σύ! Δὲν εἶσαι!

Τόμας. ὦ, ντόντ ριμέμβαρ δίς, ντόντ, ντόντ (don't remember this, don't, don't).

Νώλης. Μὴν τοῦ θυμᾶς τὰ περασμένα του, λέει, θειά, μὴν τοῦ θυμᾶς!

Χαδοῦλα. Γιατί, δὲ σοῦ κάνουνε τιμή; Βέβαια, βέβαια... δὲ σοῦ κάνουνε τιμή!

Τόμας. Γκοντέμ! Μπρόκεν μαί πάιπ! Μπρόκεν μαί πάιπ! (broken my pipe).

Νώλης. Τοῦσπασε τὴν πίπα ὁ κύρ Ξενοφώντας!

Τόμας. Σάκα - ράκα, τσάτρα - πάτρα! Θὰ τὰ σπάσω ὄλα! Θὰ σοῦ σπάω τὰ παῖδια! Πάει ἡ πίπα μου, νὰ πάρ' ὁ διάολος νὰ πάρη. Δὲ βλέπεις, βρέ, στραβὸς εἶσαι; ὦ νὰ πάρ' ὁ διάολος νὰ πάρη!

Νώλης, Φανίσα. Μίλησε ὁ θεῖος, μίλησε ὁ θεῖος!

Θοδωριά. Μέγας εἶσαι Κύριε! Τὶ θάμα ἦταν αὐτὸ νὰ μιλήση ἄξαφνα!

Τόμας. Τὶ θὰ γίνω τώρα χωρὶς πίπα; Καὶ δὲν ἔχω ἄλλη, νὰ πάρ' ὁ... δὲν ἔβλεπε, βρὲ στραβάδι, βρὲ λογιώτατε; Θεῖε, τώρα... θὰ τὰ σπάσω ὄλα! Σάκα - ράκα, τσάτρα - πάτρα. Στραβωμάρα σ' ἔπιασε;

Χαδούλα. Στραβός κι' αν είσαι σύ! Μή μου βρίζεις τὸ παιδί Παλιαμόλα!

Τόμας. Παλιομαγάρα!

Χαδούλα. Παλιοβρωμιάρη, ανάμαλλε, θὰ σ' τὰ βγάλω αὐτὰ τὰ μάτια!

Τόμας. Θὰ σ' τὰ ξεκολλήσω τὰ μαλλιά μαῖμου!

Θοδωριά. Κύτα, μαλλώνουνε σὰ νᾶναι ἀκόμα μικρὰ παιδιά!

Χαδούλα. Καὶ τότε τι νομίζεις κάναμε; Τέτοιος ἦταν αὐτὸς πάντα του! Ἄκαρδος ἄνθρωπος...

Ξενοφώντας. Βέβαια, σεις πεντήκοντα τᾶλληρα...

Χαδούλα. Ἐμεῖς τίποτα! Τέτοιος ἦταν αὐτός!

Τόμας. Θὰ τὰ σπάσω ὅλα! Στραβωμάρα νὰ σᾶς κόψη! Σάκα-ράκα, τσάτρα-πάτρα! Θὰ σᾶς ἀρχίσω καὶ τοὺς δυὸ σας στὶς γροθιές!

Χαδούλα. Τέτοιος ἦσουνά πάντα σου! Ἔτσι ἔβριζες, μὰ δὲ σὲ φοβόμουνά! Τώρα σὲ γνώρισά καλά. Εἶσαι ὁ ἴδιος, ὁ Ἄμολας ὁ ἴδιος πάντα σου! Σὲ γνώρισά!

Τόμας. Ἐλα, ἔλα, πᾶρε τὸ γυιό σου τὸ λογιώτατο, καὶ στρήβε το! Δίνε του κ' ἐσύ, δάσκαλε, δικολάβε!

Ξενοφώντας. Θὰ ἔχη συνεπείας αὐτὴ σου ἡ διαγωγή. Πάμε μητέρα!

Τόμας. Τράβα, μὴ σ' ἀρχίσω! Νομίζεις δὲν τᾶμαθα ὅλα, ποῦθελος νὰ φᾶς τὸ δίκιο τῶν φτωχῶν. Τράβα, σοῦ λέω, γιατί ἔχω δυνατὴ γροθιά, κι' ἄς εἶμαι γέρος!

Χαδούλα. Σὲ ποιόνε μιλάς ἔτσι, βρὲ παλιοξυπόλητε, παλιομουτσο, μάγκα τοῦ Λιμανιοῦ, λύγδη, μυγοχάρτη; Ἡρθεσ με τὶς χρυσὲς ἄλυσίδες, με τὰ τᾶλλαρά σου, μ' αὐτὰ τὰ μουτσα ποῦναι σὰ νὰ σὲ φάγαν τὰ μυρμηγκία, καὶ νομίζεις δὲ σὲ ξέρω; Παλια-μόλα, παλιοκαταχνιά!

Τόμας. Ἀφῆστὲ τὴν αὐτὴ νὰ λέη! Τὴν ξέρω, ἡ ἴδια εἶναι, ἡ ἴδια!

✱

Φανίτσα. Φύγανε!

Τόμας. Ἐχει κ' ἓνα δίκιο... εἶναι φτωχὴ ἄς εἶναι, ξέρω πῶς νὰ τὴν ξεθυμῶσω γώ...

Θοδωριά. Κλείσε τὴν πόρτα, Νώλη!

Τόμας. Τώρα, ἐλάτε σεις ἐδῶ, παιδιά, καθίστε πειὸ κοντὰ μου...

Ἄχ, νὰ πᾶρ' ἡ ὀργὴ ἔμεινα χωρὶς πίπα ἔλαβα κ' ἓνα γράμμα σήμερα... δὲν εἶμαι στὰ καλά μου... Κάτι ἤθελα νὰ σᾶς πῶ...

Νώλης. Τί, θειέ; Δὲ μᾶς τελείωσες καὶ τὴν ἱστορία σου.

Τόμας. Μὰ ναί, αὐτὸ εἶναι ποῦθελά...

Φανίτσα. Σοῦδωσε ἡ μάννα σου ἓνα καρβέλι, θειέ... ὕστερα;

Θοδωριά. Φανίτσα, νὰ σωπαίνης!

Τόμας. Ἡ μακαρίτισσα, ὁ θεὸς ν' ἀγιάση τὴν ψυχὴ της, μοῦστειλε μετ' τὴ βάρκα ἓνα καρβέλι...

Φανίτσα. Ὅπως τόπε ἡ θειά Χαδούλα!

Θοδωριά. Φανίτσα νὰ σωπαίνης!

Τόμας. Μοῦστειλε καὶ κάτι ἄλλο...

Νώλης. Τί, θειέ;

Τόμας. Τρία μεταλλίκα...

Νώλης. Τ' εἶναι μεταλλίκα;

Τόμας. Τρία γροσάκια τούρκικα, τόσα εἶχε μοναχά...

Φανίτσα. Καὶ μ' αὐτὰ πέρασες πολὺν καιρὸ, θειέ;

Νώλης. Ἄκου, τὴν κουτὴ! Πόσο ἠθελος νὰ περάση;

Τόμας. Καλὰ λείει... Πέρασα τόσα χρόνια... καὶ μοῦμεινε κ' ἓνα μεταλλίκα!

Φανίτσα. Βλέπεις, βλέπεις, Νώλη; Μὲ μεγάλη οἰκονομία, θειέ, αἶ;

Νώλης. Σῶπα, κουτὴ! Πῶς ἔγινε αὐτό, θειέ;

Τόμας. Ἐφτασα στὴν Ἀλεξάντρα πρώτα. Γύρευα δουλειά, καὶ χάζενα στοὺς δρόμους. Σ' ἐνὸς Ἀράπη μανάβικο ἠῦρα κάτι χαρούπια... θυμήθηκα τὴ χαρουπιὰ μας στὴν αὐλὴ... θυμήθηκα τὴ μάννα μου...

Φανίτσα. Κλαίει ὁ θειὸς πάλι... Νώλη, πὲς του νὰ μὴν κλαίη...

Θοδωριά. Ἄχ, ὁ καῦμένος, ὁ ἔρημος!

Νώλης. Παρακάτου, θειέ;

Τόμας. Θέλησα νὰ ἴδῶ ποιά ἦτανε γλυκώτερα, τῆς πατρίδας τὰ χαρούπια, ἢ...

Φανίτσα. Ποιὰ ἦτανε, θειέ;

Τόμας. Τῆς πατρίδας... Πεινοῦσα κιόλα... Ὑστερα, εἶδα κάτι ζαχαροκάλαμα...

Νώλης. Τ' εἶναι ζαχαροκάλαμα;

Τόμας. Ἐνα καλάμι ποῦ μαζεύει μέλι.

Νώλης. Μοναχό του;

Τόμας. Ναί, μοναχό του.

Φανίτσα. Χωρὶς μέλισσες;

Τόμας. Τὸ μασσᾶς καὶ βγάζει ζάχαρη.

Φανίτσα. Βγάζει ζάχαρη!...

Νώλης. Ἀφῆσέ τὴν τὴ Φανίτσα μετ' τὴ ζάχαρη, καὶ λέγε, θειέ!

Τόμας. Μασσοῦσα τὸ ζαχαροκάλαμο...

Φανίτσα. Λοιπόν, ποιὸ ἦτανε γλυκώτερο;

Νώλης. Δὲν ἔχει ἐδῶ ζαχαροκάλαμο, κουτὴ!

Τόμας. Τῆς πατρίδας... Ἡ πατρίδα εἶναι πειὸ γλυκειά, παιδί μου...

Νώλης. Ὑστερα;

Τόμας. Βοῦκα δουλειά...

Νώλης. Ὑστερα;

Τόμας. Πῆγα στὸ Κάιρο. Ἀπὸ κεί τράβηξα πειὸ βαθειὰ στὴν Ἀφρική... Πέρασα στὴν Ἀμερική... Ἐξῆσα πολλὰ χρόνια μιὰ βασανισμένη ζωὴ... Ὑστερα πῆγα ἄλλου, κι' ἄλλου ὕστερα... καὶ φύλαξα τὸ τρίτο μεταλλίκα... νάτο! Σαραντα πέντε χρόνια τὸ φυλάω! Φύγαν οἱ Τούρκοι ἀπ' τὴν πατρίδα, ἐγὼ γέρασα... καὶ νάτο! Ἄγιο πρᾶμα... ἀνεχτίμητο!

Φανίτσα. Νὰ τὸ ἴδῶ, θειέ, νὰ τὸ ἴδῶ!

Νώλης. Μή, θειέ, μὴν τῆς ἀνοίγεις τὸ πορτοφόλι σου, θὰ σοῦ τσιμπήση κανένα σελλίνι!... νὰ το, σοῦ τὸ πῆρε... Τώρα νὰ τὸ ἴδῶ κ' ἐγὼ τὸ μεταλλίκα!

Τόμας. Μανώλη μου, παιδί μου, μή τὸ μεταλλίκι !

Νώλης. Τώρα πειὰ τὸ πῆρα !

Τόμας. Νὰ σοῦ δώσω κ' ἐσένα ἓνα σελλίνι !

Νώλης. Ἄγιο πρᾶμα... ἀξίζει πειὸ πολὺ !

Τόμας. Δέκα σελλίνια !

Νώλης. Ἄνεχτίμητο ...

Τόμας. Πενῆντα σελλίνια, Νώλη μου, παιδί μου !

Φανίτσα. Πάει, ἔφυγε! Μὴ φοβᾶσαι, θειέ, ξέρω γὼ ποῦ πάει νὰ τὸ φυλάξῃ. Ξέρω γὼ, θὰ σοῦ πῶ ὕστερα· θὰ σὲ πάω νὰ τὸ βρῆς ... Τί θὰ μοῦ δώσης ;

Τόμας. Τρία σελλίνια ...

Φανίτσα. Ἄγιο πρᾶμα, ἀξίζει πειὸ πολὺ !

Τόμας. Πέντε, πονηρή ...

Φανίτσα. Ἄνεχτίμητο !

Τόμας. Θέλεις δέκα ;

Φανίτσα. Ναί ...

Τόμας. Τί θὰ τὰ κάμης ;

Φανίτσα. Τὰ ἐφτά θὰ τὰ δώσω τῆς μάννας, καὶ τ' ἄλλα θὰ τὰ κρατήσω γὼ νὰ πάρω ζάχαρη καὶ νὰ μοῦ κἀνῆ ἢ μάννα γλυκὸ λεμόνι, ποῦ μ' ἀρέσει ...

Τόμας. Σοῦ ἀρέσει τὸ γλυκὸ ; Για ἔλα ἔδῳ, στὰ γόνατά μου, νὰ μοῦ πῆς ; Θέλεις ἐγὼ νὰ σοῦ στείλω ἑκατὸ σακκιά ζάχαρη νὰ κἀνης γλυκὸ λεμόνι ὅσο θές ;

Φανίτσα. Ναί, μὰ δὲ θέλω τόσο γιὰ γλυκὸ ... θέλω νὰ κἀνῆ ἢ μάννα τὸν καφφέ χωρὶς οἰκονομία στὴ ζάχαρη... καμμιά φορὰ μάλιστα δὲν ἔχει οὔτε καφφέ— οὔτε ζάχαρη ! Εἶναι κι' αὐτὸ τὸ παιδί ὁ Νώλης, ποῦ πάει καὶ τὴν τρώει κρυφά ...

Τόμας. Τὴν τρώει κρυφά ;

Φανίτσα. Ναί, θειέ, μὴ μὲ μαρτυρήσης... ἔχω κι' ἄλλα νὰ σοῦ πῶ !

Τόμας. Εἶναι κρυφά αὐτὰ ποῦ θὰ μοῦ πῆς ; Δὲν τὰ ξέρει ἄλλος κανεὶς στὸ σπίτι ;

Φανίτσα. Καλέ, πὼς δὲν τὰ ξέρει ; Τὰ ξέρει ὅλο τὸ σπίτι, ἀκόμα τὸ ξέρει καὶ τὸ δῶμα ! Πρώτη τὰ ξέρει ἢ μάννα ! Λοιπὸν αὐτὸ τὸ παιδί εἶν' ἓνα φαγουλάρικο παιδί, ὅλα θέλει νὰ τὰ τρώῃ μοναχὸ του ... καὶ νὰ μὴ δίνῃ κανενοῦ !

Τόμας. Οὔτ' ἐσένα δὲ σοῦ δίνει ;

Φανίτσα. Δὲ μοῦ δίνει τίποτα ... μοῦ παίρνει κιόλας ! Ἐνῶ ἐγὼ τοῦ δίνω ἀπ' ὅ,τι ἔχω ...

Τόμας. Τώρα θὰ τοῦ δώσης ἀπὸ τὰ σελλίνια σου ;

Φανίτσα. Ἄ, ὄχι ἀπ' αὐτὰ, ὄχι ! Αὐτὸς εἶν' ἓνας φιλάργυρος ... τὰ γλυκὰ του τᾶχει μοναχὸς του, τὰ λεφτά του μοναχὸς του ...

Τόμας. Ἔχει λεφτά ;

Φανίτσα. Καὶ τᾶχει φυλαμμένα μέσα στὴν ἐκκλησιά ...

Τόμας. Ποιὰ ἐκκλησιά ; Για πές μου ...

Φανίτσα. Μπά, δὲν τὸ ξέρεις ; Δὲν ἀνέβηκες τόσον καιρὸ στὸ δῶμα ; Ἐκεῖ, στὴ σκάλα ἀπὸ κάτου, ἔχει τὴν ἐκκλησιά. Παίξει μοναχὸ του αὐτὸ τὸ παιδί, δὲ μὲ παίρνει ποτέ του στὰ παιγνίδια του ! ... Ἄφησε ποῦναι καὶ φιλάργυρο, καὶ φαγανό. Τί τρώει, τί τρώει !

Τόμας. Ναί, μὰ γιὰ τὴν ἐκκλησιά τι θὰ μοῦ πῆς ;

Φανίτσα. Ἄ, γιὰ τὴν ἐκκλησιά... Νὰ, παίζει «τὴν ἐκκλησιά». Μᾶς κάνει τὸ θεοφοβούμενο ! Ἀπὸ μιὰ μέρα ποῦ πῆγε στὴν Ἁγιά Σωτήρα κ' εἶδε τὸ δεσπότη, πῆρε ἓνα κουτί μεγάλο καὶ τὸ στόλισε μὲ ζουγραφιές — εἰκόνες, ὅτι τύχη, τὰ κρεμάει μέσα στὴν ἐκκλησιά, κι' ἀνάβει κάτι καντηλάκια, καὶ τὰ ψέλνει καὶ τὰ λειτουργάει. — «Ἐτι κ' ἔτι, τοῦ κυρίου δεηθῶμ'... κὺρ' ἐλέησ', κὺρ' ἐλέησ', κὺρ' ἐλέησ' ! ».

Τόμας. Μπαίνει μέσα στὸ κουτί καὶ ψέλνει ;

Φανίτσα. Καλέ, ποῦ χωρεῖ ; Ἄπ' ὅξω μένει ! Ἐκεῖ φυλάει ὅλα του τὰ παιγνίδια, τὰ καλούδια του, ὅτι τοῦ χαρίζουν, ὅτι βρῆ, ὅτι ἀρπάξῃ ὁ κύριος ἐκεῖ τὰ κρεμάει ! Ἔχει κ' ἓνα λιβανιστήρι καὶ τὰ λιβανίζει. «Κὺρ' ἐλέησ', κὺρ' ἐλέησ', κὺρ' ἐλέησ' ! ». Ἐκεῖ κρύβει καὶ τὸν κουμπαραῖ του... αὐτὸ τὸ παιδί λατρνεῖ τὰ λεφτά ! Πολὺ φιλάργυρο, πολὺ ! Ἀφοῦ καὶ τὰ γλυκὰ του ἐκεῖ τὰ κλειδώνει.

Τόμας. Τὰ κλειδώνει ;

Φανίτσα. Ἄμμῃ, τί κάνει ; Ἔχει κλειδί καὶ τὴν κλειδώνει τὴν ἐκκλησιά... . Νὰ, ἐκεῖ θὰ κρύψῃ καὶ τὸ μεταλλίκι... . Ἔχει κι' ἄλλα τέτοια ! Ἔχει κ' ἓνα φλουρὶ τρυπημένο, ποῦ τοῦ τὸ χάρισε ἢ νουννά του... .

Τόμας. Σάκα - ράκα, τσάτρα - πάτρα ! Νὰ πάθ' ὁ διάολος νὰ πάρῃ ! Αὐτὸ τὸ παιδί μοῦ χρειάζεται ! Θὰ μὲ περάσῃ ἐμένα ! Θὰ τὸ πάρω μαζί μου στὴ Σουμάτρα ! Μάνουελ, Μάνουελ, Μάνουελ ! Κάμ ἀλόγκ, κάμ ἀλόγκ, μᾶί μπόι (come along). Βλάκας ποῦμαι καὶ δὲν τὸ κατάλαβα ! Σάκα - ράκα, τσάτρα - πάτρα ! Θὰ τὸ πάρω στὴ Σουμάτρα !

Φανίτσα. Μάννα, μάννα !

Τόμας. Τ' εἶναι, μικρούλα μου ;

Φανίτσα. Σκιαζομαι... . Τὶ λόγια εἶν' αὐτὰ ;

Τόμας. Εἶνε λόγια ἀπ' τὴ Σουμάτρα. Τρέχα, Θιοφάνα νὰ μοῦ φέρῃς τὸ κουτί, καὶ θὰ σοῦ στείλω γὼ... .

Φανίτσα. Τί θὰ μοῦ στείλῃς ;

Τόμας. Βρὲ, τὴν πονηρή ! Κι' αὐτὴ εἶνε σὰν τὸν ἄλλο ! Τρέχα σοῦ λέω, νὰ μοῦ φέρῃς τὸ κουτί... . Ἄκουσε, Θιοφάνα, νὰ φανάξῃς καὶ τὴ μάννα σου ! Ἄκουῦς ; Πάει, ἔφυγε ! Σάκα - ράκα, τσάτρα πάτρα ! Θὰ τὴν πάρω καὶ τούτῃ στὴ Σουμάτρα ! Γλήγορα, Θιοφάνα ! Θὰ σοῦ στείλω τὰ ἑκατὸ σακκιά τὴ ζάχαρη !

✱

Νώλης. Θέλω κ' ἐγὼ ἑκατὸ σακκιά ζάχαρη, θειέ, θέλω κ' ἐγὼ. Τὶ λέτε γιὰ τὴ ζάχαρη ;

Τόμας. Γιὰ, γιὰ, ἔλα ἔδῳ κοντά μου ἐσὺ, πονηρὸ παιδί, ἔλα ἔδῳ κοντά μου ! Τὰ ξέρω ὅλα ναί ! Σάκα - ράκα, τσάτρα - πάτρα !

Νώλης. Τί, θειέ, τί ξέρεις ;

Τόμας. Θὰ σὲ πάρω στὴ Σουμάτρα... . Τὸ κουτί ! Τὴν ἐκκλησιά σου ! Μὰ δὲν ἔχει πειὰ κουτί — ἔρχεσαι μαζί μου ; Θέλεις νὰ γίνῃς πλούσιος ;

Νώλης. Θέλω...

Τόμας. Θάρθης μαζί μου!

Νώλης. Ποῦ θὰ πάμε;

Τόμας. Θὰ πάμε..... «ἐκεῖ ποῦ βγαίνει ἡ ζάχαρη». Σ' ἕναν τόπο μακρινόν. Ἐκεῖ ἔχω μεγάλα χτήματα καὶ βγάξω ἀπ' αὐτὰ λεφτά, λεφτά, χρυσάφι!

Νώλης. Λεφτά..... λεφτά..... χρυσάφι;

Τόμας. Θέλεις κ' ἐσὺ νὰ γίνης πλούσιος; Θέλεις νὰ βγάλῃς πολλὰ λεφτά;

Νώλης. Θέλω!

Τόμας. Ἔλα μαζί μου! Γλήγορα! Τοιμάσου!

Νώλης. Ναί... μὰ πρέπει νὰ τὸ συλλογιστῶ καλά. Πές μου πρῶτα πῶς εἶν' ἐκεῖ σ' αὐτὸ τὸν τόπο... τί ἀνθρώποι εἶν' «ἐκεῖ ποῦ βγαίνει ἡ ζάχαρη» ἀπὸ τὰ λεφτά—ὄχι, τὰ λεφτά ἀπ' τὴ ζάχαρη!

Τόμας. Τὸ ἴδιο κάνει, πονηρὸ παιδί!

✱

Φανίτσα. Τί λέτε γιὰ τὴ ζάχαρη; Θέλω κ' ἐγὼ ν' ἀκούσω... θέλω τὰ ἑκατὸ σακκιά... νὰ το τὸ κουτί! Τί θὰ μοῦ δώσης, θειέ;

Νώλης. Φέρε δῶ τὴν ἐκκλησιά μου! Θὰ σοῦ δεῖξω ἴγώ, παλιο... μαγάρα!

Τόμας. Βρίζει καὶ τοῦτος σὰν ἐμένα! ὦ, τὸ καλὸ μου τὸ παιδί! Μοῦ μοιάζει σ' ὅλα. Σάκα—ράκα, τσάτρα—πάτρα...

Νώλης. Τί εἶπες, θειέ;

Τόμας. Θὰ σὲ πάρω στὴ Σουμάτρα! Δός μου ἴδῶ τὸ κουτί. Γλήγορα! Θὰ τὰ σπάσω ὅλα!

Νώλης. Νά νο, νά το! Μὴ θυμώνεις... μὲ κάνεις καὶ φοβᾶμαι...

Τόμας. Για, γιά, νὰ ἰδῶ τί ἔχει μέσα... Ἐσὺ νὰ καθίσῃς περὶ μακρὰ, παλιόπαιδο! Ἄλλοιῶς, δὲν ἔχει... τὰ ἑκατὸ σακκιά τὴ ζάχαρη!

Φανίτσα. Πάω κ' ἐγὼ μακρὰ, θειέ, νά... πῆγα!

Τόμας. Ξέρω... κ' ἐσὺ τὰ ἑκατὸ σακκιά τὴ ζάχαρη! Φέρε νὰ ἴδῶ... νά, ὁ κουμπαρᾶς μπροστὰ μπροστὰ, ... γύρω γιομαῖτο εἰκόνες· νά, Μάρκο—Μπότσαρης, ὁ Γιαταγάνας ὁ ἐπιλοχίας... ὁ Συγγρός, ὁ Βενιζέλος... ἀμμή αὐτὸς ὁ Ἀναστάσιος Στεργίου, τ' εἶν' αὐτὸς; Αἶ, πονηρὸ παιδί;

Νώλης. Ἄφησε χροῖματα στὸ στόλο...

Τόμας. Ὑστερα ἢ μᾶχη τοῦ Μενεξέ στὰ 85, ὑπερωκεάνειο «Πατρίς», τὰ Γιαννισά, τὰ Γιάννινα, ἐργοστάσιο τσοκολάτας Πανλίδου... μὰ, βρε παιδί μου, τί σαλάτα εἶν' αὐτή; Ἐνα κουτί γιάμπολη! Ἐνα... τί γλυκὸ εἶν' αὐτό;

Φανίτσα. Στρηφτάδια! Τὰ φυλάει ἀπ' τὴν πρωτοχροινιά... Λιχουδης!...

Τόμας. Μιὰ φέτα γλυκὸ νιράττι ξεραμένη... καὶ τρία σβόλια ζάχαρη!

Φανίτσα. Ντροπή σου, Νώλη!

Νώλης. Ἄφησε κει τὴ ζάχαρη!

Τόμας. Για, γιά... κ' αὐτὸ τὸ χαρτί στὴν ἄκρη;... Χουὸτ ἴς δῖς;

Χουὸτ ἴς δῖς; Τὲλ κουίκλι, τέλ.) What is this. Tell quickly).

Νώλης. Πείπαρ, θειέ, πείπαρ... (paper).

Τόμας. Φάιβ ντόλλαρς, φάιβ ντόλλαρς... (five dollars). Ποῦ τᾶβρη-κες καὶ τὰ κόλλησες τὰ πέντε τᾶλλαρα ἴδῶ μέσα;

✱

Θοδωριά. Πέντε τᾶλλαρα; Τρομάρα μου! Θᾶν' ἐκεῖνα ποῦχασα!

Νώλης. Εἶναι τὸ χαρτί, μάννα, ποῦ τῶβρα στὴν αἰλή, στὰ σκου-πίδια... καὶ τὸ φύλαξα...

Τόμας. Ὡστε λοιπὸν δὲν τᾶχε κλέψη... Σάκα—ράκα, τσάτρα—πάτρα!

Νώλης. Τί λές, θειέ;

Τόμας. Θὰ σὲ πάρω στὴ Σουμάτρα!

Θοδωριά. Ἄχ, παλιόπαιδο, τί μούκαμες!

Νώλης. Δὲ φταίω ἴγώ... Εἶδα τὸ χαρτί στὸ πάτωμα, τὸ πῆρα καὶ τὸ φύλαξα, κατάλαβα πῶς ἦτανε τὰ πέντε ντόλλαρς καὶ τὰ φύλαξα, ἄμα λάβη ἀνάγκη ἢ μάννα...

Τόμας. Τὸ φύλαξες στὴν ἐκκλησιά, γιὰ νὰ τὸ προσκυνᾷς; ὦ, τὸ καλὸ μου τὸ παιδί! Προσκυνάει τὰ ντόλλαρς! Τελείωσε, θὰ τὸν πάρω στὴ Σουμάτρα! Γλήγορα κιάλα! Πάω νὰ σκάσω γιὰ καπνὸ... δὲ μπορῶ νὰ ζήσω χωρὶς πίπα! Τρέχα, Θοδωριά, τρέχα νὰ μοῦ φέρῃς τὴ βαλίτσα μου! Δὲ βαστάω ἄλλο! Θὰ φύγω! Γλήγορα! Θὰ τὰ σπάσω ὅλα!

Νώλης. Τί θὰ μᾶς φύγῃς, θειέ;

Τόμας. Καὶ θὰ σὲ πάρω μαζί μου! Ἔλα, τοιμάσου! Δὲν εἶπες πῶς θάρθῃς;

Νώλης. Ἐρχομαι... μὰ ὄχι τόσο γλήγορα! Πῶς θ' ἀφήσω τὴ.....

Φανίτσα. Πῶς θὰ μ' ἀφήσῃς ἐμένα;

Νώλης...... τὴ μητέρα; Αὐτὸ θέλει σκέψη, θέλει λογαριασμό!

Τόμας. Μὰ γι' αὐτὸ εἶνε ποῦ σὲ θέλω! Νά, γιὰ τὸ λογαριασμό!

Φανίτσα. Ἐγὼ δὲν τὸν ἀφίνω! Θέλω νάρθῶ κ' ἐγὼ μαζί του!

Τόμας. Νάρθῃς κ' ἐσὺ, ἀλεπουδίτσα!

Φανίτσα. Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀλεπουδίτσα..... Ἐγὼ ἀγαπῶ τὸ Νώλη..... θὰ γίνῃ πλούσιος καὶ θὰ μοῦ δώσῃ κ' ἐμένα πολλὰ λεφτά!

Τόμας. Τί θὰ τὰ κάμῃς;

Φανίτσα. Ξέρω ἴγώ τί θὰ τὰ κάμω.....

Τόμας. Ἄ, τὴν πονηρὴ ἀλεπουδίτσα. Σάκα - ράκα, τσάτρα - πάτρα! Θὰ τὴν πάρω καὶ τούτη στὴ Σουμάτρα!

Νώλης, Φανίτσα. Τ' εἶν' ἐκεῖ, θειέ;

Τόμας. Εἶν' «ἐκεῖ ποῦ βγαίνει ἡ ζάχαρη!» Ἔλα τοιμαστῆτε!..

Νώλης. Αὐτὸ θέλει σκέψη, θέλει... Πές μας πρῶτα γιὰ τὴ ζάχαρη... .. κ' ὕστερα θὰ δοῦμε;

Φανίτσα. Ναί, πές μας πρῶτα γιὰ τὴ ζάχαρη!

✱

Τόμας. Ἐφερῃς τὴ βαλίτσα, Θοδωριά; Κάτσε κ' ἐσὺ ν' ἀκούσῃς! Τώρα θὰ σᾶ; μιλήσω γιὰ τὴ ζάχαρη....

Θοδωριά. Δὲν εἶνε γιὰ τὰ δόντια μου πειά, θειέ Τόμα. Δὲν τρώω γλυκά.

Τόμας. Δὲν πειράζει! Ὅταν ὁ Μεγαλέξαντρος πολεμοῦσε καὶ κυριεῖε τὸν κόσμον, ὅλο πῆγαινε μακρύτερα, κ' ὅλο πολεμοῦσε. Ὅπου μάθαινε πῶς εἶν' ἓνα βασίλειο τρανό, μιὰ πολιτεία πεντάμορφη, ἐν' ἀστραφτερὸ παλάτι, ἤθελε νὰ τὸ δῆ καὶ νὰ τὸ κυριέψῃ. Πῆγαινε, ὅλο πῆγαινε, καὶ πολεμοῦσε. Ἔμαθε στὸ δρόμον πῶς σ' ἓναν τόπον μακρονὸν εἶν' ἓνας βασιλιάς κ' ἔχει στὰ περιβόλια του ἓνα καλάμι μαγικὸ ποῦ βγάζει μέλι....

Φανίτσα. Χωρὶς μέλισσες;

Τόμας. Πῆγε καὶ τὸ κυριεῖε. Τὸ καλάμι ἀπ' ὄξω δὲν ἔδειχνε τίποτα, μὰ ἦταν ἓνα καλάμι μαγικόν. Ἀφοῦ τὸ κυριεῖε, τὸ πῆγε μαζί του στὴν πατρίδα. Τρῶγαν ἀπὸ τότε τὰ στρατέματα, ἔτρωγε ὁ λαὸς καὶ χαίρονταν ὅλος ὁ κόσμος. Ὑστερα πέθανε ὁ Ἀλέξαντρος, χάθηκε τὸ καλάμι, φτώχεια καὶ δυστυχία ἔπεσε στὴν πατρίδα.....

Νώλης. Ὑστερα;

Τόμας. Περάσανε καμμιά χιλιὰ χρόνια...

Φανίτσα. Τόσο πολὺ!

Τόμας. Καὶ ξανάφθε ἡ δόξα καὶ τὰ πλούτη στὴν Ἑλλάδα. Ξαναφάνηκε καὶ τὸ Καλάμι! Πῶς; Ἐνας βασιλιάς τρανὸς ἀπὸ τὴν Πόλιν ἔμαθε πῶς μακρὰ, μακρὰ σ' ἓνα βασίλειον εἶν' ἓνα Καλάμι καὶ βγάζει μέλι...

Φανίτσα. Χωρὶς μέλισσες;...

Τόμας. καὶ τὸ φυλάει ὁ βασιλεὺς στὸ θησαυρὸν τοῦ ἀνάμεσα, κλεισμένο σ' ἓνα περιβόλι ἀτέλειωτον, καὶ τὸ χαίρεται μὲ τὸ στρατὸ καὶ τὸ λαὸν του. Ἀποφάσισε, καὶ κίνησε καὶ πῆγε καὶ κυριεῖε τόπους καὶ λαοὺς. Ἦρε καὶ τὸ Καλάμι καὶ τὸ πῆρε. Γύρισε στὴν Πόλιν κ' ἔκαμε χαρὰ τρανή. Κ' ἔπεσε ὁ λαὸς μαζί μὲ τὸ στρατὸ καὶ τρῶγαν ἀπὸ τὸ Καλάμι. Κ' ὕστερα...

Νώλης. Ἐρχομαι, θειέ! Θὰ πάρομε καὶ τὴ Φανίτσα;

Φανίτσα. Ναί, μὰ θάρθοῦμε πίσω;

Τόμας. Σηκωθῆτε! Γλήγορα, πάω νὰ σκάσω γιὰ καπνὸ!

Θοδωριά. Γιὰ τὸ θεόν, θειέ, Τόμα, θὰ μοῦ πάρῃς τὰ παιδιά;

Τόμας. Ἐλάτε, κάντε γλήγορα! Ἐλαβα κ' ἓνα γράμμα ἀπ' τὴ γυναῖκα μου...

Νώλης, Φανίτσα. Ἐχεις γυναῖκα, θειέ; Πῶς δὲ μᾶς τόπες τόσες μέρες; Πές μας γιὰ τὴ θειά μας! Ἐχομε θειά, καὶ δὲν τὸ ξέραμε;

Τόμας. Ἐχω καὶ δυὸ παιδιά...

Τὰ παιδιά. Ἐχομε καὶ ξαδερφάκια; Πές μας γιὰ τὰ ξαδερφάκια μας... Πῶς εἶναι;

Τόμας. Εἶναι μαῦρα...

Τὰ παιδιά. Ἐχεις δυὸ παιδιά Ἀραπάκια;

Θοδωριά. Ἐλα, Παναγιά μου! Δυὸ παιδιά Ἀραπάκια!

Τόμας. Ναί, Ἀραπάκια... Παντρεύτηκα καὶ πῆρα μιὰ γυναῖκα τοῦ τόπου ἐκεῖ, μιὰν Ἀραπίνα, κ' ἔκαμα δυὸ παιδιά, δυὸ Ἀραπάκια, ἐν' ἀγοράκι, νά, σὰν τὸ Μανώλη ἐκεῖ, κ' ἓνα κορίτσι σὰν τὴν...

Φανίτσα. Ὅχι ἐγὼ δὲ μοιάζω μ' Ἀραπάκια!

Τόμας. Ἐλάτε τώρα, πέστε μου, θάρθῃτε; Δὲ μπορῶ νὰ περιμένω ἄλλο. Ἐλαβα ἓνα γράμμα, εἶν' ἄρρωστο τὸ ἓνα μου παιδί...

Νώλης καὶ Φανίτσα. Τ' Ἀραπάκια;—δὲν ἐρχόμαστε! Μπορεῖς νὰ πηγαίνῃς μοναχὸς σου!

Τόμας. Μὰ γιατί;

Φανίτσα. Ἐμῆς δὲ θέλομε Ἀραπάκια. Τί, νὰ πάρω γὼ ἓναν Ἀράπη; Θέλω νὰ παντρευτῶ στὸν τόπον μου!

Νώλης. Καλὰ λέει τὸ κορίτσι!

Τόμας. Γουέλ, Μάνουελ, νίδντ γιού κάμ; (well, don't you come).

Νώλης. Νὸτ κάμ! Νὸτ κάμ!

Τόμας. Λοιπόν, ἔχετε γειά!

Θοδωριά. Κόπισσε στὸ καλόν...

Τόμας. Ἐσεῖς, παιδιά, δὲ μὲ χαιρετᾶτε; Γκούντ μπάι, Μάνουελ! (Good bye).

Νώλης. Γκούντ μπάι... νά, πάρε καὶ τὸ μεταλλίκι σου...

Τόμας. Δὲν τὸ θέλεις ἐσὺ νὰ τὸ κρατήσῃς γιὰ νὰ μὲ θυμᾶσαι;

Νώλης. Δὲν πειράζει, μπορῶ νὰ σὲ θυμᾶμαι καὶ χωρὶς τὸ μεταλλίκι...

Τόμας. Τότε, νὰ σοῦ δώσω τὰ ντόλλαρς ποῦ σοῦ ὑποσκέθηκα γι' αὐτό...

Νώλης. Ὅχι!

Τόμας. Πράμα ἱερόν...

Νώλης. Ὅχι!

Τόμας. Ἀνεχτίμητον...

Νώλης. Ὅχι!

Τόμας. Μὰ γιατί; Τί ἔχετε μαζί μου;

Νώλης. Νά, θειέ, μῆεις νομίζαμε πῶς θὰ μείνῃς πειὰ μαζί μας...

Φανίτσα. Καὶ θὰ σ' ἀγαπούσαμε πολὺ...

Τόμας. Δὲ μπορῶ! Καλὴ εἶν' ἡ πατρίδα... μὰ ἐκεῖ στὴν ξενιτειὰ ἔχω τὴ γυναῖκα, τὰ παιδιά μου, ὅλα μου τ' ἀγαθὰ...

Νώλης, Φανίτσα. Λοιπόν, καλὸ ταξίδι!

Θοδωριά. Κόπιασε στὸ καλόν... Πῆγα νὰ χάσω τὰ παιδιά μου... ὅπως χάθηκε κ' αὐτὸς ὁ ἴδιος.

Τόμας. Ἐχετε γειὰ λοιπόν. Καλὴ ἀντάμωση!

Θοδωριά. Νὰ δώσῃ ὁ Θεός....

✱

Ἀντώνια. Ἐφυγε, παιδιά μόν, ὁ θειός σας, ὁ λεγάμενος; Τὸν εἶδα στὴν αὐλὴ μὲ τὴ βαλίτσα του. Κρύφτηκα ὅσο νὰ περάσῃ. Ἄμ' αὐτὸς δὲν ἦτανε νὰ μείνῃ.... ἔξοψε ἀπ' τὸν τόπον του, ξενόμησε, τρομάρα του, αἱ τρομάρα του!

Φανίτσα. Πᾶσι ὁ θειός ὁ Τόμας, ἔφυγε! Δὲν τοῦ φιλῆσαμε οὔτε τὸ χέρι.... Κ' ἔκεινα τὰ σακιά τὴ ζάχαρη, ποῦπε πῶς θὰ μᾶς στείλῃ....

Νώλης. Τώρα μὲ ποιόνε θὰ μιλῶ γὼ Ἀγγλικά....

✱

Τόμας. Μ' ἐμένα!

Θοδωριά. Χριστός καὶ Παναγιά!

Ἀντώνια. Γύρισες πάλι, τρομάρα σου ; Αἴ, τρομάρα σου ! Τώρα τὸ στρήβω ἔγω !

Νώλης. Δὲν ἔφυγες, θειέ ;

Τόμας. Σᾶς γέλασα ! Ἦθελα νὰ σᾶς δοκιμάσω, νὰ ἴδω ἂν μ' ἀγαπάτε. Δὲν ἔχω ἔγω παιδιὰ Ἀραπάκια.....

Φανίτσα. Οὔτε θειὰ Ἀραπίνα ;

Τόμας. Οὔτε, οὔτε ! Εἶμαι μοναχός μου, ἔρημος, χωρὶς ἥλιο, χωρὶς ἥσκιο, χωρὶς τίποτα στὸν κόσμο... Τώρα ἔχω σᾶς παιδιὰ μου, καὶ μάννα καὶ πατέρα, κ' ἐλπίδα καὶ χαρὰ μου ! Καὶ θὰ μείνω ἔγω, μαζί σας ! Θὰ πεθάνω στὴν πατρίδα, ποῦ τὴν ἄφησα μὲ μαῦρα μάτια καὶ καρδιὰ φαρμακωμένη, καὶ τὴ βλέπω τώρα μὲ ψυχὴ λαχταρισμένη. Ναί, θὰ μείνω στὴν πατρίδα, καὶ θὰ ζήσω περὶ μὲ τοὺς δικούς μου... Θέλω νὰ φιλιώσω καὶ μὲ τὴ Χαδοῦλα τὴ ξαδέλφη μου ! Τρέχα, Θεοωριά, νὰ τὴν προφτάσῃς ! Ξέρω ἔγω πῶς νὰ τὴν ξεθυμώσω ! Τρέχα, καὶ φέρε κ' ἐκεῖνον τὸν κρεμανταλά τὸ γιού της !

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΕ ΒΙΒΛΙΟ ΠΟΥ ΘΑ ΓΡΑΦΕΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΥ

Πολλὲς φορὲς ἀκοῦμε ἢ καὶ λέμε κάποιον ὄρο καὶ δὲν ἔχομε καλοξετάσει ποιά εἶνε ἢ ἀκριβέστερη σημασία του. Καὶ συνηθέστατα τὸν μεταχειριζόμαστε χωρὶς νὰ τοῦ δίνουμε ὅλοι μας τὴν ἴδια σημασίαν. Ὁ «Δημοτικισμὸς» μοῦ φαίνεται σὰν ἕνας ἀπ' αὐτούς, ποῦ δὲν ξέρω πότε καὶ ποῦ πρωτακούστηκε σὰν ὄρος, μὰ ποῦ τώρα τὰ τελευταῖα χρόνια συγκαλοῦνται ἀπὸ λογιῶν λογιῶν στόματα καὶ μὲ λογῆς λογῆς σημασίες.

Θαρρῶ πὼς ἕνα ξεκαθάρισμα τῆς σημασίας του μῆτε πρόκαιρο θὰ φανεῖ, μῆτε περιττό, μ' ἀντίθετα ὠφέλιμο, γιατί θὰ μάθομε ὅλοι : Πρῶτα — τὸ περιεχόμενον τοῦ Δημοτικισμοῦ, καὶ δεύτερα — ποιά εἶνε τὰ ὄριά του ὡς ὄρου ; Κι ἀκόμα — ποιὲς εἶναι οἱ συνέπειές του ὡς ιδέας ; ἢ καὶ ὡς ἀθροίσματος ιδεῶν ;

Βεβαίωτα γιὰ μιὰ τέτλια ἔρευνα θὰ ἔπρεπε ν' ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἀπὸ τὸν ἀκριβέστερο καθορισμὸ τῆς σημασίας ποῦ ἔχει ὁ ὄρος «δημοτικισμὸς». Καὶ γιὰ τοῦτο σκόπιμο καὶ σωστὸ θὰ εἶτανε νὰ προηγηθεῖ, ὅσο δύσκολο κι ἂν εἶναι, ἕνα ἱστορικὸ παρακολούθημα τοῦ δημοτικισμοῦ στοὺς αἰῶνες, γιὰ νὰ βροῦμε. — Ποῦ καὶ πότε πρωτοφάνηκαν δημοτικισταί ; Ποιὲς οἱ κοινωνικῆς, ἢ πολιτικῆς, ἢ λογοτεχνικῆς, ἀνάγκης, ποῦ τοὺς φονέρωσαν ; Τί εἶπαν καὶ τί ἔγραψαν ; Καὶ τέλος πῶς καὶ πόση ἀπόκτησε ὁ καθένας τοὺς συνεκδηση τῆς ἀξίας τῆς γλωσσικῆς μεταβολῆς καὶ τῶν συνεπειῶν της ;

Ὅλ' αὐτὰ δυστυχῶς δυσκολόπιαστα καὶ πολὺ ἀνώτερα ὅπῃ τὴ μπόρεσέ μου καὶ τὰ μέσα μου ἀναγκαστικὰ τὰ παραμέρισσα. Κ' ἔτσι καταπιάνομαι ἀμέσως τὰ σύγχρονα — ποῦ μοῦδωσε ἢ μοῖρα νὰ τὰ ζήσω — καὶ λέω : Πῶς ἀπὸ τὸν καιρὸ, πᾶνε τριάντα χρόνια, ποῦ κυκλοφόρησε τὸ «Ταξίδι» τοῦ Ψυχάρη, καὶ πρὸ πάντων τὰ τελευταῖα δεκαπέντε χρόνια, στὸ συνειδητικὸν καθημερινὸν μας λόγον ὁ ὄρος «δημοτικισμὸς» φαίνεται σὰ ν᾿αἰετὶ δυὸ σημασίες :

Μιά, ποῦ μποροῦμε νὰ τὴν ποῦμε ἀντικειμενική, μ' ἐντελῶς ὀρισμένον κι ἀμετάβλητον περιεχόμενον, ποῦ μᾶς τὸ δίνει ὁ σκοπὸς — Νὰ γίνῃ ἡ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ πανελληνίως γραπτὸς λόγος· ν' ἀντικαταστήσῃ, δηλαδή, ὁ σημερινὸς προφορικὸς λόγος τοῦ Ἑθνους, ἢ ζωντανὴ γλῶσσα, ἢ μητρικὴ γλῶσσα μας τὴ σημερινὴ ἐπίσημη γραφτὴ, τὴ γλῶσσα τῆς «λογίας παραδόσεως», τὴν καθαρεύουσα.

Καὶ μιὰ δεύτερη, μὲ περιεχόμενον μεταβλητὸν, ὑποκειμενικὸν καὶ ἀόριστον, ποῦ καθὼς γίνονται φαρδύτερον καὶ συνειδητικότερον, καὶ ποῦ μᾶς τὸ δίνει : — Ἡ ἔννοια μιᾶς διανοητικότητος, ἐνὸς πνεύματος, ποῦ δημιουργήθησαν κι ὁλοένα σχηματίζονται ἀπὸ τὸν κατασυνεχῆ

ἀμοιβαίον ἑξαρτισμό, τὴν ἀλληλεπίδραση καὶ τὶς σχέσεις, πού ξέρομε πὼς ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὰ φυσικά, στὰ πνευματικά καὶ στὰ ἠθικά φαινόμενα.

Σὲ λίγο θὰ βροῦμε τὴν εὐκαιρία ν' ἀσχοληθοῦμε φαρδύτερα καὶ νὰ δοῦμε καθαρότερα, ἔτσι νὰ ποῦμε μὲ τὰ πράγματα, αὐτὴ τὴ δεύτερη σημασία πού ἔχει ὁ ὅρος «δημοτικισμός». Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκεῖ πού ξεχωρίσαμε δυὸ σημασίες του διαφορετικές. Τὴ μιὰ ὠριμένη καὶ μὲ ἀμετάβλητο, ἀντικειμενικό, περιεχόμενο τὴν ἄλλη ἀόριστη καὶ μὲ μεταβλητό, ὑποκειμενικό, περιεχόμενο.

Οἱ δυὸ σημασίες αὐτές, τὸ εἶδαμε, ἀντιπροσωπεύουν ἰδέες. Ἐνώνουν τάχα δεσμοὶ αὐτὲς τίς ἰδέες; Ὑπάρχει μεταξύ τους λογικὴ σχέση, ἢ ἀκόμη πιὸ καλὰ — Δὲν ὑπάρχει ἀνάμεσὸ τους σχέση αἰτίου πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα;

Νά! ἓνα πρῶτο ἐρώτημα, πού θὰ βρεῖ μιὰν ἀπάντηση, τὸ ἐλπίζω, μέσ' ἀπὸ τὸ κριτικὸ καὶ ἀναλυτικὸ παρακολούθημα τοῦ ξετυλιγμοῦ τὰ τριάντα τελευταῖα χρόνια τοῦ σημερινοῦ δημοτικισμοῦ.

✱

Μὰ καὶ μόνο ἀπὸ τὴ διαίσθηση τῆς ἀλήθειας, ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, ἀκόμα προτοῦ νὰ μπορῶ νὰ φέρω καμμιά ἀπόδειξη, σπεύδω νὰ διατρανώσω τὴν πεποίθησή μου: «Ὅτι ἄδικα θὰ κάνει τὸν κόπο ἐκεῖνος πού θὰ προσπαθοῦσε νὰ βρεῖ στοὺς αἰῶνες, ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρινὴ ἐποχὴ ὡς τὰ σήμερα, κ' ἓνα μοναχὸ δημοτικιστὴ, ὁπαδὸ μιᾶς γλωσσικῆς σχολῆς τῆς μορφῆς, νὰ ποῦμε, I' art pour I' art. Ἐνα δημοτικιστὴ πού νὰ θέλει μόνο γιὰ χάρι τῆς γλώσσας νὰ παραδεχθεῖ τὸ ἔθνος τὴ δημοτικὴ ὡς γραφτὴ, χωρὶς νὰ νοιώθει ἀπὸ πρωτύτερα καὶ νὰ λογαριάζει, σ' ἓνα βαθμὸ, τ' ἀποτελέσματα τῆς γλωσσικῆς μεταβολῆς. Ἐνας τέτιος δημοτικιστῆς, νὰ τὸν ποῦμε μορφοχτυπημένο, δὲν ἔζησε ποτέ. Εἶναι ἀλήθεια πὼς στὸ ἀντίπαλο γλωσσικὸ στρατόπεδο εἶναι πολλοὶ ἀπτικισταί, πού μπορεῖ νὰ εἰπωθοῦν γλωσσόπληκτοι, δηλαδὴ θέλουν νὰ μιμοῦνται τὴν Ἀττικὴ μόνο καὶ μόνο γιὰ τὶς ἀθάνατες, ὅπως λέν, ὁμορφιές τῆς.

Κι ὅμως κάτι παρόμοιο θὰ κινδύνευε νὰ πιστέψει γιὰ τοὺς δημοτικιστάς, ὅποιος ἐρμηνέψει στενὰ τὴν ἀντικειμενικὴ σημασία πού ἐδώσαμε στὸ Δημοτικισμό!

Καὶ βιάζομαι νὰ προσθέσω πὼς τὸ ἀντίθετο κι ἀληθινὸ μοῦ φαίνεται καὶ σὰν αὐταπόδειχτο. Δηλαδὴ, ὅτι—Τόσο ἓνας ἄγνωστος, σὲ μένα τουλάχιστο, δημοτικισμὸς τῶν αἰώνων (τῶν δημοτικιστῶν πού δὲν ξέρομε τὰ ὀνόματα, τίς ἰδέες, τὰ ἔργα τους). Ὅσο κι ὁ δημοτικισμὸς τοῦ Φωτιάδη Κανταρτζή, τοῦ Βιλαρά, τοῦ Χριστόπουλου, τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Λασκαράτου, τοῦ Πολυλά, τοῦ Βαλαωρίτη, τοῦ Κονεμένου καὶ λοιπῶν, ὁ δημοτικισμὸς νὰ ποῦμε, ὁ γνωστὸς ὄλων ὄσων εἶδαν τὸ σωστὸ μόνοι τους, χωρὶς τὴ βοήθεια τῆς ἐπιστήμης μὰ ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὴν αἴσθηση τῆς ζωῆς καὶ μὲ τὴ δύναμη τοῦ ὀρθολογισμοῦ καὶ τοῦ παρατηρητικοῦ τους. Κι ὅσο τέλος, ὁ σημερινὸς ὁ δημοτικισμὸς ὁ μεταψυχαρικός, ὁ φωτισμένος κ' ἐπιστημονικός.

«Ὅλοι τους καὶ ζήτησαν καὶ θέλουν τὴ γλωσσικὴ μεταβολὴ γιατί ἔχουν ἀποκτήσει συνείδηση, ἄλλος φωτεινότερη κι ἄλλος θαμπότερη, ὅτι κλεινὴ μέσα τῆς ἢ γλωσσικὴ ἰδέα, ἠθοπλαστικὴ καὶ δημιουργικὴ δύναμη.

Μ' ἄλλα λόγια ἐλογάριασαν κι ἀναμετροῦν ὅλοι οἱ δημοτικισταὶ ἀπὸ πρωτύτερα — σκοτεινότερα, ἢ καθαρότερα, αὐτὸ μᾶς εἶνε ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀδιάφορο — τὰ πολλὰ καὶ τρανὰ ἀποτελέσματα καὶ τίς μεταβολές πού θὰ φέρει στὴ ζωὴ τοῦ ἀτόμου καὶ στὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους, ἢ παραδοχὴ καὶ ἢ καλλιέργεια ὡς γραπτοῦ λόγου τῆς δημοτικῆς γλώσσας. Σὲ βαθμὸ, πού μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ βέβαιο, πὼς οἱ δημοτικισταὶ πασχίζουν γιὰ τὴ γλωσσικὴ μεταβολὴ μόνο καὶ μόνο γιὰ τὶς ἀναγκαῖες σννέπειες, πού προσδοκοῦν. Α.Χ. Τὸ λυτρωμὸ ἀπὸ τὸ λογιωτατισμὸ, τὸ βλάστημα τῆς φιλολογίας, τὸ χειραφέτημα τοῦ Ἑλληνικοῦ νοῦ, τὴν καθολικὴ μόσφωση τοῦ λαοῦ, τὴ στροφὴ πρὸς τὴν παραγωγικὴ δουλιᾶ, τὴ μελέτη τῶν πραγμάτων, τὸ σεβασμὸ στὴ ζωὴ. Καὶ θέλουν ὄργανο μιὰ γλώσσα πραγματικὴ, σὰ βάση ἐνὸς πραγματικοῦ Νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, πού τὸν προσμένουν, τὸν πιστεύουν, λές καὶ τὸν βλέπουν κ' ἐπιχειροῦν νὰ τὸν δημιουργήσουν.

Ἄν εἶναι ἀληθινὰ ὅσα εἶπαμε, ὁ ὅρος «δημοτικισμός» μὲ τὸ ἀντικειμενικὸ περιεχόμενο πού τοῦ δώσαμε στὴν ἀρχὴ — ἢ Ζωντανὴ γλώσσα νὰ γίνε καὶ γραπτὸς λόγος τοῦ ἔθνους — μᾶς φανερώνεται σὰν ὅρος μόνο θεωρητικός, πού δὲν ἀντιπροσωπεύει ἰδέα πού νὰ ἔζησε ἑξέχωρη ζωὴ μόνη τῆς. Κ' ἔτσι μὲ τὸν ὅρο «δημοτικισμός» ὅταν μόνο μὲ τὸ γλωσσικὸ περιεχόμενο ξεστομίζεται καὶ φαίνεται ὅτι προβάλλεται ἢ γλωσσικὴ ἰδέα σὰν ἰδέα Μητέρα, σὰν ἰδέα ἀντιπροσωπευτικὴ σχετικῶν ἰδεῶν ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν.

Τοῦτο τὸ τελευταῖο γιὰ τὸν προψυχαρικὸ δημοτικισμό, τὸ εἶπαμε ἤδη, τὸ διαισθανόμαστε μόνο πὼς εἶνε ἀληθινὸ, γιατί δὲν μποροῦμε καὶ νὰ τὸ ἀποδείξομε. Μὰ κι ἂν εἶχαμε τίς ἀναγκαῖες πληροφορίες γιὰ τὸν παλιότερο δημοτικισμό τὸ πρᾶγμα δὲ θὰ εἶχε καὶ πολὺ μεγάλο ἐνδιαφέρον, ἐπειδὴ μοῦ φαίνεται, πὼς ὁ παλιὸς δημοτικισμὸς παράμεινε πάντοτε σκόρπιος, δηλαδὴ τοῦ ἔλειψε αὐτὸ πού δίνει κοινωνικὴ ἀξία σὲ μιὰ ἰδέα — ἢ ἐπίμονη κ' ἐξακολουθητικὴ ἐπίδραση τῆς ἰδέας στὴν κοινωνία μὲ τὴν κατασυνεχὴ προσπάθεια καὶ δράση ἀριθμοῦ, μεγάλου ἢ μικροῦ, ἐργατῶν τῆς ἰδέας.

Ὁ δημοτικισμὸς, τὸ νομίζω βεβαιωμένο, παίρνει σπουδαιότητα καὶ σοβαρότητα τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια, ἀπὸ τὸν καιρὸ πού φανερώνεται σὰν κίνημα κοινωνικὸ μ' ἐντατικὴ κι ἀδιάκοπη προσπάθεια νὰ ἐπικρατήσῃ, ἐπιδρώντας τὴν κοινωνία μὲ τὸ ποῖδ καὶ τὸ ποσὸ τῶν ὀπαδῶν του (ὡς τὴν ὥρα περισσότερο μὲ τὸ ποῖδ) καὶ μὲ μιὰ δύναμη πού ξετυλίξεται ὁμαλὰ προοδευτικῶς.

Γιὰ τοῦτον τὸ σημερινὸ δημοτικισμό, πού εἶναι καὶ ὁ μόνος πού μᾶς ἐνδιαφέρει σήμερα, θὰ εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ δοῦμε καὶ νὰ τὸ ἀποδείξομε, ὅτι θεώρησε πάντοτε τὴ γλωσσικὴ ἰδέα ἀξεχώριστη, ἀδερφωμένη μὲ κοινωνικὲς καὶ ἠθικὲς ἰδέες, πού τὴν ὑψώνουν, πού τὴ φαρδαίνουν, ἢ ἀκόμα πιὸ πολὺ πού τὴ δικαιολογοῦν.

✱

**Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ
ΜΟΡΦΩΝΕΤΑΙ ΚΙ ΑΠΟ
ΤΗΝ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ**

Και μολαταῦτα, τὰ πράγματα φαίνονται σὰ νὰ μὲ διαψεύδουν, γιατί πολλές φορές ὡς τὰ τώρα, αὐτοὶ ἴσα ἴσα πὺν νοιώθουν κ' ἔζησαν τὸ δημοτικισμό, σὲ πολλές περιστάσεις μίλησαν γιὰ τὸ δημοτικισμό, σὰ νὰ εἶχε περιεχόμενο μόνο γλωσσικὸ καὶ τὸν ὥρισαν μὲ τὴ σημασία, πὺν τὴν εἶπαμε ἀντικειμενική.

Καὶ φέρνω ἓνα παράδειγμα: Ὁ δημοτικισμός, ἢ ὁ μαλλιαρισμός—τὸ ξέρομε καὶ θὰ τὸ δοῦμε πὺς πρόκειται ἀκριβῶς γιὰ τὸ ἴδιο πράγμα—σὲ στιγμή ὁμορφῆς ὁργῆς, ὥρισθη ἀπὸ τὸν ποιητὴ, τὸν Κωστή Παλαμᾶ, ἔτσι.—«Μαλλιαροὶ λέγονται ὅσοι, δέξια ἢ ἀδέξια, δυνατὰ ἢ ἀδύνατα, μὲ βαθιοχάραχτη βούλλα ἢ μὲ τὴν ἀγαθὴ τους μοναχὰ διάθεση, ἀπὸ τοὺς πολὺπειρους τεχνίτες τοῦ Λόγου ἴσα μὲ τοὺς ἀγίνωτους παραγεμιστὲς τοῦ χαρτιοῦ, δὲν περιορίζονται νὰ τὴ μιλάνε, σὰν κάθε ρωμῖος γῦρο του, στὸ βρόντο κάπως καὶ πρόχειρα, μὰ καὶ τὴ γράφουνε πιδ σπουδασμένα καὶ πιδ προσεχτικὰ τὴ ζωντανή μας τὴ γλώσσα, τὴν κοινή, τὴν ἐθνική, πὺν κρατᾶ καὶ πὺν σπέρνει τὸ λόγο τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ὁμορφιάς».

Στὴν περικοπή αὐτὴ βλέπομε ὅτι ὁ Παλαμᾶς, δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος πὺν καὶ τὸ τελευταῖο του κύτταρο θὰ πάλλαιται σύμφωνα μὲ τὸν τόνο τοῦ πνεύματος τοῦ δημοτικισμοῦ, ὁ ἄνθρωπος πὺν βεβαιότατα θάχει τὴν πιδ πλέρια καὶ τὴν πιδ φωτεινὴ συνείδηση τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως τῆς γλωσσικῆς ιδέας (ὡς ιδέας—γεννήτρας καὶ ιδέας—ἀντιπροσωπευτικῆς) αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁρίζει τὸ δημοτικισμό μὲ τὴν πιδ στενὴ σημασία, τοῦ δίνει περιεχόμενο ἔτσι ξερὰ τὴν ιδέα τὴ γλωσσική.

Τί τάχα νὰ τρέχει; Περιορίζει καὶ στενεύει τὴ σημασία τοῦ δημοτικισμοῦ, γιατί θωρεῖ τὸ λοιπὸ περιεχόμενο ὑποκειμενικό; Ἡ τὸ παραλείπει μόνο καὶ μόνο, γιατί τὸ ξέρει καὶ τὸ ἀναγνωρίζει σὰν ἄμεσο καὶ σὰν ἀναγκαῖο ἀκολούθημα καὶ ἀποτέλεσμα τοῦ σταθεροῦ περιεχομένου, πὺν εἶναι ἡ γλωσσικὴ ιδέα;

Καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο φαίνονται σὰ ν' ἀποτελοῦν μιὰν ἀπάντηση. Ἐπειδὴ, ὅμως, δὲ ζητοῦμε σώνει καὶ καλὰ μιὰν ἀπάντηση ἔτσι ἀπὸ περιέργεια, ἀλλὰ μᾶς χρειάζεται μιὰ βαθύτερη ὅσο τὸ δυνατό ψυχολογικὴ ἐξηγήση τοῦ φαινομένου, λέμε:—Ὅτι ὁ ποιητὴς στὴν περίστασι αὐτὴ (ἀπαντοῦσε σὲ κακόπιστη πολεμικὴ τῶν ἀντιπάλων τοῦ δημοτικισμοῦ) ὥρισε τὸ δημοτικισμό μ' ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του, μ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ μέρος πὺν κατ' ἐξοχὴν προκαλεῖ τὴν ἀντίδραση. Δὲν τοῦ χρειάζονταν τοῦ ποιητῆ τὴ στιγμή αὐτὴ τὸ ὑπόλοιπο περιεχόμενο καὶ γι αὐτὸ τὸ παραλείπει, ἐπειδὴ ἓνα πράγμα τὸν ἀπασχολεῖ: Τὸ πῶς χτυπητότερα νὰ πιστοποιήσει ὅτι ὁ δημοτικιστὴς δὲν περιορίζεται νὰ μιλεῖ μόνο σὰν ὅλους τοὺς Ρωμῖους τὴ ζωντανὴ γλώσσα μας μὰ καὶ τὴ γράφει πιδ σπουδασμένα καὶ πιδ προσεχτικὰ, πράγμα πὺν ξέρει, ὅτι καὶ δημιουργεῖ καὶ ξανάβει τὴν ἀντίδραση, καὶ πράγμα πὺν νοιώθει ὅτι πολεμιότανε τὴν ὥρα ἐκείνη, ὅπως πολεμήθηγε στὸ παρελθὸν καὶ ὅπως θὰ πολεμιέται μὲ λύσσα καὶ φανατισμό ὡς τὴν ὥρα τῆς τελικῆς νίκης τοῦ δημοτικισμοῦ. Ἐνῶ ἀπεναντίας ὅλες οἱ ἄλλες ιδέες, πὺν φέρνει μαζί του ὁ δημοτικισμός, ἢ καὶ σέρνοντας μαζί του, ἂν ἦταν δυνατό νὰ

μείνουν ἀσύνδετες ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ καὶ νὰ ὑποστηριχθοῦν μοναχῆς τους, εἶναι πιθανὸ πὺς θὰ κυκλοφοροῦσαν σὰν κοινὸ χρῆμα, δίχως νὰ δημιουργήσουν κανένα εἶδος ἀντιδράσεως, ἂν ἐννοεῖται δὲν ἀτονοῦσαν ἀπὸ ἔλλειψη ἐνδιαφέροντος γι' αὐτές, ἀπὸ ἀνυπαρξία ζωῆς.

Ἄν αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα του, ὅπως τὸ πιστεύω, ὁ ποιητὴς μᾶς ἔδειξε μιὰν ἀλήθεια, πὺν θὰ μοῦ χρησιμεύει σὰ θεμέλιο στὴ μελέτη μου, γιατί μᾶς μαθαίνει—ὅτι ὁ δημοτικισμός εἶναι γιὰ τὴν ἐθνικὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ μας ζωὴ μιὰ προοδευτικὴ δύναμη ἀνυπολόγιστης ἀξίας, ἀκριβῶς γιατί μπορεῖ καὶ προκαλεῖ ζωηρὴ κ' ἐπίμονη ἀντίδραση. Ἡ δύναμη του, μάλιστα, ἢ ζωτικότητά του, μπορεῖ νὰ λογαριασθεῖ μὲ μαθηματικὸ τύπο ἀπὸ τὸ βαθμὸ καὶ τὴ μορφή, πὺν λαβαίνει ἢ ἀντίδραση. Κι ἀκόμα μπορεῖ νὰ φανερωθεῖ, πὺς ὁ δημοτικισμός σὰν ἠθικὴ ἀξία γιγαντώνεται ἀπὸ τὸ ποῖο τῆς ἀντιδράσεως.

Θὰ ζητήσομε, λοιπόν, ἀπ' ἐδῶ κ' ἐμπρὸς μαζί μὲ τ' ἄλλα ν' ἀποδείξομε—Πρῶτα, τὴν κοινωνικὴ ἢ ἐθνικὴ ὠφελιμότητα τοῦ δημοτικισμοῦ ἀπὸ τὸ δεδομένον, ὅτι φέρνει τὴν πάλη τῶν ἰδεῶν, πὺν καμιά ἄλλη ιδέα, ὅσο τολμηρὴ καὶ ὅσο νιόφερη δὲ στάθηκε ἴκανὴ ὡς τὴν ὥρα νὰ τὴν κινήσει στὸν τόπο μας εἴτε σὲ μεγάλο, εἴτε σὲ μικρὸ βαθμὸ.—Καὶ δεύτερα, θὰ κάνομε χεροπιστὴ μιὰν ἀλήθεια, πὺν φαίνεται σὰν παράξενη, ὅτι ὁ χαρακτήρας καὶ ἡ μορφή τῆς πάλης, ὅπως τὴν ἐννοοῦν, τὴ θέλουν, καὶ τὴν κάνουν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ δημοτικισμοῦ, τὸν προικίζει μὲ μιὰν ἠθικὴ ἀξία, πὺν βέβαια λάμπει σὰ διαμαντόπετρα ἀνάμεσα στὰ ἄλλα πολύτιμα πετράδια τῆς κορώνας του.

✱

**ΤΟ ΑΠΟΚΡΥΣΤΑΛΛΩΜΕΝΟ
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟ-
ΤΙΚΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΟΥ**

Ἐνα δικαίωμα πὺν τὸ κατάρτησε ἤδη ὁ λαός, πᾶναι νὰ εἶναι αἰτία ἠθικῆς προκοπῆς γιὰ τὸ λαό, πὺν ὅλο καὶ πρόκοβε ὅσο βρισκότανε στὸ στάδιο τῆς ἐντατικῆς προσπάθειας νὰ κατακτήσει τὸ δικαίωμα!

Νά! μὰ ὁμολογημένη ἀπὸ τὴν ἱστορία ἀλήθεια. Καὶ θωροῦ πὺς ἀνάλογα μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξομε, ὅτι οἱ δημοτικισταί, ὅσο θὰ βρίσκονται στὸ ἀνάλογο στάδιο τῆς ἐντατικῆς προσπάθειας γιὰ νὰ κατακτήσουν τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρίζονται σὲ ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου τὴ μητρικὴ τους γλώσσα, καὶ χωρὶς νὰ τὸ αἰσθάνονται οἱ ἴδιοι καὶ δίχως νὰ τὸ βλέπουν, θὰ προοδεύουν παρασέρνοντας στὴν πρόοδο καὶ ὀλόκληρο τὸ ἔθνος καὶ γι' ἄλλους λόγους, μὰ πρὸ πάντων μὲ τὸ νὰ προκαλοῦν στὸν τόπο μας καθάρια ἰδεολογικὴ πάλη.

Κι ἀκόμα μπορεῖ νὰ προσθέσομε—Τὸ ὅτι ἡ πάλη, ὅπως γίνεται ἀπὸ τοὺς ἀδιάλλαχτους ἀντιπάλους τοῦ δημοτικισμοῦ, δηλαδή, μὲ ὅλο τὸ ἄγριο πάθος καὶ μ' ὅλη τὴ λύσσα καὶ τὴ σκληρότητα τοῦ βάρβαρου, πὺν θὰ μποροῦσε νὰ λογαριασθεῖ ἐπιζήμια, θ' ἀποδειχθεῖ ἀπεναντίας εὐεργετικὴ, ὄχι μόνο γιατί ἔχει μιὰν ἠθικὴ ἀξία στοὺς ὁπαδοὺς τῆς δημοτικῆς (ὅπως εἶπαμε ἤδη καὶ γιὰ τοὺς λόγους πὺν θὰ δοῦμε) μὰ καὶ διότι εἶναι ὁ μόνος τρόπος νὰ

πολεμηθεῖ ἡ μισαλλοδοξία πού μᾶς χαρακτηρίζει, γιά νά βλαστήσει κατόπιν καί στήν Ἑλλάδα ἡ ἀνοχή πρὸς κάθε ἰδέα ὅσο διαφορετική κι ἂν εἶναι ἀπὸ τίς πεποιεθῆσεις, πού μᾶς διοικοῦν χιλιάδες χρόνια.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ χρήσιμη μοῦ φαίνεται ἡ ἐξήγηση, πὼς ὅταν λέμε ἀνοχή πρέπει νά ἐννοοῦμε τὴν ἠθική δύναμη πού ἔχει ὁ πολιτισμένος ἄνθρωπος καὶ νά σκέπτεται ἐλεύθερα καὶ νά θέλει ἐλεύθερη τὴ σκέψη τοῦ ἄλλου. Ἡθική δύναμη, πού τὸν κατασταίνει στὸ τέλος ἱκανὸ νά τὴν προσέχει καὶ νά τὴ συζητεῖ τὴ δική του τὴ σκέψη, παρᾶλληλα μὲ τὴν ξένη, ἀντικειμενικά.

Ὅσο κι ἂν κατορθώσαμε μὲ ὅσα εἶπαμε νά φαντασθοῦμε περίπου τὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενον τοῦ δημοτικισμοῦ ὡς ζητήματος κοινωνικοῦ, ἀπομένει πάντοτε ἀληθινὸ, πὼς δὲν ἐξετάσθηκε ἀκόμα μεθοδικὰ — ὅσο τουλάχιστο ξέρω — ἀπὸ κανένα: Ποιὸ εἶναι τὸ μεταβλητὸ περιεχόμενον τοῦ δημοτικισμοῦ σὲ ὅλη τὴν ἔκτασή του, μὲ τὸ σκοπὸ νά φανεῖ πόσο μέρος καὶ ποιὸ μέρος του ἀκριβῶς, μὲ τὸν καιρὸ καὶ μὲ τὸ ξετύλιγμα τῆς ἰδέας, κι ἀπ' ἄλλα αἰτία ἀποκρυσταλλώνεται, κ' ἔτσι μεταμορφώνεται σὲ σταθερὸ περιεχόμενον.

Δηλαδή. Δὲ συζητήθηκαν ἀκόμα καὶ δὲ βρέθηκαν οἱ ἰδέες πού ἀπὸ τὴν κεντρικὴ - τὴ γλωσσικὴ — εἶνε ἀπαραίτητες, εἶνε «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνεν» γιά νά ἐννοηθεῖ ἀκέρως ὁ σημερινὸς δημοτικισμὸς.

Κι ἀντίθετα. Δὲ ζητήθηκε ποιῆς εἶνε οἱ μερικὲς ἄλλες ἰδέες, πού ἀπὸ τὴν τύχη μεπεδεύθηκαν καὶ φαίνονται σὰν ἓνα μὲ τὸ σημερινὸ δημοτικισμὸ, ἐνῶ δὲν ἔχουν ἐσωτερικὸ δεσμὸ κανένα μαζί του, μὰ τοῦ κόλλησαν πρόσκαιρα καὶ παραμένουν ἀκόμα κολλημένες ἀπάνω του σὰν παράσιτα.

Αὐτὰ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά τὰ καλοεξετάσουμε καὶ νά τὰ ξεκαθαρίσουμε, παρακολουθώντας μὲ προσοχὴ τὸ ξετύλιγμα τοῦ δημοτικισμοῦ τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια.

✱

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ Μιά τέτοια μελέτη, ἂν πραγματοποιηθεῖ ἀντάξια τοῦ σκοποῦ της, στὸ τέλος θὰ μᾶς δώσει νά νοιώσουμε ἀπὸ ποιοὺς λόγους κι ἀπὸ ποιοὺς δρόμους ψυχολογικοὺς ὁ δημοτικισμὸς μεταμορφώθηκε ἀπὸ ἰδέα πρακτικὴ - κοινωνικὴ σὲ πνεῦμα, σὲ διανοητικότητα.

Κι ἀκόμα γενικότερα θὰ μπορέσουμε νά νοιώσουμε τὸ πῶς ὁ δημοτικισμὸς ἔφτασε νά μεταμορφώνει τὴν ψυχὴ τοῦ δημοτικιστῆ καὶ τὴν ψυχὴ τὴν Ἐθνικὴ. Δηλαδή, θὰ φθάσουμε στὸ σημεῖο νά διαπισθανθοῦμε καὶ νά δοῦμε στὸ Δημοτικισμὸ μιά φάση τῆς ἐξελίξεως τῆς Φυλῆς, πού φανερώνεται σήμερα σὰ μιά προσπάθεια, πού τείνει νά τροποποιήσει κ' αἰσθήματα, καὶ γνώμες, καὶ σκέψεις, κι ἀκόμα καὶ συνθῆκες τῆς ζωῆς ἑνὸς ἀριθμοῦ ἀτόμων σήμερα, τοῦ Ἐθνους αὔριο.

ΛΟΡΕΝΤΣΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ

Πρώτη φορά, πού ἄκουσα νά γίνεται λόγος περὶ Μαβίλη, ἦταν στὰ 92, ὅταν ὁ Πολυλάς στὴ Φιλολογικὴ μας Γλῶσσα ἐσύγκρινε τὴν Ἐλεονώρα τοῦ Bürger μεταφρασμένη ἀπὸ τὸν Ἄγγελο Βλάχο καὶ τὸ Μαβίλη. Ὁ Πολυλάς, μιλώντας γιά τὸ μαθητὴ καὶ φίλο του, στὸ γεμᾶτο κρίσι βιβλιαράκι ἐκεῖνο, ἔγραφε: Θέλει καταλάβη ἔξοχον θέσιν εἰς τὴν φιλολογίαν μας.

Δὲν εἶμαι βέβαιος, ἀνὸ Μαβίλης βρῆκε τὴν ἔξοχον θέσιν πού τοῦ ὀρίζει ὁ Πολυλάς. Κατὰ βᾶθος μοῦ εἶνε ἀδιάφορο, ἀφοῦ μ' ἀρέσει καὶ ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει τίποτε περισσότερο ἀντιπαθητικὸ στὴν τέχνη ἀπὸ τὴ βαθμολογία. Καὶ ὅσο ὑπάρχει εὐγένεια αἰσθήματος κ' εὐγένεια νοήματος κ' εὐγενικὸς τρόπος νά τὰ παρουσιάζη, ὁ Μαβίλης θ' ἀρέση, ὅπως θ' ἀρέση πάντα ἡ ὡμορφία.

Ἀπὸ τότε πέρασαν χρόνια πολλά, πού δὲν εἶχα πλέον ἀκούσει γιά τὸν Κερκυραῖο ποιητὴ, ἕως ὅτου μιά σχεδὸν ἄκοσμη προσπάθεια νά τὸν τραβήξουν ἔξω ἀπὸ τὸ ποιητικὸ του ἐρημητήριον, τὸν ἔφερε πάλι στὰ στόματα τοῦ κόσμου.

Γιά τὸν πραγματικὰ ἐκλεκτικὸ ὁ πάταγος τῶν πληθῶν, πού κάνει τὴ μικρὴ ἢ τὴ μεγάλῃ δόξα, θὰ εἶνε, μοῦ φαίνεται, ἐνοχλητικὸς. Ὁ Μαβίλης, φύσις ἀληθινὰ ἀριστοκρατικὴ, μὲ ὅλη τὴ συγκατάβασι, πού δίνει ἢ συναίσθησι τῆς ἀξίας, ἀλλὰ καὶ ἡ ὁποία κρατεῖ πάντα τοὺς πολλοὺς σὲ ἀπόστασι, δὲν μοῦ φαίνεται νά ἦταν ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὸ χυδαῖο ἀλλαγαμὸ, τὸ θόρυβο, πού ἀκουστικὴ στὴν ἐμφάνισι τῶν συνέπτων του. Ὁ θόρυβος αὐτὸς θὰ ἐτάρατε τὴ γαλήνη, στὴν ἡσυχία τῆς ὁποίας ἡ ρέμβη μᾶς πλησιάζει καὶ μᾶς περιβάλλει μὲ μίαν ἀπόκοσμη ἀτμόσφαιρα. Ἐπειτα, κάθε ὑπερβολή, ἔστω καὶ πρὸς χάριν μας, πειράζει τὴν ἀντίληψι τῆς ἁρμονίας καὶ τοῦ σωστοῦ πού κάθε σκεπτόμενος ἄνθρωπος ἔχει μέσα του.

Κάθε θόρυβος στὴν τέχνη εἶνε ἀντιαισθητικὸς καὶ δὲν ὑπάρχει ἀηδέστερη προσπάθεια ἀπὸ ἐκείνη πού ζητᾷ νά καταστήσῃ ἓνα τεχνίτη τοῦ συρμοῦ. Μιλώντας ἔτσι, ἐννοῶ τὸ Μαβίλη τεχνίτη μὲ τὴν ἀπόλυτη τῆς λέξεως ἐννοια. Γιατί, ἓνας πού ἔγραψε τὴ Λήθη δὲν ἔμπορεῖ νά πέσῃ στὴν ἀληθμονία της.

Μὲ τὴν αὐτὴ σειρά ἰδεῶν, ἀπλοϊκὰ ὁμολογῶ ὅτι μὲ τάραξε ἡ ἔκδοσι τῶν Ἀπάντων τοῦ Μαβίλη ἀπὸ τὰ «Γράμματα». Ξέρω ὅλη τὴ δικαιολογία τῆς ἐργασίας αὐτῆς, ξέρω ὅτι ἦταν ὑποχρέωσι· ἀλλ' ἂν μοῦ ἐξηγητᾷ ἡ ἐπιχείρησις, δὲν μ' εὐχαριστεῖ τὸ ἔργο. Ἐνας ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος, πού ζηλόφθονα ἐπροσπάθησε νά κρατήσῃ τὸν ἄβλαβον ἐγωῖσμό του μακριὰ ἀπὸ τὰ πλήθη, οἰχίνεται τὴν ἰδέαν καὶ ἀνατρίμνεται μὲ κάθε του ἔλλειψι ἀνθρώπινι σ' ἓνα βιβλίον, πού εἶνε λίγο μελέτη, λίγο ἀνάλυσι, λίγο θυσία ἐσωτερικὴ καὶ λίγο ρεκλάμα

μέ εἰκόνες. Ὅ,τι πενήντα χρόνια ἐπροσπάθησε ν' ἀποφύγη, ὁ Μαβίλης τῶπαθε μὲ τὸ θάνατό του.

Ἄς μοῦ συγχωρηθῆ αὐτὴ ἡ παρατήρησι μὲ τὴν ἐκ μέρους μου ὁμολογία ὅτι θέλησα νὰ ξεχάσω τὸ πῶς, καμμιά φορὰ, χρειάζεται ἡ ἀπόδοσι ὀλοκληρωτικοῦ τοῦ ἔργου ἐνὸς τεχνίτη, γιὰ νὰ φανῆ ἡ πραγματικὴ του ἀξία.

Ὁλωσδήποτε, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψι αὐτήν, τὴν ἐλαττωματικὴν ἴσως, ἀφίνω κατὰ μέρος κάθε ἄλλη προσπάθεια τοῦ Μαβίλη σὲ θέματα ὀρισμένα καὶ περιορισμένα καὶ σταματῶ στὸ ἀληθινὰ ἰδεολογικὸ ἔργο του, τὴ σειρὰ τῶν σονέττων του. Ἐνας ἀνθρωπος, ποῦ ἀληθινὰ αἰσθάνεται κ' ἔχει μέσα του τὴ δύναμι νὰ δημιουργήσῃ ἀπὸ τὸ αἰσθημ' αὐτό, δύσκολα σταματᾷ σ' ἓνα σημεῖο, ὅσο κομμάτι καλοῦ κ' ἂν εἶνε τοῦτο. Ἡ ἀγάπη του—ἐπειδὴ τὸ αἰσθημα εἶνε πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἀγάπη—ἀπλώνεται ἐπάνω ἀπὸ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, σὲ κάποια πανθεϊστικὴ ἰδεολογία, ποῦ μὲ τὴν τέχνη ἠμπορεῖ νὰ ἐρμηνευθῆ σὲ ὑπέροχα λόγια. Ἔτσι, δὲν φαντάζομαι τὸ Μαβίλη οὔτ' ἐρωτευμένο, δεμένο δηλαδὴ σ' ἓνα ὀρισμένο πρόσωπο, οὔτε πάλι συγκεντρωμένο σὲ μιὰ συνθηματικὰ αἰσθητικὴ ἰδέα.

Ἀκόμη, δὲν φαίνεται ὅτι ὁ Μαβίλης ἀγάπησεν ἓνα πρόσωπο καὶ ἡ δύναμι τοῦ πάθους του νὰ τὸν ἔσπρωξε σὲ λυρισμό· ἀλλὰ ἔχοντας μέσα του τὴν πηγὴ τῆς ἀγάπης, τὴν ἐξάπλωσ' ἐπάνω σὲ ὅ,τι ὄραιο, ὅ,τι ὄραιο ἠμποροῦσε νὰ βρῆ ἡ ψυχὴ ἐνὸς ἀνθρώπου, ποῦ μέσα του ἀνέπτυξε τὴ γνῶσι, τὸν ἔκανε περισσότερο ἀπατητικὸ, ὀλιγώτερο ἱκανοποιημένο, μὲ κάποιο καταστάλλαγμα πίκρας, ἓναν πυρρῶνισμό, ποῦ κάπως τὸν ἐσκέπαζεν ἡ καλωσύνη τῆς ποιητικῆς φύσης καὶ ἡ ἐπιείκεια τοῦ φιλοσόφου.

Μερικὲς του ἀπόπειρες νὰ ὑμνήσῃ ὀρισμένη ὀμορφιὰ ἔμειναν ἀπόπειρες· ἀνθρωπος δὲ ποῦ λέγει τὴ γυναῖκα παρθένα, δὲν ἠμπορεῖ παρὰ ν' ἀγάπησεν μὲ περισσότερο ἰδανισμό καὶ λιγότερη φλόγα καὶ πάθος. Τὴν τάσι πρὸς τὴν προσήλωσι ἐστόμωνε κάποια πανθεϊστικὴ μέσα του ἀγάπη, ἡ ὁποία ἀνύψωνε τὴ λατρεία του ἔως τὴ γενικὴ ἀρχὴ τοῦ καλοῦ, τὴ φύσι—τὴν ἐγκόσμια φύσι καὶ τὴν πλάσι τῶν αἰσθημάτων—κ' ἐμπόδιζε τὴν ἐκδήλωσί της σὲ μιὰ ὀρισμένη καὶ περιορισμένη μορφῇ. Γιὰ τὸ Μαβίλη, ἡ γυναῖκα ἦτον ὄχι ἓνα πρόσωπο ἀγάπης, ἀλλὰ ἓνα μέρος τῆς ἐνιαίας, τῆς αἰωνίας ὀμορφιάς, ποῦ τὸν συγκινοῦσε μὲ τὴν ἴδια συγκίνησι σὰν κάθε τι ἄλλο καλό. Καὶ ὁ πατριωτισμὸς τοῦ Μαβίλη δὲν ἦταν παρὰ φρσιολατρεία, μιὰ ἀγάπη, μιὰ στοργὴ γιὰ τὴν αἰώνια πηγὴ τοῦ καλοῦ, τὴ γλυκειὰν Ἑλλάδα τοῦ ὄραίου οὐρανοῦ, τῶν κεντημένων ἀκρογιαλιῶν, τῆς εἰρηνικῆς ἐλῆας καὶ τῶν μαρτυρικῶν ἀγρῶν μὲ τὰ κίτρινα λουλούδια.

Οἱ πρῶτοί του στίχοι, γραμμένοι κατὰ τὸ 85—90 θυμίζουσιν Ζαλοκώστα (Νύχτα, σελίδα 108) Πετράρχη (ἡ παραλλαγὴ τῆς Νύχτας Λουτροῦ σελίδα 109) Σολωμὸ (ἓνα ἀνώνυμο, σελίδα 114, στοὺς πρῶτους τοῦ στίχους) Βαλαωρίτη (τὸ ἴδιο ποίημα τῆς σ. 114 ἀπ' τὸν 260 στίχο). Ἄλλ' ἀπὸ τότε ἀπλώνονται σὲ κάποιον εὐρύτερον ὀρίζοντα, τὸν ὁποῖον ἐπιτρέπει ἡ μεγάλη μόρφωσι τοῦ Μαβίλη. Ἐκεῖ ποῦ ὁ Σολωμὸς ἔβλεπε μιὰ παιδοῦλα, ὁ Κερκυραῖος ποι-

ητῆς φαντάζεται χαριτωμένη μυθικὴ νύμφη καὶ τὸ φλογερό, ἀλλὰ μονομερῆ λυρισμὸ τοῦ Πετράρχη μετριάζει μὲ τὸν πυρρῶνισμό τῆς παντογνωσίας.

Ἀργότερα ἔρχεται ἡ ἡλικία μὲ τὰ μαθήματά της, μὲ τὴν ὀριμότητα ποῦ δίνει, καὶ ὁ στίχος τοῦ Μαβίλη γίνεται περισσότερο προσωπικὸς στὴν ἐσωτερικὴ κ' ἐξωτερικὴ παράστασί του. Ἡ φύσι του, ἡ ἰδιοσυγκρασία του τὸν ἀπομονώνουν. Καὶ στὴν ἀπομόνωσί του, περισσότερο συγκεντρωμένος, δουλεύει, ξαναδουλεύει τοὺς στίχους του. Κ' ἔχοντας ἔμφυτη τὴν ἁρμονία μέσα του, κατορθώνει νὰ βροῖσκῃ τὸ ταιριαστὸ ζύγισμα μεταξὺ φύσης καὶ τέχνης. Λίγα εἶνε τὰ σονέττα του, ποῦ τὸ δούλεμά των φαίνεται στὸ πολὺ σφιζιμο τοῦ στίχου. Τὰ περισσότερα εἶνε τεχνικά, ἀβίαστα, φρσιικά, μὲ τὴν ἀλληλουχία τῶν λέξεων ποῦ δὲν πειραίνει, δὲν στενοχωρεῖ καὶ ποῦ τὸ νόημα καὶ ὁ ρυθμὸς ἀναπνέουν ἀνεμπόδιστα.

Ἄλλὰ ἡ ἡλικία ρίχνει ἐπάνω στὸ στίχο τοῦ Μαβίλη καὶ τὴ σκιά τοῦ πυρρῶνισμοῦ. Διπλοῦ πυρρῶνισμοῦ: Ἡ πίκρα τῆς ζωῆς, τοῦ κόσμου ἡ φαρμακίλα τὸν κάνουν νὰ βλέπῃ μὲ βλέμμα φιλοσόφου κάθε ὀμορφιά, τὴν ὁποία ξέρει ἐφήμερη καὶ ἄπιαστη. Καὶ ἡ σοφία τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ διαβάσῃ εἰς τὸ πρωτότυπο τ' ἀριστουργήματα τῆς παγκοσμίου φιλολογίας, τὸν ἔκαμε νὰ μετρᾷ μὲ τὸ μέτρο τῆς ἀληθείας τὴ δική του ἀξία καὶ νὰ τὴν κρίνῃ αὐστηρότατα. Καὶ μὲ τὴ διπλὴ αὐτὴ ἐπίδραση, ὁ Μαβίλης ἔγραφε, μὲ κάποια λύπη τοῦ ἀποζητημένου, τοῦ ἄπιαστου ἀπολύτως ὄραίου, τὸ ὁποῖον ἤξευρε πολὺ ψηλὰ—καὶ δὲν ἠμποροῦσε νὰ μὴ τὸ αἰσθάνεται—καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ ἐδούλευε μὲ τὸ διπλὸ κέντρισμα τοῦ πόθου νὰ φθάσῃ τὸ τέλειο τῶν μεγάλων καὶ τῆς ἀπογοητεύσεως ὅτι οἱ σφαίρες τοῦ ἰδανικοῦ κυλοῦν σὲ βαθύτερα ὕψη. Ἔτσι τὴν ἀνοιξιάτικη ἀνθησι ποῦ μαγεύει τὸ βλέμμα καὶ μεθ' αὐτὴν τὴν ψυχὴ, ὁ Μαβίλης τὴν ἔβλεπε καὶ σὰν ἐντάφιο στρῶμα τοῦ φθαροῦ κόσμου.

✱

Ἄλλ' ἀπὸ τὴ σημείωση αὐτὴ, ποῦ μόνο μιὰ αἰσθητικὴ ἐντύπωσι ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Μαβίλη ζητεῖ ν' ἀναδώσῃ καὶ δὲν ἔχει καμμιά ἀξίωσι κριτικῆς, δὲν εἶνε δυνατὸ νὰ περᾷσῃ σοφὰ ἐξονυχισμένη ὅλη ἡ σειρὰ τῶν ποιημάτων του. Σταματῶ εἰς τὰ σονέττα του κ' ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ σύνολο εἶνε τὸ ἀρτιώτερο ὡς ἀριθμὸς καὶ πλέον γερὸ ὡς τέχνη, ὅσα καὶ ἂν τὸ σονέττο ἐν γένει θεωρεῖται δεύτερο εἶδος τέχνης. Στὴν ἐντύπωσί μου δέ, ἐὰν ὁ Μαβίλης μείνῃ—ὅπως νομίζω—θὰ μείνῃ ὡς ποιητῆς ἐλεγκτῶν σονέττων, τῶν καλλιτέρων τῆς νέας Ἑλληνικῆς φιλολογίας μὰζὺ μὲ τοῦ Γρυπάρη τὴν ὄραία σειρὰ.

Τὰ σονέττα του ξεχωρίζει μιὰ ἀνώτερη τέχνη. Τέχνη, ποῦ εἶνε ἀντάξια τοῦ αἰσθηματος ποῦ ντύνει. Πολλὰ γὰ νὰ ἐμφανίσθοῦν τὰ δούλεψε μῆνες ὀλόκληρους. Ἡ τεχνικὴ των διαφαίνεται. Ἄλλὰ ἔχουν τόση καλαισθησία, ὅστε νὰ παίρνουν μιὰ μορφὴ κλασικὴ, πολλὰ σὰν ἐγγλυφα, καὶ εἶνε τόσο ὑποβλητικά, ὅστε ἡ ἀπήχησι ἐνὸς δυνατοῦ στίχου νὰ συνοδεύῃ τὴ μνήμη καὶ ἀφοῦ αὐτὸς τελειώσῃ ἔως ὅτου ἡ ἁρμονία του ξαναδεθῆ μὲ τὴν ἁρμονία νέας ὑποβολῆς ἄλλου μουσικοῦ στίχου. Σπανίως ἡ μαγεία αὐτὴ σκοντάφτει σὲ κανένα ψηλὸ

σωρό ιδεῶν, οἱ ὁποῖες ἔχουν σφιχτοδεθεῖ καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τῆς περάσῃ, χωρὶς νὰ σταματήσῃ νὰ τῆς ξεδιαλύνῃ.

Ἄλλὰ τὸ ρεῦμα τῆς ἀγάπης ποῦ χύνεται μέσα σ' ὅλους του τοὺς στίχους, ἀγάπης βαθύτερης, συγκλονιστικῆς, ἐπειδὴ ἔχει ὀλιγώτερο ἐγωϊσμό καὶ περισσότερο λυπητικὴ συμπάθεια, παρασύρει τῆς περισσότερες φορὲς μὲ μιὰν ἀνέκφραστη, ἐσωτερικὴ καὶ βαθειὰ γοητεία, ἢ ὁποία εἶνε τὸ ἀπαύγασμα, τὸ ἀντιφέγγισμα τοῦ ἀπολύτως ὠραίου, καὶ σπρώχνεται νὰ μὴ φαρμακώσῃς μὲ τὴν ἀνάλυσι ὅ,τι σὲ καλεῖ σὲ μιὰ μαγικὴ ἔκστασι καὶ ἀπόλαυσι τοῦ σοφοῦ καλοῦ, τῆς ἀπρόσωπης ἀγάπης, ποῦ διαβαίνει ἱριδένια, μὲ φτεροῦγες ἀπλωμένες, κατὰ στρωτες ἀνέρες ροῦγες. Τὶ ὠραία εἰκόνα, μὲ τόσα χωριστὰ καὶ μαγευτικὰ ἐπίπεδα, σὲ δυὸ στίχους!

Καὶ ἡ Ἀφιέρωσις, ὁ Πολυλᾶς, τὴν ἀγάπῃ τοῦ ὁποῖου ξεπληρώνει μ' ἓνα μνημεῖο ὁ φίλος του Μαβίλης, ἢ περίφημη Λήθη τὸ πλέον εὐγενικὸ, πλέον ἀρμονικὸ καταστάλαγμα τῆς ἀτομικῆς φιλοσοφίας τοῦ Κερκυραίου λυρικοῦ, ἢ γλυκύτατη Angelica Farfalla, ἢ τόσο ὑποβλητικὴ, τὸ Ψυχοφίλημα μὲ τὸ πρῶτο μέρος τὸ τόσο θερμὸ, τὸ Μοῦρωμα καὶ ἡ Χαραυγὴ δυὸ δίδυμα ἰδεολογήματα, εὐγενικὰ παρουσιαζόμενα μὲ πλούσια μουσικὴ ἤχων, τὸ πρῶτο μέρος τῆς Ἑλλάδος, τὸ Νανούρισμα τὸ ἀρχαῖο εἰς τὸ στόλισμα μιᾶς κεντρικῆς ιδέας μὲ τόση λιτότητα καὶ ἢ τρυφερότατη Ὁμορφιά, εἰς τὴν ὁποίαν μπαίνει ὅλη ἡ συμπονετικὴ ἀγάπῃ τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴν Ὁμορφιά, ὅλ' αὐτὰ ἔχουν τόσην ἀγνὴ ποίησι, τόσον εὐγενικὸ λυρισμὸ καὶ ἀνώτερον—ἰδεολογικὴ—φυσιολατρεία, μαζὺ μὲ ὑπέροχον τέχνη, ὥστε θὰ μείνουν στολισματα βέβαια τῆς νέας ἑλληνικῆς φιλολογίας, ἀλλὰ καὶ—ὅ,τι ἀποτελεῖ ξεχωριστό τους γνώρισμα—δείγματα τῆς εὐγενείας τῆς συγχρόνου Ἑλληνικῆς αἰσθητικῆς.

✱

Θὰ ἦταν ἀδύνατο γιὰ τὸ Μαβίλη νὰ μὴν ἐλκυσθῇ ἀπὸ τὰ κάλλη τῆς ξένης παραγωγῆς. Πολίτης τοῦ ἰδεατοῦ κόσμου, στὸ δρόμο του εὑρίσκει ὠραία λουλούδια τῆς φαντασίας τοῦ ἀνθρώπου, ὕμνους στὸ αἰῶνιο καλόν, παρθένες-μουσες, ποῦ μιλοῦσαν γλώσσες γνώριμες του, ἀλλ' ἄγνωστες γιὰ τοὺς γύρω του, καί, πρῶτος χορταίνοντας τὴ γλύκα τῆς φωνῆς των, ἐζήτησε νὰ κάμῃ καὶ τοὺς ἄλλους νὰ αἰσθανθοῦν τὴ μολπὴ τῆς ἀγάπης, τὸ πάθος τοῦ πόνου, ποῦ ἀπὸ τὰ χεῖλη των ἐκλυοῦσε.

Καὶ σεμνὸς μεταφραστής, εὐλαβητικὸς στὴν ἀξία, φαντάζομαι ὅτι πολὺ θὰ ἐδούλεψε, πρὶν τελειωτικῶς ἀποδώσῃ τὸ πέταγμα τοῦ Σέλλεῦ, τὸ θρηνητικὸ πάθος τοῦ Φωσκόλου. Εἰς τὴ μεταφραστικὴ του ἐργασία, πρέπει νὰ ἐξαρθῇ, μαζὺ μὲ τὴ μεγάλη εὐσυνειδησία, ὁ σεβασμὸς του γιὰ τὴν πιστότητα, ἢ ὁποία, ὑπηρετημένη ἀπὸ ἀνώτατη τεχνικὴ, δὲν ἔχει καμμιά δουλικότητα. Ἰσα-ἴσα, νομίζει κανεὶς ὅτι μερικοὶ του στίχοι ἐξεκόλλησαν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον γιὰ νὰ τοποθετηθοῦν αὐτοῦσιοι, μ' ἑλληνικὰ γράμματα, στὴ μετάφρασι. Ἀφίνω κατὰ μέρος τὸ μεγάλο κομμάτι τῆς Μαχαβαράτας. Ἄλλὰ βλέπω μερικὰ κομμάτια τοῦ Σέλλεῦ ἀπὸ τὸν Προμηθεῖα Λυόμενον καὶ τὴν Ἀρεθούσα, ποῦ ἔχω ἔμπρός μου σὲ λαμπρὴ μετάφρασι τοῦ

Φάτσιολι. Βλέπω τὴν ἀρχὴ τῶν Τάφων τοῦ Φωσκόλου καὶ νομίζω ὅτι δύσκολο θὰ ἦταν νὰ γίνῃ πιστότερη καὶ μαζὺ ποιητικώτερη μετάφρασι στὸν ἴδιον ἔνδεκασύλλαβο. Παρόμοια ἀρχίζουν καὶ οἱ δύο :

all'ombra de' cipressi e dentro l'urne
 Σ' ἴσκιον κυπαρισσιῶν καὶ μέσ' σὲ ὑδρίες
 confortate di pianto é forse il sonno
 Γλυκαμένες μὲ κλάψα εἶνε ἴσως ὁ ὕπνος
 della morte men duro ?
 τοῦ θανάτου ἐλαφρότερος ;

Εἰς τοὺς στίχους αὐτοὺς αἰσθάνεται κανεὶς καθαρῶτα ἀκόμη καὶ τὴν πικρὴ ἀρμονία ποῦ κυβερνᾷ τον.
 e la mesta armonia che lo governa.

τὸ ἴδιο μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ καὶ γιὰ τὸ Σάββατο στὸ Χωριὸ τοῦ Λεοπάρντι, τοῦ ὁποῖου ὁ Μαβίλης ἀκολουθεῖ σφιχτοδεμένο τὸ νόημα, τὸ μέτρο καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξία μὲ τέτοια πιστότητα, ὥστε νὰ ξαφνίξῃ ἢ ἄνεισι τοῦ στίχου του. Ὁ δ' ἔχοντας διαβάσει πολλὰς φορὲς τὸ ποίημα ἰταλικὰ, περνῶντας τὴν μετάφρασι, θαρροῖ πῶς κάτω ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς λέξεις βρῖσκει τὴν ἰταλικὴν φράσι, μὲ τὴν αὐτὴ σειρὰ στὸ νόημα.

✱

Κατὰ ἄλλα μικροπράγματα πατριδογραφικὰ ἢ παιγνιδιάρικα δὲν προσθέτουν νομίζω τίποτε στὸ ἔργο τοῦ Μαβίλη. Κάποια εὐλάβεια ἐυκολονόητη ἔκαμε τοὺς ἐκδότες νὰ μὴ τὰ παραλείψουν. Ἄλλὰ εἶνε τόσο ἀσήμαντα, ὥστε δὲν πιστεύω καὶ ὁ ποιητῆς νὰ τοὺς ἔδινε καμμιά ἀξία. Εὐρέθησαν, ὅπως βρῖσκονται κάθε μεγάλου ἢ μικροῦ δημιουργοῦ ἀπόπειραι, προσπάθειαι, σκέψεις τῆς στιγμῆς, ποῦ πετιοῦνται σ' ἓνα κομμάτι χαρτὶ καὶ ἢ χρησιμεύουν ἀργότερα ὡς ὑλικὸ ἢ σχίζονται. Καὶ ὁ ἐκλεκτικὸς Μαβίλης, ὁ ὁποῖος σ' ἓνα ἰταλικὸ του γράμμα ἐκφράζεται μὲ τόση ἐπιφύλαξι γιὰ τὸ ἔργο του, βέβαια δὲν θὰ εἶχε τὴν ἀδυναμίαν νὰ τυπώσῃ τὰ μικροπράγματα αὐτὰ, ἀφοῦ καὶ τὰ καλλιτέρα του μὲ τόση δυσκολία παρουσίαζε. Ἐπίσης, πάντοτε ἀπὸ αἰσθητικῆς ἀπόψεως, δὲν μοῦ φαίνεται σύμφωνη μὲ τὴν αἰσθητικὴ γραμμὴ τοῦ Μαβίλη ἢ ἐμφάνισί του σὲ καμμιά δωδεκάδα εἰκόνες. Γιὰ νὰ εἶνε δὲ σύμφωνη μὲ τὸ ἐγκόσμιον ἔργο του, θὰ ἤθελα μιὰ σεμνὴ ἐκδοσι τῶν ποιημάτων του, χωρὶς πολυτέλεια, χωρὶς ἐπίδειξι, κατὰ τὸ λιτό, μὲ τὴν ἐσωτερικότητα ἐκείνη, ποῦ εἶχε ὁ σεμνὸς αὐτὸς ἄρχοντας τῶν γραμμάτων.

ν. κ.

Ο ΓΕΡΟ - ΒΑΣΙΛΗΣ (*)

Ἦξερα πὼς πάντα εἶτανε μέσα, στὴν ξεπάτωτη κάμαρα, ὁ Γέρο - Βασίλης καὶ κοιμότανε. Χωρὶς ὑπερβολή, κοιμόταν ὅλη τὴν ἡμέρα, κι ὅλη τὴ νύχτα, χάμω σὲ μιὰ βελέντζα γιὰ στρῶμα, καὶ εἶχε ἄλλη μιὰ γιὰ νὰ σκεπάζεται.

Γέρο ντεμπέλης, ἀλλὰ καὶ νέος, καθὼς μοῦ εἶπαν, ὁ ἴδιος εἶτανε. Ποτέ του δὲ δούλεψε, μόνο πούλαγε τὰ χτήματα πὸν τοῦ ἄφησε ὁ πατέρας του, καὶ ροκάνιζε σιγὰ σιγὰ τὰ λεφτά.

Τώρα εἶτανε γέρος, καμμιὰ ἐξηνηταριά.

— Γέρο Βασίλη, τοῦ φώναξα σὰν ἔφτασα στὴν κλειστὴ πόρτα του, Γέρο Βασίλη μέσα εἶσαι ;

— Ἐδῶ εἶμαι! ἀπάντησε μὲ φωνὴ ἀνθρώπου πὸν ξυπνάει καὶ δὲν ἐχόρτασε τὸν ὕπνο.

— Ἄ καλὰ, μὴν ἀνοίγεις, νόμιζα πὼς εἶσαι ξύπνιος.

Ἄνοιξε τὴν πόρτα καὶ τρόμαξα. Παρουσιάστηκε ξυπόλυτος, μὲ γένεια κατσαρά, καὶ μὲ μακρὰ μαλλιά, κατσαρά κι αὐτά.

Ἐμοιαζε καταπληχτικὰ σὰν τὸ θεὸ τῆς θάλασσας τὸν Ποσειδῶνα, πὸν εἶχα ἰδεῖ τὸ ἀγαλμα του στὶς Βερσαλλίες.

— Δὲ σ' ἐγνώρισα, τοῦ εἶπα. Ἄλλαξες... Ἄλλοτε σὲ ἤξερα χωρὶς γένεια.

— Εἶχα καὶ τότες, ἀλλὰ εἶτανε μικρά. Δὲν ἄδειασα, βλέπεις, νὰ πάω στὸν μαρμπέρη νὰ ξουριστῶ, νὰ κουρευτῶ λιγάκι... Τί χαμπάρια ἀπ' τὴν Ἀθήνα; Τί λένε μέσα; (Γιατὶ κατοικοῦσε σ'

(*) Ἡ κ. Ἰουλίττα Περασάκη πρωτοδημοσίεψε διηγήματά της στὸν ἀριθ. 587 (26 τοῦ Μάρτη 1916) τοῦ «Νουμά». Ἔως τότε κανεὶς δὲν τὴν ἤξερε πὼς γράφει. Μὲ τὰ τρία διηγηματάκια της: Γιαννάκος — Γερμανίδα — Μικρὴ λύπη, πὸν δημοσιεύτηκανε καὶ τὰ τρία στὸ ἴδιο φύλλο, ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους λογίους τὸ διηγηματογραφικὸ της ταλέντο στὸ ρεαλιστικὸ διήγημα. Ὑστερ' ἀπὸ δυὸ φύλλα τυπώθηκε στὸ «Νουμά» (ἀριθ. 589, 23 τοῦ Ἀπριλῆ 1916) τὸ «Μαργαρίτι» της, διήγημα πλατὺ, ἄριστο, καὶ πὸν μῆς δίνει ἀφορμὴ νὰ σκεφθοῦμε πὼς ἡ κ. Περασάκη θὰ μπορέσει μιὰ μέρα νὰ στερεώσει τὴ θέση της στὴ φιλολογία.

Ἡ κ. Περασάκη εἶναι ἀκόμα νέα, εἴκοσι πέντε περίπου χρονῶν. Ἐξῆσε πολλὰ χρόνια στὸ Παρίσι, ἔχει μελετήσει γερὰ τὴ Γαλλικὴ φιλολογία κ' εἶναι δημοτικίστρια φανατικὴ. Τὸ ταλέντο της τῶχει συνοψίσει ἡ ἴδια στὰ λόγια τοῦτα: «Γράφω ὅ,τι βλέπω». Ναί. Μὰ ξέρει πὼς νὰ ἰδεῖ καὶ ξέρει τί νὰ πάρει ἀπὸ κείνα πὸν βλέπει, κι ἀκόμα πὼς νὰ τὰ πάρει καὶ πὼς νὰ τὰ δώσει. Κι αὐτοῦ εἶναι ἡ τέχνη της.

Ὁ «Γέρο-Βασίλης» της πὸν δημοσιεύεται σήμερα στὴ «Νέα Ζωή», χαρὰ-χτηρίζε καθάρια τὴν τεχντροπία της.

ἔνα χωριὸ τῆς Ἀττικῆς) Ἐκεῖνοι οἱ Γερμανοὶ πότε θὰ γίνουνε στάχτη καὶ μπουρμπέρη;...Στάχτη ντέ! Οἱ ἄτιμοι...οἱ...οἱ!...καὶ δὲν ἔβρισκε λόγια ἀπὸ τὴ φούρκα πὸν τοὺς εἶχε.

— Τί δὲν τὰ λέω καλὰ;

Τὸν ἐβαρέθηκα καὶ γιὰ νὰ τελειώνει τοῦ εἶπα:

— Μπράβο, μπράβο Γέρο-Βασίλη, ὥραϊα τὰ λές!

Κι ἄλλαξα κουβέντα:

— Ἡ κόρη σου ἦρθε μιὰ μέρα σπίτι μου. Εἶναι καλὰ.

— Ἐμαθα πὼς εἶναι γαστρομένη. Ἀλήθεια;

— Ξέρω γώ;

Κι ἄλλη μου κόρη γαστρομένη μοῦ λένε πὼς εἶναι. Ἐτσι μοῦ λένε, γιατί ἐγώ, βλέπεις, δὲν ἄδειασα νὰ ρθῶ καμμιὰ μέρα στὴν Ἀθήνα...Σὰν ἄδειασω...

Πάλι τὸν ἐβαρέθηκα.

— Γέρο-Βασίλη, τοῦ λέω, ὅλο κοιμᾶσαι;

— Τί νὰ κάνω; Εἶμαι, βλέπεις, μόνος μου, τὰ κορίτσια μου, βλέπεις, στὴν Ἀθήνα, οἱ ἄντρες τους, βλέπεις, κι αὐτοὶ λείπουνε. Τὸς πῆρε ἡ ἐπιστράτευση. Καὶ δὲν μπορῶ μόνος μου. Ἦθελα τὰ κορίτσια μου νὰ μὲ βοηθήσουνε λιγάκι...Νά, σήμερα πῆρα μιὰ στάλα κρέας τράγιο. Καὶ πρέπει νὰ βάλω δυὸ-τρία θυμάρια νὰν τὸ βράσω.

— Ἄμ' τώρα εἶνε μεσημέρι, πότε θὰ φᾶς;

— Οὐ! σ' ἔνα τέταρτο εἶν' ἔτοιμο. Ἰσα-ἴσα νὰ πάρει κᾶνα δυὸ βράσες...Βλέπεις, πρῶτα εἶχαν ὥραϊα κρέατα! Μωρὲ καὶ νὰ μὴ βράζανε καθόλου, μόνο νὰν τὰ ζέσταινες στὴ θράκα, καὶ νὰν τᾶτρωγες ἔπειτα...Ἀλλὰ τώρα, βλέπεις, μὲ βλέπουνε πὸν δὲν καλοβλέπω καὶ μὲ γελάνε...Νά, ἐδῶ κι ὀχτῶ μέρες, μὲ γέλασε ὁ χασάπης. Πῆρα ὀγδόντα λεφτά κρέας, γίδα. Μὰ δὲν τρωγότανε ἡ ἄτιμη! Καὶ γιὰ νὰ μὴ σὲ γελᾶω θὰν τὴν ἔβρασα κάπου μισὴ ὥρα! Σκυλὶ μονάχο!

— Δὲν ἔχεις τὰ παιδιὰ σου κοντὰ γέρο-Βασίλη, τουλάχιστο νᾶ-χες τὴ γυναίκα σου...Ἐχει πολλὰ χρόνια πὸν πέθανε;

— Δὲν ξέρω. Δὲ θυμᾶμαι δὲ θυμᾶμαι...

— Καλὰ, πόσα χρόνια; Δέκα; δεκαπέντε;

— Μὴρ' δὲ θυμᾶμαι σοῦ λέω! μπίτ, μπίτ! Νὰ ἐδῶ καὶ δυὸ μῆνες ἤθελα νὰ πουλήσω ἕνα παλιάμπελο, εἶτανε τῆς συχωρεμένης, καὶ πῆγα νὰ ρωτήσω τὸ δικηγόρο.

— «Πόσα χρόνια, μοῦ λέει, εἶνε πεθαμένη ἡ γυναίκα σου;

— «Δὲ θυμᾶμαι, τοῦ λέω, ὅτι καὶ νὰ σοῦ πῶ, σὲ γελᾶω...

— «Ἐπρεπε νὰν τὸ γράφεις, μοῦ λέει ὁ δικηγόρος.

— «Ἐπρεπε νὰν τὸ γράψω...Ἐκανα ἄσχημα βλέπεις...Σὰν τὸγραφα καὶ νὰ μὴ θυμόμουνα θᾶχα τὸ χαρτὶ στὸ χέρι. Σίγουρα πρᾶγματα».

— Ἄντιό, Γέρο-Βασίλη!

— Ἄντε στὸ καλὸ!

Σὲ μισὴ ὥρα ξαναπέρασα.

Ὁ Γέρο-Βασίλης καθότανε χάμω, χωμένος στις βελέντζες κ' ἔτρωγε. Εἶχε μισὸ καρβέλι ψωμί στὸ πλάι του, κ' ἓνα κομμάτι κρέας στὰ δόντια του, καὶ μὲ τὰ δυὸ του χέρια τὸ τραβοῦσε...

— Καλὴ ὄρεξη Γέρο-Βασίλη.

— Κόπιασε, κόπιασε.

— Καλὸ εἶναι τὸ κρέας σήμερα;

— Αὐτὸ εἶναι καὶ ἂν εἶναι! Μπιτ σκυλί! Δὲν τραβιέται!

Τὰ ζουμιά ἀπὸ τὸ στόμα του τρέγανε, σὰ βρουσούλες, μέσα ἀπὸ τὰ γένηια του. Τὰ μάτια του εἶχαν ἀνοίξει κάπως κ' ἔλαμπαν...

Προσπέρασα...

Κάτι ἄκουσα νὰ μοῦ λέει μὲ φωνὴ πνιγμένη ἀπὸ τὸ μπού-
κωμα, ἀλλὰ ἔκανα πὼς δὲν ἐκατάλαβα κ' ἔτράβηξα.

ΙΟΥΛΙΑ ΠΕΡΣΑΚΗ

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΥ

(ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΚΛΗ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟ)

Ὁ δημοτικισμὸς — μὲ τὴ γενικώτερη ἔννοια του, ὄχι μὲ τὴ στενὰ γλωσσικὴ — ἀγωνίζεται πρῶτα νὰ μᾶς κάνει νὰ γνωρίσουμε τὸν ἑαυτό μας καὶ νὰ τὸν ἀναγνωρίσουμε· δηλαδή προσπαθεῖ νὰ ἐλευθερωθοῦμε ἀπὸ κάθε ἐξωτερικὴ ἐπίδραση ποὺ τώρα στρεβλώνει τὴ φυσικὴ μας ἀνάπτυξη· γιατί ἔτσι μόνο, κύριοι τῶν ιδιοτήτων μας, θὰ μπορέσουμε ν' ἀφοσιωθοῦμε στὴν αὐτοκαλλιέργεια καὶ νὰ ἐκδηλώσουμε τὸ ἀνώτατο μέτρο τῆς ζωικῆς δυνάμεως μας.

Ὁ ἀγῶνας τοῦ δημοτικισμοῦ — ὅπως κάθε ἀγῶνας — ἔχει δύο χαρακτηριστικὰς τάσεις: τὴν ἀρνητικὴ καὶ τὴ θετικὴ. Ἡ θετικὴ ἐκδήλωση τῆς ζωῆς, πηγάζοντας ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ εἶναι, μᾶς σπρώχνει νὰ δράσουμε. Γιὰ νὰ ἐνεργήσουμε ὅμως, πρῶτα πρέπει νὰ χτυπήσουμε ὅ,τι στέκεται ἐμπόδιο στὴ θέλησή μας καὶ νὰ τὸ γκρεμίσουμε. Ἡ ἀρνηση ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει χωρὶς σύγχρονη κατάφαση· καὶ αὐτὴ δὲν ἔχει τὴ δυνάμη νὰ θριαμβέψει ἂν δὲ συμμαχήσει μὲ τὴν ἀρνηση.

Ἀξίζει νὰ παρατηρήσει κανεὶς πὼς ὁ δημοτικιστικὸς ἀγῶνας στὴν ἀρχὴ δείχνει πολὺ ἐντονώτερα τὴν ἀρνητικὴ του ὄψη παρὰ τὴ θετικὴ. Ξεκινεῖ γιὰ τὸ δημιουργικὸ του ἔργο προσπαθώντας πρῶτα νὰ παραμερίσει καὶ νὰ μηδενίσει κάθε ἐξωτερικὴ ἐπίδραση ποὺ μπορεῖ νὰ βλάψει τὴν ἀκεραιότητα τῆς ιδιοσυγκρασίας μας καὶ ν' ἀλλοιώσει τὸ φυσικὸ σχηματισμὸ τοῦ χαρακτήρα μας. Ἀρχὴ τοῦ δημοτικισμοῦ εἶναι ὁ πόλεμὸς του ἐναντίον στὴν ἐξωτερικὴ, τὴν ξενικὴ πίεση καὶ στὸν ἰσοπεδωτικὸ κοσμοπολιτισμὸ. Ἔτσι ἡ ὀνομασία «δημοτικισμὸς» ὀρίζει καθαρότατα τὴν οὐσία του.

Γιὰ τὴν ὥρα τὸ φαινόμενο τοῦ δημοτικισμοῦ εἶναι ἄμεση καὶ αὐθόρμητη ἀμυντικὴ κίνηση τῆς φυλῆς καθὼς ξυπνᾷ ἀπὸ τὸ βραχνᾷ τῆς σκλαβιάς—σκλαβιάς τριπλῆς: κάτω ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀπὸ τὴ λογία παράδοση καὶ ἀπὸ τὸ φράγκικὸ ἢ δυτικὸ πολιτισμὸ.

Πὼς ἀναγνωρίζει ὁ δημοτικισμὸς τὰ στοιχεῖα τὰ ξένα γιὰ τὸ φυλετικὸν ὄργανισμὸ μας ὥστε νὰ μπορέσει νὰ τὰ χτυπήσει;

Ξένο μᾶς εἶναι κάθε στοιχεῖο ποὺ δὲ γεννιέται ἀπὸ τὴν κανονικὴ λειτουργία τοῦ ὄργανισμοῦ μας, κάθε στοιχεῖο ποῦ, ἀντὶ νὰ συμβιβάζεται μὲ τὴν ιδιοσυγκρασία μας, ὄχι μόνον ἀρνιέται νὰ τὴν ἐπικυρώσει μὰ καὶ τῆς ταράζει τὴν ἰσορροπία, καθὼς καὶ κείνο ποῦ δὲν ταιριάζει μὲ τὴ γύρω μας φύση, τὴ φύση τοῦ τόπου μας. Κριτήριον τῶν ξένων στοιχείων εἶναι τὸ πὼς δείχνονται ἀνίκανα νὰ ἀντιπροσωπεύσουν κανένα ἀπὸ τὰ πῦρ ἀτομικὰ ψυχόρμητά μας. Ὅσα στοιχεῖα δὲν μποροῦν νὰ χωνευθοῦν ἀπὸ τὸν ὄργανισμὸ μας νὰ γίνουν αἷμα καὶ σάρκα του, παρὰ κατανοῦν στεῖρα καὶ ἄγονα στὰ χέρια μας, εἶναι ξένα γιὰ μᾶς. Τότε εἶναι ἀλήθεια δικό μας ἓνα στοιχεῖο ὅταν ὄχι μόνον συντηρεῖται μέσα στὸν ὄργανισμὸ μας μὰ καὶ δημιουργεῖ ἐκεῖ καινούργια ζωντανὰ στοιχεῖα.

Τὰ ξένα στοιχεία χωρίζονται σὲ ζωντανὰ καὶ μὴ. Πεδαμένα εἶναι ὅσα δὲ φανερόντωνται πιά στήν πραγματικὴ ζωὴ. Ὅλα τὰ πεδαμένα στοιχεία, εἴτε ἦσαν κάποτε, σὲ περασμένη ἐποχὴ τῆς ἐθνικῆς ζωῆς μας, δικά μας εἴτε μὴ, εἶναι τώρα ὅλα ξένα γιὰ μᾶς. Ὅποιο ὅμως ἀπὸ τὰ περασμένα δικά μας στοιχεία μπορεῖ ἀκόμη νὰ γονιμοποιηθῆι μέσα στήν καρδιά ἢ τὸ νοῦ μας καὶ νὰ τοὺς γίνῃ ἐλατήριο ζωῆς εἶναι ἀκόμη ζωντανὸ καὶ μπορεῖ νὰ συνυπάρξῃ μετὰ τὰ ζωντανὰ συστατικά μας π. χ. ἡ ὁμηρικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο, ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ, οἱ μινωϊκῆς, οἱ ἀρχαῖες ἑλληνικῆς, οἱ βυζαντινῆς γραφικῆς τέχνες κλπ. Ἀπεναντίας τὰ μὴ ἑλληνικὰ στοιχεία καὶ ζωντανὰ ἀκόμη μᾶς ἀφήνουν ψυχροὺς ἢ δὲ βρίσκουν μέσα μας θεμέλια γιὰ νὰ ναυπηγοῦν καὶ νὰ δημιουργήσουν ἢ καὶ μᾶς φέρνουν ἀηδία στήν πρώτη ἐπαφῇ : π. χ. ἡ Ἰνδικὴ φακιρικὴ ἀντίληψη, τὰ γαλλικὰ κομπλιμέντα, ἡ γερμανικὴ βαρεῖα μεθοδικότητα, ἡ ἀγγλικὴ αὐτάρκεια, ἡ σλαβικὴ θρησκοληψία κλπ. ὁ γοτθικὸς ρυθμὸς, ὁ ρυθμὸς «ροκοκό», ἡ ἰταλικὴ, ἡ γερμανικὴ μουσικὴ, τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ζωγράφων τῆς Δύσης κλπ. Μπορεῖ ὅλα αὐτὰ νὰ μᾶς κάνουν νὰ τὰ θανατώσῃμε νὰ μᾶς καταπλήσσουν, νὰ νοιώθῃμε τὴν ἔννοια τοὺς τῆ γενικῆ ἀνθρώπινη καὶ κάποτε νὰ μᾶς συγκινοῦν, μὰ ποτὲ δὲ θὰ τὰ αἰσθανθοῦμε σὰν ἔκφραση τοῦ δικοῦ μας τοῦ εἶναι, τοῦ δικοῦ μας ἀτομικοῦ. Θὰ τὰ ἐχτιμήσῃμε γιὰ τὴ δύναμη, τὸν ἀνθρωπισμὸ ἢ τὸν ἐξωτισμὸ τοὺς, γιὰ τὴν αἰσθητικὴ ἡδονὴ ποὺ μᾶς προσφέρουν μὰ δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἀντιπροσωπεύουν τὰ πῶς θεμελιακὰ χαρακτηριστικά μας, τὴν ὕψη ποὺ μᾶς ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔθνη. Δὲν ἔχουν τὴ δύναμη νὰ μᾶς κάνουν πῶς γόνιμους, νὰ σταθοῦν μέσα μας ὀξυς ζωῆς καὶ κίνησης.

Εἴτε ζωντανὰ εἴτε μὴ τὰ ξένα στοιχεία ἐπιδρῶν ἐπάνω στὸν ὄργανισμό μας ἀνόμαλα, ἂν, τὴν ὥρα ποὺ τ' ἀντικρούσῃμε, δὲν εἴμαστε ὀπλισμένοι καὶ ἔτοιμοι νὰ ἀμυνθοῦμε, δηλαδὴ ἂν στὸ ἀντίκρουσμα ξεχνοῦμε πὼς ἐμεῖς εἴμαστε διαφορετικοὶ καὶ πὼς διαφορετικὰ θὰ ἦσαν καὶ ἡ ἔκφραση τῆς δικῆς μας ζωντανίας. Ἄν πάλι ἀσυναίσθητα ἢ θεληματικὰ ὑποταχθοῦμε σ' αὐτὰ ἢ τὰ ἐγκλωποθοῦμε ἀνεξέταστα τότε πιά ἢ καταστρέφουν τὴν ἰσορροπία τῶν ἰδιοτήτων μας ἢ ναρκῶν τὸν ὄργανισμό μας ἢ τὸ διαλύουν. Μποροῦν ὅμως νὰ μᾶς τονώσουν ἂν ὅταν τὰ ἀντικρούσῃμε δὲν παύομε νὰ τὰ συγκρίνομε μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ μας τῆς ἀντίστοιχῆς ἢ ἀνάλογῆς ἰδιότητες καὶ προσπαθοῦμε νὰ βροῦμε μετὰ ποῖο τρόπο θὰ ἐκφράζαμε ἐμεῖς τὸ ἴδιο ἢ παραπλήσιο πράγμα, ἂν θὰ τὸ ἐκφράζαμε σὲ ὅμοια περίστασι.

Ὅταν λέμε «ξένα στοιχεία» δὲν ἐννοοῦμε πάντοτε τὰ «μὴ ἑλληνικὰ» μὰ καὶ ὅσα δὲν μποροῦν νὰ γίνων δεχτὰ ἀπὸ τὴν τωρινὴ ζωντανὴ ἑλληνικὴ ἰδιοσυγκρασία χωρὶς νὰ τὴν κάνουν νὰ χάσῃ τὴν αὐτοκυριαρχία της. Ὑπάρχουν πολλὰ παλιὰ ἑλληνικὰ στοιχεία ποὺ μᾶς ἔγιναν ξένα—π. χ. ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἀθλητομανία, ὁ συνθετικὸς τρόπος στὸ συλλογισμὸ καὶ στήν κατασκευὴ τῆς φράσης, ἡ προσωδία στήν προφορὰ (μακρὰ καὶ βραχέα φωνήεντα), ἡ θεολογικὴ τάση τῶν Βυζαντινῶν κλπ. καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη μερὴ βρίσκονται πολλὰ μὴ ἑλληνικὰ στοιχεία ζωντανὰ ποὺ μποροῦν νὰ γίνων δικά μας ὕστερα ἀπὸ κάποιο δούλεμα μετουσιωτικό.

Ξένα στοιχεία βρίσκονται ἄπειρα γύρω μας καὶ μέσα μας. Ἄρχισαμε μάλιστα νὰ τὰ συνήθίζομε σὰν τὸ φαρμάκι ποὺ τὸ παίρνει κανεὶς σὲ μικρὲς δόσεις χωρὶς νὰ καταλαβαίνει τὴν πρόοδο τῆς καταστρεπτικῆς ἐνέργειας του, καὶ μάλιστα ποὺ τοῦ βρίσκει ἡδονή. Μποροῦν νὰ χωριστοῦν σὲ δυὸ μεγάλες κατηγορίες : σὲ δυτικὰ ἢ φράγκικα καὶ σὲ ἀνατολίτικα.

Τὰ δεύτερα εἶναι λιγώτερο ἐπικίνδυνα γιὰτὸ μᾶς εἶναι πῶς σὺν ἑθνικὰ ἀποτελοῦμε μέρος τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τότε ποὺ ὑπάρχομε σὰν ἔθνος, πᾶνω ἀπὸ 3000 χρόνια, ἔχομε ζυμωθεῖ μετὰ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς, χωρὶς βέβαια νὰ χάσομε ποτὲ τὸν ἀτομισμό μας καὶ τὴν ἐπαφῇ μετὰ τὴ Δύση. Ἀνατολίτικα βρίσκομε ἄφθονα μέσα μας καὶ γύρω μας π. χ. ἓνα εἶδος μοιρολατρεία ποὺ χρωματίζει ἐλαφρὰ τὴν ἰδιοσυγκρασία μας (εὐτυχῶς ὄχι ἐπικίνδυνα), ἡ ἀντίληψή μας γιὰ τὴν κοινωνικὴ θέση τῆς γυναίκας κλπ. Ἀναρίθμητα εἶναι τὰ ἀνατολίτικα στοιχεία στῆς λαϊκῆς τέχνες καὶ στὴ λαϊκὴ ἰδεολογία π. χ. στὰ τραγούδια, στὴ χωριάτικη ἀρχιτεκτονικὴ, στῆς κοσμητικῆς τέχνες, στῆς παραδόσεις καὶ παροιμίες κλπ. Τὰ ἀνατολίτικα συστατικά μας δὲ δυσαρμονίζονται μετὰ τὸ σύνολο τοῦ χαρακτῆρα μας καὶ μετὰ τὸ φυσικὸ περιβάλλον μας. Ἄρκει νὰ μένουν ὑποταχτικά καὶ ὑποχείρια.

Τὰ δυτικὰ στοιχεία μᾶς εἶναι πολὺ πῶς ξένα, γι' αὐτὸ πολὺ ἐπικίνδυνα : μὰ καὶ πολυαριθμότερα καὶ ἐντονώτερα παρουσιάζονται τοὺς τελευταίους καιροὺς, ἰδίως στῆς ἀνώτερες κοινωνικῆς τάξεις τοῦ ἔθνους. Ὁλόκληρη ἡ ὕλικὴ δύναμη τῆς Εὐρώπης τὰ σπρώχνει καταπάνω μας γιὰ νὰ νικήσῃ τὸν ἀτομισμό καὶ τὴν ἐλεύθερη ἀνάπτυξή μας κάτω ἀπὸ τὸν ὄγκο της.

Ἀπὸ τοῦ Τοῦρκου τὴ σκλαβιὰ ἐλευθερώσαμε ἓνα μικρὸ μέρος τῆς φυλῆς καὶ μιὰ γωνιὰ τῆς γῆς μας στὰ 1830, τὴν ὥρα ποὺ ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἐπλησίαζε τὴ μεγαλύτερη ἐνταση τοῦ πολιτισμοῦ της καὶ τῆς ὕλικῆς δυνάμεώς της καὶ ἄπλωνε τὰ κοσμοκρατορικὰ δίχτυα της σ' ὅλη τὴ γῆ. Φυσικὸ ἦταν νὰ θαμπωθοῦμε ἀπὸ τὸ παντοδύναμο μεγαλεῖο της, μὰ ἔπρεπε γλήγορα νὰ συνέλθομε ἀπὸ τὸ θάμπωμα. Δυστυχῶς ἔγινε τὸ ἀντίθετο. Πιστήκαμε στὰ δίχτυα καὶ ξεχάσαμε τὸν κακομοιριασμένο καὶ ἀσχημάτιστον ἀκόμη ἑαυτό μας γιὰ νὰ μιμηθοῦμε βιαστικὰ ἰδιότητες ξένες, ἀποτελέσματα μακροχρόνιου ἐξελιγμοῦ, μόνο καὶ μόνο γιὰτὸ φοβηθήκαμε μὴ μᾶς εἰποῦνε βαρβάρους. Περιφρονήσαμε τὸν ἑαυτό μας ἐνῶ μόνο ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξή του εἶναι δυνατὸ νὰ βγάλομε κάτι ἄξιο τῆς ζωῆς. Σ' αὐτὸ τὸ δρόμο μᾶς ἔσπρωξαν καὶ οἱ Φράγκοι γιὰτὸ, μετὰ τοὺς πρώτους ρομαντικούς ἐνθουσιασμοὺς τῶν γιὰ τὸ ξύπνημα τῶν ἀπογόνων τῶν εὐκλεῶν Θεμιστοκλήδων, Πλατῶνων καὶ Φειδῶν, ἐξαγοιώθηκα ἐναντίον μας καὶ μᾶς κατάρτεξαν γιὰτὸ τοὺς φανήκαμε στὴν πραγματικότητά πολλὸ διαφορετικοὶ ἀπὸ τὸν ψεύτικο, ρομαντικὸν ἀρχαῖον Ἕλληνα ποὺ εἶχαν στήσει μπρὸς στὰ μίτια τοὺς γιὰ πρότυπο. Σὰ νὰ φταίγαμε μεῖς γιὰ τὴν ἀνοησία τοὺς ! Μὰ αὐτὴ ἡ σιχασιὰ τῶν Φράγκων ἐνίσχυσε σημαντικὰ τὴν αὐτοπεριφρόνησή μας. Προσπαθήσαμε τότε γιὰ νὰ τοὺς ἐξιλεώσομε νὰ μιμηθοῦμε δουρικὰ τὸ δικό τους πολιτισμὸ. Αὐτὴ ἡ ἄρνηση τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ ἡ ξενομανία ἀπόδειξε πὼς ἡ σκλαβιὰ 400 χρόνων μᾶς εἶχε

ἀφήσει κάποιο σκύνιμο στη σπονδυλική στήλη. Σὰ δούλοι, ἀπὸ τὴ μιὰ σκλαβιά πέσαμε σὲ ἄλλες δύο. Γιατί, μόλις ἔγινε τὸ ἀσθενικὸ ἑλληνικὸ βασίλειο, δὲ μᾶς ἄρκεσε νὰ προσκολλητοῦμε μόνο στὸ φανταστρὸ φραγκισμό, μὰ γιὰ νὰ ἐκμεταλευτοῦμε τὸ ἐνδιαφῆρο τῶν φιλελλήνων γιὰ μᾶς, πὸν τὸ ὠφείλαμε στὴ δόξα τῶν εὐκλεῶν προγόνων, καὶ γιὰ νὰ κολαζέψομε καὶ τὸν ἑαυτὸ μας, ἀποδείχνοντας καλλίτερα τὴ δοξασμένη μας καταγωγή, ἀρνηθήκαμε τὴ λαϊκὴ παράδοση καὶ τὴ ζωντανή μας γλώσσα καὶ ὑποταχθήκαμε στὴ λογία παράδοση καὶ στὴν ἀπτική ἢ καθαρῆουσα πὸν μᾶς ἤρχονταν ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς γραμματισμένους μὲ τὴν ὑποστήριξη τῆς ἐκκλησίας. Τὸ ἑλληνικὸ κράτος συμμάχησε μὲ τοὺς δύο τυράννους τῆς φυλῆς: τὸ φραγκισμό καὶ τὴ λογία παράδοση, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο ἔθνος ἔμενε ἀκόμη σκλαβωμένο καὶ στὸν Τοῦρκο.

Ἡ τριπλὴ αὐτὴ σκλαβιά διαίρεσε καὶ ἀδυνατίσε τρομαχτικὰ τὴ φυλὴ γιὰτὶ πολέμησεν ἀλύπητα καὶ χωρὶς διακοπὴ τὴν πίστη μας στὸν πραγματικὸν ἑαυτὸ μας. Μεγάλο μέρος ἀπ' τὴ διοικουσα τάξη προσκολληθήθηκε στὸ φραγκισμό καὶ ἀδιαφόρησε πέρα πέρα γιὰ τὴν τύχη τῆς φυλῆς. Ἄλλο μέρος προσκολληθήθηκε στὸ λογιωτατισμὸ καὶ μίσησε τὴν πραγματικότητα. Καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀδιαφόρησε γιὰ ὅλα καὶ κινήγησε μόνο τὸ ἀτομικὸ του συμφέρο. Τραβηγμένοι ἀπὸ ὅλες τὶς μεριές, διαιρημένοι, κατακυλίσαμε ἄλλοι δίχως καμιά πίστη, ἄλλοι ἀεροκοπανόντας, ἄλλοι ξενοφρόνοντας, ἴσαμε τὸ ἔτιμο 1897, ὁπότε ἡ σκληρὴ πραγματικότητα γέννησε μιὰ γεννεὰ πὸν αὐτοσυναίσθητη.

Ὁ λαὸς ὅμως εἶχε μείνει ἀγνότερος καὶ εἶχε ἐξακολουθήσει τὴ φυσικὴ του ζωὴ ξεχωριστὰ ἀπὸ τὴ δουλικὴ ζωὴ τῆς διοικουσας τάξης. Μὰ, μὲ ὅλο πὸν ἀρχίσαμε τὰ τελευταῖα χρόνια νὰ ἀποχοῦμε κάποια αὐτοπεποιθήση, τὰ ξένα στοιχεῖα δὲν ἔπαψαν νὰ μᾶς καταπιέζουν. Ὅλες οἱ ἐκδήλωσες τῆς καθημερινῆς ζωῆς μας—προπάντων τῆς διοικουσας τάξης—τὸ ἀποδείχνουν. Ὅποια τέτοια ἐκδήλωσι καὶ ἂν μελετήσομε θὰ πειστοῦμε πὸς, ἂν καὶ ἔχει ἡ φυλὴ στοιχεῖα μοναδικὰ πὸν μποροῦν νὰ γίνουν ἀτράνταχτα θεμέλια γιὰ πολιτισμὸ δικὸ τῆς, ξεχωριστὸ ἀνάμεσα στοὺς διαλεχτοὺς πολιτισμοὺς, ἐμεῖς, ἡ ἀνώτερη τάξη, σχεδὸν παντοῦ καὶ σχεδὸν πάντα περιφρονοῦμε τὶς βάσεις αὐτές, τὶς ὑποσκάφομε μάλιστα (ἀκόμη καὶ ὅταν τάχα θέλομε νὰ τὶς χρησιμοποιήσομε) καὶ δεχόμαστε ὅπως ὅπως, ἀσυζήτητα καὶ ἀναφομοιωτὰ ξένα συστήματα, ξένους τύπους, ξένο τρόπο συλλογισμοῦ, ξένη ἀντίληψη καὶ ἔμπνευση, ξένη μέθοδο γιὰ τὴν ἐχτέλεση κλπ. σὲ ὅλα τὰ ζητήματά μας.

Κι ἔτσι τίποτε ἀπὸ ὅσα κάνομε ἢ λέμε δὲ στηρίζεται στὸν ἑαυτὸ μας, τίποτε δὲν ξετυλίγεται κανονικὰ καὶ ἤρεμα ἀπὸ τὸν παλιότερον ἑαυτὸ μας, καμιά ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσες μας δὲν εἶναι φυσικὸ ἀνθισμα καὶ κάρπισμα τῆς ὑπαρξῆς μας, ὅλα εἶναι ψεύτικα καὶ ξεκάρφωτα, ὅλα λειτουργοῦν κατὰ συνθήκη καὶ ὄχι φυσιολογικὰ καὶ οἱ ζωοδότερες σπῆδες μας παραμελημένες μαραίνονται ἢ σβήνουν κάτω ἀπὸ τὴν ξένη ἐπιβολή. Ὅλα τὰ πράγματα καὶ ὅλα τὰ πρόσωπα τῆς ἀνώτερης τάξης μᾶς παρουσιάζουν ἀποκρουστικὴ παραμόρφωση καὶ ταπεινωτικὴ παραγνώριση τοῦ ἑαυτοῦ μας, ὅλοι μᾶς δείχνονται σὰν ψευτίσματα, ρωμιογυρίσματα καὶ σὰ γασμοῦλοι.

Ἀντίθετα πάλι ὅσο πὸν ἀπόκεντρο καὶ παράμερο βρίσκεται κάποιο μέρος τοῦ ἔθνους ἀπὸ τὴ διοικουσα τάξη καὶ ἀπὸ τὰ μολυσμένα κέντρα τῆς τόσο πὸν φυσικὸ καὶ ἀκέραιο, πὸν καθαρὸ, εὐγενικότερο καὶ σταθερότερο παρουσιάζεται αὐτὸ. Γιὰ τοῦτο τὰ τέτοια μέρη μόνα τους μποροῦν ν' ἀντιπροσωπεύουν σωστότερα ὁλόκληρο τὸ χαραχτήρα μας. Ἐκεῖ κρύβονται οἱ ἀληθινές βάσεις καὶ πηγές μας.

Τέτοια λοιπὸν εἶναι τὰ ξένα στοιχεῖα πὸν ἔχουν γεμίσει τὴν ἀτμόσφαιρα γύρω καὶ αὐτὰ εἶναι τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐνέργειας τους πάνω στὸν ὄργανισμό μας.

Εὐτυχῶς ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα δὲν πρόφτασαν ἀκόμη ν' ἀφομοιωθοῦν ἀπὸ τὸν ὄργανισμό καὶ νὰ γίνουν ἕνα μὲ αὐτὸν.

Ἀπεναντίας εἶναι ἄσχετα καὶ μόνο ἐξωτερικὰ προσκολλημένα, κἀνοντάς μας νὰ μοιάζομε σὰν ἀρλεκίνοι.

Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ δώσει ἐλπίδες καὶ θάρρος σὲ ὅσους ἔχουν αὐτοπεποιθήση καὶ θέλουν νὰ ἰδοῦν τὴ φυλὴ νὰ ζεῖ ζοὴ δικὴ τῆς ἐλεύθερη καὶ δυναμερὴ καὶ νὰ τοὺς κάνει νὰ πιστεύουν πὸς δὲν εἶναι καθόλου ἀδύνατο ἡ φυλὴ νὰ πετάξει τὰ ξένα στοιχεῖα μακριὰ τῆς, σὰ δεσμὰ πὸν ἐμποδίζουν τὲς ἐλεύθερες κινήσες καὶ τὴ φυσικὴ διαμόρφωση. Καὶ πραγματικὰ βρέθηκαν τέτοιοι ἐλεύθεροι ἄνθρωποι μὲ πεποιθήση καὶ χαραχτήρα: οἱ δημοτικιστὲς.

Αὐτοὶ μὲ φρίκη εἶδαν τὸ χάος ὅπου μᾶς κυλοῦσε ἡ παράκρουση· εἶδαν τὸ βάλο τῆς ἀσημιᾶς, τῆς δουλικῆς κοινοτοπίας, τῆς στείρας ἀναρτησίας ὅπου μᾶς τραβοῦσε ἡ διοικουσα τάξη. Ἐφαξαν ναῦρον τὴ ρίζα τοῦ κακοῦ καὶ ἐνοιωσαν τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ αἷτια τοῦ παραδαρμοῦ (ἐγνώριζε πια ὅλο τὸ ἔθνος τὸ πρῶτο αἷτιο, τὴν Τοῦρκικὴ σκλαβιά), τὸ φανερότερο καὶ τὸ πὸν παράλογο: τὴ σκλαβιά στὴ λογία παράδοση μὲ τὴν καθαρῆουσά της. Ἡ γλωσσικὴ κατάσταση ἐνὸς ἔθνους εἶναι ὁ πιστότερος καθρέφτης τῆς κατάστασης τοῦ ἴδιου αὐτοῦ καὶ τῶν στοιχείων πὸν τὸ ἀποτελοῦν.

Ἡ λογία παράδοση βασισμένη πάνω σὲ παρανόηση καὶ παραμόρφωση καμικοτραγικὴ ἐνὸς πολιτισμοῦ πὸν ἦταν κάποτε δικὸς μας θέλει νὰ ἐπιβάλλει στὸ φυσικὸ ξετύλιγμα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἕνα ἰδανικὸ πὸν δὲν εἶναι, οὔτε ποτὲ ἦταν, δικὸ του. Συγκεκριμένον ἀντιπρόσωπο αὐτοῦ τοῦ ἰδανικοῦ παρουσιάζει μιὰ γλώσσα τεχνητὰ κατασκευασμένη ἀπὸ τ' ἀποξεράδια τῆς γλώσσας πὸν κάποτε εἶχε μιλήσει τὸ ἔθνος, ἀνακατωμένα μὲ λογίων στοιχεῖα ξένων γλωσσῶν καὶ ἐλάχιστὰ ἀπὸ τὴν τωρινὴ πραγματικὴ λαλιά τοῦ ἔθνους. Ἡ παράδοση αὐτὴ μετεχειρίστηκε γιὰ πάτημα τὴν ἑλληνικὴ ἐκκλησία, τὸ ἑλληνικὸ κράτος καὶ τὰ σχολεῖα. Ἀποτέλεσμα τῆς πολυχρόνιας ἐνέργειας τῆς εἶναι ἡ βαρεὰ ἀρρώστια τῆς κρίσης καὶ τῆς καρδιάς τοῦ ἔθνους· αὐτὴ τὸ ἐμποδίζει ἀκόμη ν' ἀναγνωρίσει τὴν ἀληθινὴ μορφή τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ νὰ νοιώσει καὶ νὰ καταχτήσει τὸ πραγματικὸ περιβάλλον του. Ἡ λογία παράδοση μπορεῖ νὰ κανηθεῖ πὸς κατάφερε νὰ ἐμποδίσαι τὴ φυσικὴ ἀνάπτυξη τῆς γλώσσας, τῆς σκέψης, τῶν αἰσθημάτων, τοῦ χαραχτήρα καὶ τῆς ἀξιοσύνης τῆς φυλῆς.

Ἡ καταγωγή καὶ τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐπίδρασης τῆς παράδοσης αὐτῆς φανερόνουν πὸς δὲν εἶναι στοιχεῖο ἀφομοιώσιμο ἀπὸ τὸν

ὄργανισμὸ τοῦ ἔθνους, οὐδὲ κὰν ζωντανό, πὼς εἶναι δηλαδὴ ψόφιο ξένο στοιχεῖο.

Καὶ τῆς φυλῆς τὰ σπλάχνα ἐγέννησαν ἀντίδραση μὲ τὸ δημοτικισμό· αὐτὸ τὸ γεγονός ἀποδείχνει πὼς ἔχει ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ κάποια ἀόριστὴ συναίσθησι τοῦ πραγματικοῦ ἑαυτοῦ τῆς.

Ὁ δημοτικισμὸς παρουσιάζεται ἔτσι πὼς εἶναι κίνημα αὐτοσυντηρητικὸ τῆς ζωντανίας τῆς φυλῆς, κίνημα ἀντιδραστικὸ ἐναντία σὲ ὠρισμένο ξένο στοιχεῖο, τὴ λογίᾳ παράδοσι.

Αὐτὴ ὅμως δὲν εἶναι τὸ μόνον ξένο στοιχεῖο ποὺ κόντεψε νὰ μᾶς πνίξει. Ἡ μερικὴ ἐπιτυχία καὶ προσωρινὴ ἐπικράτησι τῆς καθαρουσιάνικης ἰδεολογίας ἀποδείχνει πὼς ὁ ἐχθρὸς ἔχει συμμάχους ποὺ κι αὐτοὶ μᾶζι μὲ τὸν ἴδιον πρέπει νὰ πολεμηθοῦν καὶ νὰ καταστραφοῦν. Οἱ σύμμαχοι αὐτοὶ εἶναι ὅλα τὰ ξένα στοιχεῖα, εἰδικῶς ὁ φραγκισμὸς, ποὺ περιγράψαμε πάρα πάνω τὴν τυραννίαν τους καὶ τὴν ἀρρώστειαν ὅπου μᾶς ἔρριξαν. Τόσο βαθειὰ ρίζωσε ἡ ἀρρώστειαν ποὺ καὶ ἀπὸ τοὺς λεγόμενους δημοτικιστὰς (ἀπὸ ὅσους δηλαδὴ θέλουν νὰ πολεμήσουν τὴ λογίᾳ παράδοσι) οἱ περισσότεροι δὲν τῆς ξεφεύγουν. Ἔτσι κι αὐτοὶ δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὴ φυσικὴ ζωντανίαν τῆς φυλῆς καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ μένουν σκλάβοι τῶν ξένων τύπων.

Ὁ δημοτικισμὸς μετὰ τὸ πρῶτον χτύπημα ἐναντία στὴ λογίᾳ παράδοσι ἄρχισε νὰ καταλαβαίνει πὼς δὲν ἔχει μόνον τοῦτο τὸν ἐχθρὸν νὰ ξεπαστρέψει. Ἡ προσωρινὴ ἐπικράτησι τῆς παράδοσις αὐτῆς τοῦ παρουσιάζεται σὰ σύμπτωμα ἀπλῶς μιᾶς βαθύτερας ἀρρώστειας, τῆς ἀδυναμίας τοῦ χαρακτῆρα μας. Ἔτσι ὁ ἀγῶνας τοῦ δημοτικισμοῦ γίνεται πολὺ γενικώτερος καὶ ριζικώτερος καὶ ταυτίζεται μὲ τὸν ἀγῶνα τῆς φυλῆς γιὰ τὴν ἐλεύθερον ζωὴν. Ζητεῖ δηλαδὴ γιὰ τὴν ὥραν νὰ τονώσει καὶ νὰ στήσῃ στὰ πόδια του τὸν ἀκέραιον ἑαυτὸν μας, προσπαθεῖ ν' ἀποχτήσομε αὐτογνωσίαν καὶ αὐτοπεποίθησι, σεβασμὸν καὶ εὐλικρίνειαν πρὸς τὸν ἑαυτὸν μας.

Αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία τοῦ δημοτικισμοῦ εἶναι ἡ αὐγὴ τοῦ θετικοῦ ἀγῶνα του, ποὺ δὲν ξεχωρίζεται καθαρὰ ἀπὸ τὸν ἀρνητικόν, γιὰτὶ ὅσο πιδ ἔντονα ὑπερτερεῖ ἡ ἀρνητικὴ μορφή του τόσο δυναμώνεται καὶ ἡ θετικὴ.

Ὁ δημοτικισμὸς ξεκαθαρίζοντας καὶ ξεσκεπάζοντας τὸν ἑαυτὸν μας ἀπὸ ὅλα τὰ ξένα δεσμὰ καὶ μασκαράδικα κουρέλια τὸν βλέπει γυμνόν, τὸν γνωρίζει ἀτόφυν, τὸν ἐγκρίνει καὶ τὸ συγκρατεῖ. Στὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγῶνα του περιορίζεται σὸ νὰ μελετᾷ ὅλα τὰ φανερώματα τῆς ζωντανίας του, σ' ὅλους τοὺς κλάδους τοῦ σωματικοῦ, αἰσθηματικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου του· ἐκτὸς ἀπὸ τὴ δημοτικὴ γλώσσα ἐξετάζει καὶ ὅλες τὶς τεχνικὰς, καλλιτεχνικὰς, ἐπιστημονικὰς, κοινωνικὰς, πολιτικὰς, ψυχολογικὰς καὶ λοιπὰς αὐθόρμητες ἰδιότητές μας ποὺ τὶς βρῖσκει ἀκόμη τσαλαπατημένους κάτω ἀπὸ τὶς ξένες ἐπίδρασεις καὶ ἀνεβαίνει ἕως στὶς βαθύτερα χωμένους πηγὰς των γιὰ νὰ τὶς γνωρίσει καλλίτερα. Ὁ δημοτικισμὸς εἶναι τώρα περισσότερον συντηρητικὸς παρὰ δημιουργικὸς, γιὰτὶ ἀγωνίζεται ἀκόμη νὰ σώσῃ καὶ νὰ φυλάξῃ τὰ κεφάλαιά μας, τὶς δικὰς μας ἰδιότητες, τάσεις καὶ ἀρετές.

Μελετώντας τες, θὰ τὶς κάνει συνειδητές, θὰ τὶς ὀρίζει τὴ μορφή

τους, θὰ τὶς κατατάσσει καὶ θὰ τὶς ἀναγκάζει νὰ πειθαρχήσουν στὴ συνισταμένη τους, κ' ἔτσι αὐτὴ θὰ γίνῃ σπονδυλικὴ στήλη τοῦ χαρακτῆρα μας.

Μόλις ὅμως αἰσθανθεῖ ὁ δημοτικισμὸς πὼς κατάφερε νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν ἑαυτὸν μας καὶ νὰ τὸν κάνει αὐτεξούσιον, δὲ θὰ εἶναι πιά τόσο συντηρητικὸς. Ἐλεύθερος τότε θ' ἀφοσιωθεῖ στὴν καλλιέργειαν κάθε φυσικῆς ἰδιότητος, κάθε φυλετικῆς ἀρετῆς, θὰ χρησιμοποιοῦσιν καὶ τὶς ἀδυναμίας μας ἀκόμη γιὰ νὰ δυναμώσῃ καὶ ν' ἀναπτύξῃ τὴν οὐσιαστικὴν ἀξίαν μας· χτίζοντας τέλος πάνω στὰ πειθαρχικὰ ὀργανωμένα γενικὰ αἰσθήματα καὶ στὶς φυσικὰς θεμελιακὰς ἰδιότητές μας θὰ δημιουργήσῃ τὸν ἰδιαίτερον πολιτισμὸν τῆς φυλῆς.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

ΧΑΪΝΕ (*)

Κυρίαί και Κύριοι

Είς μίαν άλλην περί Χαΐνε διάλεξι εΐχαμεν όμιλήσει περί τών τελευταίων ήμερών του ποιητού—εΐχαμεν εΐτη τότε ότι ή λύρα του έχει πολλάς και ποικίλας τās χορδάς, και δέν εΐνε δυνατό με μιά και μόνη διάλεξι να ήμπορέσει κανείς να δώση κάπως έπαρκή εικόνα για τον ποιητή και το έργο του, και ότι θα εΐχαμεν ανάγκη και άλλων, πρὸς τόν σκοπόν αυτόν, διαλέξεων.

“Αν και κάπως άργά, έν τούτοις συνεπής στην ύπόσχεσι-μου, έρχομαι και πάλι να σās άπασχολήσω με τον ποιητή, κ’ έτσι θα δοθῆ και πάλιν ή εύκαιρία νακούσετε, έστω και εις μετάφρασιν, το κελάδημα τῆς γλυκυτέρας αλλά και μελαγχολικότερας άηδόνος όλων τών έθνών και όλων τών αιώνων.

Ποία ύπῆρξεν ή έντύπωσις τόσον του κοινου όσον και του φιλολογικου κόσμου τῆς Γερμανίας, με την πρώτην εμφάνισιν του ποιητού, τουτο εΐνε το θέμα περί του οποίου θα σās άπασχολήσω την έσπέραν ταύτην, δι’ όλίγων. Διά να κατανοηθῆ όμως καλώς ή αξία του έργου του, άναγκαϊον θεωρώ να εκθέσω έν συντόμω και εις γενικάς γραμμάς, ποία ή κατάστασις τῆς γερμανικῆς φιλολογίας πρὸ τῆς εμφανίσεως του Χαΐνε.

Μέχρι τῆς έποχῆς του Lessing αὕτη έμμεϊτο την φτιασιδωμένην και πουδραρισμένην, όπως ώνόμαζαν την γαλλικὴν Μούσαν τῆς Αδλῆς τών Βερσαλιών. “Αλλ’ ό Lessing εΐσήγαγε την κλασικὴν περίοδον, ήτις διά τών Schiller και Goethe άνυψώθη εις την λαμπροτέραν αὕτης άκμήν. “Όσο όμως εκλαμπρος και άν εΐνε διά την γερμανικὴν φιλολογίαν ή περίοδος αὕτη, έν τούτοις δέν έξυτηρετούσε τὰ εθνικά ιδεώδη, δέν ήτο το κάτοπτρον τῆς πραγματικῆς ζωῆς τών γερμανών. Οί κλασικοί δέν έλαβαν υπ’ όψει τους, ότι ή αρχαία έλληνικὴ φιλολογία και τέχνη, που την εΐχαν ως υπόδειγμα και μεγάλως έξετιμών, δι’ αυτό ακριβώς ήτο και εΐνε υπέροχος, διότι ή μορφή εκεί εΐνε εις άρμονίαν με το περιεχόμενον. Διότι ό ποιητής έψαλλε και ό γλύπτης έσοκάλιζε πάν ό,τι έζησε στην άνάμνησι του λαου του. Διότι το άνθος τῆς τέχνης εΐχε τῆς ρίζες του βαθειά στο πάτριον έδαφος, το έσκέπαζε ό γαλανός τῆς Ελλάδος ούρανός και γύρω στον κάλυκά του έφλοισβίζαν τὰ μαρμαίροντα κύματα του Αιγαίου. “Όταν ό “Όμηρος έψαλλε τās σκηνάς του Τρωϊκου πολέμου, τον ήκουσαν οι έγγονοι των ήρώων, που έπολέμησαν πρὸ τών Σκαϊών Πυλών. “Ο Αισχύλος που έγραψε τους Πέρσας, τους έπολέμησεν ό ίδιος στον Μαραθώνα, στη Σαλαμίνα και στις Πλαταιάς. “Ο Σωκράτης διακωμωδούμενος υπό του “Αριστοφάνους παρίστατο ό ίδιος θεατής εις την από σκηνῆς διακωμώδησιν τῆς διδασκαλίας του. “Ο καλλιτέχνης δέν ήτο εις αντίθεσιν με την έποχή του και με το έθνος του. “Η τέχνη ήταν σε στενή συνάφεια με την πραγματικότητα. Οί έξοχώτεροι ύμνοι του ποιητού έξυμνοῦσι τον νικητήν τών “Ολυμπιακῶν άγώνων, αυτοί δε πάλιν το θεωροῦσε ως την ύψιστην φήμην να έξυμνηθῆ από ένα Πίνδαρο. “Ετσι ή τέχνη έλάμπρυνε μιά ζωή γεμάτη από όμορφιά, αλλά και ή ζωή αὕτη ήτο άνταξία μιās τοιαύτης τέχνης.

(*) Βλέπε σχετικὴ σημείωσις στη λογοτεχνικὴ κίνηση.

“Εάν ή γερμανικὴ φιλολογία και τέχνη, στην όπισθοδρομία της στο αρχαιο έλληνικό υπόδειγμα, έλάμβανεν αυτά υπ’ όψει της θα άπέφυγε τās πλάσας που επί τόσον χρόνον εΐχαν όλεθρίας συνεπειάς. Αὐτὰ τὰ παράπονα εΐχεν ή γερμανικὴ κριτικὴ κατά τών κλασικῶν. “Αλλά και αυτοί πάλιν έδικαιολογούντο ότι το νοσηρόν περιβάλλον γύρω τους δέν ήτο καθόλου κατ’άλληλο διά να τους έμπνεύσει, και άπαντούσαν ...

Κόπιασε στο τραπέζι μας να γευματίσουμε, έλα
Ποιός θα συγκινηθῆ ποτέ με τούτη εδώ τῆ τρέλλα ;
“Ο κόσμος γύρω έβρώμεσε σαν ένα βρώμιο ψάρι,
Δέν θα το βαλασαμώσουμε έμεις τέτοιο κουφάρι.

“Όσο όμως, Κύριοι, και άν ό κλασικισμός δέν εύρίσκετο σε άρμονία με την πραγματικότητα και δέν έξυτηρετούσε τās ανάγκας του έθνους του, έν τούτοις εις αυτόν όφείλεται ή μεγάλη ύπηρεσία ότι κατώρθωσε σ’ ένα έθνος που τότε ήτο πολιτικακώς κατεστραμμένο, κοινωνικώς νοσηρό και άωρο, και βυθισμένο σε μεγάλη άδιαφορία διά κάθε ύψηλό, να θρέψουν την ιδέα για μιά έσωτερικὴ έλευθερία του άτομου, και να βαπτίσουν και να ξανανειώσουν το πνεῦμα τῆς γερμανικῆς ποιήσεως μέσα στο λουτρό τῆς άθανάτου έλληνικῆς ωραιότητος. Τὰ πράγματα όμως με τον κλασικισμόν εΐχαν φθάσει εις τό μη περαιτέρω.

“Η έλληνικὴ μούσα, ως σειρήν τους εΐλκυε ολοέν περισσότερο, ώστε ό Schiller ήρχισε να εΐσαγή και αὐτὰ ακόμη τὰ χορικά στα δράματά του, και ως φυσικὴ αντίδρασις κατά τῆς άμέτρου αὕτης όπισθοδρομίας πρὸς τους τύπους τῆς αρχαίας έλληνικῆς τέχνης του κλασικισμου άντεπεξήληθεν ό ρομαντισμός. Και αὐτὸς όμως στραφεις όπισω εις τὰ σκότη του μεσαιώνος και άντλων τὰ θέματά του από την ιεραρχίαν και τον φεουδισμισμόν έχρησίμευσε μόνον κατά τουτο, ότι έξύπνησε την εθνικὴ ζωή για μιά λαϊκὴ άνάπτυξι τῆς γερμανικῆς φιλολογίας.

“Ετσι, Κύριοι, ή γερμανικὴ φιλολογία λυτρωθεΐσα από τον ζυγόν τῆς γαλλικῆς μούσης, εύρέθη παραπαίουσα μεταξὺ τών άγαλμάτων του έλληνισμου και τών θεωρακισμένων χαλκίνων άνδριάντων του μεσαιώνος, ξένη πρὸς κάθε αΐσθημα, και κάθε εκδήλωσι εθνικῆς και κοινωνικῆς ζωῆς τῆς έποχῆς τῆς. “Απορούντες λοιπόν ποιον δρόμον νακολουθήσουν έσκέφθησαν να μελετήσουν καλά και τās λοιπὰς φιλολογίας, διά να ίδουν πῶς βαδίζει ή καθεμία τους, και εις την έποχην αὕτην όφείλονται αΐ θαυμασία μεταφράσεις του “Όμηρου, του Σαΐππη, του Κάλδερον και όλων τών λοιπών άριστουργημάτων τών ξένων φιλολογιῶν.

Κατά την έποχην αὕτην, Κύριοι, αρχάς του 1821, ό Χαΐνε εύρισκόμενος στη Βόννα, συνέλεξε σε ένα χειρόγραφο μιά συλλογή ποιημάτων που εΐχε κάμει και τὰ έστειλε στη Λειψία στον βιβλιοπώλην και εκδότην Brockhaus διά να του τὰ εκδώσει. “Ο Brockhaus μετά τινες έβδομάδας του τὰ έγύρισεν όπισω, με τās συνήθεις φράσεις τῆς έπιστροφῆς, και ό Χαΐνε έπαρηγορήθη ότι και ό Göthe παρόμοια έπαθε στις αρχάς του ποιητικού του σταδίου με τὰ πρώτα προιόντα τῆς ποιητικῆς του παραγωγῆς. Και πρὸς τον σκοπόν τουτο μεταβαίνει εις Βερολίνον όπου ήλιπιζε ότι εύκόλως θα εύρη άλλον εκδότην. “Εκει ό Varnhagen τον έγνώρισεν με τον καθηγητήν Gubitz, του οποίου το περιοδικόν «Gesellschafter» την έποχην εκείνην ήτο ή φιλολογικὴ Πυθία του κύκλου τών άνεπτυγμένων τῆς

πρωτευούσης. Ὁ Χάινε ἐσκέφθη νὰ δημοσιεύσῃ τὰ ποιήματα σ' ἓνα τέτοιον περιοδικὸ πού τὸ ἀνεγίνωσκεν ὅλος ὁ κόσμος, καὶ στέλλον τὰ χειρόγραφα του ἔγραφε πρὸς τὸν Gubitz : «εἶμαι ὅπως διόλου ἄγνωστος, θέλω ὁμως νὰ γίνω γνωστός δι' ὑμῶν.» Ὁ Gubitz ἐδέχθη προθύμως ἀφοῦ ὁμως ὑπεχρέωσε τὸν Χάινε νὰ ἀλλάξῃ μερικὰς φράσεις· τὸ ὁποῖον μὲ κόπον μὲν ἀλλὰ μὲ πολλὴ δεξιότητα ὁ Χάινε ἔκαμε. Καὶ εἰς τὸ φύλλον τῆς 7 Μαΐου 1821 ἐδημοσιεύθη ἡ οὐμοριστικὴ ὄνειρώδης εἰκὼν τοῦ Κοιμητηρίου. Κατόπιν εἰς ἄλλα φύλλα συνέχισαν ἄλλων ποιημάτων καὶ σονέττων. Ἡ ἐντύπωση πού ἐπροξένησαν τὰ τολμηρὰ καὶ γεμάτα πάθος ποιήματά του παρεκίνησαν τὸν διευθυντὴν τοῦ ἐκδοτικοῦ καταστήματος Mauger ὑπὸ τὴν ὑπογραφήν τοῦ ὁποίου ἐξεδίδετο ὁ Gesellschafter, νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐκδόσιν τῶν ποιημάτων του. Ὡς ἀμοιβὴ ὠρίσθη νὰ λάβῃ ὁ ποιητὴς τεσσαράκοντα σῶματα. Ἀλλὰ ποῖος νέος ποιητὴς καὶ συγγραφεὺς, λέγει ὁ βιογράφος του, δὲν θὰ ἤρπαζε μὲ χαρὰ καὶ ἀνυπόμονη καρδιὰ τὴν εὐκαιρίαν νὰ βγάλῃ τὰ τραγούδια του ἀπὸ τὸ συρτάρι του καὶ νὰ τὰ στείλῃ νὰ πάρουν τὸ δρόμο στὰ μακρυνὰ πελάγη τῆς ἀθανασίας ;

Ἡ Συλλογὴ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Δεκεμβρίου 1821.

Τὸ πρόβλημα πού οἱ ρομαντικοὶ θεωρητικῶς ἐρευνοῦσαν στὴ καλὴ τους ἐποχῇ, γιὰ νὰ λύσουν, καὶ μὲ πειράματα ἀτυχή ματαίως προσεπάθησαν : δηλαδὴ, τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου, νὰ τὴν ἐξωτερικεύσουν σὲ μιὰ ἀρμονικὰ καλλιτεχνικὴ παράστασι, ἐλύθηκε ἔξαφνα μὲ μιὰ μεγαλοφυῆ σταθερότητα, σχεδὸν σὰν παιχνίδι, ἀπὸ ἓνα ἀληθινὸ ποιητὴ μὲ τοῦ θεοῦ τὰ δῶρα προικισμένο.

Ἡ τὸλμη μὲ τὴν ὁποίαν ὁ ποιητὴς ἔψαλλε τὸν ἐσωτερικόν του ἀνθρωπὸν ἦτο τόσο νέα καὶ πρωτοφανής, ὥστε ὁ μελωδικὸς ἦχος τῶν τραγουδιῶν του ἤρπεν ἀμέσως ἠχῶ στῆς καρδιὰς τῶν καλυτέρων συγχρόνων του καὶ πρῶτος ὁ Varnhagen ἔσπευσε νὰ ἀναγγεῖλῃ τὸ βιβλίον εἰς τὸν Gesellschafter 19 Ἰανουαρίου 1822, καὶ εἶνε ὁ πρῶτος πού ἐξῆρε τὴν χαρακτηριστικὴν ὑπεροχὴν τῶν Χαϊνεῶν ποιημάτων. «Ὁ νέος ποιητὴς ἔχει ἐξόχως ἰδιότητα. Τὰ τραγούδια του ἔρχονται ἀπὸ μιὰ ἀληθινὴ πηγὴ. Μίμησις, ἀπὸ συνείδησι καὶ σκοπὸ ἐπιτρέπεται καὶ εἰς ὄριμον ποιητὴν ἀκόμη, ἀκουσίαν, εἰς τὸν ἀρχαῖον, εἰς τοὺς πλείστους δὲ τῶν ἀνεπτυγμένων εἶνε σχεδὸν ἀναπόφευκτος. Ἐδῶ ὁμως βλέπομεν μόνον ἀνεξαρτησίαν. Μερικὰ ἀναμφιβόλως μᾶς ὑπενθυμίζουν κατὰ ἀπὸ τὸν Uhland· ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Rückert. Ἀλλ' αὐτὸ ἀφορὰ μᾶλλον τὸν τρόπον τῆς μελωδίας παρὰ τὴν οὐσίαν· καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ἀποδώσωμεν εἰς τὸ ὅτι οἱ ποιηταὶ μᾶς ἔχουσι μιὰ ὑψηλὴ κοινὴ πηγὴ, πού ἀνήκει σὲ ὅλους τοὺς γερμανοὺς ποιητάς, τὸ παλῆον γερμανικὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἐδῶ βλέπομεν τὸ ἰδιότροπον δουλεμένο μὲ δύναμι, μίμησιν ὁμως δὲν βλέπομεν πουθενά. Ἰδιαιτέρως εὐτυχῆς φαίνεται ὁ Κορ Χάινε στὴν ποιητικὴ ἀντίληψιν πού ἔχει γιὰ τὰ ἀντικείμενα. Συχνὰ βλέπομε ἓνα εὐφρεστάτο καὶ ἐλκυστικώτατο χιούμορ. Καμμὶ ἀπεραντολογία, κανένα σύνθημα παραγέμισμα. Ἡ γλῶσσα του δυνατὴ καὶ συγκεντρωμένη, καὶ ἐρασμία καὶ τρυφερή, ὅπου πρέπει νὰ εἶνε» —

Ἐλίγους μῆνας βραδύτερον, στὸ περιοδικὸ «Τέχνη καὶ Ἐπιστήμη» τοῦ Ρηνω-Βεσφελικοῦ Ἀγγελιοφόρου, στὸ φύλλον τῆς 31 Μαΐου 1822, ὁ διακεκριμένος συγγραφεὺς καὶ ποιητὴς Immermann, ἔγραφε τὴν ἐντύπωσιν πού τοῦ ἐπροξένησεν ἡ ἀνάγνωσις τῶν ποιημάτων τοῦ Χάινε. «Στὰ περισσό-

τερα ἔργα τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς τοῦ Χάινε χτυπᾷ μιὰ πλούσια φλέβα τῆς ζωῆς. Ἔχει ἐκεῖνο, πούνε τὸ πρῶτον καὶ τελευταῖον, γιὰ ἓνα ποιητὴ. Ψυχὴ καὶ Καρδιὰ, καὶ ὅ,τι βγαίνει ἀπὸ μέσα τους. Μιὰ ἐσωτερικὴ Ἱστορία. Γι' αὐτὸ βλέπομε στὰ ποιήματά του ὅτι τὸ περιεχόμενό τους τὸ ἔχει ὁ ἴδιος ζήσει καὶ αἰσθανθῆ. Εἶναι ἓνας ἀληθινὸς νέος, καὶ αὐτὸ ἔχει νὰ πῇ πολὺ, σὲ ἐποχῇ, πού οἱ ἄνθρωποι ἔρχονται σχεδὸν γέροντες στὸν κόσμον. Μὲ τολμηρῆ, σχεδὸν δραματικὴν παράστασιν, μᾶς ζωγραφίζει τὴν ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς ψυχῆς του. Σὲ ὅλα του τὰ ποιήματα φαίνεται ἡ μελαγχολία πού πολλὰ φορὲς φθάνει σὲ λύσσα καὶ ἀπελπισία ὅπως στὸ ποίημα «Ὁ Γάμος» («Τί ἔχει τὸ αἷμα μου αὐτῆ τῆ νυχτιά ;») Ἄν πάρουμε μόνον τὰ λόγια, βλέπομε ὅτι αἰτία τῆς βαθειᾶς αὐτῆς μελαγχολίας εἶνε ἓνας ἔρως ἀτυχῆς. Ἄν θελήσουμε ὁμως νὰ ἐξετάσωμε βαθύτερα, μού φαίνεται, ὅτι ἄλλη εἶνε ἡ αἰτία πού ταράσσει τὸ στήθος τοῦ ποιητοῦ, καὶ ὅτι τὸ φτωχὸ κορίτσι πού τόσο τὸ κακομεταχειρίζεται, πληρῶνει ἀπλῶς τῆς ἁμαρτίας τῶν ἄλλων.*)

Θὰ μὲ θεωρήσετε ὡς παραδοξολόγον, ἂν τολμήσω νὰ εἶπω, ὅτι τὸ παρὸν δὲν εἶνε τόσο κατάλληλον γιὰ μιὰ ἀληθινὰ ποιητικὴ ὑπαρξιν. Καὶ θὰ σᾶς εἶπω ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν παραδοξολογίαν, ὅτι, γιὰ μένα, μού ἔρχεται, σὰ φορτίον βαρὺ τῆς τύχης, πού γεννήθηκα σὲ τέτοιες ἡμέρες, μὲ ποιητικὸ ἄλγαντο. Κάθε ἄλλο πρᾶγμα, μὲ τὸ ὅποιο προοδεύει ἡ ἀνθρωπότης θὰ μποροῦσε χωρὶς καὶ βιαστικά, νὰ φερθεῖ σὲ πέρας, τὸ τρυφερὸ ὁμως φυτὸ τῆς ποιήσεως, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἓνα ἔδαφος μαλακὸ καὶ καλὸ στῆς καρδιὰς τῶν συγχρόνων του, γιὰ νὰ ἡμπορέσῃ νὰ ἀναπτυχθῆ ὑγιεῶς.

Θὰ μού φέρετε τὴν ἀντιλογία ὅτι οἱ ποιηταὶ ὄλων τῶν αἰῶνων ἔχουσι περιφρονηθεῖ. Ἄν ὁμως ἐρωτήσωμε τὴν ἱστορίαν τῶν μεγαλειτέρων εὐρίσκομεν ὅτι τούτους οἱ ἄξεστοι πάντοτε τοὺς μετεχειρίσθησαν ἀγροίκως, ὁ καθένας ὁμως ἀπὸ αὐτοὺς ἐσημάτισε γύρω του ἓνα κύκλον ἀπὸ καλοὺς οἱ ὅποιοι τοὺς ἦσαν ἀφωσιωμένοι μὲ τὴν τρυφερώτερην ἀφοσίωσιν καὶ τοὺς παρακολουθοῦσαν εἰς ὅλα τους τὰ βήματα.

Τώρα, πού γιὰ τὴν ποιησὶν ἀνέτειλαν κάπως ἡμέρες καλύτερες, ὁ ποιητὴς ὀλιγώτερον ἔχει νὰ φοβηθῆ τὴν κακομεταχείρισιν τῶν ὤμων. Ὑπάρχει ὁμως μιὰ μεγάλη ἀδιαφορία γιὰ τὸ «παγκόσμιον εὐαγγέλιον» ὅπως ὀνομάζει ὁ Γκαίτε τὴν ποιησιν. Καὶ εἶνε φυσικόν, ὅτι ἓνα ἀόριστον αἶσθημα, ἢ μιὰ ἀναγνώρισιν τῆς λυπηρᾶς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καταλαμβάνει καὶ θλίβει ἐκεῖνο πού ἐπροικίσθησαν μὲ μιὰ εὐφυΐαν. Γι' αὐτὸ ὅλα τὰ ἄλγαντα στῆς ἡμέρας μᾶς ἔρχονται ἐρεθισμένα καὶ νευρικά, καὶ ὁ ποιητὴς περισσότερον παρὰ ποτέ, βρῖσκει σὲ ἀντίθεσιν μὲ ὅλον τὸν κόσμον.

Τὸ μῖσος αὐτὸ ἐναντίον τῆς ἐποχῆς, ἐναντίον ἐνός παρόντος, ἀναίσθητου, φαίνεται ὅτι εἶνε ἡ αἰτία πού ἐξήγειρε καὶ τὴν δυνατὴ φύσιν τοῦ ἡμετέρου Χάινε, καὶ ἔτσι ἐξηγεῖται, γιὰτι ἓνας νέος ποιητὴς ἀπὸ τὰ 58 τρα-

(*) Ὁ Immermann δικαίως ὑποθέτει ὅτι ἄλλοι εἶνε οἱ λόγοι πού ταράσσουν τὸ στήθος τοῦ ποιητοῦ. Ἄν καὶ δὲν μᾶς τοὺς ἀναφέρει, μού φαίνεται ὅτι δὲν ἡμπορεῖ νὰ ζητηθοῦν ἄλλοῦ παρὰ εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ ποιητοῦ.

Wir haben zu viel geschärzt und gelacht
Ich sehne mich nach Tränen
Und statt mit Rosen möchte ich mein Haupt
Mit spitzigen Dornen krönen

(Tanhäuserer)

γούδια πού μᾶς ἔδωσε δὲν ἠμπόρεσε σὲ κανένα νὰ μᾶς δώσῃ ἓνα τόνο εὐθυμίας καὶ χαρᾶς.

Κατ' ἐπιφάνειαν ὁμοίότης ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ποιητικῶν αὐτῶν προῖοντων καὶ τῶν ἔργων τοῦ λόρδου Βύρωνος. Σύγκρισις μεταξὺ τῶν δύο δείχνει ἄλλου κατώτερον καὶ ἄλλου ἀνώτερον τὸν γερμανόν. Δυνατώτερα καὶ πλουσιώτερα ἀπὸ τὸν Βύρωνα δὲν θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖξῃ τὴν ἄβυσσο τῆς συντριμμένης του ψυχῆς. Ὅμοιάζει μὲ ἓνα Roquaïrol κβαλάρη ἀλλὰ καὶ ὁ ποιητὴς μᾶς εἶνε πάντοτε πλησίον του. Ὁ βρετανὸς μού φαίνεται σάν τὸ ψάρι, πού οἱ Ρωμαῖοι, μὲ σκληρὴ τέρψι κατεκομάτιαζαν ζωντανὸ ἐπὶ τῆς τραπέζης διὰ νὰ ἀπολαύσουν τοὺς λαμπροὺς χρωματισμοὺς πού δείχνει τὴν ὥρα πού πεθαίνει. Τὸ ἐναντίο, ὁ γερμανὸς εἶνε δροσερώτερος καὶ περισσώτερα γεμάτος ἀπὸ ζωὴ. Μπορεῖ καὶ αὐτὸς νὰ ἔχῃ τὸ μῖσος του σ' ἓνα μόνο φαινόμενο, ὁ λόρδος ὁμως ἐμπαίζει κάθε ἀνθρώπινο καὶ θεῖο, κάθε θνήτο καὶ ἀθάνατο.

Κλείω μὲ τὴν ἐπιθυμία, πῶς γρήγορα γιὰ τὰ ποιήματα αὐτὰ θὰ εἰπωθοῦν καλύτερα πράγματα. Εἶνε ἄξια βαθυτέρας μελέτης ἀπὸ ἐκείνην πού ἐγὼ ἠμπόρεσα νὰ φιερώσω γι' αὐτά.»

Μὲ παρόμοιο εὐνοϊκὸ τρόπο ἔγραψαν καὶ ἄλλοι κριτικοὶ στὰ περιοδικὰ «Züschauser» καὶ «Ἐσπερον» τοῦ Βερολίνου καὶ λοιπὰ φιλολογικὰ περιοδικὰ. Σπουδαιότερα ὁμως κριτικὴ ἀπὸ ὅλες, τόσο γιὰ τοὺς ἀληθινοὺς ἐπαίνοους τῆς ὅσο καὶ γιὰ τῆς κατηγορίας, εἶνε ἡ κριτικὴ πού ἐδημοσιεύθη στὸ ἴδιο περιοδικὸ πού εἶχε γράψῃ καὶ ὁ Immermann τὴ δική του, τὴν 7 Ἰουνίου 1822, ὡς ἀπάντησι μάλιστα σ' αὐτόν, μὲ τὰ ψηφία «Schm». Ὁ συγγραφεὺς μὲ ἀμερόληπτο πνεῦμα, μὲ σταθερὴ ὀξυδέρκεια ἠμπόρεσε νὰ ἀντιληφθῇ τὴν μέλλουσαν διεύθυνσιν, καὶ νὰ προφητεύσῃ τὴ μυστικὴ ἀποστολὴ τῆς Χαϊνείου Μούσης. Ἄν καὶ αἱ παρατηρήσεις πού κάμνει στὴν εἰσαγωγὴ του, ὅτι ἡ ποιήσις ἔχει τὸν ἴδιο σκοπὸ μὲ τὴ θρησκεία δείχνουν ἓνα ὀπαδὸν τοῦ ρωμαντισμοῦ, ἐν τούτοις ἡ κριτικὴ του αὐτὴ εἶνε ἓνας ἀξιόλογος πλουτισμὸς τῆς γερμανικῆς κριτικῆς φιλολογίας, καὶ δείχνει ὅτι τουλάχιστον ὑπῆρχαν κριτικοὶ ἐφοδιασμένοι μὲ ὅλα τὰ προσόντα, πού ἐγκαίρως ἐξετίμησαν τὸ ἔκτακτο ποιητικὸ τάλαντο πού ἐπαρουσιάσθη ἐμπρὸς τοὺς, τὸ ἐπεριποιήθησαν, τοῦ ἔδειξαν τὰς ἀρετὰς του, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαττώματά του, καὶ τοῦ ἔδωσαν τὸ θάρρος, καὶ τὴν ὄψιν νὰ βαδίσῃ ἐμπρὸς καὶ νὰ φθάσῃ ἐκεῖ πού καὶ ἔφθασε. Ἡ κριτικὴ ἔχει ὡς ἔξῃς :

«Ὁ Κύριος Χαῖνε μᾶς ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι εἶνε βαθυστόχαστος ποιητὴς, καὶ ὅτι ἐγεύθη ἀπὸ ὅλους τοὺς κορποὺς τοῦ δέντρο, πού ἡ ποιήσις εἶνε ὁ μοναδικὸς κλάδος, καὶ καθήκον μᾶς θὰ ἦτο νὰ περικαλύψωμεν στοργικὰ, τὰς ἀτελείας πού θὰ παραιτοῦσε ὁ ποιητὴς πού γνωρίζῃ βαθειὰ τὸν σκοπὸν κάθε ποιήσεως. Γι' αὐτὸ θὰ ποῦμε καθαρὰ τὴν πικρὰν ἀλήθειαν. Τὸ βιβλίον του εἶνε γεμάτο ἀπὸ ἁμαρτίας ἐναντίον τοῦ σκοποῦ τῆς ποιήσεως. Ἡ κρίσις μᾶς θὰ εὐρεθῇ εἰς ἀντίθεσιν πρὸς ἄλλας κρίσεις πού ἐγράφησαν γιὰ τὰ ποιήματα τοῦ Χαῖνε καὶ μὲ τὴν γνώμην πολλῶν ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν του. Ἀλλὰ τουλάχιστον δὲν ἐπλήξαμεν, ὅπως συνήθως μὲ ἄλλους στίχους νεροουλούς, ἡ δὲ ἀλήθεια τοῦ πάθους καὶ ἡ τόλμη τῆς παραστάσεως, πού κυριαρχεῖ εἰς αὐτά, μᾶς συνεκίνησε βαθέως.

Ὅμως ἡ συγκίνησις αὐτὴ, καὶ ὁ ἠλεκτρικὸς αὐτὸς κλονισμὸς εἶνε τάχα ὁ σκοπὸς τῆς ποιήσεως; Ὁχι, ἀληθινὰ ὄχι ! Ἡ ποιήσις πρέπει νὰ ἐνεργῇ

ὅπως καὶ ἡ θρησκεία. Ὅπως εἰς παλαιότερους χρόνους βλέπομεν τὴν ποιήσιν ὡς πρώτην ὕλην, ὡς ψυχὴν, ἔτσι πρέπει καὶ τώρα ἀκόμη νὰ εἶνε. Ὅπως σκοπὸς ἰδιαιτέρος τῆς ἱερᾶς χριστιανικῆς ἡμῶν θρησκείας εἶνε, νὰ θεραπεύῃ τῆς πληγωμένους ψυχῆς, νὰ τῆς ἐνισχύῃ, καὶ νὰ τῆς ἀνυψώῃ, ἔτσι πρέπει καὶ ἡ ποιήσις μᾶς νὰ προδιαγράψῃ τὸν σκοπὸν ἐκείνον. Καὶ μολονότι ἔργον ἴδιον τῆς ποιήσεως εἶνε νὰ ἀναταράσῃ τὰ πάθη μὲ δύναμι καὶ τὴν τρικυμίαν τῆς ψυχῆς νὰ ἐξορκίσῃ μὲ ὑπέροχα ρητά, ἔργον τῆς ἐξίσου εἶνε νὰ κατευνάζῃ τὰ πάθη, καὶ τὴν τρικυμίαν ἐκείνην νὰ τὴ διαλύῃ σ' ἓνα πόνο γλυκόν. Ἄς ἴδωμεν τώρα τὸ πνεῦμα πού ζῆ μέσα στὰ ποιήματα τοῦ Χαῖνε δὲν βλέπομεν μόνον τὴν ἑλλειψιν τῆς ἐξιλεωτικῆς ἐκείνης ἀρχῆς, τὴν ἀρμονίαν ἐκείνην ἐπὶ τῆς ὁποίας καὶ αὐταὶ αἱ ἀγριώτεραι ἐκδηλώσεις τῶν παθῶν ἔπρεπε νὰ ὑπολογισθοῦν ἀλλ' εἰς αὐτὰ εὐρίσκομεν μάλιστα καὶ μίαν ἀρχὴν ἔχθρικὴν, μίαν δυσαρμονίαν ἀπότομον, ἓνα ἄγριο πνεῦμα καταστροφῆς, πού μαραίνει κάθε λουλουδι καὶ πουθενὰ δὲν ἀφίνει νὰ βλαστήσῃ τῆς εἰρήνης τὰ βῆγια.

Στὰ ποιήματα τοῦ Χαῖνε βλέπομεν τὴν παράδοξον εἰκόνα τοῦ ἀγγέλου ἐκείνου πού ἔπεσε ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Βλέπομεν μὴ εὐγενὴ ὠραιότητα πού κατατρώγεται ἀπὸ ἓνα ψυχρὸ εἰρωνικὸ μειδίαμα. Μιὰ δεσποτικὴ ὑπερηφάνεια πού καταντᾷ πεισματάρια, καὶ ἓνα πόνο κλασικόν, πού στὴν ἀρχὴ οὐρλιάζει σάν ἄνεμος καὶ στὸ τέλος ἀπολιθοῦται σὲ ἀπαρηγόρητη συντριβή. Ὁ ἔρως τοῦ Χαῖνε δὲν εἶνε ἀπόλαυσις μακαρία, εἶνε πόθος ἀτυχῆς, καὶ ἡ φωτιὰ του εἶνε φωτιὰ τῆς κολάσεως.

Ὁ κύριος Χαῖνε μὲ τὰ δύο κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς ποιήσεώς του, τὴν ὑπερηφάνειαν, καὶ τοῦ κολασμένου τὸν πόνον, δύσκολα θὰ εὕρισκε τρουβαδοῦρον νὰ τὰ τραγουδῇ καὶ γυναικῶν καρδιὰς νὰ ἐλκύσῃ μὲ στίχους σάν καὶ αὐτούς :

Βρῦσι, τὸ αἷμα τρέχει ἀπὸ τὰ μάτια μου
Βρῦσι, τὸ αἷμα τρέχει ἀπ' τὸ κορμί μου !

Καὶ ἐννοοῦμεν διατὶ ἂν καὶ ὁ κύριος Χαῖνε ἐφάνῃ τόσον ἁμαρτωλὸς κατὰ τοῦ σκοποῦ τῆς ποιήσεως, τὰ ποιήματά του εὗρον τόσον μεγάλην ὑποδοχὴν εἰς τὸ κοινόν, διότι ἡ ἁμαρτία εἶνε καθ' ἑαυτὴν πλέον ἐνδιαφέρουσα ἀπὸ τὴν ἀρετὴν, ἡ ὁποία πολλὰς φορὰς μάλιστα εἶνε καὶ ὀχληρὴ. Οἱ ἄνθρωποι ἀναγινώσκουσι καλύτερα ἱστορίες κακουρηγμάτων παρὰ διηγήσεις ἠθικὰς. Τὰ ἔργα τῶν ληστῶν ἀπὸ τὰς πράξεις τῶν ἀγίων. Εἰς τὸν Χαῖνε συμβαίνει καὶ κατὰ τὴν ἄλλο ἀκόμη : ὅσο περισσώτερον ἁμαρτάνει κατὰ τοῦ σκοποῦ τῆς ποιήσεως, τόσο περισσώτερον ἀντιλαμβάνεται καὶ σέβεται τὴν οὐσίαν τῆς ποιήσεως. Ὅλη ἡ οὐσία τῆς ποιήσεως ζῆ μέσα στὰ ποιήματά του. Αὐτὸ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τὸ ἀρνηθοῦμε ὅπως δὲν ἠμποροῦμε νὰρνηθοῦμε ὅτι καὶ ὁ ἀναμμένος δαυλὸς τοῦ ἐμπρηστοῦ εἶνε ἐξίσου πῦρ ἀληθινόν, ὅπως καὶ ἡ φλόγα ἢ ἱερὰ πού καίει ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ἑστίας. Εἰς ὅλα τὰ ποιήματα τοῦ Χαῖνε κυριαρχεῖ μία ἀντικειμενικότης τῆς παραστάσεως, καὶ στὰ ποιήματα πού βγήκαν ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικότητά του, ὑπάρχει κατὰ τὸ ὀριστικόν, εἰκόνα ἀντικειμενικὴ τοῦ ὑποκειμένου του, τῶν αἰσθημάτων του. Τὴν ἀντικειμενικότητα αὐτὴν τῆς παραστάσεως ὀφείλομεν νὰ τὴν θαυμάσωμεν. Ἐδῶ ὁ κ. Χαῖνε φαίνεται μεγάλος ποιητὴς, μὲ ἔμφυτον καὶ διαγῆ δύναμιν παρατηρικότητος. Κρίνει καὶ σκέπτεται ὄχι μὲ φιλοσοφικῶς ποιητικὰ λόγια, ἀλλὰ μᾶς δίδει εἰκόνας αἰ ὁποῖα διαγείρουν μέσα στὴ

ψυχή μας τούς βαθυτέρους φιλοσοφικούς και ποιητικούς στοχασμούς. Τα ποιήματά του είνε ιερογλυφικά, πού με ὀλίγα μόνον σχήματα μᾶς παρουσιάζουν κόσμον ὀλόκληρον αἰσθημάτων και ἰδεῶν. Τα ποιητικά αὐτά ιερογλυφικά, τὰ σχήματα αὐτά τῶν εἰκόνων, αἱ περιλήψεις αὐταὶ τῶν βαθέων αἰσθημάτων και τῶν μεγάλων ἰδεῶν, εἶνε γενικῶς ἀντιληπτά, διότι εἶνε καλὰ διαλεγμένα, σαφῆ και ἀπλά. Ὁ συγγραφεὺς μετεχειρίσθη εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ποιημάτων του, τὰς εἰκόνας, τὰς μορφὰς και τὴν γλῶσσαν τοῦ γερμανικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Εἰς ὅλα ἐπικρατεῖ ὁ δημοτικὸς ἐκεῖνος τόνος τὸν ὁποῖον πολλοὶ περιγελοῦν ὡς μονότονον, τὸν ὁποῖον ὅμως στὴν ἀληθινή του ἀπλότητα μόνον μεγάλοι ποιηταὶ ἤμποροῦν νὰ ἐπιτύχουν. Μετὰ τὸν Bürger δὲν γνωρίζομε κανένα ἄλλον γερμανὸν ποιητὴν πού νὰ ἐπέτυχε τοῦτο τόσο καλῶς ὅπως ὁ κ. Χάινε. Ὁ Goethe εἶχε ἄλλον σκοπὸν ἐμπροστίαι του. Ἔδωκε στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι τὸ χρῶμα μιᾶς τεῖποσιαι τῶν σαλονιῶν. Καὶ αὐτὸς καθὼς και ἄλλοι δημοτικοὶ ποιηταὶ παρέλαβαν, ὕλην, τρόπον, μάλιστα ὀλοκλήρους στροφὰς παλαιῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν και συνέγραψαν ἐξ αὐτῶν νέα δημοτικὰ τραγοῦδια. Τούναντίον τὰ ποιήματα τοῦ Χάινε, ὅσα ἔγραψεν εἰς τὸν δημοτικόν, εἶνε ὅλα ὅλως διόλου πρωτότυπα, και ὡς ὕλη και ὡς τρόπος. Δὲν ἐκλεψεν ἀπὸ τὸν λαὸν τὰ ὄρατα ἐνδύματά του και ὅπως κάμνουν οἱ κλέπται, νὰ ξαναβιάψῃ, νὰ τὰ κάμῃ ἀγνώριστα, ἢ νὰ τὰ κόψῃ και νὰ τὰ συναρμολογήσῃ ἐκ νέου σύμφωνα πρὸς τὸν συρμόν. Τὰ λαϊκὰ τραγοῦδια τοῦ Χάινε ἐν τούτοις θαυμάζομεν, διότι τὴν ὕλην αὐτῶν σὲ κανένα γερμανικὸ δημοτικὸ τραγοῦδι δὲν εὐρίσκομεν. Δὲν ἠμποροῦμε ὅμως νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι με ὄλον τὸ ὑπέροχον καὶ λείπει πού τὰ κάμνει νὰ μὴ ἔχουν τελειωτικῶς τὴν σφραγίδα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια βασίζονται ὅλα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν εἰς τὸς ὁποῖους ἀνήκουν. Τὸ ἰσπανικὸ δημοτικὸ ἀναφέρεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸς ἀγῶνας κατὰ τῶν μαύρων. Τὸ ἀγγλικὸ εἰς τὸς ἀγῶνας κατὰ τῆς ἱεραρχίας, τὸ σλαβικὸ κατὰ τῆς δουλοπαροικίας. Ὅσο και ἂν εἶνε κατακερματισμένη ἡ γερμανικὴ ἱστορία, ἔχει ἐν τούτοις καὶ τὸ ὅλως χαρακτηριστικόν, ἢ τὰσις τῆς τρίτης τάξεως, τὰ σωματεία, οἱ πόλεμοι τῆς πίστεως, οἱ ἀγῶνες τῶν ἰδεῶν εἶνε στοιχεῖα προεξέχοντα τοῦ γερμανικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Εἰς τὸν Χάινε ὅμως ἐὰν οἱ Γρεναδιέροι του ἐγράφοιτο εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν θὰ ἦσαν ἕνα γνήσιο γαλλικὸ δημοτικὸ τραγοῦδι, διότι ἀναφέρεται στὴ γαλλικὴν ἱστορίαν και στὸ πνεῦμα τῆς παλαιᾶς φρουρᾶς και τῆς ἀφοσιώσεώς της εἰς τὸν Ναπολέοντα. Τὸ ἴδιο και γιὰ τὸ τραγοῦδι τοῦ αἰχμαλώτου ληστοῦ, εἶνε γνήσιο δημοτικὸ γερμανικὸ τραγοῦδι διότι ἔχει μέσα τόνους ἱστορικούς, τὴ δίκην τῆς μάγισσας, τὴν κακὴν παλαιὰν δικαιοσύνην, και τὴ πίστι τοῦ λαοῦ.

Στὴ φιλολογίαν μας ποτὲ ποιητὴς δὲν παρέστησε τὴν ἀτομικότητά του, τὴν ὑποκειμενικότητα, τὴν ἐσωτερικὴν του ζωὴν, με τόσο θάρρος, με τέτοια καταπληκτικὴ γυμνότητα ὅσον ὁ Χάινε στὰ ποιήματά του. Ἐπειδὴ ἡ αὐστηρῶς ἀντικειμενικὴ παράστασις τῆς ἀσυνήθους, και μεγαλοπρεποῦς ὑποκειμενικότητος φέρει τὴν σφραγίδα τῆς ἀληθείας, και ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια εἶνε δύναμις πού τὰ πάντα νικά, ἀνευρίσκομεν ἀκόμη ἕνα λόγο περισσότερο γιὰ τὰ ποιήματα τοῦ Χάινε ἐξήσκησαν στοὺς ἀνιχνώστας των μίαν ἀκατανίκητη γοητεία. Ὅπως τὸ ἴδιον συνέβη και με τὰ ποιήματα τοῦ Βύρωνος στὴν Ἀγγλίαν· ὅπου οἱ κριτικοὶ, αἱ ἐφημερίδες και τὰ περιοδικὰ ἔγραψαν «καταραμένα» τὸ δὲ κοινὸν ἐφώναζε «θαυμάσια».

Τὴν ἰσχυρὰν και ἐπιβάλλουσαν ἀτομικότητά του, ὁ Κορ Χάινε κάλλιπτα θὰ ἐτολμοῦσε νὰ τὴν παρουσιάσῃ γυμνὴν στὸ κοινόν.

Αὐτὸ σὲ ὀλίγους ποιητὰς θὰ ἐσυμβουλευάμε. Ἐνα γυμνὸν Θεοσίτην τὸν ὑποδέχονται πάντοτε μετὰ γελῶτων. Αὐτὸ τὸ ξέρουν πολὺ καλὰ οἱ ποιητικοὶ μας Θεοσίται και προσπαθοῦν νὰ τυλιχθοῦν ὅσο μποροῦν πρὸς βαθεῖα μέσα στὸ μανδύα τῆς κατὰ συνθήκην ποιήσεως, ἀνήσυχτοι, φροντίζοντες μὴπως ξεπροβάλλει ἀπὸ τῆς τρύπης τοῦ μανδύου των ἡ ταλαίπωρη ὑποκειμενικότης των, και τὰ ζωωμένα των πρόσωπα προσπαθοῦν νὰ πάρουν τὴ φυσιογνωμίαν τῶν ἀγαλμάτων ἀρχαίων ἡρώων, και αὐτὸ τὸ ὀνομάζουν: τέντωμα πρὸς τὸ ἰδεῶδες, — ἀρχαίαν, κλασικὴν, πλαστικὴν ποιήσιν! Γι' αὐτὸ ἡ τενωμένη ἐκεῖνη ἀπεραντολογία, τὸ περπάτημα ἐπάνω στὰ ξυλοπόδαρα τῆς γλώσσης, και τὸ περιφρονητικὸ κύταγμα πρὸς τὰ κάτω γιὰ τὸς ἀληθινὸς δημοτικὸς ποιητὰς. Ἐφθασεν ὁ καιρὸς πού θὰ ξεσκεπάσῃ τὸς Θεοσίτας και θὰ τοὺς ρίψῃ κάτω ἀπὸ τὸς ὑψηλοὺς των κοθόρρους.

Εἶπομεν ἤδη ὅτι τὰ ποιήματα τοῦ Χάινε διακρίνονται διὰ τὴν πρωτοτυπίαν των. Τοῦτο δὲ συμβαίνει κυρίως με τὰς «Εἰκόνας τοῦ Ὀνειροῦ» και τὰ «Φρέσκο-Σονέττα». Τὰ πρῶτα ἔχουν ἕνα καταπληκτικῶς ἰδιάζοντα χαρακτήρα, και δὲν ἠξεύρομεν εἰς ποῖον εἶδος ποιήσεως νὰ τὰ κατατάξωμεν, ὁμολογοῦμεν δὲ ὅτι ὁ Κύριος Χάινε ἐπλούτισε τὴν φιλολογίαν μας με νέον εἶδος ποιήσεως. Ἡ σειρά ἐκεῖνη τῶν ὀνειρῶν, και τῶν ὀνειρωδῶν καταστάσεων, πού τόσο ἀπλά τὰ διηγεῖται, ἀποτελεῖ σκοτεινὸν θάλαμον με κάτοπτρον χρυστάλλινον, φωτιζόμενον ἀπὸ βαθυτέρου ρουμπινιοειδὸς φῶς, πού μέσα του κινοῦνται ἐπάνω και κάτω. Ἐδῶ μὲν ἄγαι ἀγγέλων μορφᾶι, ἐκεῖ δὲ ἀπαισῖαι μορφᾶι δαιμόνων, πού με τὸς τρελλοὺς συνδυασμοὺς των και τὸς παράξενους ἀγῶνας των μᾶς δείχνουν αὐτὴν τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ. Ἡ ἐσωτερικὴ ὅμως αὐτὴ ζωὴ εἶνε ἡ ποιητικὴ ἀντάγεια τῆς ἐξωτερικῆς του ζωῆς, τὴν ὁποῖαν ὁ ποιητὴς με ἕκτακτον δύναμιν παριστάνει εἰς τὰ «Φρέσκο-Σονέττα». Αὐτὰ δὲν εἶνε τόσο ποιητικὰ ὅσον αἱ «Εἰκόνας τοῦ Ὀνειροῦ» εἶναι ὅμως διεγερτικώτερα. Εἰς τὰς «Εἰκόνας τοῦ Ὀνειροῦ» βλέπομεν ἕνα νυχτοπλάνον, ὅστις με διαύγειαν ὑπνοβάτου ἐπιθεωρεῖ τὰ μυστήρια τῆς ζωῆς. Εἰς τὰ «Φρέσκο-Σονέττα» βλέπομεν ἕνα ξυπνητὸν πού με πλήρη συναίσθησιν και με ὀξυδερκειαν βλέπει στὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων και στὸ ἴδιο τὸ πονεμένο του στήθος.

Ἐπιθυμοῦμεν ὅπως ὁ Κορ Χάινε χρησιμοποίησῃ τὸν κανόνα πού τοῦ ἐδόσαν. Ἔως τότε ἠμποροῦμεν νὰ τοῦ μετρήσωμεν τόσο μομφὰς ὅσον και ἐπαίνους. Ἀπὸ αὐτὸν ἐξαρτᾶται νὰ ἐξαφανίσῃ τὰς μομφὰς. Ἡ φύσις τὸν ἐδιάλεξε ὡς ἀγαπητὸν της και τὸν ἐπροίκισε με ὅλας τὰς ἀρετὰς πού χρειάζονται νὰ γίνῃ ἕνας ἀπὸ τὸς μεγαλειτέρους ποιητὰς τῆς Γερμανίας. Ἀπὸ αὐτὸν ἐξαρτᾶται, ἐὰν προτιμᾷ νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὴν πατρίδα θλιβερῶς ὡς πλάνον δελεαστικὸν φῶς ἢ ὡς γιγάντιο δηλητηριώδες δέντρο».

Ο ΓΑΜΟΣ

Τί έχει τὸ αἷμα μου αὐτὴ τῆ νυχτιά ;
Γιατί τὴν καρδιά μου τὴν καίει φωτιά ;
Τὸ αἷμα μου ἀνάφτει καὶ βράζει κι' ἀχνίζει
Καὶ μιὰ ἄγρια φωτιά τὴν καρδιά μου φλογίζει.

Ἀνάφτει τὸ αἷμα μου κι' ἀφρίζει καὶ βράζει
Γιατί κάποιον ὄνειρο φριχτὸ μὲ σπαράζει.
Τῆς νύχτας ὁ γυῖός μὲ τὴ μαύρη στολή του,
Μὲ παίρνει ἀπ' τὸ χέρι καὶ μὲ πάει μαζύ του.

Μὲ πάει σ' ἓνα σπῆτι φωταγωγημένο·
Χορὸς μουσικὴ καὶ τραπέζι στρωμένο,
Λαμπάδες καὶ φῶτα ἐφέγγαν στὴ σκάλα.
Ἀνεβαίνω καὶ μπαίνω κι' ἐγὼ μὲς στὴ σάλα.

Εἶχαν γάμου γιορτὴ· στὸ τραπέζι σειρά
Οἱ καλεσμένοι γλεντοῦσαν, ζῶη καὶ χαρὰ
Κυτάζω νὰ δῶ τὸ ζευγάρι τοῦ γάμου
Ῥιμένα ! Νύφη ἦταν ἡ ἀγαπητικιά μου.

Ἡ καρδιά μου στὰ στήθη πηγαίνει νὰ σπάσει
Μ' ἓναν κάποιον ἐκεῖ δαχτυλίδι ἀνταλλάσσει.
Στὴν καρέκλα τῆς νύφης κοντὰ πλησιάζω
Καὶ πλάι τῆς στέκω καὶ λέξη δὲ βγάζω.

Βαροῦν τὰ βιολιά βαροῦν οἱ κιθάρες
Ἡ νύφη ἀστράφτει στὰ κάλλη στῆς χάρες.
Θωρῶ τὸν γαμπρὸ νὰ τῆς σφίγγῃ τὰ χέρια
Κ' ἐμὲ τὸ φτωχὸ μ' ἐσφάζαν μαχαίρια.

Γεμῖζ' ὁ γαμπρὸς τὸ ποτήρι κρασί
Καὶ λέει στὴ νύφη «Πιὲ φῶς μου καὶ σύ.»
Ἡ νύφη τὸ παίρνει καὶ πίνει καὶ πίνει.
Ῥιμένα ! τὸ κόκκινο αἷμα μου πίνει.

Στὸ γαμπρὸ πάλ' ἡ νύφη ἓνα μῆλο προσφέρει.
Τὸ παίρνει ὁ γαμπρὸς. Πιάνει τὸ μαχαίρι
Καὶ κόβει στὴ μέση τὸ μῆλο μπροστά μου.
Ῥιμένα ! Τὸ μῆλο ἦταν ἡ καρδιά μου.

Ὁ ἓνας μὲ πόθο τὸν ἄλλο κυτάζει.
Ἀπλώνει ὁ γαμπρὸς καὶ τῆ νύφη ἀγκαλιάζει.
Τῆς δίνει ἓνα φίλημα στὸ στόμα μὲ θάρρος,
Κ' ἐμὲ τὸ φτωχὸ μ' ἐφιλοῦσεν ὁ χάρος.

Καὶ τὰ βλεπα ὅλα μὲ βάσανα τόσα !
Στὸ στόμα μου ἔγινε μολύβι ἡ γλῶσσα.
Οἱ νηόνυφοι πιάνουν κι' οἱ δυὸ στὸ χορδὸ
Χορεύουν ζευγάρι πετοῦν στὸ φτερό.

Κ' ἐκεῖ πού στεκόμουν βουβὸς σὰ νεκρὸς,
Πετοῦν τὰ ζευγάρια τριγύρω κι' ἐμπρός.
Κάτι εἶπ' ὁ γαμπρὸς στὴ νύφη πού σίμωσε.
Κ' ἐκοκκίνησ' ἐκείνη ἀλλὰ δὲν ἐθύμωσε.

Τότε παίρνει ὁ γαμπρὸς τῆ νύφη καὶ βγαίνουν
Κι' ἀκλουθῶ κι' ἐγὼ πίσω νὰ ἰδῶ πού πηγαίνουν ;
Περπατοῦν βιαστικά μὲ λαχτάρα κι' οἱ δυὸ τους
Καὶ κλειδῶθηκαν στὸ νυφικὸ θάλαμό τους.

Κι' ὀρμάω νὰ σπάσω καὶ μέσα νὰ τρέξω
Μὰ στὴ πόρτα φυλάγαν δυὸ γυναῖκες ἀπ' ἔξω.
Ὁ Θάνατος ἡ μιὰ κι' ἡ ἄλλη ἦταν ἡ Τρέλα.
«Φεῦγα» μοῦ λέει ἡ μιὰ, κι' ἡ ἄλλη μοῦ λέει «Ἐλα».

Κυρίαὶ καὶ Κύριοι,

Εἶδαμε στὴν περασμένη μας διάλεξι πῶς ὁ κλασικισμὸς στὴν Γερμανία ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Lessing, Schiller καὶ Göthe, ἂν καὶ ἐλάμπρυνε μεγαλειωδῶς τὴν γερμανικὴν φιλολογίαν, ἐν τούτοις ἀπέτυχεν ὡς φιλολογία ἐθνικὴ, καὶ ἐξηγήσαμεν καὶ τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀποτύχει. Εἶδαμεν ἐπίσης πῶς ὁ ρομαντισμὸς πού ἤλθεν ὡς φυσικὴ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ κλασικισμοῦ ἀπέτυχε καὶ αὐτὸς διὰ τοὺς ἰδίους περιόπου λόγους, καὶ ὄχι μόνον ἀπέτυχεν ὡς φιλολογία ἐθνικὴ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ τέλος εἶχε βγῆ ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς τέχνης καὶ τοῦ λογικοῦ, ὅπως, ἴσως ἄλλην φορὰν ἐὰν ὀμιλήσωμεν περὶ ρομαντισμοῦ, λεπτομερέστερον θὰ ἀναπτύξωμεν. Πῶς ἡ γερμανικὴ φιλολογία εἶχε φθάσει στὸ ἀπροχώρητο, καὶ μὴ γνωρίζουσα τί νὰ πράξῃ διὰ νὰ εὔρῃ τὸ δρόμο τῆς τὸν ἀληθινὸ, κατέφυγεν εἰς τὰς ξένας φιλολογίας κι' ἐζητοῦσε στῆς μεταφράσεις τῶν ἀριστοτεχνιῶν τῶν νὰ εὔρῃ ἐκεῖ ἓνα φῶς καθοδηγητικόν. Καὶ ὅτι ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐνεφανίσθη ὁ Χάινε. Ἐκ τῶν κριτικῶν πού σῆς ἀνέγνωσα εἶδαμεν τὴν ἐντύπωσιν πού ἔκαμαν εἰς τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων, καὶ τὴν γοητείαν πού ἐξήσκησαν εἰς τὸ πολὺ κοινὸν τὰ ποιήματά του. Καὶ πρὸ πάντων τὴν ἐντύπωσιν πού ἔκαμαν τὰ ποιήματα πού φέρουν τὸν τίτλον «Ὀνειρώδεις Εἰκόνας», τῶν ὁποίων ἡ πρωτοτυπία ἦτο τοιαυτὴ ὥστε οἱ κριτικοὶ δὲν ἤξευραν εἰς ποῖον εἶδος ποιή-

σεως να τα κατατάξουν. Είς τα πρώτα του ἔτη ὁ ποιητὴς ἦτο ὀπαδὸς καὶ αὐτὸς τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς. Καὶ αἱ «Ὀνειρώδεις Εἰκόνες» εἰς τὴν σχολὴν αὐτὴν καθαρῶς ἀνήκουν. Ἄλλὰ μεταξὺ τῶν ποιημάτων τούτων, καὶ τῶν ποιημάτων καθαρᾶς ρωμαντικῆς σχολῆς ὑπάρχει μία διαφορὰ. Εἰς τὴν ρωμαντικὴν σχολὴν τὸν κύριον ρόλον παίζει ἡ φαντασία. Δηλαδή ὁ ρωμαντικὸς ποιητὴς συλλαμβάνει διὰ τῆς φαντασίας γεγονότα τὰ ὁποῖα οὔτε συνέβησαν οὔτε εἶνε δυνατόν ποτὲ νὰ συμβοῦν, καὶ τὰ διηγείται. Γεγονότα ποὺ συμβαίνουν μεταξὺ ἀγγέλων, δαιμόνων, βρυκολάκων, στοιχείων ἐξωτικῶν καὶ τὰ παρόμοια. Καὶ διὰ νὰ ἀναφέρω παράδειγμα τοιαύτης ποιήσεως σὲ ὅλους μας γνωστό, ὁ «Βρυκόλακας», τὸ γνωστὸ δημοτικὸ μας τραγοῦδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ποὺ εἶνε ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ποιήματα τῆς δημοτικῆς μας ποιήσεως, εἶνε ποίημα καθαρᾶς ρωμαντικῆς σχολῆς. Ὁ Κωσταντῆς οὔτε ἐβρυκολάκισσε οὔτε θὰ βρυκολακίσῃ ποτέ. Ἡ διαφορὰ λοιπὸν μεταξὺ τῶν ρωμαντικῶν καὶ τοῦ Χάϊνε εἶνε ἀκριβῶς αὕτη: ὅτι ἐνῶ οἱ ρωμαντικοὶ φερόμενοι μὲ τὰς πτέρυγας τῆς φαντασίας τῶν ἐγκαταλείπουν κάθε πραγματικότητα καὶ βυθίζονται σ' ἕνα κόσμον ἀνύπαρκτο καὶ φαντασιώδη, ὁ Χάϊνε ὅσον καὶ ἂν στοροβιλίζων μέσα εἰς τὴν φαντασίαν του τὰ θέματα τῆς ρωμαντικῆς σχολῆς, ἐν τούτοις δὲν ἀφίνει ποτὲ ἀπὸ τὰ μάτια του τὸ ἔδαφος τῆς πραγματικότητος. Ὅταν ἀναγινώσκωμεν ἕνα ρωμαντικὸ ποίημα ἀναχωροῦμεν εἰς τὸ τέλος μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ ποιητὴς του πιστεύει ὁ ἴδιος αὐτὰ ποὺ διηγείται. Ἐνῶ ὁ Χάϊνε ἀφοῦ σὰς γυρίσῃ μέσα εἰς τὸν κόσμον τῶν παραμυθίων, στὸ τέλος σὰς ὀδηγεῖ στοργικά, σὰς ἐπαναφέρει εἰς τὴν πραγματικὴν ζωὴν καὶ σὰς λέει «ὄνειρο ἦταν».

Ἡ τέχνη μὲ τὴν ὁποῖαν κατόρθωσεν ὁ Χάϊνε νὰ ἀποφύγῃ τὸν σκοπέλον καὶ τὸ πελάγωμα μέσα στὰ νέφη, ἡ τέχνη μὲ τὴν ὁποῖαν κατόρθωσε μὲ τόσην μεγαλοφυᾶ δεξιότητα νὰ πάρῃ τὸ ἀπασράπττον ρουμῆνι τοῦ ρωμαντισμοῦ καὶ νὰ τὸ δέσῃ μὲ τὸ ἄδολο χρυσάφι τῆς πραγματικότητος σ' ἕνα ὠραιόπλεχτο δαχτυλίδι, νὰ βγάλῃ τὴν γερμανικὴν φιλολογίαν ἀπὸ τὰς πλάνας τῆς καὶ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ εἰς τὸν δρόμον τῆς ἀληθινῆς ἐθνικῆς τῆς ζωῆς, ἡ τέχνη αὕτη εἶνε ἀκριβῶς ποὺ ἐξέπληξε τοὺς λογίους καὶ κατεγοήτευσεν καὶ κατεμάγευσεν τὸ κοινόν. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς εἶνε ἡ μεγάλη ἀξία τοῦ Χάϊνε μέσα εἰς τὴν γερμανικὴν φιλολογία. Ἐξ ἀρχῆς γίνεται ἀρχηγὸς σχολῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Νέα Γερμανία».

Ἀπὸ τὰ ποιήματα τῶν «Ὀνειρωδῶν Εἰκόνων» σὰς ἔδωκα ἤδη εἰς τὴν προηγουμένην διᾶλεξιν ἕνα δεῖγμα «Τὸν Γάμον». Καὶ ἐκεῖ θὰ παρατηρήσατε, ὅπως καὶ στὰ ἄλλα δυὸ ἢ τρία, ποὺ ἀμέσως θὰ σὰς ἀναγνώσω, ἕνα τόνον φρικιαστικόν. Τὸν τόνον αὐτὸν ποὺ κυριαρχεῖ σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ ποιήματα τῶν «Ὀνειρωδῶν Εἰκόνων» καὶ δὲν ἐγκατέλειψε τὸν ποιητὴν οὔτε εἰς τὴν ὄριμόν του ἡλικίαν, οἱ κριτικοὶ τὸν ἀποδίδουν κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰς ἐντυπώσεις ποὺ ἔτυχε νὰ λάβῃ ὁ Χάϊνε κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν.

Τι εἶδους περιβάλλον καὶ τι εἶδους ἐντυπώσεις ἦσαν αὐταὶ ποὺ ἔλαβε τὸ παιδί ὥστε νὰ εὗρουν ἕνα τοιοῦτον ἀντίκτυπον μέσα εἰς τὴν ποίησίν του κατόπιν; Ὁ ποιητὴς μικρὸς ἀκόμη εἶχε γνωρίσει μίαν κόρην δεκαεπταετίδα ὀνομαζομένην Ἰωσηφά ἢ ὅπως μὲ τὸ ὑποκοριστικόν τῆς ὄνομα τὴν ὀνόμαζαν, Σέφχεν. Ἡ κόρη αὕτη περιγράφεται ὡς ἐξόχου καλλονῆς. Λυγρή, ὑψηλή, μὲ ὠραία μάτια καὶ χρυσοκόκκινα πλούσια μαλλιά. Δὲν εἶχε μόνον τὴν ὠραιότητα ἀλλὰ καὶ τὴν μόρφωσιν σπανίαν. Ὅσοι ἔτυχε νὰ τὴν γνωρίσουν ἔλεγαν ὅτι ἦτο ἕνα σοφὸ κορίτσι. Ἐκάθητο σὲ μιά μικρὴ κατοικίαν ὀλίγον

ἔξω τῆς πόλεως μὲ τὸν πατέρα τῆς. Κανεὶς ὁμοῦ δὲν τοὺς ἐπλησίαζε. Κανεὶς δὲν τοὺς ἐσετίζετο, διότι ὁ πατέρας τῆς ἦτο ὁ δήμιος τῆς πόλεως. Πρὸς τὴν κόρην αὐτὴν ὁ ποιητὴς, παιδί, ἠσθάνετο μίαν ἀκατανίκητην μαγνητικὴν ἔλξιν. Ἐπῆγαινε τακτικὰ καὶ ἐκάθητο ὥρας ὀλοκλήρους μαζὺ τῆς. Αὕτη τὸν εἰσήγαγε εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν καὶ τοῦ ἔμαθε πλῆθος δημοτικῶν τραγουδιῶν ποὺ ἐγνωρίζε.

Στὸ σπίτι τοὺς ἤρχετο συχνὰ καὶ ἡ θεία τῆς, ἀδελφὴ τοῦ πατρὸς τῆς, ἡ κυρὰ Γκῶχ, ποὺ ἦταν μάγισσα, καὶ γνωστὴ διὰ τὰς διηγήσεις ποὺ διηγείτο στὰ παιδιά, διηγήσεις παραμυθιῶν ἐξωτικῶν, στοιχείων καὶ τὰ παρόμοια. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἡ Ἰωσηφά τοῦ διηγῆθη καὶ τὸ ἔξιξ:

Μίαν ἐσπέραν, λέγει, ὁ πατέρας τῆς τῆς εἶπε νὰ ἀποσυρθῇ ἐνωρὶς στὸ δωμάτιό τῆς. Τὸ ἔπραξε ἀλλὰ ἡ περιέργεια δὲν τὴν ἀφινεν ἤσυχη. Κατὰ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν τῆς νυκτὸς ἐκατέβη σιγὰ σιγὰ τὴ σκάλα καὶ ἀφουκράζετο νὰ ἰδῇ τι συμβαίνει. Εἶδε νὰ ἐρχονται ἄνθρωποι στολισμένοι, μὲ ἕνα μανδύα κατακόκκινον, καὶ κρατοῦσε ὁ καθένας τῶν ἕνα σπαθὶ στὸ χερί. Ὁ πατέρας τῆς καὶ αὐτὸς μὲ κατακόκκινον μανδύα τοὺς ὑπεδέχετο. Ἐκάθητο ὅλοι χωρὶς κανέναν νὰ ὀμιλῇ. Νεκρική σιγὴ ἐβασίλευεν ἐκεῖ μέσα σ' αὐτὴ τὴν παράξενην ὑποδοχὴν. Ὅταν ἐσήμαναν τὰ μεσάνυχτα, ἐδόθη τὸ σύνθημα καὶ οἱ ἐπισκέπται, ποὺ δὲν ἦσαν ἄλλοι παρὰ οἱ δήμιοι ὅλων τῶν πέριξ πόλεων τῆς Βεστροφίας, ἠγέρθησαν, καὶ ἐξεκίνησαν μὲ βῆμα πένθιμο, ὡσὰν νὰ ἐσνόδευαν κηδείαν, τῆς ὁποίας τὸ πένθος ἔφερον ὁ πατέρας τῆς Ἰωσηφά. Κρυφὰ κατόπιν τοὺς παρακολουθεῖ ἡ Ἰωσηφά ἀπὸ μακρυνά, καὶ βλέπει ὅτι σὰν ἐφθασαν πλησίον τοῦ δάσους, ἐκεῖ ἐσταμάτησαν, ἔσκαψαν λάκκον καὶ ἔθαψαν μέσα τὸ σπαθὶ τοῦ πατρὸς τῆς. Ἦταν συνήθεια ὅταν τὸ σπαθὶ ἐνὸς δημίου ἐφθανε νὰ κόψῃ τὴν πεντηκοστὴν καταδίκου κεφαλὴν νὰ τὸ κηδεύουν καὶ νὰ τὸ ἐνταφιάζουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ὅταν τὸ ἔμαθε ἡ κυρὰ Γκῶχ, ἐπῆγε μὲ τὴν ὀδηγίαν τῆς Ἰωσηφά, ἐξέθαψε τὸ σπαθί, καὶ τὸ μετεχειρίζετο στὰ μάγια τῆς.

Δὲν ἠμπορῶ νὰ παραδεχθῶ ὅτι εἰς τὰς ἐντυπώσεις αὐτὰς ὀφείλεται καθ' ὀλοκληρίαν ὁ φρικιαστικὸς αὐτὸς τόνος τῆς ποιήσεώς του. Ἄλλ' ὅτι ὁ τόνος αὐτὸς ἦτο ἰδιότης ἔμφυτος εἰς τὸν ποιητὴν, καὶ αἱ ἐντυπώσεις αὐταὶ ἐχρησίμειυσαν μόνον εἰς τὸ νὰ τὴν ἀναπτύξουν καὶ νὰ τὴν κάμουν νὰ ἐκδηλωθῇ ἐνωρύτερα. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρῆγμα, ἡ ἰδιότης αὕτη εἶνε μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας χορδὰς τῆς λύρας τοῦ Χάϊνε, καὶ εἰς αὐτὴν ὀφείλονται πολλὰ ποιήματα μεταξὺ τῶν ὁποίων «Τὸ Μοιραῖο Ὀνειρο» ἢ «Μαρμαρολόγημα Κόρη» καὶ τὸ «Ἀμαρτολόουδο».

Η ΜΑΡΜΑΡΟΧΛΩΜΗ ΚΟΡΗ

Κοιμόμouνα, κοιμόμouνα γλυκά.
Τους πόνους μου τους πήρε τ' άγριοβόρι.
Κ' είδα στόν ύπνο μου ένα δραμα
Τήν όμορφότερη κόρη.

Ήταν χλωμή, σά μάρμαρο χλωμή
ή μαρμαρόχλωμη κόρη.
Κ' ήρτε σιγά και γέρνει επάνω μου
ή μαρμαρόχλωμη κόρη.

— «Κύταξε την καρδιά μου πώς χτυπά
και στη φωτιά των πόθων της πώς λιώνει !
Ήσένα ή καρδιά σου δεν χτυπά.
Τό στήθος σου είνε ψυχρό σά χιόνι.» —

— «Έμένα ή καρδιά μου δεν χτυπά
τό στήθος μου είνε ψυχρό σά χιόνι
Μά ξέρω της αγάπης τη φωτιά
Τη δύναμι του έρωτα που λιώνει.

Ήχω χλωμά τὰ χείλη και τὰ μάγουλα
τό αίμα πιά δε ρέει μέσ' στη καρδιά μου
Μά μη τρομάξης και μου πās μακρυνά.
Ήλα, μέσ' στη ψυχρή άγκαλιά μου.» —

Και μ' άγκαλιάζει τόσο δυνατά,
μά ήταν αυγή κ' εκράζανε οι κοκόροι.
Σηκώνεται και φεύγει σιωπηλά
ή μαρμαρόχλωμη κόρη.

Κυρία και Κύριοι, ό πολυς Γκαίτε έλεγεν ότι κάθε άνθρωπος, που θέλει να ζή σαν άνθρωπος, όφείλει να άκούη κάθε μέρα ένα ωραίο μουσικό τεμάχιο, να βλέπη μίαν ωραίαν εικόνα, και να αναγινώσκη ένα καλό ποίημα, άλλωως ή ημέρα του πηγαίνει χαμένη. Όσον άφορᾷ τὸ καλό ποίημα, αν νομίζετε ότι ό τρίτος όρος που άπαιτεί ό Goethe δεν εξεπληρώθη, εις τούτο σās διαβεβαιῶ ότι δεν πταίει ό Χάινε. Όσον άφορᾷ τὸν δεύτερον όρον, δηλ. την ωραίαν εικόνα, ή «Νέα Ζωή» έφρόντισεν άπόψε να στολίση την προσφιλή αίθουσά της όχι μόνον με μίαν αλλά με πολλὰς ωραίας εικόνας, και μάλιστα ζωντανάς. Άν τώρα κατορθώσετε νακούσετε κ' ένα ωραίο μουσικό τεμάχιο, κανένα νανούρισμα του Βrams π. χ. τότε θα ήμπορέσετε να κοιμηθῆτε άπόψε με αναπυμένην την συνείδησιν ότι ή σημερινή σας ήμέρα δεν έπῆγε χαμένη.

ΠΑΥΛΟΣ ΓΝΕΥΤΟΣ

ΠΟΙΗΤΙΚΗ

I

Να πιστεύης στη Μούσα. Να τής προσφέρης τη σιωπή και τη μοναξιά ! Να προσδοκᾷς τη χάρη της.

Στό αισθητό ψιθύρισμα, ᾶς γέρονουν όλα. Να υποδουλώνης τη θέληση. Να βάζης χαλινάρι στη λογική. Να παίρνης συνείδηση τής ανώτερης φωνής. Ν' άκούς πολλήν ώρα... Δίχως ν' άπαντᾷς.

Ν' ανακαλύπτης πώς ή Μούσα μπορεί να υποβάλλη τὸν ήχο πριν άπό τη λέξη, τὸ ρυθμό πριν άπό τη φράση και πώς ό τελευταίος της λόγος είνε ή πρώτη της σκέψη.

II

Ποτέ σχέδιο. Να γράφης ποιήν ακόμα συλλάβης ολόγυμνο τὸ μονέλο, πριν διαγράψης την υπόθεση, πριν ακόμα γνωρίσης την ιδέα με τ' όνομά της.

Ή σκέψη ολοζώντανη ύπαγορεύει τὸ άθάνατον ύφος.

Μόλις βρῆ εκείνο που ζητᾷ, δεν υπάρχει πιά !

Ή λευκή σελίδα πρέπει πάντα νᾶνε μυστηριώδης.

III

Ποτέ δοκίμιον. Ούτε χαρτί μάλιστα νάχης πρόχειρο για τὸ γύνασμα αυτό.

Μιά φράση, μιὰ λέξη δίχως κυριολεξία, δεν μπορεί να γραφῆ. Καλύτερα ν' αφήνης την πέννα, μιάν ώρα σταματημένη, παρά να βλέπης πάνω στη σελίδα μιὰ κηλίδα.

IV

Να εκλέγης τη λέξη. Είνε μιὰ και μόνη. Να ξεύρης να την επαναλαμβάνης. Τὸ συνώνυμον είνε ένα έλεινὸ καταφύγιο για τὸν ποιητή που κυβερνᾷ με τη γροθιά και που κρατᾷ ή ξαπολύνει αὐτὸν τὸν κεραυνό : την επανάληψη.

Να περιφρονῆς τὰ επίθετα. Όχι πολύ. Να χάνης μιάν ήμέρα γυρεύοντας τὰ ίχνη του άληθινοῦ για την άρετή που ἔχει να σκοτώνη τὰ ψεύτικα. Ν' αφήνης άχαλίνωτη τη λογική που παίζει κυνηγώντας τὸ επίθετο. Ήπειτα μ' ένα κίνημα : Ήδῶ ! για τὸν άγριόχοιρο ! Τὸ κυνήγι του ρήματος.

V

Να τοποθετῆς τη λέξη : σημαίνει να γράφης. Μη ή πιὸ άγνή είνε ή πιὸ ταπεινή, παραγνωρισμένη κάτω άπό ένα φθαρμένο κου-

ρέλλι ; Πρώτο μυστικό τοῦ ὕφους : νὰ μαγεύῃς αὐτὸ τὸ κουρέλλι, στὴ σωστὴ θέσῃ ὅπου στριφογυρίζει καὶ χρωματίζει ἄξαφνα τὴ μεταμόρφωσή του.

Νὰ μαθαίνῃς πῶς πνίγουν τὸ φωνακλάδικο φωνήεντο μέσα σὲ δυὸ κουφούς ἤχους· πῶς ἕνας ἄτονος χτύπος γίνεται ξερὸς καὶ ἀντιδονίζει πῶς κάμνουν ν' ἀντηχῇ τὸ μαλακὸ σίδερο ποὺ θὰ ἔδο- νεῖτο ἄσχημα, δίχως τὸ μυστικὸ τῆς τέχνης ποὺ τὸ σφυρηλατεῖ ξανά· πῶς ἡ ἀπιστὴ ἄρνηση εἶνε πονηρία, ἀπόχρωση ἢ γύρισμα τῆς φλόγας· καὶ ἀντὶ νὰ σβύσῃ τὴν εἰκόνα, τὴν ἀποτυπώνει.

Νὰ ἐπιβλέπῃς τὴν κανονικὴ πρόοδο τῆς συναρμογῆς, ποὺ πρέπει ν'ἄνε, ἀθώρητα, γερῆ καὶ λεπτή.

Νὰ ξεχνᾷς πῶς τὴ λένε : σύνταξη.—Μὰ πρῶτ' ἀπ' ὅλα :

VI

Ν° ἀκολουθᾷς τὸ ρυθμὸ ποὺ πάλαι μὲ τὴν καρδιὰ τῆς ιδέας.—Θεμελιώδης ὅρος τοῦ στίχου. Καὶ τῆς πρόξας. Καὶ τῆς μουσικῆς.

Νὰ μετρᾷς τὴν πρόξα. Μιὰ καλογραμμὴν σελίδα εἶν' ἐκείνη ποὺ δὲν θὰ μποροῦσαν νὰ τῆς ἀφαιρέσουν μιὰ συλλαβὴ χωρὶς νὰ χαλάσουν τὸ μέτρο τῆς φράσης.

Νὰ κάνῃς ν' ἀναπηδᾷ ὁ ρυθμὸς μὲ τὰ R, μὲ τὰ L, μὲ τὰ διπλᾶ σύμφωνα ποὺ δονοῦνται, ποὺ σφυρίζουν. Νὰ τὸν συντρίβῃς καὶ νὰ τὸν γκρεμίζῃς μὲ τὴν πνοὴν ἑνὸς ἄφωνου, ἂν πρέπει νὰ ξαναπέσῃ ἢ νὰ ξαναπηδήσῃ—

Νὰ στίξῃς ἀνάμεσα στὶς τελικὰς λέξεις.

Ν° ἀντιλαμβάνεσαι πῶς δὲν θίγεται μονάχα ὁ ρυθμὸς, μὰ πῶς σκοτεινὲς ἤχησες φωτίζονται, ἂν ἡ πέννα προσθήσῃ στὸ τέλος, μὲ τρόπο, κανένα κόμμα.

VII

Νὰ κατέχῃς τὰ σχήματα τῆς ρητορικῆς ἢ τὸ δικαίωμα νὰ ὑποδουλῶνῃς τὴ Γαλλικὴ γλῶσσα μὲ τὴ βία. Εἶνε ἡ δύναμη τῶν γιγάντιων μουσῶν νὰ ὑψώνουν τοὺς ἄσπρους βραχίονές των ποὺ κραδαίνουν τὶς ἐκ τρὸς καὶ νὰ χαντακῶνουν τὴ γραμματικὴ, παρ' ὅλους τοὺς δασκάλους, παρ' ὅλους τοὺς νόμους.

VIII

Τὴν αὐγὴν, ὅταν τὸ ἔργον εἶνε τελειωμένο ... Νὰ νοιώθῃς.

Νὰ συμπληρώνῃς.

Νὰ μὴ κλείνῃς τὰ μάτια παρὰ μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ ὄνειρου : ὑπέριπτου ψίθυρου τῆς ἐσώτερης φωνῆς.

IX

Ἄπ' ἐδῶ κ' ἔμπρός, πάνω στὸ χειρόγραφο, στὸ βιβλίον, ἀνάμεσα στὴ ζωὴ καὶ ἕως τὸν τάφο... Ἔγνοιες, μὰ στοχαστικότητες, τοῦ χτενίσματος.

Στίχοι γιὰ πρόξα, τὰ ποιήματα εἶνε δημιουργήματα· καὶ ποὺ ζοῦν· ποὺ ἀναπνέουν· ποὺ εἶνε γεμάτα ὄργανα· ποὺ θὰ πέθαιναν ἀπὸ μιὰ λέξη κομμένη.

Πλάσματα περισσότερο παρ' ἀνθρώπινα, κόρες ἴσως αἰώνιες τοῦ πνεύματος ποὺ προσπεροῦν· ποὺ γεννιοῦνται ἀπ' αὐτὸ μὰ δίχως νὰ τὶς ἔχει συλλάβῃ ἀπὸ πρῖν.

Καὶ τ' ἀπλοῖκά πλάσματα ποὺ βλέπουν τὶς ἀνέλπιστες αὐτὲς κόρες νὰ γεννιοῦνται στὴν ἄκρῃ μιᾶς πέννας, μποροῦν ἕνα βράδυ νὰ τὶς κάνουν κακὸ ἢ νὰ τὶς μεταβάλλουν σὲ στάχτες, ἂν δὲν ἐπί- στευαν πῶς γεννιοῦνταν γιὰ τὴν αἰωνιότητα.

X

Ποιητές, εὐαγγελιστές, μιᾶς ἐνδόμυχης θεᾶς, μεταμορφωθῆτε ἀπὸ τὴ νύχτα.

Γράφετε ἀπόμερα. Ὑπογράφετε. Γυρίζετε στὴν ἀφάνεια.

Μόνος ὁ Λόγος εἶν' ἔνδοξος.

ἌΟχι ἀλαζονία στὸ κεφάλι σας. Διώχνετε μάλιστα τὴ δόξα ἀπὸ τὸ σπῖτι σας. Σιωπὴ γύρω σας. Μοναξιά. Περηφάνεια!

Μὰ ἡ περηφάνεια ! Ὁρκιστῆτε πῶς σᾶς κρατᾷ γερά ! Ὁρκιστῆτε πῶς εἶνε ἀδιάφθορη, πῶς σᾶς ὀπλίζει γιὰ πάντα ἐναντία στὴ δυστυχία, τὸν ἔρωτα καὶ τὸ θάνατο ! πῶς δὲν θὰ γράψετε ἕνα στίχο δίχως νὰ τῆς τὸν δώσετε νὰ τὸν φυλάγῃ μὲ τὸ σεβασμὸ τοῦ ἔργου σας ! καὶ πῶς αὐξάνει, σὰν τὴ χαρὰ σας τῆς λύρας, ὅταν τὸ πανηγυρικὸν ἀχτινοβόλημα τῶν τεχνῶν ἀστράφτῃ ἀπὸ τοὺς τέσσερις ὀρίζοντες—ρόδο τοῦ ἀνθρώπινου φωτός—ὅπου φλόγες, σπινθῆρες, φωσφορισμοί, ἀστραπές, φεγγοβολήματα καὶ λάμπεις, ὅλα εἶν' ἱερά.

PIERRE LOUÏS

ΑΠΡΙΛΙΟΜΑΗ 1916

ΑΠΟ ΤΟ "MERCURE DE FRANCE"

ΜΕΤΑΦΡ. Κ. Ν. Κ.

ΜΙΑ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ: ΥΠΑΡΧΕΙ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΠΕΡΙΒΑΛ-
ΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ;
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Πολύ προτιμώτερά από τη δημοσίευσή της «Εισαγωγής εις τὸ Κοινωνικὸν καὶ Ζήτημα», εἶχα τὴν εὐκαιρίαν νὰ συζητήσω¹ ἐκτεταμένα μὲ τὸν ἀγαπητὸ μου φίλο Σκληρὸ τὰ προβλήματα τοῦ Πολιτισμοῦ καὶ ἰδιαίτερα τῆς Πνευματικῆς Δημιουργίας, πὺ συντομα βάζει, καὶ τολμηρὰ λύνει χωρὶς τὴν παραμικρὴ ἐπιφύλαξιν, στὸ τέλος τῆς μελέτης του πὺ δημοσιεύτηκε στὴν τελευταία ΝΕΑ ΖΩΗ.²

Καὶ στὶς τοτινὲς μακρυνὲς μᾶς συζητήσεις, καὶ στὴ σημερινὴ ἔντυπὴ διατύπωση τῶν ιδεῶν του δὲν ἔχομε πολλὰ τὰ κοινὰ σημεῖα. Ἡ θέση ἢ καλῆτερα οἱ θέσεις τοῦ φίλου μου εἶνε οὐσιαστικὰ ἀντίθετες στὴ σκέψιν μου.

Ὁ Σκληρὸς ἔχει τὴν πεποίθησιν πὺς:

1. Περιβάλλον ζωντανό, γεμᾶτο κοινωνικὴ ζύμωση καὶ ἐπαναστατικὲς τάσεις καὶ ἐκδηλώσεις ὅποιος δὴποτε μορφῆς, δημιουργεῖ ἔργα ζωντανὰ καὶ σφριγηλά.—Καὶ τὸ ἀντίθετο: Περιβάλλον ἡσυχ, λιμνάζον κατ' ἀνάγκη φέρει στὸ φῶς «ἔργα νεκρά, ἄψυχα, ἀνούσια.»

Καὶ γιὰ νὰ μὴ ξεφεύγομε ἀπὸ τὸ κείμενο, μεταφέρομε tale quale τὴ σκέψιν τοῦ συγγραφέα:

«Εἰδικῶς διὰ τὰ λογοτεχνικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ προϊόντα ὁ ὁπαδὸς τῆς ὑλιστικῆς ἀντιλήψεως τῆς ἱστορίας, συνεπῆς πάντοτε εἰς τὸ σύστημά του, δὲν δύναται παρὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν ἰδίαν μέθοδον καὶ ἀντιλήψιν. Καὶ αὐτὰ κατ' αὐτὴν ἐπιηραζόνται ἀπὸ τὰς ἐκάστοτε οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἀνάλογον ψυχολογίαν τῶν. Καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς παρατηροῦμεν τὸ ἔξῃς χαρακτηριστικὸν γεγονός: Ὅσα ἔργα ἐγράφησαν ἐν καιρῷ ἐπαναστατικῆς κοινωνικῆς ζύμωσης ἢ ἐκτάκτων ἱστορικῶν γεγονότων, εἶνε πάντοτε ζωντανὰ, σφριγηλὰ, ἀντικατοπτρίζοντα τὰ ζωντανὰ αἰσθήματα, τὰς συγκινήσεις καὶ τὰ ζωτικὰ συμφέροντα τῆς ἐποχῆς. Τουναντίον, ὅλα τὰ πνευματικὰ προϊόντα, τὰ γραφέντα εἰς ἡσυχον κοινωνικὴν ἐποχὴν ἄνευ ἐσωτερικῆς δημιουργικῆς ἐργασίας, ἄνευ ἐσωτερικῶν ἀντιθέσεων καὶ πάλης κοινωνικῆς ἢ φυλετικῆς, εἶνε ἐντελῶς νεκρά, ἄψυχα, ἀνούσια, ψυχρὰ ἀνάμνησις περασμένων ζωντανωτέρων χρόνων.»

2. Ὁ Μεσαιῶνας εἶνε μιὰ ἐποχὴ ἐντελῶς ἡσυχ, χωρὶς καμμιά κίνησιν εἴτε μὲ ἐσωτερικὴν εἴτε μὲ ἐξωτερικὴν ἐκδήλωσιν, καὶ κατὰ συνέπειαν ἀνίκανη νὰ δώσῃ τὴν ἰδικήν της σφραγίδα στὴν πνευματικὴν δημιουργίαν τῆς ἐποχῆς του, καὶ νὰ μᾶς χαρίσῃ ἕνα ἀποκλειστικὰ δικό του ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ.

«Ἡ μεσαιωνικὴ φεουδαρχικὴ κοινωνία κατ' ἀνάγκην ἔπρεπε νὰ υἱοθετήσῃ τὸ νεκρὸν ψευδοκλασσικὸν σύστημα, διότι ἡ ἰδία ὡς ἐκ τῆς φεουδαρχικῆς τῆς ὑποστάσεως, εὐρισκομένη εἰς ἐντελῶς ἡσυχον κοινωνικὴν ἐποχὴν.

¹ Στὶς φιλολογικὰς Τετάρτες τῆς «Νέας Ζωῆς».
² ΝΕΑ ΖΩΗ Περιοδὸς Δ' Τόμος ΙΧ. Ἀρ. 3-4 Ἰουλίος-Δεκεμβρίου 1914 [τὸ τέτυμα τοῦ τεύχους αὐτοῦ εἶχε τελειώσει στὶς 1114 Ἰουνίου 1915]. ΣΚΛΗΡΟΥ—ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΜΑΣ ΖΗΤΗΜΑ» σελ. 343-358. Ἰδιαίτερη σχέση μὲ τὴν συζήτησίν μας ἔχουν οἱ σελίδες 355-357.

ἄνευ οὐδεμιᾶς κοινωνικῆς καὶ ἐθνικῆς κινήσεως, ἄνευ τῆς παραμικρᾶς ἐσωτερικῆς ζύμωσης καὶ κοινωνικῆς διαμάχης, ἦτο ἀδύνατον νὰ δημιουργήσῃ ἰδικὴν τῆς ζωντανῆς ἐπαναστατικῆς ἰδεολογίαν, λογοτεχνίαν καὶ τέχνην. Ἡ ἀδράνεια τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ὄρων τῆς ἔφερε κατὰ φυσικὴν συνέπειαν καὶ ἀδράνειαν πνευματικῆς ζωῆς.»

Ἀπὸ τὶς δυὸ αὐτὲς θεμελιώδικες, βασικὲς ἰδέες, ἐπάνω στὶς ὁποῖες γυρρίζει ὁλόκληρη ἡ ἰδεολογία τοῦ φίλου μου, βγάζει κανεὶς τὸ συμπέρασμα πὺς ἡ σκέψιν του εἶνε καθάρια ἐπιστημονικὴ-ὑλιστικὴ-ντετερμινιστικὴ, δηλαδὴ σκέψιν πὺ ἀναγνωρίζει μονάχα ἀντικειμενικότητα-ἀλήθειαν, καὶ ἀποκλείει τὴν ὑποκειμενικότητα-ἀλήθειαν πὺ θεωρεῖ ὑποκειμενικότητα-σὺταπάτη. Μὰ τότε κατ' ἀνάγκην ἀρνεῖται καὶ τὴν ὑπαρξιν ἐλευθερίας (ἐλεύθερη βούλησιν, ἐλεύθερη δράσιν) ἀφοῦ ὅλα τὰ διέπει ὁ ντετερμινισμὸς πὺ εἶνε σφιχτοδεμένος μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀντικειμενικότητας, τῆς ἐπιστημονικότητας. Πρὶν ὅμως ἐξετάσομε κατὰ πόσον ἔχει δίκιον ὁ Μαρξιστὴς φίλος μου Σκληρὸς, ἄς μοῦ ἐπιτραπέμῃ μιὰ παρέμβαση γιὰ τὴν ἔνοιαν ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ.

Ἡ λέξις αὐτὴ ἔχει σὲ μᾶς τόσες σημασίες καὶ ἀντιπροσωπεύει πρᾶγμα αὐτὸ κατ' ἑαυτὸ πὺ μπορεῖ νὰ ἀντικρουστῇ ἀπὸ τόσες ὄψεις καὶ κλεῖ μέσα του τόσο πλῆθος ἐνοιῶν, ὥστε μοῦ φαίνεται ἀπαραίτητο νὰ δοθεῖ κάποιος ὀρισμὸς γιὰ νὰ μπορέσομε ν' ἀποφύγομε τὶς διαφορίας στὴ συζήτησιν.

Πρῶτα καὶ θεμελιώδικα πρέπει νὰ διακρίνομε δυὸ μέρη στὴ γενικὴ καὶ περιληπτικὴ ἔννοιαν ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ: τὸν Ἐξωτερικὸν Πολιτισμὸν (Civilisation) καὶ τὸν Ἐσωτερικὸν Πολιτισμὸν (Kultur). Στὸν πρῶτον ἀνήκει καθε τι πὺ ἀφορᾷ τὶς ἐξωτερικὲς καὶ ἴσως τὶς ἐπιπόλαιες—πὺ μ' ὅλο τὸ ἐπιπόλαιον κλειοῦν μέσα τους κάποιο φιλοσοφικὸ βάθος—ἐκδηλώσεις τῆς ἀνθρώπινης προοδευτικῆς ἐξέλιξης ἢ. χ. πραχτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἐφευρέσεων σὰν τὸν ἀτμὸ καὶ τὸν ἠλεκτρισμὸν, καὶ κατὰ συνέπειαν ἀνάπτυξιν σὲ μεγάλη κλίμακα τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, τελειότερη ὀργάνωσιν στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ, γενίκεσιν τῆς κατώτερης καὶ μέσης ἐκπαίδευσης, τελειοποίησιν τῶν εὐκολιῶν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑγιεινῆς τὸσοτῆς ἀτομικῆς ὡς καὶ τῆς ὁμαδικῆς, ἀβρότητα στὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, κομψότητα στὸ ντύσιμον, καὶ παρόμοια.

Στὸν δεῦτερον, τὸν καὶ σπουδαιότερον, ἀνήκει μόνον ἡ ἐσωτερικὴ ψυχικὴ-πνευματικὴ προοδευτικὴ ἐξέλιξις πὺ καθρεφτίζεται στα ἔργα τῆς ἀδολῆς Τέχνης καὶ Ἐπιστήμης, στὴ Φιλοσοφικὴ καὶ Μεταφυσικὴ Σκέψιν καὶ στὶς ἐκδηλώσεις ἐκεῖνες πὺ μελετᾷ ἡ Ἡθικὴ.

Κάνοντας αὐτὴ τὴν διαίρεσιν καὶ δίνοντάς τους ἕναν ὀρισμὸν δὲν ἔχω τὴν ἀπαίτησιν νὰ καθοριστοῦν τὰ πράγματα σὲ τρόπο πὺ νὰ μὴ ἐπιδέχονται ἀντίρρηση καὶ νὰ μὴ παρουσιάζουν ἐλλείψεις. Μιὰ τέτοια τελειωτικὴ ἐργασία πὺ θὰ βάλει τὸ καθε τι στὴ θέσιν του, ἀνήκει σ' ἐκεῖνον πὺ θὰ βαλεῖ νὰ κάμῃ ἔργον μακρυνῆς ὑπομονῆς, βαθειᾶς καὶ πολὺχρονης σκέψης καὶ φιλοσοφίας.

Ποῖα εἶνε ἡ σχέση τῶν δυὸ αὐτῶν κατηγοριῶν Πολιτισμοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, πρῶτα ὡς μὴ ὀνόμα καὶ ἔπειτα ὡς ὀνόμα; Ἡ ὑπαρξιν τοῦ ἑνὸς Πολιτισμοῦ συνεπάγεται ἀναπόδραστα τὴ συνύπαρξιν καὶ τοῦ ἄλλου; Ὑπάρχει τέλεια ἐφαρμογὴ τοῦ διαγράμματος τοῦ ἑνὸς στὸ διάγραμμα τοῦ ἄλλου; Οἱ καμπύλες του συγκλίνουν ἢ ἀποκλίνουν; Ἡ μήπως μένουσιν παράλληλες; Ἐρωτήματα πὺ γεννοῦνται ἀυθόρμητα σὰν θελήσῃ κανεὶς νὰ ἀντιγράψῃ κομμάτι στοχαστικὰ τὸ μεγάλο πρόβλημα τοῦ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ.

Τώρα ὅσον ἀφορᾷ τὴν σχέσηιν τοῦ πρὸς τὸ ἄτομον, ἡ ἱστορικὴ γνώσις τῆς καθῆ ἐκδήλωσις μερικῶν ἀνώτερων ὑπάρξεων, ἐπιτρέπει νὰ πεῖ κανεὶς πὼς ἡ ὑπαρξὴ ἑνὸς πλοῦσιου **ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ** δὲν συνεπάγεται ἀναπόφρευτα τὴ συνύπαρξιν ἑνὸς ἰσοδύναμου **ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ**. Τὸ ἴδιον μπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθεῖ καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἄνθρωπον ὡς ὁμάδα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀναμεταξύ τους σχέσιν τῶν καμπυλῶν ποῦ διαγράφουν Ἐσωτερικὸς καὶ Ἐξωτερικὸς Πολιτισμὸς μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς πὼς μόνο στὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κόσμον ποῦ κυριαρχοῦσε ἡ ἀντίληψις τῆς ἁρμονίας ὑπῆρξε κάποιος—ὄχι βέβαια τέλειος—παράλληλισμός μεταξὺ τους. Σήμερον λόγου χάριν, ὁ σύγχρονος Δυτικὸς-Εὐρωπαϊκὸς Πολιτισμὸς, εἶνε πειὸ πολὺ Ἐξωτερικὸς-Υλιστικὸς παρά Ἐσωτερικὸς-Ἰδεαλιστικὸς. Οἱ δὲ δύο τοῦ καμπύλης τῶν δύο τοῦ ἐκδηλώσεων—Ἐσωτερικοῦ καὶ Ἐξωτερικοῦ Πολιτισμοῦ—πρὸς τὸ παρὸν τουλάχιστον ἀποκλίνουν, ἂν καὶ μερικὰ παρήγορα σημάδια μῆς ἐπιτρέπουν νὰ ἐλπίσουμε μιά μελλοντικὴ συμπληρία καὶ ἕνα ἁρμονικὸν παράλληλισμόν.—Ἀντιλήψεις βέβαια αὐτῆς διαμετρικῆς ἀντίθετες ἀπὸ τὴς ἀντιλήψεις τοῦ φίλου μου Σκληροῦ, ποῦ μὲ τὴν προτεραιότητα ποῦ δίνει στὶς οἰκονομικὰς συνθήκας καὶ ἐπομένως στὸ Περιβάλλον φτάνει κανεὶς ἀναγκαστικὰ στὴ διαμετρικὰ ἀντίθετη διατύπωση τοῦ προβλήματος: Ἐξωτερικὸς Πολιτισμὸς γέννᾷ Ἐσωτερικὸν Πολιτισμὸν καὶ Ἐξωτερικὸς Πολιτισμὸς σπουδαιότερος Ἐσωτερικοῦ Πολιτισμοῦ. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐφαρμόζει καὶ στὸ ἀντίκρουσμα τοῦ Μεσαιῶνα: Δυναμικὸν Ἐξωτερικὸν Πολιτισμὸν περὶ τὸ μηδέν, [— «Ἡ ἀδράνεια τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ὄρων»—] ἐφκίασε ἀναγκαστικὰ καὶ Ἐσωτερικὸν Πολιτισμὸν μὲ ἰσοδύναμον δυναμικόν. [— ἔφερε κατὰ γενικὴν συνέπειαν καὶ ἀδράνειαν πνευματικῆς ζωῆς. »] Ὁ φίλος μου Σκληρὸς ὅπως κατηγορηματικὰ ἀποφαίνεται γιὰ τὴν πνευματικὴν νέκρωσιν τοῦ Μεσαιῶνα, ἔτσι καὶ πάλι κατηγορηματικὰ ἀποφαίνεται πὼς ἡ πολυκατηγορημένη αὐτὴ ἐποχὴ υἰοθέτησε τὸν «Ψευδοκλασικισμόν».

Καὶ πρῶτα-πρῶτα, τί ἐννοεῖ μὲ τὴς λέξεις «Κλασικισμός» καὶ «Ψευδοκλασικισμός»; Ἐννοεῖ μὲ τὴ λέξιν «Κλασικισμός» *grosso modo* τὴν ἁρμονία βᾶθους καὶ μορφῆς, ὡμορφιάς καὶ ἀλήθειας, τῆς ἰσορροπίας σκέψης καὶ αἰσθημάτων, ἰδιότητες ποῦ συναντᾷ κανεὶς στὰ ἔργα ποῦ δὲν ἐννοιοῦσαν ἄπάνω τους τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου; Ἡ ἐννοεῖ τὴς ἐποχῆς ἐκεῖνης ποῦ ἡ ἱστορία ξεχωρίζει μὲ τὸ ὄνομα κλασικῆς; Κι ἂν ἐννοεῖ αὐτῆς, ποῖα ἀπ' ὅλας ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ—τὴν Περιεχτικὴν; τοῦ Αὐγούστου; ἢ τοῦ Δουδοβίκου 14ου; — μιλώντας γιὰ τὸ Μεσαιῶνα; Καὶ τὰ ἐρωτήματα αὐτὰ τὰ βάσει κανεὶς ἀναγκαστικὰ γιὰ τὸ κείμενον βασιλεύει τέλεια ἀσάφεια.

«Ὁ ἀληθὴς κλασικισμός—λέγει ὁ συγγραφεὺς—ἐγεννήθη ἐν στιγμῇ σφριγώσης κοινωνικῆς ζυμώσεως καὶ ἐκτάκτου δημιουργικῆς φυλετικῆς δράσεως, ἀπῆλθε δὲ τὰ ζωντανὰ αἰσθημάτων, τὴν μεγαλοφυῶν ἔξαρσιν καὶ τὰς ὁμαλὰς ἰδέας τῆς ἐποχῆς του, ἐν ἐνὶ λόγῳ τὴν φυσικὴν νοοτροπίαν τοῦ ἑλληνο-ρωμαϊκοῦ κόσμου, πληρέστατα ἀνταποκρινομένην μὲ τὰς ἱστορικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας τῆς ἐποχῆς του.»

Πειὸ δίκαια ἢ ἀπομίμησις αὐτὴ μποροῦσε νὰ ἀποδοθεῖ στὴν Ἀναγέννησιν τῆς Δύσεως ποῦ κύτταξε νὰ υἰοθετήσῃ τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν Πο-

λιτισμὸν καὶ ποῦ οἱ κορυφαῖοι ἀντιπρόσωποι τῆς, θαμπωμένοι ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον ἀκολουθοῦν στὴ Φιλοσοφίᾳ λόγου χάριν τὴν τάδε σχολὴν ἢ τὴν τάδε αἵρεσιν καὶ «διδάσκοντάς τιν νομίζουσιν πὼς ξαναβρίσκουσιν σ' αὐτὴ τοὺς ἰδικούς τους στοχασμούς» καθὼς παρατήρησε κάποιος ἱστορικὸς τῆς φιλοσοφίας.

Ἄν ἔχει κάποιον δίκιον ὁ φίλος μου Σκληρὸς σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα, τὸ ἔχει μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπίσημην καθιέρωσιν τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ἀκόμα καὶ τὴν ἀναμφισβήτητην κυριαρχίαν του στοὺς χρόνους αὐτούς, καὶ μάλιστα στοὺς Ἀραβες ποῦ ἐξέριξαν μιά ὀλιγόχρονη λάμψιν πολιτισμοῦ στὴν ἀνθρωπότητα. Μὰ καὶ πάλι δὲν ξέρω ἂν εἶνε ἔτσι σὰν ἀνασκοπήσω τὸν περίφημον Ἀραβικὸν Πολιτισμὸν μὲ τὴν δικὴν του ἰδιόρρυθμην Τέχνην καὶ Νοοτροπίαν παρ' ὅλην τὴν ἑλληνιστικὴν του ἐπιστήμην καὶ φιλοσοφίαν ποῦ ὑπέροχα ἀντιπροσώπευαν ἕνας Ἀβικέννας ἢ ἕνας Ἀβερρόης, πνευματικὰ τέκνα τοῦ Ἀριστοτέλη.

Καὶ γενικὰ, ὁ Μεσαιῶνας ἔχει τόση ἀτομικότητα, χάρισε στὴν ἀνθρωπότητα τόσες κορυφὰς στὴ Σκέψιν, ὥστε ἕνα μονομερὲς γεγονός, μιά μερικὴ ἀπομίμησις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου νὰ μὴ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ παρά ἕνα μικρὸν ψεγάδι ἐνὸς θαυμασίου καὶ κολοσαίου οἰκοδομήματος. Δὲν εἶνε ἀλήθεια ἢ τόση κατηγορηματικὴ κατηγορία τοῦ φίλου μου Σκληροῦ πὼς ὁ Μεσαιῶνας «ἐπειδὴ ὡς κοινωνία εἶχεν ἀνάγκην κάποιας πνευματικῆς κινήσεως ἠναγκάσθη νὰ προστρέξῃ εἰς τοὺς προηγουμένους πολιτισμούς, τοὺς εὐτυχῶς ἀρκετὰ πλουσίους ὅπως δανείσων εἰς αὐτὸν τὴν ἰδεολογίαν των.»

Τὸ ἀντίθετον μάλιστα ὁ Μεσαιῶνας ἔχει δικὴν του ἰδεολογίαν, δικὴν του νοοτροπίαν, δικὴν του ψυχικὴν κατάστασιν. Πέρασε ἡ ἐποχὴ ποῦ οἱ ἱστορικοὶ τὸν θεωροῦσαν ἐποχὴν ἄγονη καὶ ἄδεια ὅπως τὴν θεωρεῖ καὶ ὁ φίλος μου Σκληρὸς. Μιά πρόχειρη ἀπαρίθμηση μερικῶν ἀπὸ τὰ νέα αὐτὰ στοιχεῖα ποῦ ἔφερε στὸ φῶς ὁ Μεσαιῶνας, καὶ ποῦ δὲν τὰ χρωστάει σὲ καμμιά προηγούμενη ἐποχὴ ἀρκεῖ νὰ δεῖξῃ τὴν ἀλήθειαν τῶν πάρα πάνω λεγομένων.

1. Στὸν Μεσαιῶνα σχηματίστηκαν νέα ἔθνη καὶ νέες γλώσσες.

2. Ἡ θέσις τῆς γυναίκας ὑψώθηκε σημαντικὰ, καὶ ὁ κύκλος τῆς δράσεως τῆς ἐμεγάλωσε ἀπερίμεντα τόσο στὴν οἰκογενειακὴν, ὅσο καὶ στὴν κοινωνικὴν τῆς δράσιν. Γιὰ πρῶτη δὲ ἴσως φορὰ ἡ γυναῖκα συμμετέχει καὶ αὐτὴ γιὰ νὰ μὴ πεῖ κανεὶς τολμηρὰ πὼς πέρνει τὴν πρωτεύουσα θέσιν στὴ διάπλασιν τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων. «Καὶ αὐτὸ λέγει ὁ γάλλος ἱστορικὸς Ραμπώ¹ θὰ ἀρκοῦσε γιὰ νὰ ξεχωρίσει βαθειὰ τὸν Μεσαιῶνα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον Πολιτισμόν».

3. Στὸν Μεσαιῶνα γιὰ πρῶτη φορὰ ὁ διανοούμενος ἄνθρωπος παύει νὰ θεωρεῖ γιὰ ταπεινὸν τὸ νὰ πειραματίζεται καὶ ἔτσι ἀρχίζουν οἱ θαυμαστὰς ἀνακαλύψεις τῶν φυσικῶν, τῶν χημικῶν, τῶν φυσιοδιφῶν—ἀνακάλυψιν τοῦ μαρμαρινοῦ, τῆς ναυτικῆς πηξίδας, τῶν μεγεθυντικῶν φακῶν, ἀνακάλυψιν νέων τῶπων καὶ λοιπά.

¹ Alfred Rambaud—Histoire de la civilisation française 4me édition, 1889 Paris, Alcan Edit. Tome I.

4. Ο Μεσαιώνας δημιουργεί μιὰ καινούργια τέχνη πού πλέρια έκδηλώνεται στήν Ἀρχιτεκτονική και στή Μουσική (Ἀρμονία). Αὐτή δὲ εἶνε κάτι τὸ πραγματικὰ νέο μὲ τὸ γοτθικὸ τῆς ρυθμὸ (ἢ ἀκριβέστερα ogival) πού ἔδωκε τὸ maximum πού μποροῦσε νὰ δώσει στὸν 13ο αἰῶνα πού δίκαια μπορεῖ κανεὶς νὰ ὀνομάσει καλλιτεχνικό.

5. Βαθύ, βαθύτατο θρησκευτικὸ ἰδανικὸ πού εἶνε τὸ primum movens κάθε ἐκδήλωσης στή Σκέψη, στήν Τέχνη, και στήν Πρακτικὴ Ζωή, και πού δίνει σὲ κάθε μιὰ τῆ σφραγίδα του, και ἔτσι τοὺς δίνει ἓνα κοινὸ χαρακτηριστικὸ πού μᾶς ἐνκολύνει τὴν ἀναγωγή τους σὲ ἐνιαῖο χαρακτηρισμὸ.

Ἐκεῖ πού τελειότερα ἐκδηλώνεται ἡ καθόλου ψυχικὴ-πνευματικὴ ζωὴ ἐνὸς λαοῦ-τουλάχιστον σὲ μερικὲς ἐποχὲς-εἶνε μού φαίνεται στήν Τέχνη. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὲς ἐποχὲς πού ἡ Τέχνη εἶνε τὸ βαρόμετρο τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ τῆς Δύσης εἶνε και ἡ Μεσαιωνικὴ. Τότες, ἀν και ὁ μέσος ὄρος τῶν διαβασμένων σ' ὅλες τὲς κοινωνικὲς τάξεις δὲν εἶνε μεγάλος, οἱ καλλιτέχνες ὅμως και οἱ τεχνῖτες (artisans) εἶνε πλῆθος. Κι ἔτσι ἐξηγεῖται τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων γιὰ τὴν Τέχνη.

Βέβαια δὲν εἶνε ξένη στήν κίνηση αὐτὴ—γιὰ νὰ μὴ πῶ πῶς εἶνε ἡ σπουδαιότερη—και ἡ ἐπιρροὴ τῆς Ἐκκλησίας πού συστηματικὰ τὰ χρόνια αὐτὰ ὑποστήριξε μὲ ἰδιαίτερη ἀγάπη τὴν Τέχνη σὲ ὅλες τὲς ἐκδηλώσεις της και και' ἐξοχὴ στήν Ἀρχιτεκτονική.

Και ἡ ἐπίδραση αὐτὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ τόσον εὐεργετικὴ πού πρέπει νὰ ὁμολογηθεῖ, και ἡ κατὰ συνέπειαν ἐπίδραση τῆς βιβλικῆς και εὐαγγελικῆς ἰδεολογίας, ἰδεολογίας καθάρια πνευματιστικῆς, ἐξηγεῖ και τὸ εἶδος τῆς Μεσαιωνικῆς Τέχνης πού εἶνε θρησκευτικὴ-πνευματιστικὴ περιφρονήτρια τῆς εἰδωλολατρικῆς-ρεαλιστικῆς. Διαμετρικὰ ἀντίθετη ἀπὸ τὴν Ἑλληνο-Ρωμαϊκὴ Τέχνη πού εἶνε φυσιολατρικὴ-ρεαλιστικὴ, ἡ Μεσαιωνικὴ-Χριστιανικὴ εἶνε πνευματολατρικὴ-συμβολικὴ. Στὴ μιὰ ἐποχὴ: λατρεία τῆς μορφῆς, τῶν γραμμῶν, τοῦ ἐξωτερικοῦ, και ἀπόδοση αὐτῆς μοναδική, κατ' ἐξοχὴν στή Γλυπτικὴ. Στὴν ἄλλη: πάθος γιὰ τὴν ψυχὴ και γιὰ τὲς ἀγνότερες ἐκδηλώσεις της πού ἀποτύπωσε μὲ δύναμη ὄχι τυχαία. «Στοὺς ἀρχαίους»—λέγει ἓνας ἱστορικὸς¹ τῆς τέχνης—«ἀρκοῦσε ἡ τελειότητα στὲς μορφὲς και στὲς στάσεις..... τὸ ἀντίθετο στὸ Μεσαιῶνα» και μιλώντας γιὰ μιὰ μινιατούρα τῆς ἐποχῆς: «ἡ ἰχνογραφία εἶνε ἀκόμη μέτρια, ἡ γραμμὴ παραμελημένη, οἱ ἀναλογίες κακὰ διατηρημένες ἀν θέλετε, μὰ τὰ πρόσωπα εἶνε θαῦμα ἔκφρασης και αἰσθήματος. Ἡ τέχνη τῶν χρόνων αὐτῶν τῆς πίστεως και τῆς διανοητικῆς ρώμης ὄχι μόνο σκέπτεται ἀλλὰ και κάνει νὰ σκέπτεται.....»

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ σημάδια τῆς Μεσαιωνικῆς Τέχνης πού τὴν ξεχωρίζουν πιστεύω καθάρια ἀπὸ τὴν Τέχνη τῶν προηγούμενων πολιτισμῶν τοὺς ὁποίους δανείστηκε ὁ Μεσαιῶνας κατὰ τὸν φίλο μου Σκληρὸ και νιοθέτησε τυφλά, χωρὶς αὐτὸς νὰ εἶνε ἱκανὸς νὰ βάλει δική του σφραγίδα, ὑπάρχει και ἓνα ἄλλο ὅ,τι ἡ Τέχνη τότες ἦταν λαϊκὴ χάρη 1. εἰς τὸ πλῆ-

¹ A. Lecoy de la Marche, Le treizième siècle artistique, Desclée et Cie, Lille - MDCCCLXXXIX.

θος τῶν τεχνιτῶν τῆς ἐποχῆς πού ἐργάζονταν μὲ καλλιτεχνικὸ αἶσθημα γιὰτι δὲν ἦταν τότες ὁ τεχνίτης σὺν τὸ σημερινὸ τῆς βιομηχανικῆς ἐποχῆς ἐργάτης-μηχανὴ ἄψυχη και σκλάβος, και 2. χάρη στήν ἐπίδραση τῆς Ἐκκλησίας μὲ τοὺς ναοὺς της, πού ὡς κτίρια ἦταν ἀληθινὰ καλλιτεχνήματα και ὡς ἐσωτερικὴ διακόσμηση ἀντικαθιστοῦσαν τελειότερα και ἐιοφελέστερα τὲς σημερινὲς Πινακοθήκες και τὰ σημερινὰ Κονσερβατόρια.

Και σχετικὰ μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς Ἐκκλησίας στὸ λαὸ ὡς διαπαιδαγωγῆτριας τοῦ καλλιτεχνικοῦ του αἰσθήματος ἄς μού ἐπιτραπεί νὰ ἀναφέρω μερικὲς σκέψεις, πού ἔκρουσα ἀπὸ πρόσωπο πού ἐννοίωσε βαθειὰ τὸ Δυτικὸ Πολιτισμὸ και εἶνε σὲ θέση νὰ κρίνει τὴν τωρινὴ κατάσταση τοῦ Ἑλληνικοῦ μας Πολιτισμοῦ ἀπὸ καλλιτεχνικὴ ἔποψη: Ἐκεῖνο πού χτυπάει στὲς ἐκκλησιᾶς μας εἶνε ἡ ἔλλειψη Τέχνης σὲ δυὸ σπουδαίους παιδαγωγικοὺς παράγοντες, στή Μουσικὴ και τὴ Ζωγραφικὴ. Ἐτσι ὁ λαὸς μας μαθαίνει ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ στὸ κακὸ γούστο και κατὰ συνέπεια μένει τρομαχτικὰ πίσω στήν καλλιτεχνικὴ μόρφωση. Ἄν ὅμως γιὰ μιὰ στιγμή ἀλλάξομε μέθοδο και ἀρχίσομε νὰ φιαόνομε ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ και ζωγραφικὴ Τέχνη, τότε βέβαια ὀριστικὰ θὰ μορφώσομε καλλιτεχνικά και τὸν ἑλληνικὸ λαὸ. Εἶνε δὲ και τὸ μόνο μέσον. Κάθε ἄλλη λαϊκὴ διαπαιδαγώγησι, γιὰ σήμερα τουλάχιστο σ' ἐμᾶς τοὺς Ἑλληνες, φαίνεται σχεδὸν ἀδύνατη τὴ στιγμή δὲ πού ἔχομε και τὸ ἱστορικὸ παράδειγμα τοῦ Μεσαιῶνα μού φαίνεται ὀρθότατη και ἐφαρμοσμένη αὐτὴ ἡ γνώμη.

Ποιὰ εἶνε τὰ σημάδια τοῦ Ἐσωτερικοῦ Πολιτισμοῦ τοῦ Μεσαιῶνα; Ἡ θρησκευτικὴ πίστη και τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς (Ἴπποτισμὸς) και γενικώτερα ἡ τοποθέτηση στήν πρώτη γραμμὴ τοῦ αἰσθηματικοῦ και συναίσθηματικοῦ κόσμου, ἡ ἴσως ὀρθότερα τῆς Διαισθησε μὲ τὴ Μπερξονικὴ ἐννοια τῆς λέξης, και ἡ τοποθέτηση σὲ δευτερεύουσα μοῖρα τοῦ λογισμοῦ κατὰ τὴν ἐννοια τοῦ Βολταίρου και τῶν Ἐγκυκλοπαιδιστῶν.

Ποιὰ δὲ ἡ διαφορὰ τῆς καθόλου λειτουργίας τῆς ψυχῆς τῆς Μεσαιωνικῆς Ἀνθρωπότητος τῆς Δύσης μὲ τὴ λειτουργία τῆς ψυχῆς τοῦ Ἑλληνο-Ρωμαϊκοῦ Κόσμου πού προηγήθηκε, και τῆς Ἀναγέννησε πού ἀκολούθησε και πού κῦτταξε νὰ μιμηθεῖ τὸν Ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ Κόσμο τὸ βλέπει κανεὶς ἀμέσως:

Σχετικὴ Ἴσορροπία Σκέψεως και Αἰσθήματος στὸν ἓνα μὲ κάποια προτεραιότητα τῆς Σκέψεως.

Κυριαρχία τοῦ Αἰσθήματος στὸ δευτέρου μὲ ἐπίκουρο τὴ Σκέψη.

Ἄρα σαφῶς σαφέστατα ὁ Μεσαιῶνας δὲν εἶνε καθόλου μίμηση στὴ διαμόρφωση, ἐκδήλωση και ἀποκρυστάλλωση τοῦ Ἐσωτερικοῦ του Κόσμου. Εἶνε ἓνας Κόσμος νέος και ἰδιορρυθμὸς πού δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴ μίμηση πού τοῦ ἀποδίνουν. Μπορεῖ μάλιστα νὰ πεῖ κανεὶς πῶς ἡ Ἀναγέννηση μᾶλλον εἶνε μίμηση, μίμηση εὐγενικὴ βέβαια και ὠφελιμότερη ὡς ἀντίδραση στὸ Μεσαιῶνα, μὰ πάντα μίμηση.

Και πάρα κάτω και παραδοξότατα, σὺν νὰ ἀκολουθοῦσε ἀμέσως χρονολογικὰ τὸν ψευτοκλασικὸ Μεσαιῶνα ὁ δέκατος ἔννατος χωρὶς ἴποτε τὸ διάμεσο, μᾶς παρουσιάζει ὁ φίλος μου Σκληρὸς δυὸ δυνατότατες τάσεις Ρωμαντισμὸ και Ρεαλισμὸ πού ἐρχονται νὰ διώξουν τὸν ἀμαρτωλὸ Ψευτοκλασικισμό.

Ἐμὸς ἐκλονιστὴ ὁ φεουδαρχισμὸς και ἐπνευσε ἡ αὔρα τῆς ἀστικῆς ἐλευθερίας..... ἀμέσως κατέπεσε και τὸ μέχρι τοῦδε ἀκλόνητον οἰκο-

δόμημά του ψευδοκλασικισμού—τά νέα πνευματικά και καλλιτεχνικά κινήματα, ο ρωμαντισμός και βραδύτερον ο ρεαλισμός ραγδαίως εξέτοπισαν τόν ψευδοκλασικισμό.»

Ο Ρωμαντισμός, τόν οποίον ο φίλος μου Σκληρός φέρει ως υπόδειγμα ζωντανού φιλολογικού στοιχείου που ήρθε ως αντίδραση τού ψευδοκλασικισμού είνε ίσια-ίσια αρχής Μεσαιωνικής ή καλύτερα γέννημα και θρόμμα τού Μεσαιώνα. Ένας από τούς καλύτερους γάλλους κλασικούς συγγραφείς ή Κα ντέ Στάλ,¹ μιλώντας για τή γερμανική ποίηση, όρίζει για ρωμαντική ποίηση εκείνη που έχει τήν αρχή της στα τραγούδια τών τρουβαδούρων, στήν ίπποτική και χριστιανική παράδοση τού Μεσαιώνα.—Κλασική δέ όνομάζει τήν ποίηση που ή πηγή της είνε στήν αρχαιότητα. Πώς λοιπόν είνε δυνατόν

1. Μιά εποχή νεκρή και λιμαζόουσα να δημιουργήσει ένα μεγάλο και ολοζώντανο στοιχείο σάν τόν Ρωμαντισμό που εκυριάρχησε τών δύο τρίτων τού 19ου αιώνα και που εκτόρθωσε να εκτοπίσει τόν Ρατσιοναλισμό-Κλασικισμό τού 17ου και 18ου ;

2. Ποιό Ψευδοκλασικισμό έδωξε ο Ρωμαντισμός ; τόν Μεσαιωνικό ; (άν έννοείται παραδεχόμε για μία στιγμή μαζί με τó φίλο Σκληρό πώς στάθηκε ποτέ Μεσαιώνας-Ψευδοκλασικισμός.) Μά μεταξύ Μεσαιώνα και 19ου αιώνα που αναφάνηκε ο Ρωμαντισμός παρατίθενται τόσα άλλα φιλολογικά ρεύματα ! Και πρώτα άπ' όλα ή κλασικότετη και φωτεινή εποχή τού 17ου αιώνα που με τήν άρμονία της ρυθμισμένη έπάνω στο άρχαίο έλληνικό ιδανικό έδωκε έργα μεγάλα που χρησίμευαν και χρησιμεύουν ίσως για ύποδείγματα.

Τότε μόνο θα είχε δικίο ο Σκληρός να χαρακτηρίσει τόν Ρωμαντισμό ως ρεύμα αντίδραστικό, κατά τού Ψευδοκλασικισμού τού Μεσαιώνα άν εμφανίζοταν στήν Αναγέννηση. Μά έγινε τέτοιο πράγμα ;

Έξω από τó παράδειγμα τού Μεσαιώνα που χρησίμευε για ν' αντικρουστούν οι δυό θεμελιώδικες πεποιθήσεις τού στοχαστικού φίλου μου Σκληρού που διατυπώνονται στήν πρώτη σελίδα τού πρόχειρου αυτού Σημειώματος και που αποτελούν τή βάση, τó υπόθεμα (substratum) τής ιδεολογικής μας συζήτησης, θα ήθελα να φέρω και ένα άλλο από τή Νεώτερη Ιστορία για ν' αντικρούσω ειδικότερα τήν πρώτη του πεποίθηση που συνοψίζεται ως εξής :

Περιβάλλον ζωντανό άρα Πνευματική Δημιουργία ζωντανή και τó αντίθετο : *Περιβάλλον νεκρό, κατά συνέπεια Πνευματική Δημιουργία νεκρή.

Και τó παράδειγμα-έπιχείρημα αυτό, είνε μία εξέλιχτική μορφή τής κάπως παράξενης και άνώμαλης—έτσι τουλάχιστο παραδέχονται μερικοί Γραμματολόγοι—στή σταδιοδρομία της Γερμανικής Λογοτεχνίας.

Ο Άγγλος Ι. Ρόμπερτσον² θεωρεί για θαύμα τήν Πνευματική Άνθηση τής Γερμανίας; στί δεύτερο μισό τού 18ου αιώνα, που τίποτε σχεδόν δέν επέ-

¹ Mme de Staël-De l'Allemagne T. I. chap. XI. p. 174-178. Paris Em. Flammarion Ed. Coll. les meilleurs auteurs classiques.

² J. G. Robertson, The literature of Germany, τής συλλογής Home University Library of modern knowledge, London, Williams and Norgate.—τó σημαντικότερο κεφάλαιο για τó θέμα μας είνε τó τέταρτο: the age of classic achievement και ιδιαίτερα οι σελίδες 77—81.

τρεπε να προΐδει κανείς με βεβαιότητα ή έστω με πολλές πιθανότητες στο πρώτο μισό αυτού τού αιώνα που «όλη ή Εύρώπη ήταν σύμφωνη πώς οι Γερμανοί ως λαός παραγωγός από λογοτεχνική έποψη δέν είχε καμμία σημασία.»

Έκείνο που αποδείχνει έσφαλμένο τó θεώρημα τού φίλου μου είνε στί στο δεύτερο μισό τού 18ου αιώνα τής μεγάλης, ίσως τής μεγαλύτερης ίσα με σήμερα Πνευματικής Άνθησης τής Γερμανίας δέν υπάρχει κανένα από τά απαραίτητα εκείνα στοιχεία-αίτια που απαιτεί ή θεωρία τού φίλου μου, δηλ. έπανάστατική κοινωνική ζύμωση και έκτακτα ιστορικά γεγονότα. «Τά Έθνη, λέγει ο γραμματολόγος Ρόμπερτσον, συχνά ύψώνονται σε πνευματική ύπεροχή σε καιρό μεγάλων πολιτικών και έθνικών κινήματων· μά δέν ήταν αυτή ή περίπτωση στή Γερμανία.»¹ Ούτε πολιτική ζωή είχε τότε ή Γερμανία ούτε βέβαια κοινωνική που να μπορεί να συγκριθεί με τις παρόμοιες ομαδικές εκδηλώσεις τής Γαλλίας και Άγγλίας, ούτε εκπαίδευση άνωτερη από τούς τέλεια οργανωμένους—για τήν εποχή έννοείται—γειτόνους της.

Και όμως τήν εποχή τής βαθύτερης πολιτικής και κοινωνικής κατάπτωσης ή Γερμανία έφτασε τó ύψηλότερο σημείο τής Πνευματικής Άκμης όπως άνω-κάτω τó είχε και ο Βίντελμπατ αν δέ γελιώμαι στο έργο του «Ιστορία τής Φιλοσοφίας».

Άν δέ θελήσομε να παρακολουθήσομε τήν άρα-πέρα εξέλιξη τής Γερμανίας ίσα με τή σημερινή της εξέλιχτική μορφή, και εξετάσομε κάπως στοχαστικά θά ιδούμε πώς ένψ ό ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ τής ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ συνολικά έφτασε σ' ένα θαυμαστό σημείο τελειότητας, ο ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ τής ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ δέν παρακολούθησε πιστά τόν πρώτο.

Και όμως μερικοί σπουδαίοι παράγοντες κατά τή θεωρία τού φίλου μου Σκληρού δέν έλειψαν στο δεύτερο μισό τού 19ου αιώνα, δηλ. «έκτακτα ιστορικά γεγονότα» που στόν καιρό τους όσα έργα γραφοϋν «είνε πάντοτε ζωντανά, σφριγώντα». Όταν λέγω δέν έλειψαν τά «έκτακτα ιστορικά γεγονότα» εις τά όποια ο φίλος μου δίνει τόση σημασία σχετικά με τήν πνευματική δημιουργία, έχω υπ' όψη μου τόν πόλεμο τού 70, ένα σημαντικό γεγονός για τή Γερμανία που δέν είχε όμως τήν έπιρροή που έπρεπε να έχει σύμφωνα με τή θεωρία τού Σκληρού και που περίμεναν να έχει και οι ίδιοι οι Γερμανοί.

Για να μη δέ αναφέρωμε γνώμες ξένων που μπορεί κανείς να υποψιαστεί πως μεροληπτοϋν, θα παραθέσω τή γνώμη γερμανού γραμματολόγου² τού Κάρλ Βαϊτμπρέχτ: «Στόν έθνικό ένθουσιασμό τού έτους τού πολέμου και άμέσως κατόπιν πολλοί πίστεψαν αλήθεια πώς ένα ξεπέταγμα σαφώς άντιληπτό και διαρκές τής συνολικής διανοητικής ζωής τού έθνους έπρεπε να συμβεί ως άμεση συνέπεια τών αγώνων και τών έπιτυχιών τού 1870· ειδικά έπρεπε τώρα άμέσως μία μεγάλη Λογοτεχνία και Ποίηση να προκύψουν από τήν έθνική άνώψωση. Μά αυτό ήταν μία μεγάλη άτυπατία και δέ μπο-

¹ «Nations often rise to intellectual supremacy on great political and national movements; but such was not the case in Germany» p. 79.

² Carl Weitbrecht, Deutsche Litteraturgeschichte des 19 Jahr hunderts, II Bd. Sammlung Göschen 1912. Σχετικό κεφάλαιο με τó θέμα μας είνε τó Nationale Einigung und geistige Entartung σελ. 82—111.

ροῦσε νὰ εἶνε ἀλλοιώτικα : μεγάλα γεγονότα μὲ γενική ἱστορική ἢ ἐθνική σημασία δὲν φέρουν μαζύ τους κατ' ἀνάγκην ἀμέσως ἢ ταυτόχρονα μεγάλα λογοτεχνικά-ἱστορικά γεγονότα.»¹ Καὶ στὴ σελίδα 88 ἐκφράζεται πὼς συνολικά ἔχει κανεὶς τὴν ἐντύπωση πὼς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τὴν περὶ τὸ ἔβδομηντα ἢ Γερμανικὴ ποίηση βρίσκεται σὲ κατάπτωση συγκριτικὰ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Ποιητικῆς Ρεαλισμοῦ ἐνὸς Χέμπελ, ἐνὸς Κέλλερ ἢ ἐνὸς Κούρτς ποῦ πλέ- ρια ξεδηλώθηκε περὶ τὸ πενήντα.

ΠΑΥΛΟΣ ΠΕΤΡΙΔΗΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΗ Γ. ΣΚΛΗΡΟΥ

Τὸ σημεῖωμα ποῦ δημοσιεύεται παραπάνω εἶναι μιὰ πρόχειρη γραφτὴ διατύπωση τῶν γνωμῶν ποῦ ὁ συντάκτης μας κ. Παῦλος Πετρίδης ἀνάπτυξε συζητῶντας στὶς «Φιλολογικὰς Τετάρτες» τῆς ΝΕΑΣ ΖΩΗΣ μὲ τὸ φίλο μας κ. Σκληρό. Ὁ τελευταῖος, ποῦ ἐδιάβασε στὸ χειρόγραφο τὸ σημεῖωμα τοῦ κ. Πετρίδη, μᾶς ἔστειλε τὴν ἀκόλουθη ἀπάντησι :

Χρυστάω μεγάλη χάρι στὸν ἀγαπητό μου φίλο Παῦλο Πετρίδη ποῦ μὲ τὴν κριτικὴ του ἔγινε ἀφορμὴ νὰ προσέξω μιὰ σπουδαία παράλειψη στὴν «Εἰσαγωγή» μου στὸ «Κοινωνικὸ μας Ζήτημα» ποῦ ἔχει δημιουργήσει ἀσά- φεια καὶ ἀνακρίβεια στὸ κείμενο.

Καὶ ἀποδεικνύεται μιὰ φορὰ ἀκόμα πόσο δύσκολο εἶνε ὅταν γράφῃ κανεὶς νὰ ἀποφύγῃ τὴν ὑποκειμενικότητά του καὶ νὰ μπῆ στὴ θέση τοῦ ἀναγνώστη. Ἐπειδὴ τοῦ ἴδιου οἱ ἰδέες του τοῦ φαίνονται ἀπλῆς καὶ αὐτονοοῦμενες νο- μίζει ὅτι καὶ ὁ ἄλλος μὲ τὴν ἴδια εὐκολία μπαίνει στὸ σύστημα του καὶ ἐπομένως εἶναι περιττὸ νὰ τοῦ δώσῃ λεπτομερεῖς ἐξηγήσεις γιὰ τὸ καθεστῆ. Ἄλλὰ ὁ ἀναγνώστης συνήθως ἔχει ἄλλες ἰδέες καὶ ἄλλες τάσεις καὶ προσ- ἔχει συνήθως ὄχι τόσον σέκεινο ποῦ λές, ὅσο σὲ κείνο ποῦ παραλείπεις, καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ὠφέλιμη ἢ κριτικὴ, γιὰτὶ δείχνει στὸν καθένα τὰ σκοτεινὰ καὶ ἐλαττωματικὰ σημεῖα τῶν γραπτῶν του. Ὅποιος ἔτυχε ποτέ του νὰ γράφῃ κατὰ τὴν ἀλήθειαν θὰ δοκίμασε βαθεῖα τὴν ἀλήθειαν τοῦ ψυχολογι- κοῦ αὐτοῦ φαινομένου.

Ὁ φίλος μου Πετρίδης ἀφορμὴ λαμβάνοντας μιὰ μεγάλη μου ἀπρο- σεξία—γιὰ τὴν ὅποια θὰ μιλήσω παρακάτω—καταπιάστηκε σὲ συζήτηση γενικώτερων ζητημάτων, περὶ ντεντερμινισμοῦ λ. χ., ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτε- ρικοῦ πολιτισμοῦ (civilisation-culture) κ.τ.λ. κ.τ.λ. ποῦ δὲν εἶμαι βέ- βαιος ἂν ἔχουν καὶ ἄμεση σχέση μὲ τὰ γραφόμενα μου. Ὅσον καὶ ἂν εἶναι ἐνδιαφέροντα τὰ θέματα αὐτὰ δὲν θέλω νὰ τὰ συζητήσω σήμερον, γιὰτὶ μοῦ λείπει ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος καὶ βιάζομαι νὰ περάσω στὸ σημεῖο ποῦ κυρίως θίγει τὸ θέμα μου καὶ ἰδιαίτερα ἐπομένως μὲ ἐνδιαφέρει. Ὡστόσο θὰ τὰ θίξω κατ' ἀνάγκην βιαστικὰ μόνον μὲ τὴν ὑπόσχεση ὅτι ἐάν θελήσῃ ὁ φίλος μου εἶμαι πρόθυμος νὰ τὰ συζητήσω διεξοδικὰ ἄλλη φορὰ.

Ντεντερμινιστὴς βέβαια εἶμαι, γιὰτὶ ποτέ μου δὲ μπόρεσα νὰ καταλάβω οὔτε ἀπὸ θεωρητικὴ φιλοσοφική, οὔτε ἀπὸ πρακτικὴ, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀπὸ ἐνδόμυχη διαίσθησι, πὼς μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἐλεύθερη θέλησι σ' ἓνα ὄν ποῦ

¹ «Grosse Ereignisse von allgemein geschichtlicher oder nation- aler Bedeutung bringen nicht notwendig sofort oder zugleich grosse literaturgeschichtliche Ereignisse mit sich» σελ. 84.

ὄλο τὸ εἶναι του καὶ ὅλες του οἱ κινήσεις ἐξαρτῶνται ἀπὸ χιλιάδες ἐξωτε- ρικὲς αἰτίες, καὶ ἀπὸ ξένους στὴν ἀτομικὴ του ὄντοτητα παράγοντες, ποῦ εἶναι ἄλλως τε καὶ οἱ δημιουργοὶ του, ἢ αἰτία τῆς ὑπάρξεως του.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ πολιτισμοῦ φρονῶ ὅτι τὰ δυὸ αὐτὰ εἶναι σφιχτοδεμένα καὶ ἀλληλένδετα, εἶναι οἱ δυὸ μεριεῖς, ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς, τοῦ πολι- τισμοῦ, ποῦ ὅταν ἐξελισσεται, ἀλλάζει βέβαια ταυτοχρόνως καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ του τὶς μεριεῖς : τὴν ἐξωτερικὴ καὶ τὴν ἐσωτερικὴ. Δὲν μποροῦσε ἄλλωστε νὰ γίνῃ ἀλλοιώτικα. Ἀπορῶ δὲ πὼς ὁ φίλος μου Πετρίδης ποῦ ἔχει τόσο ἐπι- στημονικὰ παιδαγωγημένο τὸ μυαλό του, καὶ ἐπομένως συνήθισε ὅλα τὰ φαινόμενα νὰ τὰ ἀνάγῃ πάντοτε σὲ ἐνιαίους νόμους, ἀπορῶ πὼς μπόρεσε νὰ φαντασθῇ ὅτι ἡ ἐξέλιξι τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς καὶ τοῦ ἀνθρώ- πινου πνεύματος, δηλαδὴ τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, μπορεῖ νὰ γίνῃ κατὰ δυὸ διάφορες διευθύνσεις, σύμφωνα μὲ δυὸ διάφορα, βιολογικά, ψυχολο- γικὰ principes, ποῦ ὄχι μόνον νὰ μὴν ἔχουν τίποτε τὸ κοινὸν ἀναμεταξύ των, ἀλλὰ νὰ εἶναι καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα ! Καὶ πὼς σὲ μιὰ κοινωνία δῆθεν νὰ φαίνεται καὶ νὰ ἰσχύῃ τὸ ἓνα principe μόνον καὶ στὴν ἄλλη τὸ ἄλλο ! Ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ εἶναι παντοῦ ἡ ἴδια καὶ οἱ νόμοι τῆς ἐξελίξεως τῆς κατ' ἀνάγκην παντοῦ οἱ ἴδιοι. Τώρα ἐάν καμμιά φορὰ κάπου μᾶς φαίνεται ὅτι γίνῃται κάποια ἐξαιρέσι, αὐτὸ ἀπλούστατα εἶναι φαινομενικὴ ἐξαιρέσι, ποῦ συμβαίνει ὅλα τὰ ζητήματα καὶ τὰ φαινόμενα ὅταν παρου- σιασθοῦν τὰ λεγόμενα τοπικὰ ἐμπόδια ποῦ παραμορφῶνουν τὸ φυσικὸ ὁμαλὸ φαινόμενο καὶ μᾶς τὸ παρασταίνουν ὡς δῆθεν ἐξαιρέσι. Ἄρκεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἔχῃ ὡς ὄρον ἀπαράβατο νὰ μὴν ἀπομακρυνθῇ ποτέ ἀπὸ τὸ ἐνιαῖο τῶν νόμων ποῦ διευθύνουν τὴ ζωὴ καὶ νὰ θελήσῃ νὰ ψάξῃ ναύρη τοπικὰ ἐμπόδια ὅταν βλέπῃ φαινομενικὴ ἐξαιρέσι γιὰ νὰ λύσῃ πάντοτε τὶς ἀπορίες του.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὴ δική μου ὕλιστικὴ, τεχνικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς, ὁ πολιτισμὸς ἀρχίζει πάντοτε μὲ ἐξωτερικὴ τεχνικὴ πρόοδο (civilisation) ἢ ὅποια εὐθὺς ἀμέσως καὶ παραλλήλως μετατρέπεται καὶ εἰς ἐσωτερικὸν ψυχικὸ πολιτισμὸ (culture), δηλαδὴ κάθε νέος τεχνικός, ὕλικός, οἰκονομικός καὶ κοινωνικός ὄρος τῆς ζωῆς ἀμέσως παρα- λουθεῖται καὶ ἀπὸ ἀνάλογο ψυχικὸ, πνευματικὸ καὶ ἠθικὸν τοιοῦτον. Γίνεται δηλαδὴ μιὰ μοιραία προσαρμογὴ τῆς ἐνδότερης ψυχικῆς ἐργασίας πρὸς τοὺς ἐξω τεχνικούς ὕλικους ὄρους τῆς ζωῆς.

Τώρα στὴ ζωὴ βλέπομε πράγματι ἐνίοτε μερικὲς φαινομενικὲς ἐξαι- ρέσεις ἀπὸ τὸν κανόνα αὐτό. Βλέπομε δηλαδὴ σὲ μερικὰ ἔθνη καὶ σὲ μερι- κὲς σημερινὲς κοινωνίες δυσαναλογία μεταξὺ ἐξωτερικοῦ τεχνικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ ψυχικοῦ πολιτισμοῦ. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ γελαστοῦμε μὲ τὴν πρώτη ἐντύπωση καὶ νὰ βιαστοῦμε νὰ διατυπώσωμε μιὰ πραγματικὴ δῆθεν ἐξαιρέσι, ἐπομένως καὶ δυὸ ξεχωριστὰ ἀνεξάρτητα principes. Ἄν κυττά- ξομε καλύτερα θὰ διοῦμε ἀμέσως ὅτι οἱ φαινομενικὲς αὐτὲς ἐξαιρέσεις συμβαίνουν πάντοτε σὲ ἔθνη καὶ σὲ κοινωνίες ποῦ ἔχουν παλῆ ἀιστο- ρία, ποῦ εἶχαν ἄλλοτε μεγάλον ὕλικὸ καὶ ψυχικὸ πολιτισμὸ καὶ ποῦ κα- τὸλίαν ἔλεπεν γιὰ διάφορους ἱστορικούς λόγους.

Τί συμβαίνει λοιπὸν στὰ ἀπομεινάρια αὐτὰ τῶν παλαιῶν ἐθνῶν, μὲ παλῆν μεγάλο πολιτισμὸ ; Ἀπλούστατα παρατηρεῖται μιὰ δυσαναλογία με- ταξὺ τοῦ σημερινοῦ των ἐξωτερικοῦ τεχνικοῦ ὕλικου καὶ ἐσωτερικοῦ ψυχικοῦ

πολιτισμοῦ, ἐνῶ ἄλλοτε στὰ καλὰ ζαμάνια τῆς ἱστορίας των οἱ δύο πολιτισμοὶ ἦσαν τέλεια συγχρονισμένοι, ἰσορροπημένοι, προσαρμοσμένοι ὁ ἓνας πρὸς τὸν ἄλλο. Καὶ γιατί γίνεται αὐτό; Διότι ὑπάρχει μιὰ περίεργη βιολογικὴ ιδιότης τῆς ἀνθρώπινης φύσεως νὰ μὴ χάνη τόσον εὐκόλα τὸν ἐσωτερικὸν πολιτισμὸν ὅπως τὸν ἐξωτερικόν. Μπορεῖ ὁ ἐξωτερικὸς τεχνικὸς ὕλικὸς πολιτισμὸς ἀπὸ κανένα ἱστορικὸν ἐμπόδιο νὰ σταματήσῃ ἀπότομα καὶ νὰ καταστραφῇ μάλιστα δλότελα σὲ μικρὸ σχετικὰ χρονικὸ διάστημα. Ὁ ἀνάλογος ὁμως ψυχικὸς πολιτισμὸς ποῦ πρόφτασε ἐν τῷ μεταξὺ νὰ δημιουργηθῇ καὶ νὰ μπῆ βαθειὰ στὸ αἷμα τῆς φυλῆς, δὲν μπορεῖ νὰ χαθῇ τόσο γλήγορα ὅπως οἱ ἐξωτερικοὶ τεχνικοὶ βιομηχανικοὶ ὄροι τῆς ζωῆς. Ἀναγκαστικὰ θὰ κλειστῇ στὸ κέλυφός του καὶ θὰ σέφνεται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ σὰν ἓνας ἀταβιστικὸς ἀντίλαλος ἐνὸς παλιοῦ πολιτισμοῦ, ποῦ δὲν ἔχει πιά τὸ ἐξωτερικὸν του συμπλήρωμα. Ἔτσι ἐξηγεῖται, λ.χ. γιατί ἓνας ἀγράμματος χωριάτης Ἰταλὸς μπορεῖ νὰ νοιώσῃ καλύτερα ἓνα μουσικὸ κομμάτι ἢ κανένα ἔργο καλλιτεχνικὸ ἀπὸ ἓνα γραμματισμένο χωρικὸ τῆς Γερμανίας ἢ Ἀγγλίας. Ἔτσι ἓνας ἀγράμματος Ἕλληνας χωρικὸς μπορεῖ νὰ χῆ μερικὲς ιδιαίτερες ψυχικὲς λεπτότητες, ποῦ λείπουν ἐξαφνω σὲνα γραμματισμένο ρῶσσο ἢ σουηδὸ χωρικόν. Οἱ νεώτεροι λοιπὸν λαοὶ ποῦ δὲν εἶχαν ἐμπόδια στὴν ἱστορικὴ τους ἐξέλιξη (Γάλλοι, Γερμανοί, Ἀγγλοὶ, Ἀμερικανοί, Σκανδιναβοί, Ρῶσοι, κτλ. κτλ.), ἔχουν ἰσορροπημένες, προσαρμοσμένες τελειῶς τὶς σχέσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ τεχνικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ ψυχικοῦ των πολιτισμοῦ. Οἱ παλιοὶ ὁμως λαοὶ ποῦ ιδιαίτεροι ἱστορικοὶ λόγοι ἐσταμάτησαν καὶ ἐστρέβλωσαν τὸν παλιὸν τους πολιτισμὸν σήμερα βέβαια ἔχουν δυσαναλογικὰ ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν πολιτισμὸν (Ἕλληνας, Ἰταλοί, Ἀραβες, Πέρσαι κτλ. κτλ.) Σημαίνει ὁμως αὐτό, ἐπαναλαμβάνω, ὑπαρξὴ δύο ξεχωριστῶν ἀνεξαρτήτων principles πολιτισμοῦ, ὅπως φρονεῖ ὁ φίλος μου Πετρίδης; Ὅχι βέβαια.

Αὐτὰ γιὰ τὴν ὥρα γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό. Ἄς ἔλθωμε τώρα στὸ κύριον θέμα, ἐκεῖνο ποῦ θίγει τὴν ἀπροσεξία ποῦ ἔκανα στὴν «Εἰσαγωγή μου» καὶ ποῦ μὲ ἐνδιαφέρει περισσότερο.

Ἐγὼ εἶχα κάνει τὴν ἐξῆς ἀπροσεξία: Ἀνέφερα γενικὰ τὶς λέξεις φεουδαρχικῆς, μεσαιωνικῆς ἐποχῆς, φεουδαρχικῆς κοινωνίας χωρὶς νὰ καθορίσω σαφῶς ποῖο στάδιο τοῦ φεουδαρχικοῦ καθεστώτος ἐννοῦσα. Καὶ ἐνῶ εἶχα ὑπ' ὄψην μου μιὰ ὀρισμένη μόνον στιγμὴ, τὴν ἐποχὴ τῆς φεουδαρχικῆς μοναρχίας, ἄφισα νὰ ὑπονοηθῇ στὸ κείμενον ὅτι ἐννοῶ δῆθεν ὀλόκληρη τὴν ἱστορικὴ περίοδον τῆς ἐμφανίσεως καὶ κυριαρχίας τῆς φεουδαρχικῆς τάξεως ἐν γένει, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς δηλαδὴ τοῦ μεσαιῶνος ἕως τοὺς νεώτερους χρόνους. Κ' ἔτσι μιὰ δική μου ἀπρόσεκτη φράση ἀνάγκασε τὸ φίλον μου Πετρίδην νὰ γράψῃ ὀλόκληρον ἄρθρον γιὰ νὰ μοῦ δείξῃ πολὺν δικαίως τὴν ἀσάφεια καὶ ἀνακριβεία ἐνὸς ὀρισμένου μέρους τῆς Εἰσαγωγῆς μου. Χαίρομαι εὐκρινὰ διότι τὸ ἄθελον λάθος μου γίνεται αἰτία νὰ δώσω περισσότερες λεπτομέρειες ἀπάνω στὸ ἐκτάκτως ἐνδιαφέρον αὐτὸ θέμα καὶ νὰ δείξω συνάμα σὲ ποιά σημεία διαφρονῶ ριζικὰ μὲ τὸν φίλον μου. Ἡ ἱστορία τῆς γεννήσεως, ἀναπτύξεως καὶ κατόπιν καταπτώσεως τῆς φεουδαρχικῆς ἢ ἀριστοκρατικῆς τάξεως περιλαμβάνει ὡς γνωστὸν ὀλόκληρους αἰῶνες. Σκεπάζει τὸν μισὸ σχεδὸν μεσαιῶνα καὶ φτάνει ἕως τὰ πρόθυρα τοῦ αἰῶνος μας. Ἡ ἐξέλιξη αὐτῆς βέβαια ἐγινε σιγά σιγά καὶ πέρασε διάφορα στάδια. Συνήθως οἱ ἱστορικοὶ ξεχωρίζουν τέσσαρα κύρια στάδια.

Στὸ πρῶτον στάδιον, ποῦ ἀρχίζει κυρίως ἀπὸ τὸν δέκατον αἰῶνα, ἔχομε τὴν γένεσιν τοῦ φεουδαρχικοῦ λεγόμενου συστήματος, ἐνὸς συστήματος ἐντελῶς ἀποκεντρωτικοῦ, ἀτομικιστικοῦ, ὅπου οἱ φεουδάρχει δὲν ἀναγνωρίζουν τὴν κεντρικὴ ἀρχὴν τοῦ ἡγεμόνος, δημιουργοῦν κράτος ἐν κράτει καὶ ζητοῦν νὰ ἐπιβάλλουν τὸ ἀτομικὸν των συμφέρον, τὴν ἀτομικὴν τους αὐθαιρεσίαν, καὶ τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου ὡς τὸν μόνον ὄρον τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Οἱ ἡγεμόνες, ὁ Πάπας καὶ ὁ δούλος λαὸς εἶναι ἀνίσχυροι ἀπέναντι τῆς αὐθαιρεσίας καὶ τῆς δυνάμεως των. Στὸ δεύτερον στάδιον, ποῦ ἀρχίζει περίπου ὕστερα ἀπὸ δύο αἰῶνες, οἱ ἄλλοι τρεῖς παράγοντες τῆς κοινωνίας: οἱ ἡγεμόνες δηλαδὴ, ὁ Πάπας καὶ οἱ ἀστικές κομμουνες δυναμώνονται τόσο πολὺ, ὥστε ἀρχίζουν τρομερὸ ἀγῶνα ὄχι μόνον μὲ τοὺς ἀτίθαστους φεουδάρχει, ἀλλὰ καὶ ἀναμεταξύ τους. Καθεὶς γυρεύει νὰ ἐπιβάλλῃ τὴ δικήν του τὴν παντοκρατορίαν. Οἱ ἡγεμόνες γυρεύουν νὰ σχηματίσουν συγκεντρωμένα κράτη, μεγάλες μοναρχίας εἰς τὶς ὁποῖες νὰ ὑποτάσσωνται ὅλοι καὶ ὅλα. Οἱ Πάπαι ζητοῦν νὰ ἀνακηρύξουν τὴν ἐκκλησίαν ἀνώτερον ἀρχηγὸν καὶ ἀνώτερον ἐξουσίαν ὅλων ἐπὶ τῆς γῆς. Οἱ κομμουνες ἀφ' ἑτέρου κυττάζουν νὰ ὑπερασπίσουν τὴν ἐλευθερίαν τους καὶ νὰ ἐπιβάλλουν τὰ συμφέροντα τους τὰ ἐμπορικὰ εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλειότερη περιοχὴ, καὶ ἄλλοτε συμμαχοῦν μὲ τὸν Πάπα, ἄλλοτε μὲ τοὺς ἡγεμόνες, σχεδὸν δὲ πάντοτε πολεμοῦν ἐναντίον τῶν φεουδαρχῶν, ποῦ ἦσαν πάντοτε οἱ κυριώτεροι ἐχθροὶ των καὶ ἐγύρευαν πάντοτε τὴν ἀταξίαν καὶ αὐθαιρεσίαν, ἀποστρεφόμενοι κάθε ἰδέαν τακτικῆς, συγκεντρωτικῆς διοργανώσεως.

Οἱ φεουδάρχει πολεμοῦμενοι τώρα ἀπὸ ὅλες τὶς μεριὰς καὶ ἀνίκανοι νὰ προσαρμοσθῶν στοὺς νέους κολλεκτιβιστικὸς διοργανωτικὸς ὄρους τῆς ζωῆς ἄρχισαν σιγά σιγά νὰ ἀδυνατίζουν καὶ νὰ ἐκφυλίζονται.

Οἱ ἡγεμόνες ἀφ' ἑτέρου καὶ οἱ Πάπαι ἀφοῦ κουράστηκαν νὰ πολεμοῦν ἀναμεταξύ τους περὶ πρωτείων ἀπεφάσισαν νὰ περιορισθῇ ὁ καθεὶς εἰς τὸν κύκλον του, ὁ ἡγεμὼν εἰς τὴν κοσμικὴν ἀρχὴν καὶ ὁ Πάπας εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ πνευματικὴν του κυριαρχίαν.

Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι ἄρχισαν νὰ σχηματίζουν τὰ μεγάλα συγκεντρωτικὰ μοναρχικὰ κράτη, οἱ δὲ δεύτεροι μᾶς ἔδωκαν τὴν τεραστία καὶ θαυμαστὴν διοργάνωσιν τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας. Οἱ κομμουνες παραλλήλως μᾶς ἔδωκαν τὸ θαυμάσιον ἄνθισμα τους ἀπὸ πολιτικῆς, πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἄποψιν ὑπὸ τὴν προστασίαν ἄλλοτε τοῦ ἡγεμόνος, ἄλλοτε τοῦ Πάπα καὶ ἄλλοτε καὶ τῶν δύο μαζί. Ἀπὸ τὸν 16 αἰῶνα περίπου ἕως τὸν 19 ἔχομε νέα περίοδον, τὸ τρίτον στάδιον ἐντελῶς ἀλλοιωτικὸν ἀπὸ τὰ προηγούμενα, ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον εἶχα ὑπ' ὄψην μου ὅταν ἔγραψα περὶ φεουδαρχικῆς κοινωνίας. Ὅσο τὰ προηγούμενα δύο στάδια εἶναι δημιουργικὰ στάδια γεμάτα ἀπὸ καθημερινὴ ἀνοικτὴ ἀγρία πάλη, ἀπὸ τεράστιον ἀγῶνα μεταξὺ τεσσάρων κοινωνικῶν στοιχείων μὲ ἀντίθετα συμφέροντα, ἀντίθετες τάσεις, ἀντίθετη ψυχολογία καὶ ἀντίθετον πολιτισμὸν, τὸσον τὸ νέο στάδιον εἶναι ἡσυχον, ἀποκραυγαλωμένον, χωρὶς ἐσωτερικὰς διαμάχας, χωρὶς ἀγῶνα τάξεων, χωρὶς τὴν παραμικρὴν τάσιν ἀπὸ οἰονδῆποτε νὰ ταράξῃ σὲ τίποτε τὸ νέο πάνιχυρον κοινωνικὸν καθεστῶς, τὴν ἀπόλυτην μοναρχίαν καὶ τὴν μοναρχικὴν βασιλείαν, ὅπου ἡ θέλησιν ἐνὸς ἀνθρώπου, τοῦ μονάρχου, ἀντιπροσώπευε ὅλον τὸ κράτος (l'état c'est moi) ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς, τῆς κοινωνίας.

Οἱ ἄλλοτε πανίσχυροι φεουδάρχει μετατρέπονται τώρα σὲ πιστοὺς

υπερήφες του θρόνου και σε αυλοκόλακες. Ο κληρός γίνεται πιστός εύλογητής του καθεστώτος. Οι άστοί, τα γνήσια τέκνα της άλλοτε υπερήφανης κομμούνας, περιορίζονται τώρα τρομαγμένοι σε μιὰ υποτακτική φυτωζωία. Πλήρης δεσποτισμός από πάνω και ήσυχία από κάτω χαρακτηρίζει την ήσυχη αυτή κοινωνική εποχή.

Στο τέταρτο επί τέλους στάδιο έχουμε ένα νέου κίνηση, νέα ζωή, νέα πάλη. Αρχίζει ο τεράστιος αγώνας της άστικής τάξεως που εδυνάμωσε σιγά σιγά, έπλούτισε υπερβολικά με το εμπόριο και τη βιομηχανία και δεν μπορεί πια να άνεχθῆ το άπολυταρχικό μοναρχικό καθεστώς που την πνίγει. Έχουμε σειράν άστικών επαναστάσεων (1789, 1830, 1848 κτλ.) και ως αποτέλεσμα ανατροπή της φεουδαρχικής μοναρχίας και εγκαθίδρυση άστικής ελευθερίας, άστικού συντάγματος. Το τέταρτο αυτό στάδιο είναι επομένως ολοζώντανο και δημιουργικό, διότι αντιπροσωπεύει τον τιτάνειο αγώνα μεταξύ των άστων άφ' ενός, και των συντησιασμένων ήγεμόνων, άριστοκρατών και κληρού άφ' ετέρου. Από τα τέσσερα λοιπόν στάδια που ανέφερα τα τρία είναι δημιουργικά, ζωντανά (1ον, 2ον και 4ον) ως αντιπροσωπεύοντα πάλιν τάξεων, αγώνα και κίνηση. Και ένα μόνον (το 3ον) είναι ψόφιο, χωρίς αγώνα τάξεων, χωρίς πάλη, κίνηση και ζωή, επομένως και χωρίς δική του ζωντανή συγχρονισμένη άτομική δημιουργία.

Τώρα λοιπόν φαίνεται καθαρά ότι όταν εγώ μιλούσα γενικά περί φεουδαρχικής κοινωνίας έννοουσα το τρίτον αυτό ήσυχιο στάδιο της μοναρχικής βασιλείας ενώ εκείνα τα όρθά που λέγει ο φίλος μου Πετριδης περί δημιουργικού μεσαιώνος εφαρμόζονται εις τα δυο πρώτα στάδια (10—16 αιώνας) και μόνον αυτά. Και επειδή συμφωνώ πληρέστατα μαζί του όσον άφορά τη δημιουργική ζωντάνεια των πρώτων δυο σταδίων, δεν θα κατέβω σε συζητήσεις στο σημείο αυτό. Αρχει μόνον να αναφέρῃ κανείς το δυνατώτερο έργο της εποχής, τη Θεία Κομωδία του Δάντε, που δεν είναι άλλο τίποτε παρά η ταραχώδης αντανάκλαση της εποχής του, γραμμένη με αίμα γιατί ως γνωστόν ο ίδιος έζησε και υπέφερε όλες τις τραγωδίες του πολυτάραχου 13 αιώνα γεμάτου από τρομερόν αγώνα τάξεων. Και βέβαια εάν ο Δάντε έξυσε σε άλλη ήσυχη εποχή και σε άλλο ήσυχιο περιβάλλον ποτέ του δε θα έγραφε τέτοιο ζωντανό και συναρπαχτικό βιβλίο. Θα συζητήσω όμως με το φίλο μου για τη σημασία της δημιουργικής εργασίας των δυο τελευταίων σταδίων διότι σαυτό ακριβώς διαφωνούμε ριζικά. Ο φίλος μου εκτιμά πολύ το τρίτο στάδιο και υποτιμά το τέταρτο. Έγώ τουνανίον εκτιμώ πολύ το τέταρτο και σχεδόν καθόλου το τρίτο. Και τοῦτο διότι το μέτρο με το όποιον κρίνομε είναι εκ διαμέτρου αντίθετο. Ο φίλος μου είναι όπαδός της ιδεαλιστικής αντίληψεως της ιστορίας, όπαδός του άφηρημένου ωραίου, της ωραίας μορφής μόνον, ανεξαρτήτως από το ζωντανό η νεκρό, γνήσιο η ψεύτικο της έμπνεύσεως. Έγώ ως όπαδός της υλιστικής αντίληψεως της ιστορίας, που τις εκφάνσεις της ψυχής και του πνεύματος δεν τις θεωρώ ως άφηρημένες, ως ανεξάρτητες από τόπο και χρόνο, αλλά ως αντανάκλαση μόνο της κοινωνικής ζωής της εποχής, του κοινωνικού περιβάλλοντος, κατ' ανάγκην δίνω σημασία όχι τόσο στην ωραιότητα της έξωτερικής μορφής ενός έργου, όσο στη γνησιότητα και ζωντάνεια της έμπνεύσεως του. Ο φίλος μου λ. χ. έξιςου θεωρεί κλασσικά και τα έργα των αρχαίων τραγικών και τα έργα του Ρακίνα. Για μένα τα πρώτα είναι πραγματικώς γνήσια κλασσικά,

ενώ τα δεύτερα είναι το πολύ ψευδοκλασσικά. Διότι τα πρώτα δίπλα με το κάλλος της έξωτερικής μορφής έχουν και ζωντανή έμπνευση δηλαδή αναπαριστάνουν τα πραγματικά αισθήματα, την πραγματική ψυχολογία και του συγγραφέως των και της εποχής των έχουν δηλαδή ταυτοχρόνως άρμονία μορφής και αισθήματος, ενώ οι ψευδοκλασσικές τραγωδίες του Ρακίνα μπορεί να είναι θαυμάσιες όσον άφορά την ευγένεια του ύφους και την ωραιότητα της έξωτερικής μορφής, άλλ' ως έμπνευση, ως αναπαράσταση ζωντανών χαρακτήρων και γνήσιου αισθήματος δεν στέκονται διότι είναι άπλοῦστατα άπομίμηση ξένης εποχής και ξένης ψυχολογίας, επομένως έργα ψυχρά και ψεύτικα.

Συνέβη δε τοῦτο με τον Ρακίνα διότι η ήσυχη εποχή του όπου όλα τα διεύθυνε η αυλική έτικέττα και η περούκα δεν μπορούσε να του δώσει ζωντανό υλικό για ζωντανά έργα όπως λ. χ. εις τους αρχαίους τραγικούς η ολοζώντανη εποχή των η εις τον Δάντε ο πολυτάραχος 13 αιώνας. Άλλωστε η ιστορία της φιλολογίας και τέχνης μās λέει ότι σε όλες τις εποχές της άπόλυτης μοναρχίας η τέχνη γίνεται συνθηματική, άφηρημένη, ξένη προς τη ζωή και τη φύση, άποκρυσταλλώνεται σε ώρισμένα καλούπια, γίνεται stylisée, ακαδημαϊκή, αυλική. Παραδείγματα μπορούσαμε να αναφέρουμε άπειρα από την ιστορία της Αιγύπτου, των μεγάλων άσιατικών μοναρχιών κ.τ.λ. κ.τ.λ. Μās λείπει δυστυχώς σήμερα ο καιρός και τα άφίνομε για άλλη φορά.

Το ξέρω πως πολλοί ακόμα σήμερα, προ πάντων οι Γάλλοι και εν γένει οι Λατινικές φυλές που τόχουν στο αίμα τους να είναι μάλλον θεατρικές, επίδεικτικές, έξωτερικές, δίνουν μεγάλη σημασία στην έξωτερική μορφή της τέχνης και στην όμορφη φράση παραβλέποντας την έσωτερική ειλικρίνεια και γνησιότητα του αισθήματος, το ξέρω λέω πως δίνουν μεγάλη σημασία στη λογοτεχνία της εποχής Λουδοβίκου ΙΔ' και τη θεωρούν πραγματικώς κλασσική και ισότιμη με την αρχαία κλασσική. Αυτό όμως δεν με τρομάζει καθόλου. Οι αντίληψεις σε τέτοια ζητήματα ψυχολογικά και φιλοσοφικά αλλάζουν με τον καιρό και δεν άμφιβάλλω ότι οι μέλλουσες γενεές με άλλο μάτι θα βλέπουν την κλασσική δηθεν εποχή Λουδοβίκου ΙΔ'. Άλλωστε και σήμερα ακόμα οι Ρώσοι οι κατ' έξοχήν ζωντανοί αυτοί άνθρωποι που μās έδωκαν την ειλικρινέστερη λογοτεχνία του κόσμου και που άποστρέφονται κάθε ψεύτικο και ρητορικό και περιφρονοῦν σχεδόν την καλλιέργεια της έξωτερικής μορφής στα καλλιτεχνικά τους δημιουργήματα, επιμόνως εξακολουθούν να ονομάζουν τη λογοτεχνία της εποχής Λουδοβίκου ΙΔ' ψευδοκλασσική! Άς εξετάσωμε πράγματι λιγάκι την ουσία αυτής της μεγάλης κατά τον φίλο μου εποχής. Τί βλέπουμε; Βλέπουμε μιὰ εύγενικιά πράγματι στη μορφή και στη γλώσσα, αλλά κρυά ως πάγο και έντελως άψυχολόγητη φιλολογία να χάνεται σε αρχαία, άφηρημένα, ουδέτερα ψυχολογικώς θέματα, η το πολύ να ψάλλη διθυράμβους ρητορικούς στο μεγάλο βασίλειο Λουδοβίκο. Μια τέχνη δηλαδή πέρα και πέρα αυλική. Έξαιρέσεις πολύ λίγες: ένας Μολιέρος, ένας Lafontaine κτλ. κτλ. Βλέπουμε ένα Le Brun γενικό διεθυντή όλων των ωραίων τεχνών, να διευθύνῃ επί 30 έτη σατραπικώτατα ως άπόλυτος κυρίαρχος τη γαλλική τέχνη, σύμφωνα πάντοτε με ώρισμένα ακαδημαϊκά ψευδοκλασσικά καλούπια που δίνουν σημασία μόνο στην έξωτερική μορφή, στο σχεδιαγράφημα (dessin), περιφρονοῦν το χρώμα, άντλοῦν δε τις έμπνεύσεις των από αρχαία πάντοτε θέματα.

Βλέπομε, λέω, να υποστηρίξω όλες τις μετριότητες και τους αυλοκόλακες και να αναγκάξω τους δυο τρεις ζωντανούς ανθρώπους, τους πραγματικούς πρωτότυπους, ανεξάρτητους καλλιτέχνες, να φεύγουν το άσφυκτικό περιβάλλον του Παρισιού και να ζούν ελεύθερα στην Ιταλία μέσα στις ατομικές των ιδέες και έμπνεύσεις. (Nicolas Poussin, Claude Lorrain, Pierre Puget κτλ). Και βλέπομε τον ζωντανότερο άνθρωπο της εποχής, τον Μολιέρο, τόσο ύπνωτισμένο από τις ακαδημαϊκές ψευδοκλασσικές ιδέες του περιβάλλοντος να εκφέρη σε γνωστούς του σίχους ιδέες για την τέχνη που σήμερα μάς κάνουν παράδοξη έντύπωση. Συμβουλεύει να αποφεύγουν τη χυδαία Γοτθική τέχνη και να ανεύρουν στα αρχαία άχνάρια την ευγένεια της τέχνης. Συμβουλεύει να προσέχουν πολύ το σχέδιο και να απομιμούνται τη γλυπτική στη ζωγραφική! Μακρυνά τα ζωντανά χρώματα, αρκεί μόνον τα bruns και τα clairs τα μόνα σχεδόν χρώματα των ακαδημαϊκών! Το δέ σπουδαιότερο, καυχάται ότι η τέχνη αυτή έχει το εύτυχημα να έχει ως άνωτατο κριτήν το άλάνθαστο μάτι του « Grand Louis! »

Όσοι έτυχε να επισκεφθούν το Λούβρο και να μπουν στις αίθουσες που αντιπροσωπεύουν την τέχνη της εποχής Λουδοβίκου ΙΔ' με τα πομπώδη ψευδοκλασσικά θέματα θά αισθανθήκανε βέβαια άμεσως το αίσθημα της κρυάδας, της ψευτιάς και της έλλείψεως πραγματικής ζωής. Όσον άφορά τον ρομαντισμό που φαίνεται στο τέταρτο άστικό πιά στάδιο σαν μιά διαμαρτυρία έναντίον του ακαδημαϊσμού και του ψευδοκλασσισμού, μού φαίνεται πως δέν κατάλαβε καλά ο φίλος μου την πραγματική του έννοια και σημασία για να τον παίρνει μόνον ως «γέννημα και θρέμμα του Μεσαίονος». Ο ρομαντισμός πράγματι άντλει συχνά τις έμπνεύσεις του και από τη ζωντανή εποχή του Μεσαίωνα, αλλά δέν είναι αυτό ή καθ' αυτό ουσία του. Ο πρόλογος του Βίκτωρα Ουγκώ στον Κρόμβελ του και το έπαναστατικό κίνημα του Delacroix κατά της τυραννίας του ακαδημαϊκού Ingres στην ζωγραφική, μάς δίνουν την πλήρη έννοια της ουσίας της ρομαντικής κινήσεως. Ο ρομαντισμός ουσιαστικώς είνε έντελώς το αντίθετο του ακαδημαϊσμού και ψευδοκλασσισμού και γι' αυτό άκριβώς βγήκε σαν μιά φανατική επανάσταση έναντίον του. Ο ακαδημαϊσμός και ψευδοκλασσισμός ως έξης έννοουσε την τέχνη: 1) Στη λογοτεχνία: Έμπνευση στηριζόμενη στο λογικό και όχι στο ζωντανό αίσθημα. Έπόθεση παρμένη από παλιές εποχές και ξένες κοινωνίες άσχετες με τη σύγχρονη ζωή. Ψυχολογική παράσταση χαρακτήρων συνθηματική, άφηρημένη, ρητορική και ψεύτικη. Ευγένεια ύφους και διανοημάτων. Γλώσσα με το γάντι, άποφεύγουσα τις λαϊκές έκφράσεις και έκφράζουσα τις παλαιές δήθεν λέξεις με περιφράσεις! Αίσθημα έν γένει τάξεως και συμμετρίας στο σύνολο. 2) Στη Ζωγραφική: μεγάλη σημασία στο σχέδιο, απομίμηση της γλυπτικής στη ζωγραφική, περιφρόνηση του χρώματος και των ζωντανών θεμάτων που αναπαριστάνουν την καθημερινή ζωή. Ο ρομαντισμός άκριβώς είνε μιά διαμαρτυρία και μιά επανάσταση έναντίον όλων αυτών των συνθηματικών δεσμών. Πρωτ' άπ' όλα ζητεί την έμπνευση όχι στο λογικό αλλά στο αίσθημα, στη γνήσια συγκίνηση της ψυχής. Και όσο πιο βαθύ και ταραγμένο το αίσθημα τόσο πιο καλύτερα. Το αίσθημα δέν το γυρεύει και το πέρνει παντού όπου το βρίσκει. Έπειδή δέ το αίσθημα των ανθρώπων εκείνης της εποχής εφέρετο σε μυθολογικές, θρησκευτικές και μεσαιωνικές ίπποτικές παραστάσεις, για τουτο βλέπομε τη ρομαντική σχολή να καταγίνεται κυρίως με τέτοιου είδους θέματα.

Αυτό όμως δέν άπόκλειε καθόλου τους ρομαντικούς να παίρνουν και σύγχρονα θέματα από το βίο και την ιστορία των ανατολικών λαών, λ. χ. ή άλλου όπου εύρισκαν πηγή γνήσιου θερμού αισθήματος. Ο διάσημος ζωγράφος λ. χ. Delacroix, ο άρχηγός της ρομαντικής σχολής, ο Σατανάς αυτός της ζωγραφικής, κατά τον αντίπαλο του ακαδημαϊκό Ingres, έξωγράφισε άφ' ενός τις περιπέτειες της Θείας Κωμωδίας του Δάντε, άφ' έτέρου τις σφαγές της Χίου της Έλληνικής επανάστασεως, και Γάμον Ίουδαϊκό στο Μαρόκο, διότι σε όλα αυτά εύρισκε ζωντανή πηγή έμπνεύσεως, ικανή να τον συγκινήσει έξ' ίσου. Τουναντίο ο Ingres, άρχηγός του ακαδημαϊσμού, έπιδεικτικώς έξωγράφισε την αποθέωση του Όμήρου, από την όποιαν έπίτηδες παρέλειψε τον Δάντε και τον Γκαίτε, διότι τους ύποπτεύονταν ότι είχαν ρομαντικά αισθήματα, δηλαδή ζωντανή ψυχή, όπως και πράγματι είχαν και γι' αυτό άκριβώς είναι μεγάλη δημιουργικά πνεύματα.

Ο David γάλιν ο γνωστός ακαδημαϊκός ζωγράφος συμβούλευε τους φίλους του και μαθητές του να διαβάσουν πρώτα τον Πλούταρχο και έπειτα να εκλέξουν θέμα έμπνεύσεως. Γι' αυτούς μόνον ο άρχαίος κόσμος ήτον άξιος για την τέχνη, όλα τα άλλα αισθήματα, όλη ή γύρω ζωή ήσαν χυδαία φαινόμενα, άπαράλλακτα όπως και για τους σημερινούς μας δασκάλους, έξω από τους άρχαίους συγγραφείς και τη καθαρεύουσα όλα τα άλλα είνε χυδαία. Έκτός τουτου οι ακαδημαϊκοί έπρόσεχαν πολύ το σχέδιο (dessin) ένω περιφρονούσαν σχεδόν το χρώμα, ένω οι ρομαντικοί έπειδή άκριβώς έπροσπαθούσαν να εκδηλώσουν τα ζωντανά τους αισθήματα έδιναν όλη τους τη προσοχή στο χρώμα, θεωρούντες το σχέδιο δευτερεύον και έπουσιώδες προς μεγάλην αγανάκτηση των ακαδημαϊκών (contouristes-coloristes!)

Ο Ρομαντισμός λοιπόν που πρώτος ως βάση της τέχνης έβαλε την ειλκρίνεια του αισθήματος, της έμπνεύσεως και της αναπαριστάσεως, συνάμα δέ και την άπλοποίηση της γλώσσας και των διανοημάτων ήταν ένα τεράστιο βήμα προς τα έμπρός, προς την άληθινή ζωή και τη ζωντανή τέχνη, συνάμα δέ και προς τη λαϊκή ψυχή και τη λαϊκή γλώσσα.

Η κατοπιν έξέλιξη του στο ρεαλισμό και ύποκειμενικό συμβολισμό είνε ή φυσική εξέλιξη του ίδιου ζωντανού άστικού πνεύματος.

Ο ρεαλισμός διαφυλάττει την ίδια ειλκρίνεια στην έμπνευση και αναπαράσταση της ζωής όπως ο ρομαντισμός με τη διαφορά μόνον ότι ως πιο θετικώτερος παίρνει τα θέματα του από τη σύγχρονη ζωή μας και μιλάει με γλώσσα πιο δημοκρατική, πιο λαϊκή, πιο ζωντανή. Ο δέ συμβολισμός είνε ή τελευταία λέξη το non plus ultra του ελεύθερου άστικού πνεύματος, που όχι μόνον κατήργησε όλα τα έξωτερικά δεσμά και τις έξωτερικές τυλικές συνθήκες, αλλά και ως μόνη πηγή έμπνεύσεως παραδέχεται τον ένδότερο ψυχικό και συναισθηματικό κόσμο ένός μόνου ατόμου του ελεύθερου τεχνίτη. Ρομαντισμός, λοιπόν, Ρεαλισμός και Συμβολισμός είνε τα τρία στάδια: Παιδικό, άνδρικό και γεροντικό, της ζωντανής άστικής τέχνης, που ή ειλκρίνεια και γνησιότης του αισθήματος την ξεχωρίζει από την προηγούμενη ψεύτικη, συνθηματική, άψυχη, άριστοκρατική ψευδοκλασσική, ακαδημαϊκή.

Σύντομα συγκεφαλαιώνοντας τον κοινωνιολογικό-καλλιτεχνικό μας παράλληλισμό λέμε:

Τα δύο πρώτα ίστορικά στάδια (10—16 αίων) έπειδή αντιπροσωπεύουν

τήν τεραστίαν πάλη τῶν τεσσάρων κοινωνικῶν στοιχείων, (φεουδαρχῶν, ἡγεμόνων, Πάπα καὶ Κομμουνίας) εἶναι ὀλοζώντανα, δημιουργικὰ καὶ μᾶς δίνουν ἐπομένως γνήσια ζωντανὰ ἔργα (ἡρωϊκὰ ἔπη, fabliaux, Dante, Γοτθικὴ τέχνη κτλ. κτλ.).

Τὸ τρίτον ἱστορικὸ στάδιο τῆς μοναρχικῆς βασιλείας (16—19 αἰὼν περιόπου) ἐπειδὴ ἀντιπροσωπεύει ἡσυχὴ κοινωνικὴ ἐποχὴ, χωρὶς τὸν παραμικρὸ ἐσωτερικὸ ἀγῶνα, χωρὶς πάλην τάξεων, μᾶς δίνει πομπώδη αὐλικὴ ἢ τέχνη, κατ' ἀνάγκη ἀκαδημαϊκὴ καὶ ψευτοκλασσικὴ, δηλαδὴ συνθηματικὴ καὶ ψεύτικη ποῦ δίνει σημασίαν μόνο στὴν ἐξωτερικὴ μορφή· ἡ ψυχὴ τῆς ὅμως ἀπομακρύνεται ὀλοζώντα ἀπὸ τῆ σύγχρονη ζωῆ (κλασσικὸς ἢ ψευτοκλασσικὸς αἰὼν Λουδοβίκου ΙΔ' κτλ.).

Τὸ τέταρτο ἐπὶ τέλος ἱστορικὸ στάδιο ποῦ περιλαμβάνει κυρίως τὸν 19ον αἰὼνα καὶ ὀνομάζεται κυρίως ἀστικὸν στάδιο, χαρακτηρίζεται ὡς γνωστὸν ἀπὸ τὸν τιτάνειον ἀγῶνα τῶν ἀστικῶν με τοὺς συνησπισμένους ἡγεμόνες, ἀριστοκράτες καὶ κληρο, εἶναι ἐπομένως ζωντανώτατος καὶ μᾶς δίνει τὴν ὀλοζώντανη καὶ γνήσια εἰλικρινὴ ἀστικὴ τέχνη με τίς τρεῖς κυριώτερες τῆς μορφές: ρομαντισμὸς, ρεαλισμὸς καὶ συμβολισμὸς.

Αὐτὰ τὰ λίγα ἔχω νὰ πῶ πολὺ βιαστικὰ στὸ φίλο μου Πετριδὴ γιὰ τὴν ὥρα. Βέβαια πῆρα ἕνα πολὺ μικρὸ μέρος τῶν παραδειγμάτων, κυρίως τὰ γαλλικὰ, τὰ ὁποῖα ὅμως εἶνε καὶ τὰ τυπικότερα. Ἐὰν θελήσῃ μορῶ εὐχαρίστως ἄλλη φορὰ νὰ τοῦ δώσω καὶ ἄλλα ἀνάλογα παραδείγματα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης τῶν ἄλλων λαῶν. Σήμερον μοῦ εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον. Εὐχαριστῶ καὶ πάλιν εἰλικρινῶς τὸν φίλο μου γιὰ τὴν καλωσύνη ποῦ εἶχε νὰ προσέξῃ τὰ γραπτὰ μου καὶ ἔτσι νὰ γίνῃ ἀφορμὴ νὰ διορθώσω μιὰ ἀπροσεξία μου.

ΚΑΤ' ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ 1 VI 1916

Γ. ΣΚΑΗΡΟΣ

ΠΕΤΡΟΥΛΑ ΨΗΛΟΡΕΙΤΗ

ΚΡΙΤΙΚΟ ΔΟΚΙΜΙΟ

Διαβάστηκε μὲ προσοχὴν ἐν στενῷ κύκλῳ φίλων στὴν αἴθουσα τῆς ΝΕΑΣ ΖΩΗΣ

Μὲ ξεχωριστὴ εὐχαρίστηση θὰ σὲ μιλήσω ἀπόψε γιὰ τὸ ἔργον μίαν Ἑλληνίδαν συγγραφέισσαν, τῆς Πετρούλας Ψηλορείτη. Κι αὐτὸ γιὰ τὴν ἡκουσθέντα μου θὰ γίνῃ πάνω σ' ἕνα καλλιτέχνη τοῦ λόγου, ποῦ μᾶς δίνει πρὸ πολλῶν ἀφορμῶν νὰ τὸν παινεύσωμε, παρὰ νὰ τὸν κακομεταχειριστοῦμε.

Ἔτσι τὸ ἔργον τοῦ κριτικῶν γίνεται μιὰ ἀφορμὴ καὶ ἰδιαίτερης εὐχαρίστησης, ὅταν προβλέπει πόσο εὐκόλον θὰ τοῦ σταθεῖ νὰ ξεγλυστρήσῃ ἀπὸ τὸ μεγάλο σκόπελον νὰ τὸν ἀποκαλέσῃν ζηλιάρη Ζωῖλον.

Ἡ Ψηλορείτη γεννημένη ἐν μιᾷ οἰκογενειακῇ περικυκλωσίᾳ ἀνθρώπων ποῦ ἀγαποῦσαν τὰ γράμματα ἢ εἶχαν σχέσεις με ἐκείνους ποῦ ἦσαν μπιστικοὶ τῶν, ξεχωρίζῃ στὴ νεώτερη Ἑλληνικὴ φιλολογία σὰ μιὰ ὡραία μορφὴ ποῦ πολὺ γλήγορα θὰ μᾶς φαντάξῃ ζηλεμένο ἀνάγλυφον μέσα στὸ ὀλύμπιον πάνθεον τῶν μαστόρων τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης.

Καὶ γιὰ ν' ἀρχίσωμε με ἕνα γενικὸ χαρακτηρισμὸν: Ἡ Ψηλορείτη δὲν εἶνε κοιμισμένον βάλτονερι, οὔτε καὶ λίμνη κατακάθαρη ποῦ τὰ ἡσυχὰ νερά τῆς ἀπαλὰ ρυτιδώνονται ἀπὸ τὸ μοσχομυρισμένον ἀεράκι τῶν ὀλιανθισμένων ὄχτων τῆς. Εἶνε θάλασσα ἀνοιχτὴ, ὠκεανὸς ποῦ τὰ μεγαλόσυρτα κύματά του κρῦβον μετὰ τῶν κάποιων θέλησῶν ποῦ δὲν πίνε σάν ποῦ τὰ σπρώχνει ὁ ἄνεμος. Κι ἂν κάποτε ἀφίνον εὐκολόσυστον ἀφρό, εἶνε αὐτὸ μιὰ αἰτία γιὰ νὰ ξεκινήσῃν ἀμέσως πρὸς τολμηρὰ ἀπὸ πρὶν γιὰ τὸ μαγικὸ ἀκρογιάλι τῆς ἀληθινῆς τέχνης.

Εἶνε ἡ πρώτη Ἑλληνίδα ποῦ γνώρισε νὰ γράφῃ ἔτσι θαρρετὰ καὶ με ἀπεριόριστῃ εἰλικρίνεια γιὰ τὴν ψυχολογίαν τῶν γυναικῶν. Με εἰλικρίνεια ποῦ σὲ δαύτη δὲν μᾶς εἶχαν συνηθίσῃ ὡς τώρα οἱ γυναῖκες. Κι αὐτὸ τὸ κατορθώνει γιὰ τὸ πίσω ἀπὸ τὴ γυναικείαν αἰσθαντικότητά τῆς κρῦβεται γερὴ ἀντρίκια λογικὴ.

Δὲν ἀφίνει αὐτὴ νὰ ξεχειλίσῃ ἀκράτητῃ ἢ αἰσθαντικότητι ποῦ κυριαρχεῖ μετὰ τῆς· ἔχει ἀρκετὴ δύναμιν θέλησης γιὰ νὰ δώσῃ σ' αὐτὴν τὴ χρειάζουμένη κατεύθυνση, σύμφωνα με ὀρισμένους λογικοὺς συλλογισμοὺς. Κι εἶσι στὸν προεπινοημένον καιρὸν κατορθώνει πάντα νὰ δώσῃ στὸ αἶσθημά τῆς τὸ χρωματισμὸν ποῦ τῆς ἐπιβάλλει ἡ σκέψη.

Ἔχει μιὰ διαίσθησιν γεμάτην ἐξυπνάδα γιὰ τὴ μελλοντικὴ κατεύθυνση τῆς γυναικείας ἐξέλιξης. Αἰσιόδοξῃ στὰ περισσότερα, στολιζέται κάποτε, ἴσως καὶ ἀπὸ γυναικείαν τσακινιά, με ἀπαισιοδοξία. Ἡ ἀπαισιοδοξία τῆς ὅμως δὲν μᾶς εἶνε καθόλου ἀντιπαθητικὴ γιὰ τὴν δὲν εἶνε ἐνὸς ἀνθρώπου ποῦ χαίρεται, μὰ ἐνὸς ποῦ ποιεῖ εἰλικρινὰ γιὰ τὴν κατὰ τῶν θνητῶν μοῖραν.

Ἀπὸ ἄλλῃ ἐποχῆ μᾶς παρουσιάζεται ἀντιπαθητικὴ σάν τὴν ἴδια τὴ Ζωῖν. Ἐκεῖ ποῦ τὴ βλέπεις πὼς εἶνε ἔτοιμη νὰ προσφέρει στὴν ἐξαγνιστικὴ φωτιά τῶν νέων ἰδεῶν ὀλόκληρον τὸ ἐγὼ τῆς πλέρια ἀνυπολόγιστα, ξάφνου με λήπη καὶ πόνο ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὴν παράδοσιν καὶ ἀρχίζει νὰ δειλιάξῃ. Καὶ ὅμως ξεχωρίζῃ τὴν εἰλικρίνεια σὲς σκέψεις τῆς, ποῦ ἡ εἰλικρίνεια τῆς αὐτὴ μᾶς τὴν κάνει πέρα καὶ πέρα συμπαθητικὴν, ἂν καὶ πολλὰς φορὰς δὲν παραδεχόμεστε τίς ἰδέας τῆς.

Ξεχωριστὰ τονίζω ἀμέσως ἀπὸ τώρα τὸν τρόπον ποῦ μιλά γιὰ τοὺς ἄνδρας στὰ ἔργα τῆς. Ἔχει μιὰ τόσο εὐγενεικὰ προσοχὴν μὴ τύχει καὶ τοὺς ἄγγίζει, ποῦ πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ἀπὸ μῆς σάν ὁ μεγαλύτερος ἔπαινος τῆς γιὰ τὸ καλὸν τῆς γούστο καὶ γιὰ τὸ σεβασμὸν ποῦ ἔχει στὸν ἑαυτὸν τῆς. Ἐμεῖς οἱ ἄνδρες θὰ μιλούσαμε πολὺ πρὸς ἀπόσεχα καὶ ἀδίκως γιὰ τὴ γυναικείαν.

Ἴσως ὅμως τὸ κοκαλάκι τῆς νυχτερίδας τῆς Πετρούλας Ψηλορείτη νὰ εἶνε ἡ μεγάλη ποιητικὴ καὶ δημιουργικὴ φλέβα ποῦ φωλιάζει μέσα τῆς καὶ ἡ ἔλλειψη κάθε φιλολογικῶν κομπογιαντισμοῦ.

Ἔτσι τὸ ἔργον τῆς εἶνε ἔργον ἀληθινῆς καλλιτέχνης γιὰ τὴν εἶνε μεγαλόπνοον καὶ γεμάτον ποιητικὴν δύναμιν.

Γιὰ τὴν σταλήθεια ἔχει τέλεια ἀποκρυσταλλωμένα στὸ ἐσώτερον τῆς ἐγὼ τὰ συναισθήματα καὶ τίς σκέψεις ποῦ ξυπνοῦνε μέσα μας τὰ ἔργα τῆς.

Γιὰ τὴν νικᾷ τίς δυσκολίας τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς τοῦ λόγου με τὴν χάρη καὶ ἀπλότῃ ζηλευτῇ, καὶ ξεχωρὰ στὰ τελευταῖα τῆς κατὰ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν γραφίματά τῆς, ποῦ κατὰ μέσα εἶχε νὰ δρασκελίσει πολλοὺς τριβόλους, ἀφοῦ καὶ τὸν ἀπαισιο ρεαλισμὸν τῆς ἀρρώστειας μᾶς τὸν παρουσιάζει σὲ τὸν τρόπον ὅχι ἀποκρουστικόν.

Ἀληθινά ἑλληνική ψυχὴ λατρεύει τὴ Ζωὴ σ' ὅλες τὶς ἐκδήλωσες τῆς. Παντοῦ ἡ ἀγάπη τῆς Ζωῆς, ὁ ἔρωτας τῆς γι' αὐτὴ εἶνε τὸ κυρίαρχο αἰσθημα τῆς Ψηλορείτη—Συνεχίζει ἔτσι τὴ νοσοτροπία τῶν προγόνων μας πού στὴ παλιὰ ἐποχὴ τῶν κι αὐτοὶ οἱ Ὀλύμπιοι Θεοὶ τοὺς ζούλευαν καὶ κατέβαιναν κοντὰ τους γιὰ νὰ ζήσουν δίπλα τῶν τὶς χαρὲς τῶν, ἐνωμένες ὡς τόσο πάντα μὲ τοὺς πόνοους τῶν.

Καὶ εἶνε ὀλοφάνερο σημάδι τῆς πρόοδου τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ ἡ καλλιτεχνικὴ ἐκδήλωση τῆς νεαρῆς αὐτῆς συγγραφέισσας. Γιατὶ ὅλοι μας γνωρίζουμε πὼς στὶς κοινωνίες πού ἡ γυναῖκα δείχνει σημεῖα χειροπιαστὰ ἀξιοσύνης, ἐκεῖ χωρὶς ἄλλο ἔχει στερεώσει πιά στὴ συνείδηση τοῦ κόσμου, μιὰ ἀδιάκοπη ἐργασία γιὰ ἐξέλιξη ἀσφαλῆ.

Φυσικὸ τὸ λοιπὸ καὶ ἡ Πετροῦλα, πού νοιώθει πιά γύρω τῆς μιὰν ἀτιμωμένη συμπαθείας, νὰ μὴ φοβηθεῖ μήπως τὴ χαρακτηρίσουν ἀναρχικὴ, ἂν ξεκινᾷ γιὰ νὰ φανερώσει τὶς ψευτικὲς βάσεις τῆς δικαιοσύνης τοῦ συγκαίριου πολιτισμοῦ μας ἀναφορικὰ μὲ τὴ θέση τῆς γυναίκας στὴ κοινωνία.

Ὁ ἀλτρονισμὸς τῆς εἶνε τόσο μεγάλος πού περιφρονεῖ κάθε προνόμιο, κάθε εὐκολὴ ἐπιτυχία πού θὰ μπορούσε νὰ τῆς ἐξασφαλίσαι ἡ ὑποταγὴ τῆς στὰ κοινωνικὰ ψεύδη.

Καρδιά πού γονατίζει μόνον μπρὸς στὴ δράση πού κρύβει μέσα τῆς ἀληθινὴ ζωὴ, φοβᾶται μήπως ἡ ρουτίνα τὴν κυριέψει καὶ ἐπιβάλλει στὴ ζωὴ τῆς, τὴ σφραγίδα μιᾶς ξένης θέλησης. Διψᾷ γιὰ πρωτοτυπία σὲ κάθε ἐκδήλωση τοῦ βίου τῆς.

Ὡς τόσο ποτὲ πάλι δὲ χάνει τὸ αἶσθημα τῆς πραγματικότητος. Κατορθώνει πάντα στὸ τέλος τὸ καράβι τῆς πνευματικῆς ἐξωτερίκεψης τῆς νὰ τὸ ὀδηγήσει σὲ καλὸ λιμάνι, ξεφεύγοντας τὰ τρικυμισμένα πέλαγα τῆς πολυτάραχης ἀνεμοζάλης τοῦ κόσμου αὐτοῦ.

Προτοῦ ἀρχίσουμε ν' ἀναλύομε κάπως μὲ περισσώτερα λόγια τὸ ἔργο τῆς Ψηλορείτη—ρομάντσα, δράματα, ποιήματα—ἔργο πού τὸ πρῶτο φάνηκε στὸ Νουμᾶ ἐδῶ καὶ ἑπτὰ χρόνια, καὶ τὰ ἄλλα ὅλα δημοσίεψε ἡ «Νέα Ζωή»—πρέπει νὰ ξεχωρίσομε μὲ γενικὲς γραμμὲς πὼς ἀπὸ τὰ πέντε ρομάντσα τῆς—τὸ καλλίτερο δὲ μέρος τῆς φιλολογικῆς τῆς ἐργασίας—τρία, τὸ Ridi Pagliaccio, Ἐγὼ—Ὅλοι—ἔσεῖς, ἡ Κόκκινη Ζωή, εἶνε πιὸ πολὺ ἐσωτερικὰ—ψυχολογικὰ ρομάντσα, ἓνα, ἡ Φωτεινὴ τοῦ Ἀνεγνώστη, περισσώτερο ἐξωτερικὸ—περιγραφικὸ καὶ τὸ τελευταῖο, ἡ Ἀρρωστὴ Πολιτεία, ἰδεολογικὸ—συμβολικὸ.

Ὅλα γενικὰ κρύβουν μέσα τους μιὰ ἰδέα δύναμη, ἓνα σύμβολο πού δίνουν ζωὴ στὸ ἔργο τῆς Ψηλορείτη, πού τὸ κάνουν νὰ ὑψώνεται ἀπὸ τὸ μερικὸ στὸ γενικὸ, ἀπὸ τὸ σχετικὸ στὸ ἀπόλυτο.

Μιὰ φορὰ πού τὰ μελετῆσει κανεὶς, ἄφοβα μπορεῖ νὰ πεῖ πὼς ἡ Ψηλορείτη δὲν εἶνε ρωμαντικὴ. Κι αὐτὸ γιατί δὲν ἀφίνει ποτὲ τὸ αἶσθημα νὰ τὴν ὑποδουλώσει. Ποτὲ δὲ λησμονιέται στὴ μέση τοῦ δρόμου τῆς γύρω σὲ ἀγαλίνωτες αἰσθηματικότητες. Ἐχει μιὰ κατεύθυνση ὀρισμένη σ' αὐτὴν τραβᾷ ἀτράνταχα ποτὲ δὲν χάνει τὴν ἔννοια τῆς σκληρῆς πραγματικότητος.

Ὁ λυρισμὸς πού παρατηροῦμε στὰ πρῶτα ρομάντσα τῆς—λυρισμὸς ὡς τόσο πάντα καλοῦ γούστου—σιγὰ σιγὰ πέφτει, σβύνει στὰ ἄλλα, καὶ ἡ ζυγισμένη σκέψη κυριαρχεῖ στὰ τελευταῖα τῆς.

Ἡ βασικὴ ἰδέα πού γύρω τῆς ἡ Πετροῦλα κλῶθει τὴν ὑπόθεση τῶν

ρομάντσων τῆς εἶνε ἡ σκλαβιά πού πλακώνει τὴ ζωὴ τῆς Ἑλληνίδας. Σκλάβαι καὶ ἡ γυναῖκα, μὰ σκλάβαι τοῦ ἀγαπημένου τῆς ὄχι τοῦ σύζυγου, στὰ τρία τῆς πρῶτα ρομάντσα : Σκλάβαι τοῦ ἀδερφοῦ—ὄχι τοῦ πατέρα τῆς στὴ Φωτεινὴ τοῦ Ἀνεγνώστη. Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις ἡ σκλαβιά αὐτὴ εἶνε κάπως θεληματικὴ. Τὴ γυναῖκα δὲν τὴ δεσμεύει κανένας νομικὸς περιορισμὸς, οὔτε ἡ συζυγικὴ, οὔτε ἡ πατρικὴ ἐξουσία.—Ἐτσι βλέπομε μὲ πόση λεπτότη εἶνε διαλεγμένη ἡ ὑπόθεση τῶν. Σὲ τέτοιο τρόπο, πού αὐτὴ ἡ κάποια συναίνεση τῆς γυναίκας στὴ σκλαβιά τῆς, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ τὴ χρωματίζει μὲ κάποια ἀπομεινάρια ἐλευθερίας, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ξαλαφρώνει κάπως τὴν τύραννον τοῦ τύραννου—ἄντρα.

Καὶ τώρα ἀμέσως πρέπει νὰ ξεχωρίσομε τὰ ρομάντσα τῆς, Ridi Pagliaccio, Ἐγὼ—Ὅλοι—Ἐσεῖς, Κόκκινη Ζωή. Τὰ τρία αὐτὰ ἀποτελοῦν ἓνα τρίπτυχο, μιὰ τριλογία.

Στὸ πρῶτο ἀπ' αὐτὰ ἡ γυναῖκα μᾶς φαντάζει σκλάβαι στὸν πόθο τοῦ ἄντρα. Καὶ μένει σκλάβαι του ὡς τὸ τέλος μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ τὴν ἀγαπήσει αὐτὸς ἀκόμα περισσώτερο.

Στὴ δεύτερη φιγούρα ἡ γυναῖκα ἔχει ἀνεβεῖ κάποιον σκαλοπάτι στὴν αὐτοπεποίθησι. Ἀρχίζει πιά νὰ νοστιμεύεται τὸν καρπὸ τῆς γνώσης. Ξεύρει πὼς μπορεῖ νὰ γίνει ἴση μὲ τὸν ἄντρα. Ἄν τὴν ἀπατᾷ, τὸ ἴδιο σκέπτεται νὰ κάνει κι αὐτὴ καὶ τ' ἀποφασίζει στὸ τέλος.

Στὸ τελευταῖο κομμάτι τῆς τριλογίας ἡ γυναῖκα εἶνε πιά αὐθέντρα. Θέλει νὰ βάλει τὸν ἑαυτὸ τῆς ψηλότερα κι ἀπὸ τὸν ἄντρα. Ζηεῖ νὰ ἐπιβληθεῖ καὶ γιὰ νὰ φυλάξει πάντα πιστὸ τὸν ἀγαπημένο τῆς, καταπᾶ στὸ λογικὸ μὰ παράξενο συμπέρασμα νὰ τὸν σκοτώσει.

Στὸ Ridi Pagliaccio ἡ ψυχὴ τῆς ἡρώνας του εἶνε γεμάτη ἀπὸ ἀπαισιοδοξία. Καὶ γιαντὸ προσπαθεῖ νὰ πείσει τὸν ἑαυτὸ τῆς νὰ διώξει ἀπὸ τὸ νοῦ τῆς κάθε σκέψη αισιόδοξη. Ὡς τόσο μιὰ πού δάγκασε τὸν καρπὸ τῆς γνώσης ἄθελα ζητᾷ τὴν ἀπολύτρωση τῆς. Ξεύρει πὼς εἶνε σκλάβαι τοῦ ἀγαπημένου τῆς. Μὰ στὴν ἴδια στιγμὴ εἶνε καὶ ἐπαναστάτισσα. Τὴ μπουρζουάζικη γυναῖκα ντροπὴ τὴ φλομισμένη ἀπὸ ὑποκρισία θέλει νὰ τὴν πετάξει στὰ φρόκαλα. Μὰ νὰ, τρομάζει πάλι τὴν εἰλικρίνεια τῆς, τὴ φοβᾶται καὶ δειλιασμένη χώνεται μέσα στὰ κοινωνικὰ ψεύδη.

Γι' αὐτὴν ἡ γυναῖκα στὸν ἔρωτα τῆς, ἔχει ὀχτρὸ ὄχι τὸν ἀπιστο τύραννον τῆς, τὸν ἄντρα—ἀλλὰ τὴν αἰώνια γυναῖκα, τὴν ἀντίπαλη. Καὶ τὴν ἀντίπαλη αὐτὴ δὲ δυσκολεύεται καθόλου νὰ τὴ ρίξει μόνη τῆς στὶς ἀγκάλες τοῦ ἐρωμένου τῆς, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς ἔτσι θὰ ἐπιτύχει νὰ τὸν κρατήσῃ πάντα δικὸ τῆς, δουλεύοντας στὶς ὀρέξεις του. Μὰ ἴσως δὲ καὶ ἀπὸ τὸ φόβο πού ἔχει νὰ μὴ φανεῖ στὸν ἑαυτὸ τῆς ταπεινὴ καὶ δειλὴ, ἔτσι ἄσχεφα ἀγκαλιάζει τὸν κίνδυνον. Ἴσως πάλι γιατί νομίζει πὼς στὸν τρόπο αὐτὸ θὰ ξεχάσει τὴν ἀγάπη τῆς, αὐτοτιμωρούμενη.

Στὸ τέλος ὡς τόσο περιφρονεῖ τὸν ἑαυτὸ τῆς γιατί νοιώθει στὰ πραγματικὰ τὴν ἀδυναμία τῆς. Μιὰ ἀηδία ἀκατάσχετη ἀνέβηκε ἀπὸ τὴ ψυχὴ τῆς γιὰ ὅλη τὴν ἀγάπη πού εἶχε γι' αὐτὸν τὸν ἄντρα. Καὶ μέσα τῆς ἡ ἀντιφατικὴ ψυχὴ τῆς δὲ μένει καθόλου εὐχαριστημένη ὅταν νοιώθει τὴν εὐτυχία πὼς ἀγαπιέται κι αὐτὴ ἀπὸ τὸ Λῶρη, γιατί ἀλλοίμονο σ' ἐκεῖνον πού δὲν ἐλπίζει καὶ δὲν περιμένει πιά γιατί βρῆκε ὅ,τι ἐπιθυμοῦσε.

Ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τῶν προσώπων τοῦ ρομάντσου ἀναλύεται πλερίαι ψυχολογικὰ σ' αὐτὸ τὸ ἔργο τῆς Ψηλορείτη. Μὰ δῶ καὶ κεῖ ξανοίγει κανέ-

νας και πολύ χτυπητές εξωτερικές παρατηρήσεις και ζωγραφιές. Σάν τη περιγραφή λόγου χάρη του σπητιού της φιλενάδας της Ρίτας, σάν την εντύπωση που της κάνει μιὰ Ἀφροδίτη της Μήλου, που στο βάθρο της ἔσκυβε χαμογελαστή κι ἄκουε. Κάτι μικροὶ ἔρωτες ὀλόγυμοι που παίζανε γύρω, σ' ἓνα βάζο με τὰ ρόδα, εἶχανε διακόψει τὰ παιχνίδια τους και δὲν ἀκούονταν τὸ γέλιο τους. Μὲ πόση λεπτὴ ἀλλοῦ πάλι, μᾶς δίνει νὰ νοιώσουμε τὶς ἡδονικὲς στιγμὲς που πέρασαν οἱ ἀγαπημένοι όταν ζωγραφίζει τὴν κόμαρη της, που τὴν εἶχε δανείσει στὸ Λώρη, τὸν ἔραστή της, γιὰ νὰ χαρεῖ τὴν ἀντίπαλη. «Ἡ κόμαρά μου εἶναι ἀκόμα ὅπως τὴν ἄφησαν. Ὅλα ἐδῶ μέσα εἶναι ἄνω κάτω. Βρίσκω στὴν ἀκαταστασία τῶν ἐπιπλων τὶς κινήσεις του ὄλες. Ἐνα ρόδο μαδημένο στὰ σεντόνια, μού μιλεῖ γιὰ κάποια ἀγκαλιάσματα και γιὰ κάποια φιλιὰ. Μιὰ χαμηλὴ πολυθρόνα τοποθετημένη κει κοντὰ στὸ κρεβάτι μου, μού μιλεῖ γιὰ κάποια λόγια που λέγονται σιγανά, σιγανά...»

Στὸ Ἐγὼ—Ὅλοι Ἐσεῖς ἢ σκλάβα Ρίτα ἀρχίζει νὰ θέλει νὰ ζυγίσει τὸ τί ἀξίζει ὁ παραφέντης της. Ἡ ψυχὴ της χειραφετημένη πιά πλημμυρίζει ἀπὸ χαρὰ ἀνευρίσκοντας τὶς ἀντρικὲς ἀδυναμίες γιατί ἔτσι θὰ μπορέσει νὰ δικαιολογήσει τὶς δικές της.

Μιὰ φορὰ ὡς τόσο πού εἶναι ἀκόμα ἀγνή, ἢ πατροπαράδοτη ρωμέικη ἀνατροφὴ ἔχει ἀφίσει μέσα της τόσα ἀπομεινάκια, που τὴν κάνουν ν' ἀγριέψει ξάφνω μπρὸς στὴ ζετισπωσιά τῶν ἄλλων γυναικῶν. Ζητᾷ νὰ ἀποτραβηχτεῖ στὸ κάστρο της. Καὶ ἔτσι ἡ ἀντιρατικὴ ψυχὴ της ξεομολογείται πὼς της ἀρέσουν ἀκόμα τ' ἀνατολίτικα καφάσια.

Ὡς τόσο δείχνει μιὰ πολὺ λεπτὴ κατανόηση τῆς γυναικείας ἀδυναμίας. Τὴ συγχωρεῖ στὶς ἄλλες, ἀν και δὲν τὴ παραδέχεται γιὰ λόγου της. Κι ἔτσι καταντᾷ νὰ συμπαθᾷ και πάλι τὴν ἀντίπαλη, ὄχι ὅμως σάν και στὸ Ridì Pagliaccio με τὴν πρόθεση νὰ τὴν παραδόσει στὸ δικό της, μὰ γιατί νοιώθει πιά πὼς κι αὐτὴ ἢ ἴδια μιὰ μέρα θὰ κάνει τὸ τί ἔκανε κι ἐκείνη.

Καὶ ἡ χειραφέτηση της ἔχει προχωρήσει γιατί τολμᾷ πιά νὰ πει στὸν κόσμο ἐκεῖνο που σκέπτεται και ὄχι σάν στὴν πρώτη φηγούρα τῆς τριλογίας, που κρύβει μέσα της κάθε στοχασμὸ και δὲν τὸν βγάζει στὴ φόρα μπρὸς στὴν κοινωνία !

Ζουλεύει ἐκεῖνες που ξέρουν τί ζητοῦν και κάνουν ἐκεῖνο που θέλουν.

Σιγὰ σιγὰ ἡ παρθενία της ἀνοίγει τὰ μάτια στὰ πρῶτὰ χάρδια τοῦ ἔρωτα, στὰ πρῶτα ἀνατριχιάσματα τοῦ πόθου και ἀμέσως τότε νοιώθει πὼς και αὐτὴ ἀναπόφευγα θ' ἀκολουθήσει τὸν ἴδιο δρόμο που ἀκολούθησαν οἱ ἀδελφές της.

Και μὲ περιέργεια βλέπομε, ἐνῶ μέσα στὸ νοῦ της κυριαρχεῖ ἡ σκέψη, πόσο μοιραῖα και ἄνοστα ἢ κορασιά στὸν τόπο μας γίνεται γυναῖκα, χωρίς μαζὴ μὲ τὸ σῶμα της νὰ δίνει και τὴν ψυχὴ της, μὲ πόση καλοσύνη και σχεδὸν χωρίς καμμιά ἀντίσταση θυσιάζει τὸ ἐγὼ της μὲ τὸ γάμο που θὰ κάνει μ' ἓναν ἄντρα που δὲν ἀγαπᾷ πραγματικά. Ὁ ραγιαδιμὸς τῆς ἑλληνίδας τὴν κρατᾷ σκλάβα ἀκόμα.

Τὴν τελευταία στιγμὴ ὡς τόσο ἀπαλὰ και φυσικὰ ἢ ἀγάπη τῆς ἀνοίγει ἐλεύθερους ὀρίζοντες. Σάν πεταλούδα που ὄρμᾷ στὴ λάμψη ἔτσι κι αὐτὴν τὴ συνεπαίρνει ἢ δύναμη τῆς Ζωῆς στὸν ἀληθινὸ δρόμο τοῦ θεληματικοῦ χαρίσματος ὀλόκληρου τοῦ ψυχικοῦ και ὕλικοῦ ἐγὼ της, και ἡ Ρίτα φεύγει ἀπὸ τὸ πατρικὸ σπῆτι μὲ τὸ Λώρη, τὸ διαλεχτό της, τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου της μὲ τὸν ἄλλο.

Ἔτσι φαίνεται ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ρομάντσου πὼς οἱ πρωτινές της ἀπαισιόδοξες σκέψεις δὲν εἶχαν σβύσει μέσα της τὴ βαθειὰ ριζωμένη ἀγάπη τῆς ζωῆς. Κι αὐτὴ ἢ ἀγάπη, που εἶνε τὸ θρέμμα μιᾶς καθαρὰ Ἑλληνικῆς ἀντίληψης, τῆς χαρίζει στὸ τέλος τὴν αἰσιοδοξία που πλημμυρίζει τὴν ἰσορροπημένη ψυχοφυσιολογικὴ κατάσταση τοῦ ἀτόμου, τὴν αἰσιοδοξία που ξαπολιέται ἀπὸ τὴν ἀμοιβαία ἀπόλαψη στὸν ἔρωτα.

Οἱ ἀδυναμίες τοῦ Ἐγὼ—Ὅλοι Ἐσεῖς σημειώνουν τὴν ἴδια στιγμὴ και τὶς προόδους του—μὲ ἄλλους λόγους ἢ Ψηλορείτη στὸ ρομάντσο της αὐτὸ θέλει πιά νὰ τοποθετήσει τοὺς ἥρωες του σὲ κάποιο ἐξωτερικὸ κέντρο: δὲν περιορίζεται μόνο και μόνο στὴν ἀνάλυση τοῦ ἐσωτερικοῦ των κόσμου.—Μιὰ φορὰ ὅμως που εἶνε τὰ πρῶτα της σχεδὸν βήματα, οἱ εἰκόνες κι οἱ σκηνές τοῦ ἔργου αὐτοῦ μᾶς φαντάζουν λίγο σάν κινματογραφικὲς—πλέρια ὄμορφες κατὰ τὰ ἄλλα εἰκόνες, όταν κανεὶς τὶς ἐξετάζει ξεχωριστὰ κάθε μιὰ—μὰ εἰκόνες που ὡς σύνολο δὲν ἔχουν και μεγάλῃ συνοχὴ μεταξύ των.

Πρέπει ἐδῶ νὰ ξεχωρίσω με πόση ἐπιτυχία ἢ Ψηλορείτη στὸ ἔργο της αὐτὸ μᾶς παρουσιάζει μιὰ τέλεια γραμμένη ρεαλιστικὴ εἰκόνα, τὸ γνωστό στὶς συνήθειες μας, φύλαγμα τοῦ νεκροῦ. Ὁ ρεαλισμὸς της κρύβει τὴ τέχνη μέσα του σὲ τρόπο που νὰ μὴ πλησιάζει καθόλου τὰ σύνορα τοῦ πρῶτου και τοῦ ἀποκρουστικοῦ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἓνα ἀδύνατο, μὰ πολὺ ἀδύνατο κομμάτι γεμᾶτο ἀπὸ κακοτεχνία, εἶνε ὁ ὕμνος στὰ χερᾶκια—ὕμνος που εἶνε μιὰ κακὴ ἀπομίμηση τοῦ χαριτωμένου τραγουδιοῦ που ἀκούσαμε ἀπ' τὸν Μαγιόλ.

Θαυμασία ὡς τόσο πάλι ἢ εἰκόνα τοῦ φοίνικα. Πόσος συμβολισμὸς κυκλοφορεῖ ἐλεύθερα στὶς ὄμορφογραμμένες αὐτὲς σειρὲς τοῦ ρομάντσου της. Μὲ πόση λαχτάρα μᾶς διηγίεται ἔτσι τὸ φόβο που ζυποῦν μέσα της οἱ χίμαιρες της—τὸ φόβο γιὰ τὸ ξεχώρισμα, γιὰ τὸ ξέκομμα ἀπὸ τὴν κοινωνία.

Γενικὰ ἄς ποῦμε πὼς στὸ Ἐγὼ—Ὅλοι Ἐσεῖς ἢ ἀτομικὴ ἐμπνευση τῆς συγγραφέισσας δυναμώνει και ὁ συμβολικὸς χρωματισμὸς ἀρχίζει νὰ δίνει ξεχωριστὸ τόνο στὸ σύνολο.—

Στὴν Κόκκινη Ζωῆ ἢ Ρίτα ἔχει πιά τὸ θάρρος νὰ ζεῖ τὴ ζωὴ της μέσα στὴν Κοινωνία σάν που τὴ δημιούργησε μόνῃ της. Μοιάζει δέντρο που ὄλο και ξεπετᾷ νέα βλαστάκια χάρη στὴν κοπριά που τοῦχουν βάλει στὶς ρίζες του. Ἀπολαβαίνει ἔτσι τὸν κόσμο μὲ μιὰ χαρὰ που πλημμυρίζει ἀπὸ ἀφέλεια. «Μιὰ και εἶχε δοκιμάσει τὸ δυνατό κρασί τῆς χαρᾶς δὲν κῦταζε πιά τοὺς ἀνθρώπους γύρω της σάν κουραστικὸ θέαμα και οἱ γυναῖκες δὲν τῆς φαίνονταν ὑποκρίτριες και δίβουλες πιά, ὄλοι καλοὶ και ἄξιοι, ὄλοι συμπαθητικοὶ και τοποθετημένοι».

Μὰ νά, ξαναβλέπει τὸ δικό της, τὸ Λώρη, που τὸν εἶχε ἐγκαταλείψει, γιατί εἶχε νοιώσει πὼς θὰ ἔχανε πλέρια τὸ ἐγὼ της κάτω ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἀδιαφορία του—και ἀμέσως γίνεται ξανά σκλάβα του !

Ἀρχίζει νὰ σιχαίνεται και πάλι τὸν ἑαυτὸ της μὰ στὴν ἴδια στιγμὴ ξανοίγονται μπροστὰ της νέοι ὀρίζοντες. Ἡ πολλὴ τῆς ἀγάπη ξεσπᾷ σὲ φοβερὸ μῖσος. Καὶ δικαιολογεῖ τὸ μῖσος που τρέφει ἐναντίον τοῦ Λώρη, μὲ τὴν ἀνυπέροβλητη σιχασιά που ἔχει γιὰ τὴ δουλικὴ στάση της.—Μιὰ πιθυμιά παράδοξη γεννιέται μέσα της. Θέλει τὸ θάνατο τοῦ ἐρωμένου της: και γιὰ νὰ μὴ μᾶς ὁμολογήσει τὴν ἀδυναμία της, τὴ ζούλεια που σάν σαράκι τῆς τρώγει τὰ σωθικά, προτιμᾷ νὰ μᾶς πείσει και τὸ κατορθώνει πὼς γυρεύει τὸ χαμὸ τοῦ ἐρωμένου της μόνο γιατί ξεύρει πὼς ἀλλοιώτικα θὰ μείνει πάντα σκλάβα του.

Και από την ώρα που τ' αποφάσισε, ήσυχασε πιά. Ἄρχισε νά εἶνε εὐτυχισμένη. Γνώριζε πὸς τὴν εὐτυχία της τὴν κρατοῦσε στὰ χέρια της, ἀφοῦ μ' αὐτὰ θὰ τὸ θανάτωνε τὸ Λώρη. Καὶ γιὰ νὰ μὴ τύχει καὶ τῆς ξεφύγει ἡ ἀσφαλισμένη αὐτὴ εὐτυχία, μιὰ νύχτα, πού ξαφνισμένος αὐτὸς ἀπ' τὸ φιλί της τὴν ἀγκάλιαζε σφιχτά, τὸν σκότωσε.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ μέρος τῆς τριλογίας μου κάνει τὴν ἐντύπωση βιαστικά γραμμένου ἔργου. Ἀδυναμίες στὸ ὕψος πολλὲς θὰ εἶχα νὰ παρατηρήσω. Καὶ μιὰ της περιγραφή τῶν τριαντάφυλλων τοῦ μπαξέ τῆς Ρίτας, μου φαίνεται σὰν κακοκαμωμένη φωτογραφικὴ ἀπεικόνιση τοῦ περιβολιοῦ πού τόσο χτυπητὰ μᾶς ζωγράφισεν ὁ Ζολὰ στὸ ἀμάρτημα τοῦ Ἀββὰ Μουρέ.

Ἡ Φωτεινὴ τοῦ Ἀνεγγώστη ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ τρία πρώτα ρομάντσα τῆς Ψηλορείτη καὶ στὴν ἐξωτερικὴ μορφή του, πού εἶνε πιὸ συγκρατημένη, πιὸ περιποτημένη ἀπ' αὐτὰ, καὶ στὸ περιεχόμενό του πού δὲν εἶνε ἀπλὴ παρουσίαση τῆς ψυχολογικῆς κατάστασης ἐνὸς καὶ μόνου πρόσωπου, μὰ μιὰ καλοδουλεμένη ζωγραφιά τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐγὼ μεγάλης μερίδας τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς κοινωνίας, δίπλα σὲ μιὰ καλλιτεχνικὴ ἀπεικόνιση τῆς ἐξωτερικῆς τριγυρισιάς πού μέσα σαυτὴ ζεῖ.

Σὲ μιὰ γλώσσα ζουμερὴ καὶ πού μυρίζει τοπολαλιὰ μᾶς ζωγραφίζει συνήθειες κοινὲς σ' ὅλες τὶς ἐπαρχίες τῆς πατρίδας μας, ὅταν καλοσορίζουν τὸ ξενιτεμένο γιὸ κάποιου χωριανοῦ. Ὁ ἐρχομὸς τοῦ Σωτήρη τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Φωτεινῆς, γίνεται ἀφορμὴ νὰ φανεῖ ἡ βουκολικὴ ἀφέλεια τῶν χωριανῶν, τῶν μεγάλων αὐτῶν παιδιῶν.

Κι ἀμέσως ὕστερα ξεπροβάλλει ἡ ἀνάγκη πού αἰσθάνεται ὁ χωριανὸς—στὴ μονοτονία πού βαραίνει τὴν ἡσυχὴ ζωὴ του—ν' ἀνακατέβεται σὲ ξένες ἐννοίες, σὰν ἀρχίζει νὰ σχολιάζει τὸ ταξεῖδι τῆς Φωτεινῆς πού ἀποφασίζει νὰ πάει, ἀκοῦς ἐκεῖ ὀλομόναχη, στὴ χώρα πού τὴν εἶχε καλέσει ὁ ἀδελφός της νὰ τοῦ κρατήσῃ συντροφιά γιὰ κάμποσο καιρὸ.

Ἡ Φωτεινὴ συνήθισε στὴ νέα της ζωὴ. Ὅλα ἐκεῖνα πού τὴν παραξένευαν στὴν ἀρχή, τῆς φαίνονταν πιά φυσικά. Σιγὰ σιγὰ γίνηκε ἡ μεταμόρφωση. Ἦταν βασίλισσα—μὰ σκλάβα στὸν ἴδιο καιρὸ—μέσα στὸ σπῆτι τοῦ ἀδελφοῦ της. Καὶ ἡ χωριατοπούλα πού εἶχε γίνῃ πιά σὰν τὶς κοπέλλες τῆς χώρας—μᾶς ζηγιέται τὴν ἀγάπη της γιὰ τὸ φίλο τοῦ Σωτήρη, κάποιον φοιτητὴ, τὸ Θρασύβουλο. Κι ἀμέσως ἔχουμε ἓνα ἐπιτυχημένο χαρακτηρισμὸ τῆς οἰκογένειας του, τῆς μητέρας του δηλαδή, τῆς αὐστηρῆς νοικοκυρᾶς καὶ τῶν ἀδελφῶν του, πού σὰν γεροντοκόριτσα πού ἦτανε, μὲ ζούλεια προσπαθοῦσαν νὰ ἀπομακρύνουν τὸ Θρασύβουλο ἀπὸ τὴν ἀπόλαψη ἐκείνης πού αὐτὸς εἶχε διαλέξει γιὰ γυναῖκα του.

Ἀπὸ τοὺς δυὸ αὐτοὺς ἐρωτευμένους δὲν μποροῦμε νὰ διακρίνουμε ποιὸς εἶνε ὁ ἄντρας καὶ ποιὰ ἡ γυναῖκα. «Ἦξερε πολὺ καλά πὸς ἦταν ἐξαρτημένος ἀπὸ τὸ σπῆτι του. Ἦξερε καὶ πὸς ἀνεξάρτητος θάρρῳσε πολὺ ἀκόμα νὰ γίνῃ. . . καὶ ἴσως ποτὲ νὰ μὴ γινόταν, γιὰ τὸν κυριαρχοῦσε ἡ μεγαλύτερη ἀβουλία. Θέληση ποτὲ του δὲν εἶχε. Ἀνατράφηκε κάτω ἀπὸ τὴ διαταγὴ τῶν μεγαλύτερων, ἔκανε τυφλὰ ὅτι θέλαν ἐκεῖνοι, ὅτι νόμιζαν σωστό. Μάλιστα σιγὰ-σιγὰ ἀφέθηκε ὀλότρελα νὰ τὸν ὀρίζουν. Κι ὄχι μόνο αὐτὸ δὲν τὸν δυσαρροστοῦσε ἀλλὰ καὶ τοῦ φαίνονταν σὰν ἀλάφρωση νὰ σκέπτονται ἄλλοι γιὰ λόγου του».

Κι ἔτσι ἡ Φωτεινὴ ὅταν ἐνοιωσε τὸ ἀδύνατο ν' ἀρραβωνιαστεῖ τὸν ἀγαπημένο της, μὲ χαρὰ δέχεται τὴν πρόταση τοῦ Σωτήρη νὰ κάνει ἓνα γύρο

ἴσαμε τὴν Ἀλεξάντρα, κοντὰ σὲ κάποια θεῖά της γιὰ νὰ ξεσκάσει.

Τὸ καινούργιο αὐτὸ ταξεῖδι τῆς Φωτεινῆς δίνει ἀφορμὴ στὴ Ψηλορείτη νὰ μᾶς ἐξηγήσει πολὺ ψυχολογημένα τὸ πὸς ἂν εἶχε πραγματικὴ μόρφωση ἢ ξενιτεμένη χωριατοπούλα, ἢ μόρφωσή της αὐτὴ θὰ τὴ βοηθοῦσε στὸ ξετύλιγμα ἐνὸς ἐγὼ εὐγενικότατου, πού τώρα παραδομένο στὴ φυσικὴ του περηφάνεια καὶ ἀκαταδεχτοσύνη ἔπαιρνε δρόμο πού θὰ τὴν ὀδηγοῦσε στὴ δυστυχία!

Στὸ ἀναμεταξὺ ὡς τόσο ὁ Σωτήρης πού εἶδε καὶ ἀπόειδε πιά περιμένοντας νὰ παντρεύῃ τὴν ἀδελφὴ του, τ' ἀποφάσισε ν' ἀρραβωνιαστεῖ μὲ μιὰ ὄρφανούλα, τὴν Εὐτέρπη. Καὶ ἐρχονται τὰ πεθερικά ἀπὸ τὸ χωριὸ γιὰ τοὺς ἀρραβῶνες. Καὶ ἡ ὄρφανούλα αὐτὴ, ποῦταν χωρὶς προῖκα μὲ τὴ γυναῖκα πονηριά της τὰ καταφέρνει νὰ μαγέψει ὄλο τὸ συγγενολογί τοῦ Σωτήρη, καὶ ξέχωρα νὰ κυριαρχήσει στὸ μυαλό του μὲ τὴν προσποιητὴ καλοσύνη της.—Πάει ἡ βασιλεία τῆς Φωτεινῆς!

Κι αὐτὴ μιὰ καὶ γύρισε ἀπὸ τὴν Ἀλεξάντρα δὲ μπόρεσε νὰ βαστήξῃ τὸ κακὸ πού τῆς ἔκανε ὁ ἀδελφός της νὰ μπάσει γυναῖκα μέσ' στὸ σπῆτι του πρὶν τὴ παντρεύῃ πρώτα.

«Ὁ Σωτήρης τὴν ἀπάτησε, τὴν ἔστειλε ξεπίτηδες στὰ ξένα γιὰ νὰ βρεῖ καιρὸ νὰ παντρευτεῖ καὶ νὰ τὴ βγάλῃ ὄξω. Πὸς γινόταν νὰ μὴ τῆς γράφει τὴν εἶδηση, παρὰ ξαφνικὰ νὰ τῆς τηλεγραφήσῃ τὸν ἀρραβῶνα του; Τὶ ἄλλο ξέτρεχε μὲ τοῦτο, παρὰ νὰ τὴν ἀναγκάσει νὰ μείνῃ ἐκεῖ πού ἦταν παρακόρη τοῦ ὕστερο γιὰ τὸ ψωμί; Μὰ κι ἂν δὲν ἦταν ἔτσι, καὶ τὴν ἤθελε στὸ σπῆτι του νὰ μένῃ καὶ νὰ κάθεται, δὲν ἤξερε ἡ Φωτεινὴ, σὰν πιά ζωὴ τὴν καρτεροῦσε; Δοῦλα καὶ ὑποταχτικὴ τῆς νύφης, τῆς ὄχεντρας πού δὲ δειλίασε νὰ μπεῖ ἀνάμεσα σὲ ἀδελφία καὶ νὰ τὰ χωρίσει ἡ φόνισσα, ἡ μάγισσα ἢ ξελογιάστρα. Ἄν ἤθελε θὰ τῆς ἔδινε νὰ φάει, τὰ κλειδιά στὸν κόρφο της θὰ τὰ κρατοῦσε, θὰ κλειδωνε τὸ κάθε τι, καὶ θάβαζε λόγια τοῦ ἀδελφοῦ φαρμακωμένα. Καὶ σὰν παιδιὰ θὰ κάνανε αὐτὴ θὰ τὰ ξελέρωνε. Νταντὰ θὰ καταντοῦσε, γιὰ νάχει ἡ νύφη τὸν καιρὸ γιὰ τὸ σεργιάνι καὶ τὸ γλέντι».

Δοῦλα αὐτὴ δὲ θὰ γινόταν κανενός! Τραβᾷ γιὰ τὸ χωριὸ τῆς πίσω ἢ Φωτεινὴ μὲ τὴν ἐλπίδα πὸς θὰ λησμονήσει τὸ μεγάλο κακὸ πού τῆς ἔκανε ὁ Σωτήρης.

Καὶ νὰ πάλι μπρός μας φαντάζει ὀλόκληρο τὸ χωριὸ. Ὁ καθέννας τοὺς ἔχει νὰ πεῖ τὸ μακρὺ καὶ τὸ κοντὸ του γιὰ τὸν ἐρχομὸ τῆς ξενιτεμένης. Κι αὐτὴ πιά ζεῖ σὰν ξένη ἀνάμεσω τους. Τὸ δηλητήριο τοῦ πολιτισμοῦ εἶχε ποτίσει τὴν ψυχὴ της. Ἡ σκλάβα ζητοῦσε λευτεριά, ζητοῦσε νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴν οἰκογένεια της, πού τῆς ἔτρεφε κάκια γιὰ τὸ μπόρεσε νὰ βολεφτεῖ κοντὰ στὸν ἀδελφὸ της, μιὰ καὶ δὲν τὰ κατάφερε νὰ παντρευτεῖ σὰν ὅλες τὶς κοπέλλες τοῦ κόσμου.

Κι ἔτσι μιὰ μέρα φεύγει ἀπὸ τὸ χωριὸ ἡ Φωτεινὴ. Σταματᾷ γιὰ λίγο καιρὸ κοντὰ στὸν ἀδελφὸ της κι ὕστερα ἔφυγε ἓνα βράδυ πηγαίνοντας πρὸς τὴ μεγάλη ζωὴ πού εἶχε ζήσει καὶ τόσο τὴν τρέλανε. Τραβήξε γιὰ τὴν Ἀλεξάντρα.

Ἐβλεπε μὲ τὸ νοῦ της τοὺς φαρδιούς δρόμους τοὺς πολυκόσμους, τὰ φῶτα, τ' ἀμάξια, τὶς βαριοστολισμένες γυναῖκες.

«Καὶ ἡ ψυχὴ της ἦταν φορτωμένη θλίψη καὶ κούραση». Στὴν τελευταία αὐτὴ φράση πού μ' αὐτὴν κλείνει τὸ ρομάντσο—φαίνεται θαυμάσια ἢ νοοτροπία τῆς συγγραφέισσας πού τὴ βαραίνει ἀκόμα ἢ παράδοση.

Ἡ Φωτεινὴ τοῦ Ἀνεγνώστη θὰ μείνει στὴ νεοελληνικὴ φιλολογία γιὰ μοντέλο. Ἐἶνε πολὺ ἐπιτυχημένη ἀναπαράσταση τοῦ τύπου τῆς ἀμόρφωτης χωριατοπούλας, μὲ τὴν ἀφελῆ τῆς ὑπερηφάνεια, ποὺ ἐγκαταλείπει τὸ χωριό της γιὰτὶ δὲ μπορούσε πᾶ νὰ ζήσει σκλάβα κοντὰ στοὺς δικούς της.

Στὸ τελευταῖο καὶ τὸ πιὸ μεγάλο ἀπὸ τὰ ρομάντσα τῆς Ψηλορείτη, Ἡ Ἄρρωστη Πολιτεία, τὸ ὕφος γίνεται σοβαρότερο, ἢ γλώσσα πιὸ μετωμένη, καὶ πλατεῖες ἔννοιες στολίζουν τὶς σελίδες του.

Ἡ ἥρωίνα του πετώντας κάθε ὑποκρισία ἀπὸ πάνω της φεύγει σὲ μιὰ πολιτεία, ποὺ ὅλοι γνωρίζουν πὼς εἶνε ἄρρωστοι· σὲ μιὰ καινιοῖα ποὺ ἢ ψευτιά δὲν ἔχει πέραση. Δὲν τραβᾷ ὡς τόσο τὸ δρόμο αὐτὸ ἀπὸ λόγου της, γιὰτὶ οἱ προλήψεις τὴν κρατοῦνε ἀκόμα στὴν παλιὰ της διαμονή. Οἱ ἄλλοι, οἱ γεροί, τῆς λένε νὰ φύγει γιὰτὶ ἦταν ἄρρωστη καὶ θὰ τοὺς μόλεβε καὶ αὐτούς.

Καὶ ὅμως πόση αὐτοπεποίθηση καὶ αἰσιοδοξία κυριαρχεῖ στὶς σκέψεις της καὶ μέσα στὴ φριχτὴ κόλαση ποὺ τὴν τριγυρίζει.

Οἱ κάτοικοι τῆς ἄρρωστης πολιτείας ἔχουν πετᾶσει μακρὰ των κάθε πρόληψη.—Γιὰ τὴν ἥρωίνα μας ὅμως ὁ καρπὸς τοῦ δέντρου τῆς γνώσης εἶνε πικρὸς! Καὶ συλλογιέται μήπως τάχατε εἶνε καλὸ—ἢ κακὸ ἀναγκαῖο—ἢ ὑποκρισία τῆς κοινωνίας; μήπως τάχατε τὸ ὀξυγόνο τοῦ ἀέρα τῆς ἀπόλυτης λευτεριάς εἶνε πολὺ δυνατὸ γιὰ τὰ πλεμόνια τοῦ σκλάβου ποὺ εἶνε ὁ ἄνθρωπος στὰ γενικά;

Καὶ βλέπει πὼς τίποτε τὸ διαφορετικὸ δὲν ὑπάρχει σ' αὐτὴ τὴν πολιτεία!

Οἱ ἴδιες μιξέριες ὅπως καὶ στὴν ἄλλη! Κι ἐδῶ ἀπεργίες, στάσεις. Κι ἐδῶ τὸ στιβαρὸ χέρι τοῦ χωροφύλακα! Κι ἐδῶ ὁ γάμος· παντρεύονται οἱ λεπροὶ ἀναμεταξύ των. Καὶ ἐδῶ ὑποκριτικοὶ καλόγεροι ἐκμεταλλεύονται τὴ θέση των γιὰ ταπεινὸς ὀρέξεις!

Καὶ ξαναθυμῆται πάλι τὴν παλιὰ κατοικία της! Ἦταν κεῖ πέρα πιὸ εὐχαριστημένη, γιὰτὶ δὲν τῆς ἦταν βολετὸ ἐκεῖ οὔτε νὰ γνωρίζει, μὰ οὔτε νὰ κάνει πὼς γνωρίζει καὶ ἂν ἀκῆμα τὴ γνώριζε—τὴ δυστυχία τῶν ἄλλων!

Ὡς τόσο στὸν καταραμένον αὐτὸ τόπο συναντᾷ μιὰ μέρα κάποιον—ποὺ δὲν ἦταν ὅμως ἄρρωστος—ποὺ ἔχει τὸ κουράγιο νὰ τῆς πεῖ πὼς οἱ κάτοικοι τῆς ἄρρωστης πολιτείας εἶνε λιγότερο δυστυχημένοι γιὰτὶ μὴ ἔχοντας νὰ κρύψουν ἀπὸ κανένα τίποτα, ἀπολαβαίνουν τὴ ζωὴ τους πιὸ γεμάτα.

Στὴν ἥρωίνα μας ὅμως κάνει μεγάλο κακὸ νὰ τοὺς βλέπει εὐχαριστημένους μὲ τὴν ἄθλια κατάσταση των. Μέσα της σαλεύει τὸ σαράκι τῆς ἀνησυχίας! Γι' αὐτὴν ἢ ἄρνηση τῆς σκλαβιάς, δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται ὀρθόδοξα σὲ μιὰ ἀγαλίνωτη ἀναρχία, ἢ ἄρνηση αὐτὴ πρέπει νὰ ἔχει στὸ νοῦ της τὸ πὼς θὰ ρίξει ἀμέσως γερὰ θεμέλια γιὰ κάτι καινούργιο—σὲ μιὰ ἀκατάπαυστη αὐτοδιόρθωση! Ποτὲ δὲν πρέπει νὰ παύει ὁ ἀγῶνας! Κανένας νὰ μὴ γίνεται σκλάβος τῆς λευτεριάς του, δούλος στὰ πάθη του.

Ἀρχίζει νὰ σιχαίνεται τὸν ἑαυτὸ της μὲ τὴν ἀπαισιοδοξία ποὺ τὴν κυριεῖει κάποτε. Ἔτσι ὅταν ἀποφασίζει νὰ δώσει τέλος στὴ ζωὴ της μόνη της, γιὰτὶ νοιώθει πὼς μπορεῖ νὰ γίνει σκλάβα στὰ πάθη της.

Μὰ νά, ξανοίγει μπροστά της μιὰ φωτεινὴ σκέψη! Ν' ἀνοίξει ἕνα

σκολεῖο γιὰ τὰ παιδιὰ τῶν λεπρῶν. Τάχα τὸ μητρικὸ ἔνστιχτο—ποὺ φωλιάζει σὲ κάθε γυναίκα—τὴν παρακινεῖ ἢ μήπως ἢ πιθυμιά νὰ δει τίς ιδέες της νὰ ξαναζωντανέψουν στὰ μικρὰ μυαλά των; Ἔχει στὸ νοῦ της νὰ κάνει τὴν καρδιά των νὰ εἶνε μεγάλη καὶ ἀνήσυχη! Κι αὐτὸ ὅμως τὸ ἰδανικὸ τὸ θάβει.

Πόση φιλοσοφία κρύβεται στὴν ἄλλη τῆς σκέψη πὼς αὐτὴ ἂν καὶ δὲν ἐλπίζει θὰ μείνει πάντα ἡσυχη. Μὴ τὸ ξεχνάτε: συνηθίζει κανένας στὴ δυστυχία. Αὐτὸ εἶνε ἢ συνηθέστερη διεξόδος. Πόσο πιὸ δυστυχημένη δὲ θάταν ἂν ἤλπιζε νὰ γλυτώσει ἀπὸ τὴν κακομοιριά της!

Καὶ οἱ ἀμφιβολίες της κορυφώνονται στὴν ἄρνηση καὶ τῆς ἐπιστήμης ἀκόμα, ποὺ σ' αὐτὴν πιστεύει κάποιος σύντροφος τῆς δυστυχίας της, ὁ Λουκάς. Μὰ δὲν τὴ νοιάζει τὸ κάτω τῆς γραφῆς οὔτε γιὰ τὴν πτώχευση τῆς ἐπιστήμης.

Αὐτὴ τὴν ιδέα τοῦ θανάτου ποὺ ζήτησε, τὴ ντύνει τώρα μὲ τὴν ἐλκυστικὴ μορφή τοῦ θριάμβου—γιὰ νὰ μὴ μᾶς φανεῖ ἴσως πὼς ἦταν γέννημα σκέψης ἀπαισιόδοξης.

Αὐτὴ ἐλπίζει πάνω στὴν καταστροφή νὰ θεμελιώσει κάτι τι καινούργιο. Μιὰ σωτηρία!

Καὶ αὐτὸ εἶνε ἢ ἡ ιδέα νὰ λείψουν ὅλοι οἱ ἄρρωστοι, νὰ χαθοῦν ὅλοι μαζῆ. Κάθε σπέρμα τῆς ἀρρώστειας νὰ χαθεῖ μαζῆ τους. Νέες γενεές νὰ μὴ φέρομε μολεμένες!

Μὰ ξάφνου κάποιον αἴσθημα τρυφερὸ γιὰ τὸ σύντροφό της τὸ Λουκά ἀρχίζει νὰ θερμαίνει τὴν παγωμένη ζωὴ της. Γιὰτὶ λοιπὸ καὶ αὐτοὶ ποὺ ἀρνήθηκαν τὴν κοινωνία νὰ μὴ μποροῦν νὰ χαροῦνε; Τάχατε καὶ στὴν ἀλήθεια οὐλάκαρη ἐπάνω δὲν μπορεῖ νὰ στεριώσει—εὐδαιμονία;—Ναί, ἢ χαρὰ ποὺ δίνει ἢ ἀπόλαψη τῆς ζωῆς στὸν ἔρωτα, αὐτὴ θὰ γλυκάνει τὰ βᾶσανα της. Καὶ ἔτσι ὁ ἔρωτας, τῆς δείχνεται σάν ἕνα ἀναπάντεχο ἀγαθὸ!

«Πὼς μπορεῖ νάναυ χυδαῖα καὶ βᾶναυση ἢ χαρὰ ποὺ γερμίζει τὸ στήθος μὲ εὐθυμία καὶ σκορπιέται σὲ τραγοῦδι καὶ γέλιο; Κι ἂν τὸ τραγοῦδι βγαίνει ἀπὸ φαγομένο λάρυγγα καὶ εἶναι βραχνὸ καὶ σπασμένο, καὶ ἂν τὸ χορὸ τὸ σέρνονν πόδια πληγωμένα τί σημαίνει; Ἡ χαρὰ μένει ἢ ἴδια, ἱερή, μὲ τὴν ἴδια λαμπερὴ καὶ ἀνεχτίμητη ἀξία...»

Μὰ γιὰ τὴν ἥρωίνα μας καὶ αὐτὸς ὁ ἔρωτας δὲν εἶνε γιαιτρεῖα. Γιὰτὶ καὶ αὐτὸν τὸν ἀναλύει. Τὸν βάζει καὶ αὐτὸν στὸ χονὶ τῆς ἔρευνας. Πάει, ἔχασε τὴν παρθενιά του.

«Ὅσο πλησιάζει ἢ μέρα τοῦ γάμου τόσο βλέπω καθαρότερα αὐτὴ τὴν πράξη.

Σὰ θὰ κλείσει ἐμένα πίσω μου ἢ πόρτα θὰ ἀρχίσει τὸ φριχτὸ δρᾶμα νὰ ξετυλίξεται. Πὼς θὰ κινήθῃ ἐγὼ ἢ δειλὴ ἀρραβωνιαστικὴ στὴν κάτασπρη μου κάμαρα; Θὰ ἔχω χλωμὸ τὸ πρόσωπο καὶ ἢ καρδιά μου θὰ χτυπᾷ, καὶ ὅταν θὰ βάλει τὰ χέρια του, ποὺ θὰ τρέμουν, ἐπάνω μου, ἐγὼ θὰ σφαλῆσω τὰ μάτια καὶ θ' ἀφήσω τὴν εὐτυχία νὰ μὲ πάρει στὸ μεγάλο βαθύ της κῆμα; Ὅχι βέβαια. Τὸ ἐναντίον, θὰ ἔχω τὸ νοῦ μου νὰ μὴν ξεχαστῶ, νὰ μὴν κάμω κινήματα γελοῖα καὶ ἄτοπα. Κάθε μου κίνημα ἐμένα πρέπει νὰ εἶναι ὑπολογισμένο καὶ συνετό. Ἐγὼ δὲ μπορῶ οὔτε δειλὴ νὰ εἶμαι, οὔτε δισταγμένη, οὔτε πρέπει νὰ καρτερῶ τὰ γλυκὰ χέρια τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ νὰ βοηθήσουν ἀνήσυχα καὶ τρυφερὰ τίς νυφικὲς μου ἐτοιμασίες. Μόνη μου θὰ βγάλω τὸ πέπλο μου τὸ παρθενικὸ, μόνη θὰ βγάλω τὰ στολῖδια μου, μόνη θὰ λύσω τὰ μαλλιά μου. Ὁ ἀρραβωνιαστικὸς μου δὲν ἔχει χέρια. Ἐπειτα δὲν ταιριάζουν σὲ μένα ὅλα τούτα. Ἐμένα θὰ ταίρια-

ξαν ἴσως βάνουσα ἀστεία καὶ χοντρές βωμολοχίες. Βέβαια. Τῇ στιγμῇ πού τὸ κορμί μου γυμνωμένο δὲ θάναι λεῖο καὶ χλωμὸ σὰν τὸ σπάνιο ἔλεφαντοκόκκαλο, δὲν ὑπάρχει λόγος, νὰ κάνω τὰ κινήματα ἐκεῖνα πού θὰ τῷκάναν πιὸ ἐπιθυμητὸ καὶ πολύτιμο».

Νοιώθει πιὰ πὼς ὅλες μας οἱ πράξεις πρέπει νάνα σύμφωνες καὶ ταιριασμένες μὲ μᾶς καὶ μὲ ὅ,τι μᾶς περικυκλώνει. Τὶ φριχτὴ ἀλήθεια!

Μιά μεγάλη ἀπογοήτευση τὴν κυριεύει, γιατί ξεκαθαρίζει πιὰ στὸ νοῦ της, πὼς ἡ τέλεια ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ τὸ χάλασμα ὄλων τῶν προλήψεων πού τὴν κυβερνοῦνε, σκάβει ἀναγκαστικά κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας κάθε βάση γιὰ ὁποιαδήποτε ἐξέλιξη.—Ἐτσι τελειωτικά σιχαίνεται τὴν ἄρνηση πού τόσους νέους δρόμους ἤλιξε νὰ τῆς ἀνοίξει. Καὶ ὅσο φυσικὸ ἦταν ὁ Ἰκαρος νὰ πέσει στὰ βάρη τοῦ πελάγου, γιατί ἔλυσαν τὰ φτερά του ἀπὸ τὴν πύρα τοῦ ἡλίου—ἄλλο τόσο ἀναπόφευγο καὶ αὐτὴ μιὰ φτωχὴ τυρανισμένη σάρκα πού τὴν εἶχαν ἐγκαταλείψει τὰ χρυσοφτέρουγα κάθε ἰδανικοῦ, νὰ παραδοθεῖ στὰ χάρια τῆς ἀντριχῆς ἐπιθυμίας τοῦ συντρόφου της Λουκά!

Τὸ ρομάντσο αὐτὸ τῆς Ψηλορείτη ἔχει εἰκόνες ὕλιστικῆς γραμμῆς μὲ μεγάλη λιτότη φραστικῆ. Καμμιά χυδαιότητα δὲν ξεχωρίζομε κεῖ μέσα. Κι αὐτὲς οἱ κόκκινες πληγὲς τοῦ ἄρρωστου μᾶς φαντάζομε σὰν βελούδο ἄλλιο, καὶ αὐτὰ τὰ πράσινα ἔμπτυα τῶν ἔχουν τὸ χρῶμα τῆς ἐλπίδας.

Ἡ Ἄρρωστη πολιτεία κοντὰ σὲ τόσες σκέψεις πού καθὼς ἀναφέραμε παραπάνω ξυπνᾷ μέσα μας, μᾶς δίνει ἀφορμὴ νὰ συλλογιστοῦμε σοβαρὰ πόσο λίγο δίκιο ἔχουν μερικοὶ μὲ πολὺ φουρλαντισμένες ιδέες νὰ πιστεύουν πὼς τάχα ἡ κοινωνικὴ ἠθικὴ γέννησε τὸ ἔγκλημα—ἀφοῦ καὶ στὴν Ἄρρωστη πολιτεία πού κανένας κοινωνικὸς περιορισμὸς δὲν ἔχει πέραση, βλέπομε πὼς καὶ ἐκεῖ ὑπάρχουν ἀνθρώπινα χτήνη πού βιάζομε τὴν κορασίαν.

Γενικὰ τὸ ρομάντσο αὐτό, πού πολὺ ψυχολογημένα μιὰ στιγμὴ ἡ συγγράφισσα θέλησε νὰ τόνομάσει ἡ Καινούργια Πολιτεία, εἶνε τὸ ρομάντσο τῆς ἀμφιβολίας! Ὑμνος στὴν ἀμφιβολία! Ἐκεῖ πού περιμέναμε κάποια λύση στὰ τόσα ζητήματα πού ἀνασκαλίζει, στὸ τέλος βρισκόμαστε μπρὸς σ' ἓνα μεγάλο ἐρωτηματικὸ! Ἐνα μόνον εἶνε κάπως βέβαιο πὼς ἡ Ψηλορείτη ἔχει μεγάλη πίστη στὸν αὐτοπεριορισμὸ, στὴν αὐτοδιόρθωση. Πάντα χρειάζεται τὸ κράτημα τοῦ κάθε ἐγὼ ἀπὸ τὸν ἴδιον ἑαυτὸ του.—Ἡ αὐτοδιόρθωση εἶναι ἴσως τὸ πιὸ δραστικὸ γιαιτρικὸ τοῦ δυστυχισμένου μας ἐγὼ, πού τίς περισσότερες φορὲς ταλανισμένο θῆμα, ἀπρόσεχτα χάνεται.

Ἀπὸ τὸ θυμιάτισμα πού κάμανε στὴ λευκὴ ποιητικὴ μνήμη τοῦ Μαβίλη οἱ δικαιολογημένοι θαυμαστὲς του ἀπομιμούμενοι τὸν σχεδὸν κουραστικὰ στὴ μορφὴ τῶν ποιημάτων του, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ἄφοβα πὼς τὸ πιὸ εὐπρόσδεχτο ἀπὸ τὸν εὐγενῆ αὐτὸν Κερκυραῖο θὰ ἦσαν τὰ σονέττα τῆς Ψηλορείτη. Αὐτὸ καὶ μόνον ὡς τόσο δὲν εἶνε ὁ πιὸ μεγάλος ἔπαινος τῶν. Ἀπὸ τὰ καλοδουλεμένα αὐτὰ σονέττα, δύο, ὁ Δὸν Κιχώτης καὶ ὁ Κολόμβος κλειοῦνε μέσα τῶν γιὰ ἰδεολογικὸ σύμβολο τὴν αἰώνια ἔνταση τοῦ ἐγὼ μας πρὸς τὸ ἄγνωστο, τὸ ἀδύνατο! Στους Μνηστήρες καὶ τὴς Σειρῆνες περιμαζεύει ἡ ποιήτρια τὴν ἀχαλίνωτη αἰσιοδοξία της μὲ τὴ φιλοσοφικὴ σκέψη πὼς κοντὰ μας πάντα βρίσκεται ἡ κακὴ ὥρα πού κατακουρελιάζει τὰ πιὸ τολμηρὰ ὄνειρα μας.

Στὴν Ἐταίρα, τὸ Παράπονο καὶ τὸ Μοναχὸ ξεσπᾷ ἡ Ψηλορείτη σ' ἓνα

θριαμβευτικὸ παίνεμα τοῦ Ἐρωτα, σ' ἓνα ὕμνο αἰσιοδόξο τῆς χαρᾶς πού πλημμυρίζει κάθε ἀπόλαψη τῆς φυσικῆς ζωῆς.

Ἀπὸ τὰ ἑπτὰ αὐτὰ πολύτιμα πετράδια, ξεχωρίζει ὁ Δὸν Κιχώτης μὲ τοὺς ἁρμονικοὺς του στίχους, τοὺς ἐπηρεασμένους ἀπὸ τὴ σεμνή, ἑλληνικώτατα λιτὴ ποιητικὴ τέχνη τοῦ Καβάφη· οἱ στίχοι του πού τρέχουν ἀπλᾶ καὶ ἀσκόναφτα σὰν πρῶτα, μὲ τ' ἀπλᾶ τῶν λόγια, τὰ ὄχι χτυπητὰ ἐπιθέτα μᾶς παρουσιάζουν μιὰ Ψηλορείτη, τεχνίτρα τοῦ στίχου ἀξιοζήλευτη.

Μὰ καὶ ἡ Ἐταίρα εἶνε γιὰ τὴ γνώμη μου ἀσύγκριτα καλογραμμῆνο σονέττο. Μιὰ εἰκόνα ρεαλιστικῆς πρώτης ἐπιτυχίας, πού στὶς χλωμοζωγραφισμένες γραμμωσιές της κρύβει μαεστρία ἰσοροπημένη.

Μιὰ φορὰ πού γνωρίζω τίς ἀξιώσεις πού ἔχει ἡ Πετρούλα Ψηλορείτη ἀπὸ τὸ νεοελληνικὸ Θέατρο, γιαντὸ καὶ πιστεύω πὼς καὶ ἡ ἴδια δὲ θάχει μεγάλη ιδέα γιὰ τὸ δραματικὸ μέρος τοῦ φιλολογικῆς της ἔργου. Μ' αὐτὰ τὰ λόγια ὡς τόσο δὲ θέλω καθόλου νὰ ἀρνηθῶ πὼς τὰ δύο δραματάκια πού μᾶς παρουσίασε ὡς τώρα δὲ σημειώνουν μιὰ σχετικὴ ἐπιτυχία, μιὰ κάποια πρόοδο, ἀν τὰ παραβάλομε μὲ ἄλλα πολλῶν παλαιότερων ἢ καὶ σύγχρονων της. Στὸ τρίπραχτο δράμα Μὲ κάθε θυσία ἡ βασικὴ ιδέα χρησιμεύει τὸ ἴδιο σχεδὸν μοτίβο καὶ στὰ τέσσερα πρώτα ρομάντσο της πού ἀναλύσαμε. Ἡ σκλαβιά δηλαδή τῆς Ἑλληνίδας στὸν ἄντρα της, στὴν οἰκογένειά της. Ἡ ἐκμετάλλευση πού τῆς γίνεται ἀναγκάζει τὴ Ρίτα νὰ βάλει στὸ νοῦ της πὼς μόνον ὁ ἔρωτας θὰ σπάσει τὰ δεσμά της. Μὰ νά, στὴ στιγμὴ πού ὄλο ἐμπιστοσύνη πηγαίνει νὰ παραδοθεῖ σ' ἐκείνον πού διάλεξε, νοιώθει μὲ φρίκη πὼς ὁ ἐρωμένος εἶνε καὶ αὐτὸς ἐκμεταλλευτῆς καὶ σκλάβος στὶς κοινωνικὲς προλήψεις. Καὶ τότε βλέποντας ἡ Ρίτα πόσο τῆς ἦταν ἀδύνατο ν' ἀντισταθεῖ στὸ ἀκατάσχετο ρεῦμα πού τὴν κατακυλοῦσε στὸν ὄλεθρο, ἀφίνει στὴν μάλιστα κάθε ἐσωτερικὴ ντροπὴ καὶ ἀποφασίζει νὰ ζήσει καὶ αὐτὴ τὴ ζωὴ της βουτηγμένη μέσα στὴν κοινωνικὴ ὑποκρισία.

Τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν ἔχει ζωὴ. Οἱ χαρακτῆρες τῶν προσώπων του δὲν παρουσιάζουν καμμιά ἔντονη δράση. Θάταν ἴσως προτιμότερο νὰ ἦταν γραμμῆνο γιὰ μονόπραχτο δραματάκι. Ἄς ἔλειπαν πολλὰ παραγεμισματα, σὰν λόγου χάρι ἡ πολὺ μανάλ παρουσίαση τῆς σχεδὸν μισο-παρθένας Τιτίκας. Μιὰ πράξη καὶ μόνη θὰ παρουσίαζε κάτι πιὸ δεμένο, πιὸ δυνατό.

Ὡς τόσο πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε πὼς ἡ Ψηλορείτη ἐπέτυχε ἀρκετὰ καλὰ τὸ σκηNIKὸ κατώτερο—ἐξωτερικὸ μέρος τοῦ ἔργου της. Θέλω νὰ πῶ πὼς τὰ κατάφερε μὲ τέχνη περισσὴ νὰ προετοιμάζει τὴν εἰσοδοὸν κάθε προσώπου στὴ σκηνὴ ἐντελῶς φυσικά. Μιὰ πρόοδος καὶ αὐτὸ μπρὸς σὲ μερικὰ ἄλλα ἑλληνικὰ δράματα—καὶ μάλιστα γνωστῶν λογίων—πού σὲ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὸ πρόσωπο—πού βγαίνει στὴ σκηνὴ περίπου κάθε φορὰ ἀναγγέλλεται ἀπὸ κάποιο ἄλλο μὲ τὸ, ἦ! νὰ ἔρχεται ὁ τάδε!

Γενικὰ τὸ «Μὲ κάθε θυσία» δὲ στέκεται στὴν ἴδια γραμμὴ μὲ τὰ ρομάντσο τῆς Ψηλορείτη. Ἴσως γιὰ τὴ Πετρούλα ὡς τώρα μᾶς φαντάζει πιὸ πολὺ γιὰ ἀναλυτικὸ παρά γιὰ συνθετικὸ πνεῦμα. Καὶ τὸ δράμα χάνει κάθε δύναμη ὅταν τὰ πρόσωπα του δὲ ζοῦν καὶ ξετυλίγονται σύμφωνα μὲ μιὰ προηγουμένη σύνθεση πού νὰ ἔχει ἀποκρυσταλλωθῆ σὲ ὠριθμένο χαρακτῆρα. Γιὰ νὰ εἶνε δυνατό τὸ δράμα ἀπατεῖ δράση καὶ ἀλληλοσύγκρουση χαρακτῆρων. Καὶ τέτοια γερὴ σύνθεση δὲν τὴν ἐξωτερικεύει ἡ Ψηλορείτη στὸ ἔργο της αὐτὸ ἀκόμα.

Πολύ πιθανόν όμως ή αδυναμία αυτή να έχει για κάποια αίτια και την πεποίθηση πως τὸ κοινὸν ποὺ θὰ δεῖ νὰ παίζεται τὸ ἔργο της δὲν εἶνε ἀκόμα στὸ ὕψος ἐκεῖνο ποὺ ἀπαιτεῖ μιὰ ὑψηλὴ τέχνη καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε πως ἀποκαρδιώνει κάθε δραματικὸ συγγραφέα.

Στὸ δευτέρου της θεατρικὸ ἔργο Ὁ Ἄρχοντας καὶ ἡ μικρὴ γυναίκα του (τίτλος ποὺ κρύβει στὸ ἐπίθετο τῆς γυναίκας κάποια εἰρωνεία γιὰ τὸν ἄρχοντα) ἡ Ψηλορείτη ἔννοιωσε τὰ λάθη ποὺ ἔχει τὸ «Με κάθε θυσία!» Περιώρισε τὸ δράμα της σὲ μιὰ πράξη· καὶ ἔτσι μᾶς παρουσιάζεται χορῶδ στὸ ζετούλιγμα του, σφιχτοδεμένο καὶ μὲ χωρὶς καμμιά μπαναλιτέ.

Τὸ ὕφος τῆς γλώσσας εἶνε ἔξοχα περιποιημένο· ἀληθινὸ κομποτεχνήμα.

Ἡ ὑποκρισία τῆς γυναίκας ποὺ κυττάζει πως νὰ κρύψει τὴν ἀπιστία της ἀπὸ τὸν ἄρχοντα της ζουγραφίζεται πολὺ ψυχολογημένα καὶ μὲ χωρὶς ταπεινότητες γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια της.—Ὡς τόσο πάντα συμπαθητικὴ ἡ δικαιολογία τῆς γυναίκας ἀπιστίας. Στὴν περίστασι ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει φταῖνε οἱ ἄνδρες ποὺ παντρεύονται γέροι.

Καὶ ἡ μικρὴ γυναίκα ὅταν νοιώσει πως πιάστηκε ἀπὸ τὸν ἄρχοντα της, ποὺ μὲ διαβολικὸ τέχνασμα ἔκαμε νὰ πέσει στὸ βαθὺ πηγάδι τοῦ κήπου του ὁ ἔρωμένος της, ξεσπετάζεται πιά καὶ σκοτώνει καὶ αὐτὴ τὸν τύραννο. Ἐτσι ὑψώνεται πραγματικὰ τουλάχιστο στὸ ἴδιο μ' αὐτὸν ἐπίπεδο, ἀφοῦ σύμφωνα μὲ τοὺς νομικοὺς ὁρισμοὺς καὶ τὶς κοινωνικὰς συνθήκας εἶνε ἀκόμη ἄνιση.

Γιὰ συμπέρασμα γενικὸ στὴν πρόχειρη αὐτὴ μελέτη θὰ μπορούσα νὰ προσθέσω χωρὶς νὰ φανῶ ὑπερβολικὸς πως ἡ Πετροῦλα Ψηλορείτη μὲ τὰ ρομάντσα ποὺ παρουσίασε ὡς τώρα ἀνέβηκε κάποια σκαλοπάτια ψηλότερα ἀπὸ πολλοὺς σύγχρονους της πρὸς τὴν κορφὴ τῆς νεοελληνικῆς τέχνης στὸν περὶ λόγου καὶ πως—ἂν ἴσως εἶνε τολμηρὸ νὰ τὴν ἀποκαλέσει κανένας δρομοδείκτη—εἶνε ὁμοῦ αὐτὴ ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἐπίμονους καὶ ἄξιους καλλιτέχνες ποὺ ἀνοίγουν σὲ πλατιεὺς λεωφόρους τὰ στενὰ σοκάκια ποὺ εἶχαν χαράξει πρὶν ἀπ' αὐτὴν ἄλλοι ἴσως ἀξιώτεροι.

Καὶ τελειώνοντας θὰ ἐκφράσω τὴν πεποίθησι πως ἡ Πετρ. Ψηλορείτη πολὺ γλήγορα θὰ μᾶς παρουσιαστῆι πρῶτης γραμμῆς τεχνίτρα τοῦ λόγου καὶ στὸ δράμα, πλουτίζοντας τὸ φτωχὸ νεοελληνικὸ θέατρο μὲ ἀξιοσημείωτα ἔργα, καὶ αὐτὸ γιατί εἶνε προικισμένη ἀπὸ τὴν πιὸ εὐγενικὰ φιλοδοξία ἐνωμένη μ' ἕνα πολὺ γερὸ ταλέντο.

Κ. Ν. ΠΑΠΠΑΣ

Α. ΣΟΦΙΣΤΗ : ΣΟΝΕΤΑ (ΔΥΟ ΒΙΒΛΙΑ) : Ἀθήνα 1916

Σαράντα σονέτα σὲ δυὸ βιβλία ἀποτελοῦν τὴν κομποτυπωμένη συλλογὴ. Εἶναι τραγούδια γραμμένα μὲ συγκινημένον αἶσθημα βγαλμένον ἀπὸ αἰσθαντικὴ καρδιά. Μιὰ εὐγενικότητα χαρακτηρίζει τὴν ἔμπνευσι, τὸ ἄρωμά τους εἶνε λεπτὸ ποὺ στάζει μιὰν εὐχαρίστησι στὴ ψυχὴ, χωρὶς καὶ νὰ τὴ μεθᾶ, νὰ τὴ συγκλονίζῃ.

Μὲς τὴν παράξενην ἐπιδημίαν τῆς σονετογραφίας, τὰ τραγούδια τοῦ Σοφιστῆ ἀποτελοῦν μιὰν ὁμορφὴν ἐξαίρεσι μὲ τὴν εὐσυνείδητη περιποίησι τοῦ στίχου, μὲ τὴν πλούσια ῥίμα, μὲ τὸ ρυθμὸ τὸν γεμάτο χάρι.

Μποροῦσαν βέβαια νὰ λείψουν μερικὰς συχνὰς ἐπαναλήψεις σὰν τὸ πεταλούδια λουλούδια, ἀντίσει μεθ' ἡσὶ καὶ μερικὰς βιασμένες

συνιζήσεις σὰν τὴν ποίησι, ποὺ ποτὲ καλαισθητικὰ δὲν μπορεῖ νὰ ὁμοιοκαταληκτῆσῃ μὲ τὸ ἀγαπήσει («Λητώ») ἢ μὲ τὸ σκορπίσει («Χεῖλια»), ἢ σὰν τὸ ἀκούσει μὲ τὸ ἀκούσει («Κύκνειο»).

Καὶ ἀκόμα οἱ Λατινικοὶ τίτλοι τῶν ποιημάτων ποὺ ναὶ μὲν φανεροῦν τὴ Λατινομάθεια τοῦ κ. Σοφιστῆ, μὰ δίνουν μαζὴ καὶ τὴν ἰδέαν κάποιου *rédantisme*. Ἐπειτα ἕνας ὁμορφοδιαλεγμένος τίτλος δίνει τόση χάρι σ' ἕνα καλὸ ποίημα!

Ἐξοχὰ ὁμοῦ ἀπ' αὐτὰ τὰ μικροελαττώματα, τὰ τραγούδια τοῦ Σοφιστῆ μ' ἀρέσουν. Ἄρχειοι στίχοι του εἶνε ἀρμονικώτατοι καὶ στολισμένοι μὲ ὠραῖες εἰκόνες.

Ἐξορίζω τὴν «Καλυψὸ», τὸ «*Simplici Munditiis*», τὴ «Μέθη», τὸ «*Βυζάντιο*», τὸν «*Ὀδυσσεύς*», τὴ «*Μακεδονία*», τὴν «*Ἀμαδρυάδα*» καὶ τὸ «*Δεῖλο*», ποὺ παραθέτομεν ἐδῶ, γεμάτων ὠραιότητων καὶ πλαστικότητων :

Τ' ἀγεράκι στὰ ρόδα δὲν ἐμίλει
καὶ κεῖνα κἀτι θέλαν γητεμένα
νὰ πρὺν' ἕνα τραγούδι ὄνειρεμένα
γυρεύανε τὰ οὐράνια, οἱ κάμποι, οἱ μύλοι.
Ἐάφνου ἐφάνησ' ἔτσιξίκα, ἀηδόνια, γρύλοι
τσιρίσαν μυστικά καὶ ἀλαγγεμένα·
κρυφοὶ ἐγελάσαν κοῦκκοι ἐρότεμένα
σὲ κάποια πικροδάφνη, κάποιον ἀγρίλι.
Ἄνθια ἐσαλέψαν' μύρια πεταλούδια
στὴ βραδινὴ τὴν αὔρα ἀγαπηθῆκαν·
μὲς ἀπ' τὸ δέιλι γαλανὰ ἀγγελούδια
γύρω στὰ δέντρα μαλακὰ ἐχυθῆκαν.
Ἄμιλητη ὄλη ἡ πλάσι ἐτραγουδοῦσε.
Γιὰ σὲ τὰ μύρια κάλλη της μαδοῦσε.

Κ. Ν. Κ.

ΦΩΤΟΥ ΓΙΟΦΥΛΛΗ, ΣΥΝΘΕΜΑΤΑ. (Ἀθήνα, Τυπογραφεῖο Ε. Κρανιωτάκη. Ἀρσάκη 2 Ἀρσάκειο 1916. Δρ. 2.)

Τὶ κρίμα γιὰ τὸν ποιητὴ Γιοφύλλη, ποὺ δίπλα σὲ μιὰ ζηλεμένη μελετηρὴ διάθεσι, ποὺ τοῦ δίνει γιὰ βέβαιο πολλὰς ἀφορμὰς σκέψης, καὶ ἔχει καὶ τόσο γερὸ μνημονικὸ γιατί τὸ τελευταῖο δίνει κάποιο βαρὺ χρωματισμὸ στοὺς στίχους του, τοὺς σπλαβώνει κάτω ἀπὸ ῥίμες διαλεγμένες ἀπ' τὶς σέρες ἄλλον ποιητῶν, καὶ τὸν ἀναγκάζει σὲ κάθε του σχεδὸν τραγούδι νὰ ἀπομιμῆται καὶ καινούργιο μέτρο, μὲ ἄλλους λόγους τὸ μέτρο τῶν στίχων ποὺ τὸ διάβασμα των προτοῦ γράψῃ ἐτυχε νὰ τοῦ κάνει βαθεῖα ἐντύπωση.

Καὶ ἕνα ἄλλο κρίμα γιὰ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ ποὺ δημοσιεύει μὲ τὸν τίτλο «*Συνθέματα*», τὸ πως μοῦ κάνει τὴν ἐντύπωση ἐνὸς ὁμορφοσυγγραμμένου πανεριοῦ γεμάτου ἀπὸ φρούτα, ποὺ μᾶς ἔστειλε κάποιος φίλος γιὰ νὰ τὰ γενοῦμε στὴν ὑγιά του, καὶ ὡς τόσο τὸ γέλασε ὁ μὲν ἀνάβης καὶ πάνω πάνω ἔβαλε τὰ καλλίτερα, τὰ πιὸ χυμώδη, καὶ κάτω κάτω, γὰτι μαραγιάσμένα, σπιρὰ καὶ ἄνοστα.

Μ' αὐτὰ δὲ θέλω ν' ἀπελπίσω τὸ Φῶτο Γιοφύλλη. Μέσα στίς ἑξήντα σελίδες τῆς συλλογῆς του, ξεχωρίζουν στίχοι ποὺ ἀντιφεγγίζουν

κάποια εσωτερική φλόγα σάν τήν ιστορία τῶν Γιοφυλλιώνε, στίχοι πού μᾶς χωρίζουν ἐπιτυχημένες ἰδεολογικές εἰκόνες σάν τόν πρόλογο τῆς Φλογάτης Καρδιάς, στίχοι πού σκορπίζουν ἀπήχηση λεπτῆς μουσικῆς σάν τὸ χαριτωμένο ποιηματάκι «Ἀνθῶνε ἄνθος», καὶ στίχοι πού ὑψώνονται ἀντρισμαμένοι σάν τὸ Πρελούντιο τοῦ Ἄψ Ἀπονοστέειν.

Καλλίτερα θάκανε ὁ Γιοφύλλης, δείχνοντας ἴσως λιγότερη φιλολογικὴ εὐσυνειδησία, νὰ μὴ χρονολογῶσε τὰ ποιήματα πού δημοσιεύει, γιατί ἔτσι δὲ θὰ μ' ἔβαζε στὸ νοῦ νὰ σκεφθοῦμε πόσο λίγο ξετυλίχτηκε ἡ ποιητικὴ του διαίσθηση στὰ ἐννιά χρόνια πού μέσα σ' αὐτὰ ἔγραψε τὰ Συνθέματα του.

Κ. Ν. Π.

ΣΥΝΤΟΜΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΜΕΡΙΚΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΒΑΦΗ :

Ἡ γνώμη τοῦ Περιδικοῦ μας γιὰ ἕναν ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἐκλεχτοὺς καὶ πρῶτο συμπαθητικοὺς συνεργάτες μας, τὸν Ἀλεξαντρινὸ ποιητὴ Κ. Π. Καβάφη, εἶνε γνωστὴ σ' ἐκεῖνους πού παρακολουθοῦνε τὴ φιλολογικὴ μας κίνηση. Ἀπὸ τίς στήλες τῆς «Νέας Ζωῆς», σὲ διάφορες ἐποχές, τρεῖς Νεοζωϊστῆς οἱ Παῦλος Πετρίδης, Γ. Χαριτάκης, Κ. Ν. Παππᾶς, ὁλόθερμα τονίσανε τὴ βαθειὰ ἐντύπωση πού τοὺς ἔκανε, καὶ πρέπει νὰ κάνει καὶ σὲ κάθε διανοούμενο νεοέλληνα, ἡ πλέρια πρωτότυπη, γερὴ καὶ ἰσορροπημένη ποιητικὴ αὐτῆ μορφῆ, πού γιὰ τὸ ἔργο της τόσο ἐπαινετικά μιλῆσαν πολλοὶ ξεχωριστοὶ τεχνίτες τοῦ λόγου σὲ περιοδικὰ, ἐφημερίδες καὶ σὲ ἰδιωτικὰ ἀκόμα γράμματα πρὸς τὴ Νέα Ζωή. Γιατὶ σταλήθεια ὁ Καβάφης φανέρωσε ὡς τώρα τὸ ἐγὼ του σὲ σειρά ποιημάτων πού δίνουν στὸ δημιουργό τους τὸ δικαίωμα νὰ περηφανεῖται πὼς ἡ τέχνη του χάρισε στὴ νεοελληνικὴ φιλολογία ἐργασία πού ἔχει τὴ σφραγίδα τῆς διάρκειας.

Ὅς τόσο νομίσαμε πὼς ἦταν ὑποχρέωση μας νὰ ξαναδηλώσουμε καὶ πάλι πόσο μεγάλη ἐχτίμηση ἔχομε γιὰ τὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Καβάφη, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀταίριαστη στάση πού κράτησε ἀπέναντι στὸ συνεργάτη μας τὸ περιοδικὸ «Γράμματα». Καὶ μεταχειρίζομαστε τὴ λέξη ἀταίριαστη, γιατί πὼς νὰ ἐξηγήσει κανένας τοὺς ἔπαινους πού κάμανε στὸν ποιητὴ τὰ «Γράμματα», ὅλο τὸν καιρὸν πού συνεργαζότανε στὸ περιοδικὸ τους καὶ γιατί μιὰ φορὰ πού ὁ ἴδιος νόμισε πὼς ἔπρεπε πιά νὰ διαθέτει ἀποκλειστικά τὴν ποιητικὴ του ἐργασία γιὰ τὴ Νέα Ζωή, ξάφνου ὁ ποιητὴς Καβάφης χάνει γιὰ τὴ σύνταξη τῶν «Γραμματίων» κάθε σημασία ; Καὶ μπορεῖ νὰ πῆ κανένας πὼς ἡ σύνταξη αὐτῆ ἔδειξε φιλολογικὴ κακοπιστία, ὅταν, ἀναγγέλλοντας πὼς θὰ ἀναλάβει κάποιος νὰ κρίνει ἀμερόληπτα τὴν ποιητικὴ ἐργασία τοῦ Καβάφη στὸ ἐπόμενο φυλλάδιο, κολλᾷ στὸ τέλος τῆς δήλωσης, τὴ μεφιστοφελικὴ ἐκείνη φράση, πὼς οἱ τελευταῖοι στίχοι του πού δημοσιεύτηκαν στὴ «Νέα Ζωή» κάθε ἄλλο παρὰ ποίηση τῆς φείνονται, δίνοντας ἔτσι ἀφορμὴ στοὺς ἀναγνώστες τῆς σημείωσης νὰ βγάλουν ἀπὸ πρὶν τὸ συμπέρασμα πὼς καὶ ἡ κριτικὴ πού προαναγγέλλονταν θ' ἀρνιότανε καὶ αὐτὴ κάθε ποιητικὴ ἀξία στὸν Καβάφη. Ὅσο ὁ κ. Μ. Περίδης, ἀγαθὰ καὶ δὲν εἶνε ἀπὸ τοὺς κριτικούς πού καλομεταχειρίστηκαν τὸν Καβάφη, καταλήγει ἀκριβῶς στὸ ἀντίθετο συμπέρασμα μὲ τὸ κριτικὸ του δοκίμιο πού δημοσίεψε στὰ «Γράμματα» (φυλλάδιο 28—30)

πού κυκλοφόρησαν τελευταῖα καὶ πού βγήκε καὶ σὲ ξεχωριστὸ λιγοσέλιδο βιβλίον, κάμποσους μῆνες πρὶν.

Μ' αὐτὰ τὰ λίγα λόγια θελήσαμε νὰ φανερώσουμε τὴ γνώμη πού ἔχομε, πὼς ἔνα περιοδικὸ ὅσο καὶ ἂν περιφρονᾷ τοὺς καλοὺς τρόπους καὶ τὴ λεγόμενη φιλολογικὴ χρησιμοποίησι, ἔχει στοιχειώδη ὑποχρέωση, γιὰ λόγους ἀξιοπρέπειας καὶ αὐτοσεβασμοῦ, νὰ μὴ ἀλλάζει τόσο ἀπότομα στάση, σάν μάλιστα πρόκειται γιὰ παλιὸ ταχτικὸ συνεργάτη του, πού γιὰ πολὺ καιρὸ ξεχωριστὰ καὶ ἐπιδειχτικά τίμησε, τυπώνοντας στίς πρώτες του σελίδες τὴν ποιητικὴ του ἐργασία—πού ὡς σήμερα ἔμεινε πάντα στὸ ἴδιο ψηλὸ ἐπίπεδο—ἡ ξαναδημοσιεύοντας τὴ μὲ ἐνθουσιώδη σχολία.

Ἄς μὴ ξεχνᾶμε πὼς οἱ ἀληθινοὶ μπιστικοὶ τῆς Τέχνης, πρέπει νάχουνε γιὰ κύρια φροντίδα τους τὴν ἐξυπηρέτηση της καὶ μόνο, μακριὰ ἀπὸ προσωπικὰ πειράγματα.

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ Ο Α΄.

Μὲ τὸν «Πτολεμαῖο» ἡ «Νέα Ζωή» ἔχει ἰδιαίτερος στενοὺς δεσμούς. Στὴν αἴθουσά της ἔγιναν οἱ πρώτες συνεδριάσεις τῶν ἰδρυτῶν του· στὴν αἴθουσά της βαφτίστηκε ὁ Σύλλογος Ἐπιστημόνων. Στὸ περιοδικὸ της ἀφιερώθηκαν θερινὰ ἄρθρα γιὰ τὸ νέο αὐτὸ πνευματικὸ κέντρο τοῦ αἰγυπτιώτη Ἑλληνισμοῦ· καὶ πάντα τὸ ἔργο του τὸ παρακολουθήσαμε μὲ ἐνδιαφέρον καὶ ἀγάπη. Καὶ ὅμως ὁ «Πτολεμαῖος» δὲν ἀνταπόδωσε τὰ ἴσα. Σὲ μερικοὺς ἐπίσημους προεδρικοὺς λόγους εἰπώθηκαν καὶ φράσεις πού ἔδωκαν ὀλοφάνερα τὴν ἐνσυνείδητη ἢ μὴ παραγνώριση τῆς δράσης τῆς Νεοζωϊστικῆς Ὀμάδας. Εἰπώθηκε λόγου χάρι πὼς πρὶν ἀπὸ τὴν ἴδρυση τοῦ Σ. Ε. Ε. Α. καμμιά διανοητικὴ κίνηση δὲν ὑπῆρχε στὴν Ἀλεξάνδρεια. Καὶ ὅμως ἡ «Νέα Ζωή» χρόνια ὀλόκληρα προτιθέρα ἐδρούσε πνευματικὰ καὶ ἔφερε νέες ἰδέες—γλωσσικὸ ζήτημα, νεοελληνικὴ λογοτεχνία, πού τὴν ἀντίδραση ἐπροκάλεσαν ἀπὸ τὸ περιβάλλον—καὶ ἐπρόσφερε καὶ αὐτὴ τὴ μικρὴ συμβολή της στὸ μεγάλο ἔργο τοῦ Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ.

Ἡ ἔλλειψη τὰ κατ' ἀπὸ μέρος τῶν ἐπίσημων τοῦ Συλλόγου Ἐπιστημόνων ἀπέναντι τῆς «Νέας Ζωῆς» δὲ μᾶς ἐμπόδισε καὶ οὔτε θὰ μᾶς ἐμποδίσαι νὰ ἐχτίμησομε, ὅπως πρέπει, καὶ νὰ κρίνομε ἀμερόληπτα καὶ εὐσυνείδητα τὴ δράση του, ἀφοῦ τὴν ἴδρυση του τὴν εἶχαμε χαιρετίσει μ' ἐνθουσιασμό.

Ὁ Σ. Ε. Ε. Α. ἔχει δύο ὄψεις γιὰ ἐξέταση : Μιὰ καθ' ἑαυτὴ ἐπιστημονικὴ καὶ μιὰ κοινωνικὴ.

1. Ἐπιστημονικὴ δράση. Αὐτὴ πού ἔπρεπε νὰ εἶνε ἡ κυριώτερη καὶ πληρέστερη, εἶνε μονομερὴς καὶ κατ' ἀνάγκην ἀτελής ἂν καὶ σχετικὰ τέλεια στὴ μονομέρεια της. Ἀπὸ τὰ τέσσερα ἢ πέντε τμήματα τοῦ «Πτολεμαίου», μόνον ἕνα, τὸ Ἰατρικὸ ἐργάζεται ἀληθινὰ ἐπιστημονικά. Κάθε δεκαπενθήμερο συνεδριάσεις μὲ ἀνακοινώσεις ἀπὸ τίς ὁποῖτες πολλὲς εἶνε σημαντικὲς, καὶ θὰ μπορούσαν νὰ φιγουράρουν σὲ οποιαδήποτε γιαντρικὴ ἐταιρεία τῆς Εὐρώπης - καὶ ἀπόδειξη ὅτι ἀρκετὲς ἀπ' αὐτὲς ἔχουν δημοσιευτεῖ στὰ δελτία τῶν Παρισινῶν ἐπιστημονικῶν ἐταιριῶν, καὶ μὲν καλύτερα γαλλικὰ γιαντρικὰ περιοδικὰ— συζητήσεις σεμνῆς, γαλῆνιες, ἀντιεπιμενικῆς, μὲ μιὰ λέξη ἐπιστημονικῆς. Ἄν μάλιστα κατορθωθεῖ νὰ βγεῖ καὶ Δελτίο τῶν Ἐργασιῶν τοῦ Τμήματος, τότε ὀρισμένως ὁ «Πτολεμαῖος»

θά μπορεί να κανηθεί ότι έγινε ένα από τα πρώτα επιστημονικά σωματεία 'Ελλάδας και Αιγύπτου. Ποιά δὲ καὶ πόση στάθηκε ἡ εὐεργετικὴ ἐπίδραση τοῦ Τμήματος εἰς τοὺς Ἑλληνας γιατροὺς τῆς πόλης μας, τόσο ἀπὸ ἐπιστημονικὴ ὅσο καὶ ἀπὸ ἰδεολογικὴ ἔποψη ἀρκεῖ μιὰ ὀλιγόλεπτη συζήτηση μὲ ἕνα ὁποιοδήποτε ἀπ' τοὺς ἐταίρους τοῦ Τμήματος γιὰ νὰ τὴν ἐχτιμήσει κανεὶς ὅπως πρέπει.

Δυστυχῶς τὰ ἐπαινετικὰ αὐτὰ λόγια, πού μὲ τόση εὐχαρίστηση αὐθόρμητα λέγει κανεὶς γιὰ τὸ «Ίατρικὸν Τμήμα» δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὰ ἀποτείνει καὶ στὰ ἄλλα Τμήματα. Σ' αὐτὰ βαθὺς λήθαργος καὶ κάπου-κάπου καμμιὰ σπασμοδικὴ ἐνέργεια, χάρις σὲ καμμιὰ καλὴ θέληση πού γρήγορα ἀποκαρδιώνεται. Καὶ ὅμως πρέπει νὰ τὸ νοιώσουν βαθεῖα οἱ κύριοι Νομικοί, Φιλολόγοι, Φυσικοί, Μηχανικοὶ καὶ λοιποὶ τῶν ἐφαρμοσμένων Ἐπιστημῶν, πὼς ἔχουν καὶ αὐτοὶ καθῆκον, ἔξω ἀπὸ τὴν ἐπαγγελματικὴν τὴν ἀσχολίαν, νὰ συμβάλουν ὅσο μποροῦν στὴν ἐπιστημονικὴν κίνησιν τῆς φυλῆς μας. Πέρασεν ἡ ἐποχὴ πού οἱ σοβαροφανεῖς «ἐφθέγγοντο» πὼς πρωτότυπη ἑλληνικὴ ἐπιστημονικὴ ἐργασία εἶνε ἀδύνατη. Ἄν ὑπάρχουν καὶ σήμερα παρόμοιοι δῆθεν σοφοὶ ἀπαισιόδοξοι, αὐτοὶ εἶνε οἱ διανοήτικοι στεῖροι, πού εἶνε καταδικασμένοι νὰ μὴ σημειώσουν καμμιὰ θετικὴ πίεσιν στὸ βαρόμετρο τῆς Πνευματικῆς Ζωῆς τῆς Φυλῆς.

2. Κοινωνικὴ δράσις. Ἐδῶ τὸ πρόβλημα εἶνε δυσκολώτερον καὶ πολυπλοκώτερον. Ἐνα πρᾶγμα εἶνε βέβαιο: Πὼς ὁ «Πτολεμαῖος» μὲ τὸ νὰ ἀπαρτίζεται ἀπὸ μιὰ ὀρισμένη τάξιν ἀνθρώπων, πού τοὺς διακρίνουν ὀρισμένα κοινὰ χαρακτηριστικὰ, δηλαδὴ πανεπιστημιακὴ μόρφωσις, ὅμοιες βιοτικῆς-οἰκονομικῆς συνθήκες καὶ, κατὰ συνέπειαν, ὅμοιες τάσεις καὶ κοινὰ ἰδανικά, κατόρθωσεν ἄποτελέσει τὸν πρῶτον πυρῆνα μιᾶς σιγανῆς καὶ ὑποσυνειδήτης ἐπαναστατικῆς ἰδεολογίας ἐναντίον ἑνὸς καθάρια ἐμποροκρατικοῦ-πλουτοκρατικοῦ καὶ κομμάτι ἀρχαῖου καθεστῶτος τοῦ Αἰγυπτιώτη Ἑλληνισμοῦ. Τὰ εὐεργετήματα αὐτοῦ τοῦ γεγονότος εἶνε τὰ ἀκόλουθα: α) Οἱ ἐπιστήμονες πού προτίητρα λογάριζαν μοναχὰ ὡς ἄτομα καὶ κατατάσσονταν θεληματικὰ καὶ μὴ στὴν κοινωνικὴν ἱεραρχίαν τοῦ Ἄλ. Ἑλληνισμοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν πίνακα ἀξιών πού εἶχε καθορίσει ἡ ἐπικρατοῦσα ἐμπορικὴ-πλουτοκρατικὴ τάξις, σήμερα, μὲ τὴν συσσωμάτωσιν καὶ διοργάνωσιν τους, μπήκαν ὡς ὁμάδα στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν παραγόντων τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Ἑλληνισμοῦ. β) Ἡ συναίσθησις αὐτὴ ὅτι ὁ μαδὶκὰ ἔχουν τὴν δίκαιαν καὶ ἀρμόζουσαν θέσιν τους — ὅπως ἄλλου — ἐτόνωσε τὸ ἠθικὸν τους ὡς ἄτομα, πού τὴν ὥρην παρουσιάζονται ἀντρικότεροι τὸ χαρακτῆρα. γ) Ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία ἄρχισε νὰ καταλαβαίνει σιγά-σιγά πὼς ἔξω ἀπὸ τὸ γνωστὸν πίνακα ἀξιών, πού γιὰ ποῖμε ἔχει τὸν παρᾶ, ὑπάρχει καὶ ἕνας ἄλλος πίνακας ἀξιών, πού γιὰ ποῖμε, αὐτός, ἔχει τὸ πνεῦμα. Καὶ αὐτὴ μοῦ φαίνεται εἶνε ἡ σπουδαιότερη ἐπίδρασις τοῦ Σ. Ε. Ε. Α. στὴν ψυχικὴ διάπλασιν τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Αὐτὰ ὅμως ὅλα ἀποτελοῦν τὴν βαθμιαίαν καὶ ἑμμεσην δράσιν τοῦ «Πτολεμαίου». Χώρια ἀπ' αὐτὴ ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη ἄμεση. Αὐτὴ ἴσα μὲ σήμερα ξεδηλώθηκε μὲ δυὸ μορφάς: Γιορτῶν καὶ Διαλέξεων. Γιὰ τὴν πρῶτην δὲν ἔχουμε νὰ ποῦμε τίποτε γιατί βγαίνουν ἀπὸ τὸν κύκλον μας. Γιὰ τὴν δευτέραν πὼς δὲν ἦταν στὸ ὕψος τοῦ προορισμοῦ των.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ : ΟΙ ΣΤΡΟΦΕΣ ΜΟΥ

Ἄν ὁ κ. Κλέων Παράσχος μὴ παρουσίαζε τὴν μετάφρασιν πού ἔκανε μερικῶν ἀπὸ τὴν «Στροφῆς» τοῦ Μορέας, δίχως μεγάλας ἀξιώσεις καὶ μὲ τὴν σεμνότητα ἐκείνῃ πού ταιριάζει στὸν ἀληθινὸν καλλιτέχνη, βέβαια θὰ εἶχε δικαίωμα στὴν ἐπαικτικὴν μας καὶ τὴν ἐργασίαν του θὰ τὴν κρίναμε μὲ τὴν συγκατάβασιν πού πρέπει νὰ δείχνει κανεὶς γιὰ τοὺς πρωτόβγαλους ποιητῆς σὰν τύχει καὶ δίνουν τὴν ἐντύπωσιν πὼς ἀξιῶν μιὰ κάποιαν ἐνθάρρυνσιν.

Ἄν ὁ κ. Παράσχος εἴδεινε τέτοιες ἐγνοιες, πού εἶναι δὲ καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς Τέχνης, προσφέροντας στὸ κοινὸν τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ Στροφῆς, τότε θὰ λέγαμε πὼς σὲ λιγοστὰ τραγούδια ὁ μεταφραστὴς κατόρθωσεν νὰ μεταδώσῃ στὴν γλῶσσάν μας τὸ νόημα τοῦ Ποιητῆ, μὲ μιὰ κάποιαν ἀκρίβειαν καὶ σὲ στίχους πού ἐριμνεύουν, ἀρκετὰ ἐπιτυχημένα, τὴν φράσιν τοῦ πρωτότυπου.

Μὰ ὁ κ. Παράσχος ἔχει μεγάλας ἀξιώσεις καὶ κάτι παραπάνω ἀκόμα. Μ' ἕνα φανφαρόνικο πρόλογον (πού θυμίζει τὸν ἀποτυχόντα ποιητὴ κ. Γ. Σημηριώτη μὲ τὸ περίφημον «Ἐστερα ἀπὸ τὸ Σολωμὸ ὁ μεγαλύτερος λυρικός τῆς Ἑλλάδας εἰμ' ἐγὼ») ξεγράφει ἀθθαίρετα, τὴν μεταφραστικὴν ἐργασίαν πού ἔγινε ὡς τὰ τώρα πάνω στὴν στροφῆς τοῦ Μορέας, καὶ κἀμνοντας μιὰν ἀυστηρότατην αὐτοκριτικὴν μᾶς εἰδοποιεῖ πὼς ἔφτασε στὸ νόημα τοῦ τέλειου.

Ἀπόλυτα πεισμένος, προλογίζει ὁ κ. Κλ. Παράσχος, πὼς τώρα μόλις, στὴν Ἑλληνικὴν μου Στροφῆς οἱ Γαλλικῆς τοῦ Μορέας, βρῖσκουν τὴν τελειωτικὴν τους ἔκφρασιν, τὴν χαρίζω σήμερα στοὺς λίγους ἐκείνους, πού μπόρεσαν μαζί μου νὰ ὑψωθοῦν στὸ νόημα τοῦ Τέλειου.

Τίποτα δὲ λείπει ἀπὸ τὸ σύντομον αὐτὸ πρόλογον: ἡ ἀπόλυτη πίστις τοῦ Μεταφραστῆ γιὰ τὴν τελειωτικὴν ἔκφρασιν τῶν Stances τοῦ Μορέας στὴν μετάφρασιν τὴν δικήν του, πίστις πού ἐδράζεται στὴν ἀθθαίρετην διαγραφὴν τῆς ἀληθινῆς δημιουργικῆς μετάφρασης τῶν Stances πού φιλοτέχνησε κυρίως ὁ ποιητὴς Μαλακάσης, τὸ φάσιμον τοῦ κ. Παράσχου στὸ νόημα τοῦ τέλειου, κατὰ τὴν παρανόλησιν τοῦ ἴδιου, καὶ τέλος, σὰν κορωνίδα, ἡ συγκαταβατικὴ ἀφιέρωσις τῆς μετάφρασης στοὺς λίγους ἐκείνους πού κατόρθωσαν ν' ἀκολουθήσουν — Θεέ μου τί δόξα! — τὸν Μεγάλον Μεταφραστὴν στὸ ἀνέβασμα του πρὸς τὸ νόημα τοῦ Τέλειου. (Sic).

Αὐτὴ ἡ στάσις πού παίρνει ὁ κ. Παράσχος, ἡ ἀλαζονικὴ καὶ ἡ ὄλος διόλου ἀταιρίασις γιὰ μιὰ προσπάθειαν, πού γενικὰ ὄχι μοναχὰ δὲ γγίζει τὰ σύνορα τῆς δημιουργίας μὰ καὶ παραμορφώνει καὶ σὲ πολλὰ καταστρέφει τὸ πρωτότυπον, μὴ ἀναγκάζει ἀυστηρὰ νὰ ἐξετάσουμε τὴν ἐργασίαν του καὶ νὰ τὴν παραβάσουμε μὲ τὴν ἴδιαν ἐργασίαν ἄλλου μεταφραστῆ, γιὰ νὰ δοῦμε κατὰ πόσον ὁ κ. Παράσχος πέτυχε, στὸ γενικόν, καὶ ἂν τοῦ ἐπιτρεπόταν νὰ αὐτοεγκλημαριστεῖ τόσον ἀντικαλλιτεχνικὰ καὶ τόσο παταγῶδικα.

Καὶ πρῶτα-πρῶτα θὰ θυμίσω στὸν κ. Παράσχον πὼς ἡ ἀξία ἐνός ξένου ποιητῆ, πού θέλει κάποιος νὰ μεταφράσῃ, δὲ βρῖσκεται μοναχὰ, ὅπως εἶπε ἀπάνω-κάτω καὶ ὁ Paul Souday, στὴν οὐσίαν τῆς ποιήσεως του μὰ καὶ σὲ ὅ,τι ἀκόμα τὴν χαρακτηρίζει καὶ σὲ ὅ,τι εἶναι σύμφωνον μὲ τὸ γούστο καὶ τὴν θεωρίαν του. Δὲ φτάνει μᾶλλον λόγια, ὁ Μεταφραστὴς νὰ προσπαθῆσιν μοναχὰ νὰ μεταδώσῃ τὸ νόημα τοῦ πρωτότυπου, μὰ πρέπει ταυτόχρονα νὰ πασῆσιν καὶ τῆς τεχνουργίας του τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ καὶ τὰ ξεχωρι-

στά σημάδια να διαφυλάξει στη μετάφραση. Διαφορετικά το πρωτότυπο χάνει πολύ από την αξία του και πολλές φορές χαντακώνεται.

Έπειτα ο κ. Παράσχος ενώ ύψώθηκε, μόνος του, στο νόημα του Τέλειου, δὲ μπόρεσε, ωστόσο, να νοιώσει ποιά σημασία έχει στις Stances του Μορέας τὸ ἐπίθετο και με πόση προσοχή είναι διαλεγμένο και με πόση λεπτότητα ζυγιασμένο. Πὼς είναι συμπλήρωμα μιᾶς σφιχτοδεμένης και γερῆς δημιουργίας και ὄχι κοσμητικό της και παραφόρτωμα της. Κι ἀλήθεια ἐνὼ ὁ Ποιητῆς, πὸν τὴ λιτότητα δά της φράσης, και τῆς εἰκόνας τὴ διαύγεια και τὴν παραστατικότητα, τίς ἔφερε στὰ ὄρια τοῦ τέλειου—ἀποφεύγει με ἐπιμέλεια και σιγαίνεται τρομερὰ τὰ πολλὰ ἐπίθετα και τὰ χτυπητὰ και τὰ σύνθετα, ὁ Μεταφραστής, ἀπὸ φριχτὴ παρανόηση, κυνηγᾷ πάντοτε τὰ πειὸ ἐκζητημένα και τὰ πειὸ κακοσυνθεμένα και τὰ ἀραδειάζει, προσθέτοντας, πολλές φορές, κι ἄλλα τοῦ κεφιοῦ του και τοῦ κακοῦ γούστου του, χωρὶς κἂν νὰ ὑπάρχουν τ' ἀνάλογα στὸ κείμενο. Τέτοια ἐπίθετα μποροῦσα νὰ ἀναφέρω σαυτὴ ἐδῶ τὴ θέση πολλά, πάρα πολλά, μὰ τὸ θεωρῶ ὅλως διόλου περιττό, μὰ κι ἀπὸ τοὺς στίχους πὸν θὰ λάβω ἀφορμὴ γι' ἄλλη αἰτία νὰ παραθέσω παρακάτω θὰ φανεῖ, ὀλοκάθαρα, αὐτὸ πὸν ὑποστηρίζω.

Ὡστόσο τὸ μεγάλο κριμα τοῦ Μεταφραστῆ δὲν εἶναι ἡ παραμόρφωση ἢ ἡ προσθήκη τῶν ἐπιθετων πὸν κάνει. Τὸ μεγάλο του κριμα βρῖσκεται στὸ ὅτι, συχνά, ἀπὸ ἀδυναμία συντρίβει μιὰ δημιουργικὴ ἐργασία και, στὴ θέση της, ὑψώνει ἕνα δικὸ του κακόζηλο κατασκευάσμα.

Παράδειγμα : I

Avril sourit, déjà plus douces me retiennent
Les rudes mailles du destin,
Et de rians pensers à présent me reviennent
Comme les feuilles au jardin.

(Βιβλίο Β'. XII)

Και ὁ κ. Παράσχος μεταφράζει (!)

Ὁ Ἀπρίλης τώρα πὸν γελᾷει γλυκύτερα, με ζώνουν
Τὰ μοιροβρόχια τὰ τραχειά,
Και στοχασμοὶ λυπητεροὶ τὸ νοῦ μου δὲ σκλαβώνουν
Σὰν πρῶτα πειά.

Στοὺς δυὸ πρώτους στίχους ὑπάρχει φριχτὴ παρανόηση, πὸν πλαστογραφεῖ τὸ στοχασμὸ τοῦ ποιητῆ. Κι ἀλήθεια: Τὸν Ποιητῆ δὲν τὸ ζώνουν τὰ μοιροβρόχια (sic!) τὰ τραχειά, τώρα πὸν ὁ Ἀπρίλης γελᾷει γλυκύτερα

μὰ

Σὰν γελᾷ ὁ Ἀπρίλης, γλυκύτερα τὸν αἰχμαλωτίζουν τὰ βρόχια τὰ τραχειά, πρᾶγμα πὸν διαφέρει, ὑποθέτω...

Ὅσο γιὰ τοὺς τελευταίους δυὸ, ἐκεῖ πειά γίνεται συθέμελο τὸ σύντριμα μιᾶς πολὺ ἐκφραστικῆς και πολὺ ἐπιτυχημένης παρομοίωσης.

Θέλετε τώρα νὰ μάθετε πὼς ἐρμήνευσε στὴ γλώσσα μας τὸ ἴδιο τετράστιχο ὁ ποιητῆς Μαλακάσης ;

Ἀκούσετε και βγάλετε μόνοι σας τὸ συμπέρασμα :

Γελᾷ ὁ Ἀπρίλης, πειὸ γλυκὰ τώρα μ' αἰχμαλωτίζουν
τῆς μοίρας τὰ σκληρὰ δεσμά,
Κ' οἱ σκέψεις οἱ χαρούμενες, σ' ἐμὲ ξαναγυρίζουν,
ὅπως τὰ φύλλα στὰ κλαδιά.

Παράδειγμα II

Des golfes de là-bas cercle brillant et pur,
immobile fumée au toit de la chaumière,
noirs cyprès découpés sur un rideau d'azur ;

Oliviers du Céphise, harmonieux feuillages
que l'esprit de Sophocle agite avec le vent ;

IX Βιβλίο 2^ο

Και ὁ κ. Παράσχος σὲ κακοὺς, ἀνυπόφορους στίχους, σκοτώνει τὸν Μορέας. Θὰ δεῖτε :

Κορφοστεφάνι ἀλαργινὸ καθάριο και λαμπρό,
Και πνὲ στὴν καλυβόστεγη ἀεροζυγιασμένη,
Μαυροκνυπαρισσόδεντρα στοῦ αἰθέρος τὸ γλαυκὸ

Δέντρα *ιερά* τοῦ Κηφισοῦ, *παλλαδιακὰ* ἔλιοκλάδια,
πὸν σᾶς λυγίζει ἢ ἀγέρηνη ψυχὴ τοῦ Σοφοκλή.

Τὸ *là-bas* τοῦ πρώτου στίχου δὲν ἔχει τὴ σημασία τοῦ lointain, μὰ ὑπονοεῖ, ἕναν ὄρισμένο τόπο, τὴν Ἀθήνα, και ὄχι τὸ κάθε μέρος πὸν βρῖσκεται μακρυνά, ἐνὼ τὸ *ἀλαργινὸ* μπορεῖ και νᾶνε και τὸ Τουμπουχτοῦ ἀκόμα. Ἐπειτα ὁ ποιητῆς δὲ μιᾶ γιὰ κορφοστεφάνι ἀλαργινὸ.

Περνὸ τὸ δεύτερο στίχο τῆς μετάφρασης πὸν καταστρέφει τὴν ἀπλότητα τοῦ πρωτότυπου και τονίζω πὼς ὁ τρίτος δὲν ἀποδίδει ἐκεῖνο πὸν θελεῖ νὰ παραστήσει ὁ ποιητῆς με τόσον ὁμορφες κοντυλιές. Στὸν τέταρτο ὁ ποιητῆς δὲ μιᾶ γιὰ *ιερά* και γιὰ *παλλαδιακὰ* ἔλιοκλάδια, στὸ δὲ πέμτο, τὸ πνεῦμα τοῦ Σοφοκλή, πὸν μαζὺ με τὸν ἀγέρα σαλεύει τὰ λιόδεντρα τοῦ Κηφισοῦ, ἔγινε *ἀγέρηνη ψυχὴ (!)*

Στὰ ἄλλα ἢ μετάφραση εἶναι σωστή... γιὰ νὰ θυμηθῶ τὸν Buffon με τὸν κλασσικὸν ὄρισμὸ τῆς κεραβίδας.

Μποροῦσα ναυξήσω τὴ σειρά τῶν τέτοιων παραδειγμάτων μὰ τότε θὰ εἶχα ἀλλοίμονο ! ν' ἀναφέρω τίς περισσότερες «Στροφές».

Δυστυχῶς γιὰ τὸν κ. Παράσχο καὶ κεῖ ἀκόμα πού δὲν παραμορφώνει τόσο φριχτὰ τὸ πρωτότυπο, πάλε, πολὺ συχνά, δὲν μπορεῖ νὰ μεταδόσει οὔτε τὴ φράση, οὔτε τὴ «ρυθμικὴ μορφή τοῦ πρωτότυπου». Ἀφήνω πειὰ πού ὁ Μεταφραστὴς δὲν ἔχει προσέξει στὸ δόγμα τοῦ Ποιητῆ: *le sublime=la mesure dans la force*, γιατί ἀλλοιωτικά δὲ θὰ τολμοῦσε νὰ μᾶς σερβίρει πολλές στροφές μ' ἕνα σωρὸ ἀδυναμίες στὴν ἀπόδοση καὶ μὲ ἀσυχώρητες ἐξασθενήσεις τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ποιητικῶν παραστάσεων.

✱

Ὅταν ὑπάρχει ἕνας Μεταφραστὴς τῶν *Stances* τοῦ *Moréas* σάν τὸν Ποιητὴ Μαλακάση, πού τις Ἑλληνικὲς του *Στροφές* θὰ τῆς ὑπόγραφε σίγουρα, χωρὶς ἐπιφύλαξη καὶ χωρὶς ἐξαιρέσεις, ὁ ποιητὴς τους, δὲν ἐπιτρέπεται στὸν κριτικὸ τοῦ τῶν Ἀλεξανδρινῶν «Γραμμάτων» νὰ τὸν ἐνθαρρύνει νὰ ἔχει τέτοιες ἀξιώσεις. Γιατί ὁ Μαλακάσης εἶναι ὄχι μόνον ὁ καλὸς ποιητὴς πού ξέρουμε, μὰ κ' ἕνας ἀπὸ τοὺς λίγους πού ἐννοίωσαν τέλεια τὸν *Moréas* καὶ γι' αὐτό, καὶ χάρις στὶς πολλὲς ἀναλογίες καὶ τὴ μεγάλη ὁμοιότητα πού ἔχει μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ *Moréas* στὴν τελευταία του ἐκδήλωση, κατόρθωσε καὶ ἐρμήνευε τις *Stances* του σὲ στίχους δυνατοὺς καὶ ὠραιοὺς πού ἀποδίδουν τὸ πρωτότυπο ἀπ' τὴν οὐσία ὡς τις πειὸ λεπτὲς ἀποχρώσεις του.

Παραθέτω ἐδῶ μιὰ *Stance* τοῦ *Moréas*, ἀπὸ κείνες πού μετέφρασε καλύτερα ὁ κ. Παράσχος, μαζὺ μὲ τὴ μετάφραση τόσο τῆ δική του ὅσο καὶ τοῦ κ. Μαλακάση κι ἂς μιλήσουν τὰ κείμενα τὴ γλῶσσα τους τὴν εὐγλωττὴ καὶ τὴν πειστικὴ :

BIBLIO ΔΕΥΤΕΡΟ

VII

Quand pourrai-je, quittant tous les soins inutiles
Et le vulgaire ennui de l'affreuse cité,
Me reconnaître enfin, dans les bois, frais asiles,
Et sur les calmes bords d'un lac plein de clarté !

Mais plutôt, je voudrais songer sur tes rivages,
Mer, de mes premiers jours berceau délicieux :
J'écouterai gémir tes mouettes sauvages,
L'écume de tes flots rafraîchira mes yeux.

Ah, le précoce hiver a-t-il rien qui m'étonne ?
Tous les présents d'avril, je les ai dissipés,
Et je n'ai pas cueilli la grappe de l'automne,
Et mes riches épis, d'autres les ont coupés.

Μετάφραση Κλ. Παράσχου :

Χωρὶς ἔγνοιες ἀνώφελες, πότε ὁ καιρὸς θὰ φτάσει,
πού ἀπὸ τῆς πόλης τῆς φριχτῆς τὸ *θόρυβο μακρυνά*,
Τὸν ἴδιο *ἀπὸ* μου πλέον θὰ βρῶ, στὰ *δροσερνά* τὰ δάση,
Καὶ σὲ μιὰς λίμνης λιόλουστος τὴν ἤσυχη ἀμμουδιά !

Μὰ πειότερο ὅμως λαχταρῶ στοὺς ὄχτους σου, *λικνάρη*
Τῶν πρώτων μου τῶν ἡμερῶν *λαμπρῶ*, νὰ ὄνειρευτῶ :
Ὡ θάλασσα, νὰ *κράζουνε* θ' ἀκούσω οἱ ἄγριοι οἱ γλάροι,
Θὰ δροσιστοῦν τὰ μάτια μου στὸ *ξείδωρῶ* σου ἀφρῶ.

Ὁ πρόωρος ὁ χειμῶνας μου γιατί νὰ μὲ ξαφνιάσει ;
Τὰ δῶρα ὅλα τὰ σκόρπισα τὰπριλινὰ ἐγὼ πειά,
Κι οὐδὲ καὶ τοῦ φθινόπωρου τὸ *φροῦτο* τὸ ἔχω μάσει,
Κι ἄλλοι τὰ πλούσια μου *ἔκοψαν*, τ' ἀστάχια τὰ βαρειά.

Ἀκούσετε τώρα καὶ τὴ φωνὴ τοῦ Μαλακάση :

Σὰ θὰ μπορέσω, ἀφίνοντας μάταιες φροντίδες πίσω,
καὶ τὴν ἀνία τὴν κοσμικὴ τῆς πόλης τῆς φριχτῆς,
Τὸν ἴδιο ἐμένα σ' ἄσυλα δασῶν ν' ἀναγνωρίσω,
καὶ στὶς ὄχτιες τις ἤσυχες μιὰς λίμνης λαμπερῆς !

Μὰ θέλω πειὸ νὰ ὄνειρευτῶ σ' ἀκρογιαλές σου, ὀποῦνε,
θάλασσα, λίκνο μου τερπνὸ τῶν πρώτων μου ἡμερῶν:
θ' ἀκούσω ἐκεῖ τοὺς γλάρους σου τοὺς ἄγριους νὰ θρηνοῦνε,
Τὰ μάτια μου θὰ δροσιστοῦν στὴν ἄφρια τῶν νερῶν.

Τί μὲ ξαφνιάζει ὁ πρώϊμος χειμῶνας τώρα ἐμένα ;
Ὅλα τὰ δῶρα τ' ἀπριλιοῦ τᾶχω ἀσωτέπει, ἐνῶ,
τὰ στάχια μου τὰ θέρισαν ἄλλοι, τὰ μεστομένα,
Καὶ τὸ χεινοποριάτικο δὲν ἔδρεψα καρπῶ.

Ὁμολογῶ πὸς ἔγραφα πάρα πολλὰ γιὰ τις ἀποτυχημένες, στὸ γενικό,— πού αὐτὸ δὲ μόνον μ' ἐνδιαφέρει κι ὄχι οἱ λιγοστὲς ἐξαιρέσεις—προσπάθειες τοῦ κ. Κλ. Παράσχου καὶ ἀναγνωρίζω πὸς δὲν ἄξιζε ἴσως ὁ κόπος νᾶπλωθῶ τόσο πολὺ. Μὰ ὁ ἀστήριχτος ἐγωϊσμὸς τοῦ Μεταφραστῆ καὶ ἡ ἀνεξήγητὴ ὁμολογία τοῦ κριτικοῦ, πού ἀνάφερα παρὰ πάνω, πὸς ὁ κ. Παράσχος «ἐπέτυχε νὰ περιζελήσει μὲς στὶς ἑλληνικὲς στροφές του τὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ περισσότερο ἀπ' **ΟΛΟΥΣ** ὅσοι τὸ δοκιμάσανε μέχρι σήμερα», μὲ ξάφνισαν τόσο πολὺ, ὥστε δὲ βάσταξα στὸν πειρασμὸ νὰ καταπιαστῶ νὰ ἀποδείξω, μὲ ντοκουμέντα στὸ χέρι, τὸ ἐναντίο, καὶ νὰ θυμίσω, τελειώνοντας, στὸν κ. Παράσχο, τὸν ὠραῖο πρόλογο τοῦ ποιητῆ Καμπάνη στὴ συλλογὴ του «Προσφορὰ πρὸς τὸν Ἡραῖστο» . . .

ΒΑΣΟΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ "Ο ΦΟΙΝΙΚΑΣ"

Ἀπὸ τὸν περασμένο Δεκέβρη βγάζουνε κάμποσοι νέοι στὸ Κάιρο κάθε μῆνα ἕνα λογοτεχνικὸ περιοδικὸ ὁ «Φοῖνικας» δημοσιεύοντας μέσα στὶς λίγες καλοτυπωμένες σελίδες του τὰ μηνιατικὰ στιχογραφήματά τους καὶ τὰ μηνιατικά πεζὰ γυμνάσματα τους.

Ἡ ἐντύπωση, καὶ ἀπὸ τὰ τρία πρώτα φυλλάδια, συνολικὰ εἶνε κακὴ. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲ μοῦ φαίνεται καὶ τόσο τίμιο πρᾶμα, ἔτσι μονοκοτυλιᾶς, νὰ βγάξῃ κανεὶς φετράδες, γι' αὐτὸ ἀραδιάζω παρακάτω τοὺς λόγους — μὲ

παραδείγματα παρμένα από τὰ τεύχη τους, — πού με κάνουν να μήν έχτιμῶ τὴν ἐργασία τῶν ἐκδοτῶν τους.

Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα ὁ πρόλογος.

Χαρακτηριστικά του : σύγχυση, ἀσυναρτησία, ἀγνοία πραγμάτων, πού γιὰ ἓνα ἐκδότη περιοδικοῦ εἶνε ὀλίγετε ἀσυχώρητη, γλωσσικά λάθια καὶ γλωσσικὴ ἀκαλαισιότητα, ἔλλειψη κάθε κυριολεξίας. Νὰ καὶ παραδείγματα : «Μιὰ μεγάλη πνοὴ πρόβαλε... γιὰ νὰ καταλήξῃ, στὸ τέλος, μιὰ δύναμη... πού τὴν φτάνει πιά καμιὰ μικροτροπία». Στὴν ἴδια παράγραφο: «(Ἡ πνοὴ ἢ ἡ δύναμη) ἀγκάλιασε ἀάθε σημεῖο πού στεροῦνταν ὡς τὰ τότε τὴ δυναμικὴ (ἀντι δυνατὴ) ζωτικότη της».

Παρακάτω πάλε : «ἡ ὡραία ἰδέα τοῦ Στοχασμοῦ» καὶ ἄλλο: «Κ' ἐδῶ οἱ νέοι μας εἶχαν τὴ λατρεία τους στὸν Ἀπόλλωνα, μὰ οἱ καιροὶ τοὺς χῶριζαν ἄτυχαι!» Ἄλλὰ ἡ περὶ ἀκατανόητη φράση εἶνε ἡ ἀκόλουθη: «Ὅσο πού σήμερα ἐνωμένοι, με τὴν ἀνάλογη στή στέρηση σὲ ὄργανα ἐκδηλωτικὴ ἔνταση ἀπὸ τὴ στάχτη τοῦ ἀρχαίου ὡραίου, κἀνοντας κύκλο..... (sic)».

Ἄλλοῦ πάλε θέλοντας νὰ ποῦνε διαλεχτοὺς ἢ ἐκλεχτοὺς νέους, γράφουνε ἐκλεχτικὸς νέους. Καὶ καὶ πού δὲ θὰ γραφότανε ἀπὸ κανένα, ὅπως γράφτηκε ἀπὸ τοὺς ἐκλεχτικὸς αὐτοὺς νέους : «Ἡ παροικία μας πού, εὐλογία, αἰστανόταν τὴν ἔλλειψη του (τοῦ «Φοῖνικα») θὰ θελήσῃ νὰ ἐνώσῃ με τοὺς ἐκλεχτικὸς νέους τὴ φροντίδα της γιὰ νὰ ζήσουνε μαζί τὸ «Φοῖνικα».

Στὴ σελίδα 17 γράφοντας γιὰ μιὰ ὀμιλία πού ἔκανε ὁ Σκληρὸς στὸ «ἐντευκτήριον» γράφουνε παραγματοσμοδὲν ἔννοοῦνε τὴν πραγματικότητα.

Στὴ σελίδα 34, φράσεις χωρὶς νόημα, ἀράδιασμα μονάχα λέξεων, π.χ. «Σβύσαν τὰ μάτια τοῦ ἀποθώρητου στὸ λάγγεμα γλυκειᾶς μιᾶς ἀνάμνησης». Καὶ ἄλλο πολύτιμο πετράδι : «Χά! χά! τὸ χάσμα ἀπλόφεγγο σκορπίστηκε στὸ ψυχικὸ παλάτι μιᾶς ἀγάπης». «Χά! χά!... τὰ πόγιελο διαφάντωμα σκορπίστηκε στὰ θώρητο τῆς Νέκρας μεγαλόσπιτο!» «Τὸ δάκρυ τῆς ὀρφάνειας» μιὰ ἀνάμνηση λυπητερῆ, ὅπως τὸ ὀνομάζει ὁ συγγραφέας, θὰ μὲν σίγουρα στὸν κάθε ἀναγνώστη σὰ μιὰ ἀνάμνηση λυπητερῆ καὶ ἀπὸ τὸ «Φοῖνικα» καὶ ἀπὸ τὸν «διαπράξαντα».

Γλωσσικὰ μαργαριτάρια βρῖσκει κανεὶς δέκα-δέκα στὴ σελίδα. Κάποτες καὶ περισσότερα. Στὴ μηνιατικὴ κίνησῃ τοῦ τρίτου φύλλου ἐμέτρησα εἴκοσι λάθια ἐπάνω στὸ ν. Μὰ τοῦλάχιστο τὸ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ τοὺς ὀδηγῇ!

Στὴν ἴδια αὐτὴ στήλῃ γράφουνε : «Ὁ Πάρκας κράτησε τὴ φιλοσοφικὴ ἀντιπροσωπεία» (σὰ νὰ ἦταν ἐμπορικὸ σπῆτι), ἐνῶ ἤθελαν νὰ ποῦνε : ἀντιπροσώπευε τὴ φιλοσοφικὴ σκέψη.

Καὶ ἐξακολουθοῦνε : «Στὸν ἑταῖρο κ.... ὁ Φοῖνικας προσφέρει τὲς θερμότερες εὐχὲς του, στὴν εὐκαιρία πού τόσο κτλ. κτλ.»

Παρακάτω θέλοντας νὰ παινέσουνε τὸ «Νουμᾶ» τότε χαντακόνουνε, σὰ λένε πὼς «στὲς στήλες του σὰ σὲ καθρέφτη πέρασαν οἱ Καμπύσηδες, οἱ Χρηστομᾶνοι κτλ. κτλ. ...» καὶ ἀναφέροντας τὸ θάνατο τοῦ Θ. Ἀννίνου τὸν ἀποκαλοῦν «εὐθυμολόγο.»

Γιὰ τὰ κριτικὰ essais, δὲν τολμῶ νὰ πῶ τὴ γνώμη μου, γιὰτὶ σέφετουμε πὼς, ἂν δώσω τὸ δίκαιο χαρακτηρισμό, μπορεῖ νὰ με ἐκλάβουνε οἱ φίλοι ἐκδότες τοῦ «Φοῖνικα» ὡς ἐχθρὸ τους προσωπικό.

Γιατὶ, μὰ τὴν ἀλήθεια, δὲ λέγεται Κριτικὴ αὐτὸ : «Μιὰ ἀπαλότῃ διάφανη ξεῦνεται ἀνάμεσα στοὺς στίχους τῶν «Ἀρχοντικῶν» πού δύσκολα ἀλήθεια συναπαντιέται στὴ σημερινὴ τεχνότροπὴ ἐκδήλωσῃ.»

Ὅσο γιὰ τὴν ποίησῃ ἡμπορεῖ κανεὶς ἀκίντυνα νὰ πῇ ὅτι δὲ διαβάζεται ἔξω ἀπὸ δυὸ-τρία ποιήματα πού βγαίνουν ἀπὸ τὸ καλοῦπι γυμνασμάτων, ἀμόρφωτων παιδιῶν. Τὸ καλλίτερο ἀπὸ αὐτὰ εἶνε ἡ «Γαζία».

Θὰ ἡμποροῦσα νὰ παρουσιάσω πολλοὺς, μὰ πάρα-πολλοὺς στίχους γιὰ νὰ δεῖξω ὅχι τὴν ἀτέλεια μόνο στὴ μορφῇ, στὸ στίχο, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔλλειψη κάθε γνώσης γι' αὐτὴ τὴν Ποίησῃ. Ἄλλὰ τὸ σημεῖο μου αὐτὸ θὰ περνοῦσε τὰ ὄρια μιᾶς σύντομης ἀνάλυσης, ὅπως μοῦ τὴν ἐζήτησε ἡ Σύνταξῃ τῆς «Νέας Ζωῆς».

ΑΠΟ ΤΟ "ΕΝΤΕΦΤΗΡΙΟ" : ΜΙΑ ΔΙΑΛΕΞΗ ΤΟΥ κ. Κ. ΦΛΩΡΗ

Τὸν ἄλλο μῆνα θὰ κλείσῃ στὸ Κάιρο τὸ Ἐντεφτήριον τὴ σειρά τῶν διαλέξεων του, ἀφοῦ ὅμως συμπληρώσῃ τὶς σαράντα ὀμιλίαι, πού εἶχεν ὑποσχεθῇ ὅτι θὰ ἔδινε, τὴν ἀρχὴ τοῦ περασμένου χειμῶνα.

Γιὰ κάμποσες ἀπὸ τὶς Τρίτες αὐτὲς—κάθε Τρίτῃ γίνεται καὶ μιὰ ὀμιλία—θὰ ἄξιζε τὸν κόπο νὰ γράψῃ κανεὶς. Οἱ ὀφελιμώτερες ὅμως γιὰ τὴ δικὴ μας τὴν ἀντίληψῃ βέβαια, τῶν δημοτικιστῶν, ἦταν ἐκεῖνες πού ἀποτέλεσαν τὸν κύκλο γιὰ τὸ γλωσσικὸ μας ζήτημα.

Τὴν εἰσαγωγὴ ἀνάλαβε ὁ ὑποφαινόμενος, τὸν ἀκολούθησε δὲ μιὰν ἄλλη βραδεὶα ὁ ἐκλεχτὸς κ. Κώστας Φλώρης με μιὰ ζουμερὴ ἐπιστημονικὴ ἀνάλυση τῆς φτογγολογίας μας, πού παρακάτω γράφω ἐχτενέστερα γιὰ δαύτην. Ἀργότερα ὁ ἀκούραστος Γ. Σκληρὸς παρουσίασε ἓνα-ἓνα τὰ περὶ δυνατὰ ἐπιχειρήματα τῶν καθαρανουσιάνων, πού ὁ ἴδιος πάλι—με μπαλὰ στὸ χέρι—τὰ ἐσύντριψε καὶ τὰ ἀπόδειξε γιὰ σάπια, γιὰ ἀνειλικρινῆ μιὰν ἄλλη Τρίτῃ ἀράδιασε τὰ κατορθώματα τῶν δημοτικιστῶν ἀφότου ἐβγήκε τὸ «Ταξίδι» τοῦ Ψυχάρῃ ἴσαμε σήμερα, χωρὶς νὰ παραλείψῃ ὅμως καὶ τὴν ἐργασία πού ἔπρεπε νὰ εἶχαν κάμῃ καὶ πού πρέπει νὰ ἀποτελειώσουν οἱ δημοτικιστὲς τῆς σημερινῆς μας γενεᾶς.

Καὶ ἔκλεισεν ὁ κύκλος με μιὰν ἀπαραίτητη γιὰ τὸ πολὺ κοινὸ ὀμιλία, ἀπλούστατη τὴ μορφῇ καὶ σύντομη, γιὰ τὸ «Ψυχάρῃ» καὶ τὸ ἔργο του, πού μᾶς τὴν ἐδιάβασεν ἓνα ἀλησμόνητο βράδυ ὁ Φλώρης. Με χαρὰ μου ἄκουσα αὐτὲς τὶς μέρες πὼς μερικοὶ φίλοι ἀποφάσισαν νὰ τυπώσουνε σὲ φυλλάδιο τὴ διάλεξῃ αὐτὴ τοῦ κ. Κ. Φλώρη γιὰ νὰ τῆς δῶσουνε περισσότερη διάδοσῃ.

Πρὶν μῆτῃ στὸ κύριο θέμα του, «τὴ φτογγολογία τῆς γλώσσας μας», ὁ κ. Φλώρης ἔκαμε μιὰ εἰσαγωγὴ στὴ γλωσσολογία, τὴ νέα αὐτὴ Ἐπιστήμη τοῦ περασμένου αἰῶνα, πού τὴν ὑπαρξῃ της χροστάμε στὴν ἀνάγνωσῃ τῆς ἀρχαίας ἰνδικῆς γραφῆς. Ἀνάφερε σύντομα τὶς συγκριτικὲς καὶ ἱστορικὲς μελέτες πού ἔγιναν ἀπὸ τὸ Sir Williams Jones, τὸν Bopp καὶ ἄλλους ἀπάνω στὰ σασκρίτικα, τὰ ἑλληνικά, τὰ λατινικά, τὰ γερμανικά καὶ τὰ

κέλιτα, ώμίλησε γιά τις σκέσεις και τούς μεγάλους γλωσσικούς νόμους πού ακολουθοῦν όλες οί γλώσσες, χωρίς εξαίρεση, και έπειτα γιά τούς μερικούς έκεινους νόμους πού ακολουθεῖ κάθε γλώσσα χωριστά. Και γιά νά φτάσουνε σ' αὐτά τάπροσμόνητα ἀποτελέσματα έτσι γρήγορα—σέ μερικές δεκάδες χρόνια—έχρειάστηκε νά έρευνησουν οί γλωσσολόγοι τούς φτόγγους, τά χαραχτηριστικά τους και τίς συγγένειες τους, και νά πειραματιστοῦνε ἀκόμα μέ τά φωνητικά μας ὄργανα. Τήν πειραματικήν αὐτή δουλειά τήν ὀφείλομε στόν ἀββᾶ Boussetot πού ἴδρυσε στά 1897 στό Collège de France ἕνα «Έργαστήριον πειραματικῆς φτογγολογίας»¹

Και πρῶτ' ἀπ' ὅλα παρατηρεῖ ὁ κ. Φλώρης ὅτι ἡ προφορά πολλῶν γραμμάτων δέν μποροῦσε νά μείνη—μέσα σέ 2300 χρόνια—ἀναλλοιωτή. Τό Η λ. χ. πού ἦταν ἕνα εἶδος ε ε δηλ. ἔψιλο «μακρόν» ἔγινε τώρα ἀπλό ι. Τό Ω πού ἦταν ο ο ἔγινε σήμερα ἀπλό ο.

Τά Β, Γ, Δ, δέν εἶχανε τήν τορινή τους προφορά, ἀλλά σίγουρα θά τά προφέρανε ὅπως προφέρουμε ἔμεις σήμερα τά γαλλικά Β, Γ, Δ.

Τά Φ, Χ, Θ, στήν ἀρχαία προφορά ἦταν π, κ, τ, μέ δασεία, δηλ. μέ μιὰ ἐκπνοή, σά πh, κh, τh.

Ὡστε τό σημερινό μας ἀλφάβητο ἔχει τρία περιττά γράμματα, τά Η, Υ, Ω, ἐνώ τοῦ λείπουν ἄλλα τρία τό Β, Γ, Δ. Αὐτά τά τελευταία μποροῦμε νά τά ἀντικαταστήσουμε μέ τά σύθετα μπ, γκ, ντ, μά νά πού ἡ προφορά τους δέν ἀποδίδει μέ ἀκρίβεια τούς φτόγγους Β, Γ, Δ. Π. χ. ἔμπορος, ἐγκαινία, κόντες.

Ὡς τόσο ὁμως τονίζει ὁ ἀγορητής ὅτι γιά ἀρκετό καιρό ἀκόμα, πρέπει νά κρατήσουμε τήν ἱστορικὴν ὀρθογραφία.

Ἐπειτα ὀρίζει ἐπιστημονικά τή διαφορά τῶν φωνήεντων ἀπό τά σύφωνα, λέγοντας ὅτι φωνήεντα εἶνε οί φτόγγοι πού σχηματίζονται μέ ἕνα φύσημα και χωρίς καμμιά τριβή τοῦ ἀέρα μέσα στό στόμα μας, και σύφωνα ἔκεινοι οί φτόγγοι πού σχηματίζονται σάν ὁ ἀέρας, πού βγαίνει ἀπ' τά πνεμόνια μας, χτυπάει και τρίβεται κάπου μέσα στό στόμα μας. Ἐπειδή τό στόμα μας δέν ἀνοίγει πάντα τό ἴδιο γιά ὅλα τά φωνήεντα, ἀλλά γιά τό Α λ. χ. ἀνοίγει πολὺ πειὸ πολὺ και πολὺ πειὸ λίγο γιά τό Ι, γι' αὐτό κατατάσσουε τά φωνήεντα ἀνάλογα μέ τό ἀνοιγμα, μέ τή δύναμη τοῦ φτόγγου ὡς ἔξης: Α — Ο — ΟΥ — Ι — Ε.

Αὐτή ἡ κατάταξη μας ἔξηγεῖ και τήν ἐξάλειψη ἑνός ἀδύνατου φωνήεντου, σάν αὐτό βρεθῆ κοντά σέ ἕνα ἄλλο πειὸ δυνατὸ ἀπ' ἔκεινο: τά ἔχω—τάχω, τά εἶπα—τάπα, δεκαῆξη—δεκάξη, μου εἶπες—μουδες κ.τ.λ.

Και ἐξακολουθεῖ ὁ κ. Φλώρης προβαίνοντας στή διαίρεση τῶν τριβᾶμενων φτόγγων, δηλ. τῶν συμφώνων:

α) Σέ ἡχικά και ἄηχα (lettres sonores et lettres sourdes).

προσθέτοντας τὸν ὀρισμό πὼς κάθε ἄηχο ἔχει και τό ἀντίστοιχο του ἡχικό, και τό νόμο πὼς ἡχικό μονάχα μέ ἡχικό γειτονεῖ, και ἄηχο μέ ἄηχο. Ἄηχα εἶνε τά: Θ, Κ, Π, Σ, Τ, Φ, Χ και ἡχικά: Β, Γ, Δ, Ζ, Α, Μ, Ν, Ρ, ἐξαιροῦνται μονάχα τά ἡχικά Μ, Ν, Α, Ρ, ἐπειδή δέν ἔχουν ἀντίστοιχα ἄηχα.

¹ Laboratoire de phonétique expérimentale.

β) Σέ ξακολουθητικά και ξαφνικόηχα ἢ ἡμίφωνα και ἄφωνα (lettres continues et explosives).

Ξακολουθητικά ἢ ἡμίφωνα εἶνε τά: β, γ, δ, ζ, θ, λ, μ, ν, ρ, σ, φ, χ, ξαφνικόηχα δέ ἢ ἄφωνα τά: κ, π, τ. Κάθε ξαφνικόηχο δέ ἔχει και τό ἀντίστοιχο του ξακολουθητικό.

Ἀπό τά παραπάνω βγαίνει τό συμπέρασμα πὼς ὅσες λέξεις τῆς καθαρεύουσας ἔχουε δυὸ ἄηχα ξακολουθητικά, στή δημοτικὴ κατασταλάζουε σ' ἕνα ξακολουθητικό και ἕνα ξαφνικόηχο (σχάρα—σκάρα), και ὅσες πάλι λέξεις ἔχουε δυὸ ξαφνικόηχα, κι αὐτὲς κατασταλάζουε στό ἴδιο, δηλ. σέ ἕνα ξακολουθητικό και ἕνα ξαφνικόηχο (πτωχός—φτωχός).

Και ἐτελειωσε τήν ὀμιλία ὁ κ. Φλώρης, ἀφοῦ ἐξήγησε και τό νόμο, πού τόσο στήν ἀρχαία ὄσο και στή νέα μας γλώσσα ἔτσι δυνατὰ στέκει, τό νόμο δηλ. τοῦ νῖ, Και σύντομα μποροῦμε νά τονέ ποῦμε: τό νῖ πρὶν ἀπό τά ξακολουθητικά δέν ταιριάζει (ξακολουθητικά γενικῶς ἄηχα και ἡχικά).

ΜΑΗΣ 1916

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΙΔΗΣ

ΑΥΡΑΣ ΘΕΡΟΥ: ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ. — Ἐκδοση τοῦ Περιοδικοῦ «Γράμματα» 1915

Σέ γλώσσα ἀπλή κι ἀπαλή, γλώσσα πού μονάχα χεῖλη ἀληθινού καλλιτέχνη μποροῦν νά προφέρουν μέ τόση μουσικὴ ἄρμονία, μᾶς μιλεῖ ἡ Αὔρα Θερού γιά τίς μεγαλύτερες μουσικὲς φυσιογνωμίες τῶν αἰῶνων—τὴν τριάδα Μπάχ, Μπετόβεν, Βάγνερ.

Ἰωάννης Σεβαστιανὸς Μπάχ, εἶναι ὁ πρῶτος πού ἡ φήμη του ξαπλώθηκε πέρα ἀπὸ τά σύνορα τῆς Γερμανίας, προετοίμασεν ἀπὸ μακρὰ τὴν τελευταίαν ἐποχὴ τοῦ Μπετόβεν, κι ἄνοιξε τό δρόμο γιά τό Βάγνερ και γιά τὴν πολύφωνη περιγραφικότητα τοῦ Στράους. Γυιὸς μεγάλης μουσικῆς οἰκογένειας τῶν Μπάχ περνᾶ τά περισσότερα χρόνια τῆς δράσης του, πότε ὡς διευθυντής τῆς ὀρχήστρας στήν αὐλὴ κάποιου πρίγκηπα, πότε ὡς ὀργανιστῆς σέ κάποιαν ἐκκλησία και πότε ὡς δάσκαλος χορωδίας σέ σχολεῖο. Και ὁμως, παρ' ὅλες αὐτὲς τίς ἀσήμαντες ἐπαγγελματικὲς ἀσχολίες, βρῖσκει τὸν καιρό νά ἐργαστῆ, νά μᾶς ἀφήσει μουσικά ἀριστουργήματα, σάν τίς καντάτες—τό κυριακάτικο εὐαγγέλιο δραματοποιημένο—τίς λειτουργίες, τά ὀρατόρια, πρελούνια, τίς φούγκες και τόσα ἄλλα, ἀκόμη και κοσμικά και εὐτράπελα. Ἐκεῖνο ὁμως πού τοῦ ἔδωκε τὴν μεγαλύτερη ἀξία και πού χρησίμευσε σάν ἐπιούσιος ἄρτος—εἶναι ἡ φράση τοῦ Σούμαν, στό Βάγνερ και σέ κάθε μεταγενέστερο μουσικό, εἶναι τό ἐπαναστατικό του ἔργο «Τὸ συντονισμένο κύμβαλο», ἐπαναστατικό γιὰτ' εἶναι γραμμένο σ' ὅλους τούς τρόπους, μείζονες κ' ἐλάσσονες, ἀσυνήθιστους στήν ἐποχὴ του. Στό γενικό, τό ὄλον του ἔργον, τό διακρίνει μιὰ ὑψηλὴ ἐμπνευση κ' ἐπιστημονικὴ ἄρμονία, εἶναι δύσκολο και βαρὺ.

Ἐναν αἰῶνα περίτου μετὰ τό Μπάχ, τό 1770 γεννήθηκεν ὁ Λουδοβίκος Φάν Μπετόβεν γιά νά βασανιστῆ σ' ὄλη του τὴ ζωὴ, νά μας χαρίσει ὁμως τίς ἀθίαντες συμφωνίες του και τίς ὑπέροχες συνθέσεις του γιά τὴν ὀργανικὴ μουσικὴ. Παρ' ὄλο τό ἄξεστο οἰκογενειακὸ περιβάλλον—μητέρα φθισικὴ και ὑπηρέτρια σάν ἦταν κόρη, και πατέρα ἀμόρφωτο και μέθυσο—κατόρθωσε ν' ἀνυψωθῆ τόσο πού νά σημειώση σταθμὸ στήν ἐποχὴ του. Διαρκεῖς ἔρωτες ἀγνοὶ και παρθενοὶ ὄσο σφοδροὶ και βαθεῖς δέν τοῦ ἀπέφεραν εἰμὴ ἀπογοητεύσεις και πικρίες. Ἀγάπης, αἰστάνθηκε τὴ στιγμή

πού θα ξεκουραζότανε στο παλάτι τῆς εὐτυχίας, δίπλα στὴν ἐκλεκτὴ του, τὴ χαριτωμένη Ζουλιέττα, ἢ ὁποία ὅμως δυστυχῶς σάν γυναῖκα πού ἦταν κι αὐτὴ, ἐγωῖστρια καὶ φιλαρέσκη, τὸν ἐγκαταλείπει γιὰ νὰ ὑπαντρευτῆ μ' ἓνα νέον ἀριστοκράτη. Ὁ καημὸς του ἦταν μεγάλος, ἐμελλεν ὅμως νὰ τοῦ διασκεδάσῃ τὴ λήθη, ἢ ἀθάνατη ἀγαπημένη του, ὅπως ὁ ἴδιος τὴν ὀνομάζει, ἡ Τερέζα Μπρούνοβικ. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ τῶν ἐρώτων, μᾶς χαρίζει ἡ μεγαλοφυΐα του τὴν τέταρτη συμφωνία, τὴν ποιμενικὴ (Pastorale) τὴν Ἀπασιονάτα καὶ τὴ φανταστικὴ σονάτα op. 78 πού ἀφιερώνει στὴν ἀγαπημένη του. Παρ' ὅλο ὅμως τὸ σφιχτοδέσιμο τῆς τρυφερῆς των ἀγάπης, τοὺς ἐχώριζε κάτι πού θὰ μὲν πάντα ἀνεξήγητο καὶ πού ἐγένιν ἀφορμὴ νὰ μὴ ἐνωθοῦν παρὰ μετὰ θάνατο ἴσως.

Βάγνερ, ἀπὸ τίς σπάνιες φυσιογνωμίες πού γεννιέονται, γιὰ νὰ δημιουργήσουν. Ἐργαζεν ἔργα θεωρητικά, καλλιτεχνικά, φιλοσοφικά, πολιτικά κ' ἐπαναστατικά. Ἐγραψε δράματα σάν τὸν «Ταγχόυζερ», τὸ «Δόεγκριν», τὸ «Στοιχειωμένον Καράβι», τὸ τεράστιον ἔργον, τὴν «Τετραλογία», τὸ «Δαχτυλίδι τοῦ Νίμπελουγκ», τὸν «Τριστάνο καὶ Ἰζόλδη» τὰ ὁποῖα καὶ ἐμελοποίησεν. Ὅλο του τὸ μουσικὸν ἔργο βαρὺ καὶ δύσκολο δὲ θέλουν νὰ τ' ἀναγνωρίσουν οἱ κριτικοὶ τῆς ἐποχῆς του γιὰ τὸ καὶ δὲν τὸ δέχονται τὰ μεγάλα θεάτρα τῆς Γερμανίας. Ἐπιχειρεῖ περιοδίες σὲ διάφορες γερμανικὰς πόλεις, στὴν Αὐστρία, στὴ Ρωσία, καὶ προσπαθεῖ μὲ συναυλίες νὰ κἀνὴ γνωστὰ τὰ ἔργα του. Οἱ κόποι του πᾶνε χαμένοι, δὲν τοῦ δίνουν κανένα κέρδος, ἠθικὸ ἢ ὕλικό. Μὴ βλέποντας πουθενά σοτηρία ἀρχίζει ὀλότελα ν' ἀπαγορευτεῖται, ὁπότε ὁ νέος βασιλιάς τῆς Βαυαρίας ὁ Λουδοβίκος ὁ Β' ἀποφασίζει νὰ τὸν ὑποστηρίξῃ. Ἡ πρῶτες παραστάσεις τῶν ἔργων του στὸ Μόναχο μὲνον ἱστορικὰς γιὰ τὴν ἐπιτυχία. Ἀπὸ τότε ἄρχισε νὰ ξαπλώνεται ἡ φήμη τοῦ παραγνωρισμένου μεγαλοφυοῦ, τὸ ἔργο του νὰ θριαμβεύῃ καὶ ν' αὐξάνῃ ὀλοένα ἡ ἐπιβολὴ του στὸ κοινόν. Ἐτσι ἐξασφαλίστηκεν ὀριστικά ἡ ὑπαρξὴ τοῦ Μπαῦρόυτ, ὁ ναὸς τῶν ἔργων τοῦ Βάγνερ.

Ἡ Αὖρα Θέρου μὲ τίς τρεῖς ὀμιλίας, πού ἀναφέραμε παραπάνου, μᾶς παρουσιάζεται μὲ βαθιὰ γνώση τῆς μουσικῆς καὶ μὲ τὴν τέχνη νὰ συνοψίξῃ χαρακτῆρα, βίον καὶ ἀνάλυσι ἔργου ὡς τοῦ Μπάχ, Μπετόβεν καὶ Βάγνερ στὸν περιορισμένον χρόνον μιᾶς ὀμιλίας, καὶ μάλιστα τέτοιαι πού νὰ κινῆ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ εἰς τὸν ἄμοιρον τῆς τέχνης τῆς μουσικῆς ἀκροατή. Ἀπὸ μιὰ τέτοια σπάνια ὀμιλήτρια, περιμένουμε ἐκτενέστερες καὶ πιὸ ἀναλυτικὰς μελέτες, ἱκανὰς νὰ μᾶς γνωρίσουν κατὰ βάθος τὴ θεία τέχνη τῶν ἀθάνατων εὐρωπαίων μουσικῶν.

Π. Ζ.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΝΔΥΛΑΚΗ: Ο ΠΑΤΟΥΧΑΣ. Λογοτεχνικὴ Βιβλιοθήκη Φέξη ἐν Ἀθήναις Ἐκδοτικὸς οἶκος Γεωργίου Φέξη 1916

Εἶνε ἔργο πού μπορεῖ κανεὶς γιὰ τὴν ἰσορροπία μορφῆς καὶ περιεχομένου, σκέψης καὶ αἰσθημάτων νὰ ὀνομάσῃ κλασσικό. Ρωμαντισμὸς σχεδὸν λείπει. Ὁ λυρισμὸς του μετρημένος. Ὁ ὀρθολογισμὸς, τὸ bon sens κυρίαρχο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἴσα μὲ τὸ τέλος. Καὶ ὅμως τὸ ρομάντισο αὐτὸ δὲν εἶνε μὲ θέση· εἶνε ἓνα ἠθογραφικὸ διήγημα πού ξετυλίγεται μὲ ποιητικὸ ρεαλισμὸ σ' ἓνα ἑλληνικὸ χωριό, σὲ ὀρισμένο τόπο, στὴν Κρήτη, καὶ σὲ ὀρισμένο χρόνον, ὕστερα ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ μιὰ ψυχολογικὴ μελέτη ὄχι τυχαία τῆς ψυχικῆς κατάστασης ἢ καλύτερα τῶν ψυχικῶν

μεταμορφώσεων τοῦ παιδιοῦ πού γίνεται ἔφηβος καὶ ἔπειτα νέος. Ἐκεῖνο μάλιστα πού πρωτεύει στὸν «Πατούχα», δὲν εἶνε τὸ ἠθογράφημα ἀλλ' ἡ ψυχολογία, καὶ ψυχολογία πού δὲν εἶνε ἡ προεκβολὴ μιᾶς ὑποκειμενικῆς ἀντίληψης, ἐνὸς ψυχολογικοῦ κόσμου σχηματισμένου ἀ priori στὸ μυαλὸ τοῦ συγγραφέα, ὁ ὁποῖος ἔπειτα τὸν παρουσιάζει ὡς ἀνήκοντα πρὸς κύριο τοῦ ρωμάντισου ἀλλὰ ψυχολογία ἀντικειμενικὴ ἀπὸ πορίσματα πού ἔβγαλε ὁ συγγραφέας ἀφοῦ μελέτησε προσεκτικὰ τὸν κατὰ φύσιν ἔφηβον μὲ τὴ Ρουσεϊκὴ ἔννοια, τὸν ἔξω ἀπὸ κάθε ἐπίδραση πολιτισμοῦ. Ἡ κριτικὴ δὲ στιγμή πού ὁ Πατούχας ἀπὸ παιδὶ ὑποσυνείδητα μεταβαίνει στὴν ἐφηβικὴ ἡλικία εἶνε μὲ ρεαλισμὸ καὶ τέχνη περιγραμμένη. Εἶνε ἡ ἀρχὴ μιᾶς ἐσωτερικῆς ἐπανάστασης, μιᾶς κατάλυσης ἐνὸς καθεστώτος πού θὰ πάρει τὴ θέση του ἓνα ἄλλο καινούργιο.

«Μία ἀόριστος ἀνησυχία τὸν καταλαμβάνει, ὡς νὰ τοῦ ἔλειπε κάτι τι τὸ ὁποῖον δὲν ἐγνώριζε καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ. Καὶ κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας τοῦ συνέβαινε νὰ μὲν ὡς ἀπολιθωμένος εἰς ἀφαίρεσιν, μὲ τὸ βλέμμα προσηλωμένον εἰς τὸ κενόν, χωρὶς νὰ βλέπῃ καὶ χωρὶς ν' ἀκούῃ. Καὶ εἰς τὴν ψυχὴν του ἔσταζε μελαγχολία, παραπλήσια πρὸς τὴν νοσταλγίαν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ νοσταλγία τοῦ νεαροῦ βοσκῶν δὲν εἶχε ὀρισμένην διεύθυνσιν. Ἐπ'ὅθι τὸ ἄγνωστον» δὲν εἶχε μάλιστα συνείδησιν ὅτι ἐπ'ὅθι τι.

Ἄλλοτε ἐξ ἐναντίας, τοῦ ἤρχετο μία ὑπερβολικὴ εὐθυμία, ὡς παροξυσμὸς τρέλλας· καὶ κρατούμενος ἀπὸ κλάδον ἐχοροπήδα, προσπαθῶν νὰ μιμηθῇ μὲ τὸ στόμα του τὸν ἤχον τῆς λύρας, ἢ κατεδίωκεν ἄνευ λόγου τοὺς τράγους καὶ τὰς αἴγας, ἀπὸ ἀνάγκην ἀκάθεκτον νὰ τρέχῃ καὶ νὰ πιθῆ, νὰ δαμάσῃ μιὰν ὄρμην λάβρον, ἓνα ἀναβρασμὸν χυμοῦ νέας ζωῆς, ὅστις ἐκυκλοφόρει εἰς τὰς φλέβας του καὶ ἀνέδιδεν ἀτμούς μεθῆς εἰς τὴν κεφαλὴν του».

Καὶ ἡ φαινομενικὰ ἀνάιτια αὐτὴ ἐσωτερικὴ ταραχὴ τοῦ ἐφηβου ἀκατάληπτη γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο, γίνεται σιγὰ-σιγὰ μεγαλειότερη σάν ἀρχίζει νὰ γεννιέται καὶ τὸ αἰσθηματικὸν ἐκεῖνο πού εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸ αὐτῆς τῆς ἡλικίας ὁ ἔρωτας. Στὴν ἀρχὴ εἶνε ἀσαφὲς καὶ νεφελένιο. Ἐπειτα γίνεται πιεὶ συγγεντωμένο, πιεὶ συγκεκριμένον καὶ στὸ τέλος βρῖσκει τὸ ἀντικείμενό του.

«Ἄλλὰ καὶ μία ἄλλη μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὴν ψυχὴν του... Ὁ χιμαίρικὸς κόσμος εἰς τὸν ὁποῖον ἔζη μέχρι τοῦδε μιὰν ζωὴν πλήρη, ἤρχιζε νὰ τοῦ φαίνεται κενὸς καὶ ψεύτικος. Καὶ ἤρχοντο στιγμαὶ κατὰ τὰς ὁποίας ὁ λογισμὸς του ἐφέρετο μὲ πόθον πρὸς κόσμον ἄλλον, φανταστικόν καὶ αὐτόν, ἀλλ' ὅστις εἶχε χαρακτηριστικὰ τινα κοινὰ μὲ τὸ χωριό. Εἶχε λόγου χάριν μιαν βρύσιν, ὅπου βράδου-βράδου ἐμαζεύοντο ἢ κοπελιὲς μὲ τὰ σταμνιά των, βιαστικὰς, διότι τὰς ἐκάλουν εἰς τὸν ἔσπερινόν μιὰ καμπάνα καὶ δυὸ ἢ τρεῖς σήμαντρα... Ὁ κόσμος ἐκεῖνος τῶν πόων του ἔγεινε ὄραϊον ὄνειρον, τὸ ὁποῖον ἔβλεπε ξυπνητὸς μέσα εἰς τὴν ἀποθέωσιν μιᾶς δύσεως, εἰς τὴν γαλήνην τῆς ὁποίας ἔσβυνεν ἡ ἀπήχησις τῆς καμπάνας. Εἰς τὴν συμφωνίαν δ' ἐκείνην τῶν χρωμάτων καὶ τῶν παλμῶν τοῦ ἤχου ἐντὸς ροδίνης ἀγλύος, διεφαίνοντο κινούμεναι σκιαὶ ἀόριστοι, βαθμηδὸν ἐξερχόμεναι ἐκ τῆς ὄνειρώδους ἀσαφείας, ἕως οὗ εἰς τὴν ἐκστασίαν τοῦ ἐφήβου παρουσιάζοντο, κατὰ συμπλέγματα παιγνιδῶδη, μορφαὶ ροδαλαὶ παρθένου, τῶν ὁποίων τὰ βλέμματα καὶ τὰ μειδιήματα ἦσαν πλήρη γλυκερῶν ὑποσχέσεων».

Α. ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗ ΖΩΗ

Λάβαμε ως τὰ τώρα τοὺς δυὸ πρώτους τόμους,—Ἡ Συνείδηση τῆς Γῆς μου καὶ Ἡ Συνείδηση τῆς Φυλῆς μου—τῆς καινούργιας ποιητικῆς ἐργασίας «Πρόλογος στὴ Ζωή» τοῦ δυνατοῦ καὶ ξεχωριστοῦ Νέου, τοῦ κ. Ἀγ. Σικελιανοῦ.

Κριτικὴν ἀνάλυση τῶν δυὸ αὐτῶν τόμων καθὼς καὶ κείνων ποὺ θὰ ἔχουν κυκλοφορήσει ὡς τὰ τότε, θὰ δημοσιεύσωμε στὸ ἄλλο φυλλάδιο.

Ὡστόσο ἀπὸ σήμερα, μὲ χαρὰ, τονίζουμε πὼς στὰ δυὸ αὐτὰ πρῶτα μέρη ποὺ δημοσίεψε, ἡ δημιουργικὴ ἐμπνευση τοῦ Ποιητῆ τοῦ «Ἀλαφροῦ-σκιωτοῦ» ἀπλώνεται σὲ καινούργια μοτίβα ἀγκαλιάζοντας δυνατὰ τὶς πανέμορφες ἐκδηλώσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ζωῆς.

Ἀναδημοσιεύουμε μερικὰ χαρακτηριστικὰ κομμάτια ἀπὸ «Τὴ Συνείδηση τῆς Γῆς μου».

ἀπο τὸ "ΥΕ"

Σὰν ἦρθε ἡ ὥρα, ὅπου ὁ ἄμμος τρίζει κάτου
ἀπὸ τὰ πόδια ζωντανῆ φωνῆ—
καὶ τὰ πανιά σὰν κρῖνα ἀνοίγουν μόνα τους,
στὸν ἀέρα,
ὄλοι οἱ συντρόφοι μὲ μιὰ γνώμη ἐσπρώξαμε
τὸ σκάφος μὲς στὴ θάλασσα—
καὶ σὰν ἡ ὀρμὴ μας βγάνοντας τὴν πρύμνα
ἀπ' τὸ χαλίκι, ἀνάλαφρα τὸ χόρευε μὲς στὰ νερά—
ἡ γῆ μοῦ ἐφάνηκε μακρὰ τὴν ἴδιαν ὥρα
κ' ἡ καρδιά μου ὑψώθηκε καθὼς ὁ αὐγερινός,
ποῦ μιὰ στιγμὴν ὅμοιος μὲ φλόγα πιστικοῦ,
ποῦ ἀνάφτηξε σὲ κορφοβοῦνι,
ἀνοίγεται ἄξαφνα στὸν Οὐρανό!

Γλίγορα ἐφεύγαν πίσωθὲ μας τὰ λακκάκια
τοῦ κουπιοῦ—καὶ στὴ δίπλα τοῦ ἀκνμάτιστου
πελάου, κολύμπιαν τὰ στεφάνια τους ἀργά.

Ὡσὰν ἡ ἀνάσα στὸν αὐλόν, οἱ στοχασμοὶ μας
ἐκλυοῦσαν στὴ σιωπῇ—στὴ χυτὴν ἄπλα ποῦ
ἐξεράχιαζαν τὰ ψάρια κ' ἔφευγαν ἀπάνω
οἱ κύκλοι τοῦ φτεροῦ τους σιωπηλοί.

Καθὼς ὁ ἀέρας ἐφιλοῦσε τὴν πηγὴ τοῦ
ἀνασασμοῦ μας, ὁ οὐρανὸς ἐρημιονόντανε
σ' αἰώνια κίνηση ἀπὸ σύγνεφα ἀγανά—
κ' ἡ θαμπὴ λάμψη τῶν βουνῶν μακρὰ, ποῦ
ἀφίναμε, ἀνοίγε μὲς στὰ στήθη μας, τὸ ἀμύριστο
ἄνθος τῆς ἀβύσσου.

Πρωϊνὴ ψιγάλα ἐράντιζε τὸ πέλαο κάποτε—
κι' ἀπάνω ξύπναε μιὰ βοή στρωτῆ, σερνάμενος
κελαϊδισμός, ὡσὰ νὰ διάβαινε τὸ ρέμμα ἀπὸ
τὸ χτένι τ' ἀργαλιοῦ.

Καὶ τὰ νησιά μακρὰ, στὸ μάτι, ἐσμίγανε
τὶς ἄκρες τους, ὡσὰ τρίγωνα ποῦ φιλιοῦνται,
σκαλιστὰ σὲ μαργαριταροῦριζα, θαμπά.

Καὶ ἀγύριστα, κάθε στιγμὴ, ρίχναμε πίσω μας,
στὸ ρέμμα, τὸ ζωνάρι μιᾶς καινούργιας
παρθενιαῆς.

Χάραμα, γύρω ἀπ' τὰ νησιά, ἀναπλέαν τὰ
πούπουλα τῶν ἀγριοπεριστεριῶν, ποῦ ὡς
ἐδαβαίναμε κάτου ἀπ' τὸν ἴσκιο, τὸν δλόδροσο,
τῶν βράχων,
βγαίνανε σύγνεφο ἀπὸ τὶς σπηλιές τους σκόρπια—
κ' ἔπειτα πάλι, ὅλα μαζί πλευρίζοντας,
γλιστρούσανε μὲς στὶς γαλάζιες σκισματιές.

Καὶ κάποτε, ὡς διαβαίναμε ἄκρη στὴ
θυμαρωτῆ πλαγιά, οἱ βουνοχελῶνες ἔρριχναν
τὸν ἴσκιό τους ἀσάλευτο, ὡσὰ βράχοι.

Καὶ γὼ στερνὸς σὰν πάντα καὶ δοσμένος
στὸ κουπί, τὸ βύθιζα στὴ θάλασσα, σὰ
σαῖτα μὲς στὸ γνέμμα, ὑφαίνοντας τὸ δρόμο—
κ' ἡ ψυχὴ μου ἀκλούθαε τὸ καράβι, καθὼς
τὸ ἀργὸ κι' ἀκούραστον ἀρμένισμα τοῦ
γλάρου, ὄλο μπροστά.

Κ' οἱ σύντροφοι γιὰτι ἐμεράζανε τὸν κόπο
ἀνάμεσό τους, ἦσυχτοι, δεόνταν ἔτσι, πρὸς
τοὺς Θεούς.

«Ὡ, τώρα μ' ἄναιμα τὰ βλέφαρα, ἀπ' τὴ
λιτὴν ἀγρόπνια ἀναπαμμένα,
ἡ ψυχὴ μας ἀσάλευτη ἀντιφέγγει τὰ πάντα,
κατὰ τὴν τάξη τῆς σιωπῆς.

Καθὼς ὅταν ἀχοροδίσει ἡ πρώτη πυράδα τῆς
αὐγῆς τὸ πέλαον ὄλο,—
πηδάει ὀρθὸ στὴν ἠσυχία τὸ ψάρι, πρὸς τὴ
γαλήνη, ἀπ' τὸ βαθὺ στοιχεῖο του, τὸν ἀέρα
ν' ἀνασάνει—
καὶ σκιρτώντας ἀστράφτει σὰν πετράδι—
καὶ κάθε ὥρα σαῖτεύοντας βυθίζει πάλι,

κι' αὐτὸ εἶν' ὁ μόνος ἦχος στοῦ πελάου
τὴν ἄπλα τὴ βουβή—
ἔτσι καὶ μᾶς ὁ στοχασμὸς κι' ὁ λόγος,
ἔτσι μᾶς σέρνει ὁ ἀέρας σας ὦ Θεοί,
κι' ἀπ' τὴν κορφὴν στὰ νύχια ἄγρυπνον
ὄλο μας τὸ σῶμα ἐλεύτερο ἀπὸ πλάνον
ὄνειρο ἢ τὸ βᾶρος τοῦ ἐφιάλτη,
νιώθει ὅπου ἀρμός, τριγύρα, νὰ φτερουγίζει
ὁ πόθος σας καὶ ὑψώνει στὴν ἄκρη
ἀπὸ τὰ δάχτυλα, τὸν "Υμνο!" »

"Ἐτσι εὔχονταν ἐκεῖνοι—κ' ἡ φωνὴ μου μόνο
δὲν ἀκούονταν μέσα στίς δικές τους.

Απο το "ΥΠΕΡΚΥΕ"

"ὦ Γῆ μου, σὲ λυτρῶνω αἰώνια
σήμερα ἀπ' τὸν ξένο!
Γῆ μου ἀμόλευτη,
—ὅποιες κι' ἄν περάσαν γεννεές—
τὸ μέτωπό σου, εἶνε πιὸ κρύο
κι' ἀπάρθενον, ἀπὸ τῆς πεθαμμένης
νιόνυφης,
ὅπου τὰ χεῖλη τοῦ ὄχλου σκύβουν
διψασμένα, ὡς σὲ πηγὴ!

"ὦ νιότη Ἑλληνική,
ποῦ με κυτᾶς στὸ στόμα,
ὅπως κυτᾶ ἕνας ἄνθρωπος,
ἀνοίγοντας τὰ μάτια του στὸν
ὄρθρο, τὸν αὐγερινό!

"ὦ Ἑλλάδα,
ιδέες,
ὁ λόγος μου ἀχτιδοβολάει
ἀγνάντια σου,
σὰν ἀρραβῶνας νέος στὸν "Ἡλιο!

(Ἐσὺ ποῦ με διαβάξεις σιωπηλός,
μὴ στοχαστεῖς,
πῶς ὁ ἄνθρωπος τοῦ αἰῶνα σου,
βρίσκεται, μέσα δῶ!

Καθὼς ὁ Ἀθηναῖος τεχνίτης δὲ
θὰ κάμω,
ὅπου ὑψώνοντας στὸ Βράχο, τὴ
χρυσελεφάντινη Ἀθηνᾶ,

στὴ μέση ἀπ' τὴν ἀσπίδα ἐκάρφωσε
χρυσό, τὸ ἴδιο του πρόσωπο—

Κι' ὄλο του τὸ ἔργο, εἶταν μὲ τέτιο
τέχνασμα, δεμένο,
ποῦ ἂν κανένας, ἐβγαζε τὴν ὄψη τοῦ
τεχνίτη ἀπ' τὴν ἀσπίδα,
ἀκέραιο τ' ἄγαλμα ἀπὸ τὴν κορφὴ
στὰ νύχια, θὰ σωριάζονταν
στὴ γῆ,

"Ἄλλ' ὡς ἐνός, ὅπου σαλπίζει τὴν
ἀλήθεια του στὸν "Ἡλιο,
τὸ μισό του πρόσωπο, τὸ κρύβει
ἢ σάλπιγγα—
καὶ τ' ἄλλο εἶνε κρυμμένο, ἀπὸ
τὸ χέρι του, βαλμένο ὀμπρὸς στὰ
μάτια, γιὰ τὴν ἀντηλιά—

καὶ μόνο ὁ ἦχος φεύγει νικητήριος
στὸ διάστημα,

"Ἐτσι στοχάσου—καὶ τὸ πρόσωπο
καὶ τ' ὄνομά μου—ἀπὸ τὸν ἴδιο
μου ἔρωτα σβυμμένα—

κι' ἄκουε μόνο τὴ φωνὴ μου,
τὴ γυνὴ μου παντοδύναμη
φωνή!

Καὶ σὺ ποῦ τρῶς τὰ νύχια σου,
ἀπὸ ἀνυπομονησία καὶ πείσμα,
ἔτσι σκυφτός,
σήκωσε ἀπάνω τὸ κεφάλι σου,
τίναξε τέλος, τὸ μεγάλο βᾶρος
τοῦ ἑαυτοῦ σου—
κ' ἔλα καταπάνω μου νὰ σοῦ
φιλήσω τὸ κεφάλι καὶ τὰ μάτια,
γιατὶ ἐγώμαι ὁ ἀδερφός ποῦ
ἐπρόσμενες παντοτινά!)

"Ὀψιμο ἐσύ, γερὸ λουλούδι
τοῦ οἴκτου μου,
ὄρθο ὡς λαμπάδα,
ὡς ἡ κορφὴ τοῦ ἐλάτου,

μοῦ ἐφάνηκε, πῶς μπαίνοντας
μιὰ μέρα στὸ "Ἄβατο τοῦ
Ἀσκληπιοῦ,

εἶδα τὰ ἀρίθμητα σκυλιά,
 ποῦ τοὺς ἐμάθαιναν νὰ γιαίνουν
 τὶς πληγές,
 περσότερο ἀνυπόμονα—
 παρ' ὅτι, τὰ λαγωνικά τῆς
 Ἄρτεμις ὁποῦ τεντώνοντας, τὴν
 ἄλυσσιδα ἀκράτητα, παλαίβοντας νὰ βγοῦνε
 στὸ κυνήγι, ἐδέξαναν στὸ χῶμα τὶς οὐρές—

νὰ καρτεροῦνε τοὺς ἀρρώστους
 ὁποῦ ὁ ἓνας ἀκουμπώντας μετ' ἄλλου
 χέρι του, στὸν ὄμο τ' ἄλλουνοῦ,

ἀτέλειωτη γλωμὴ θεωρία,
 ἐπροχωροῦσαν, μετ' ἄλλου πίστη στὰ
 σβυμμένα μάτια τους, στὸ θεό!

Τὸ λόγο μου δὲν τονε στρέφει πλέον
 ἢ πιθυμιά, πρὸς τὸ ἴδιο μου
 κορμί,
 καθὼς σὰν ἤμουνα ὁ ἀρχέφηβος,
 ποῦ χλιμιντροῦσε ἡ περηφάνεια του,
 σὰν τὸ βαρβᾶτον ἄλογο, ἅμα
 διάβαινε ἄλλον ἄλογο μπροστά—

μηδὲ ποῦ βρῖσκει ὁ νοῦς μου,
 γέψη ἀσύγκριτη, στὸ ὄρτο
 δαφνόφυλλο,
 ζητώντας το, σὰν τὸ δαμάλι, ποῦ
 ἅμα κόβουν δίπλα του, τὰ φύλλα
 τῆς μουριάς, δείχνει τὸν πόθο του
 ὅλο στὸ μουκάνημα,

ἀλλὰ σὰν τὸ νερὸ μὲς στὸ μυλαύλακο,
 ὁποῦ ἦσαν κλεισμένο, τειχισμένο
 ὀλοῦθεν στερεά,
 γιὰ τὸ στεγνὸ σκοπὸ,
 τραβάει νὰ πέσει στὸν τροχὸ τοῦ
 μύλου, γιὰ ν' ἀλέσει νικητήριο
 τὸν καρπὸ—

κι' ὅπως τὸ ψάρι, ποῦ ἀκλουθώντας
 τὴν ὄρμη τοῦ ποταμοῦ, βγαίνει
 μαζί του ἀγύριστα, στὴ θάλασσα,

ὅμοια κ' ἡ ζωὴ μου ὀλάκερη,

γιατὶ ἔτσι μόνο, ὅπως ὁ γλάρος

κάποτε,
 διψώντας τὸ γλυκὸ νερὸ στὰ
 κύματα,
 τὰ πρωτοβρόχια, ἀφίνει ὀρθάνοιχτο,
 τὸ στόμα στὴ βροχή,

μπορεῖ καὶ σύ, ν' ἀφίσεις τὴν
 ψυχὴ σου ὀρθάνοιχτη, στὰ λόγια μου,
 ἀδερχέ!

Ἔνιότη Ἑλληνική,
 ποῦ με κυττᾶς στὸ στόμα, (μόνο
 ἐκεῖνο βλέποντας)
 καθὼς κυττᾶ ἓνας ἔνθρωπος, ποῦ
 ἀνοίγουνε τὰ μάτια του στὸν ὄρθρο,
 τὸν αὐγερινό!

Ἔνι ὄμο μου, ποῦ ἀγνάντια σου,
 ὁ ὀλόαγνος πόθος μου,
 ἀχτιδοβολάει, σὰν ἀρραβῶνας
 νέος στὸν ἥλιο!

ΔΥΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ ΣΤΗ "ΝΕΑ ΖΩΗ"

Ὁ κ. Γιώργος Πετρίδης ἀνάλαβε νὰ μιλήσει στὴν αἴθουσα μας γιὰ τὴ
 σύγχρονη φιλοσοφία καὶ γιὰ τὸ δρόμο ποῦ παίρνει σήμερα στὴν Εὐρώπη.
 Στὴν πρώτη του διάλεξη ἀντίκρισε καὶ καθώρισε τὶς σκέσεις τῆς σημερινῆς
 φιλοσοφίας πρὸς τὶς ἐπιστῆμες ἐν γένει, καὶ πρὸς τὶς φυσικὲς ξεχωριστά,
 καὶ ἐπειτα τὴν ἐπίδραση ποῦ ἐξάσκησαν καὶ ἐξασκοῦν οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες
 ἀπάνω στὴ φιλοσοφία.

Καὶ ἄρχισεν ἀπὸ τὸ 19ον αἰῶνα, ἀπὸ τὸ σημεῖο δηλ. ὅπου ὁ χωρισμὸς
 τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες συμπληρώθηκε καὶ ἀναγνωρίστηκε
 σύσσωμα. Ἀλλὰ ὁ χωρισμὸς αὐτός, ἡ διαφορὰ αὐτὴ μεταξὺ τῆς φιλοσο-
 φίας καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, μεταξὺ τῆς λογικῆς πειθαρχίας καὶ τῆς
 ἐμπειρικῆς πειθαρχίας, (τὴν τελευταία ὠνόμαζεν ὁ Κάντιος angewandte
 Philosophie) σηφεῖται μόνο στὴ Μέθοδος.

Καὶ βέβαια, γιὰ τὴν καθάρια φιλοσοφία φτάνει στὰ πορίσματα τῆς με-
 σειρᾶ ἀπὸ συλλογισμοὺς, μετ' ἀνάλυση τῶν ἐνοιῶν αὐτῶν καθ' ἑαυτῶν, μετ'
 λογικὲς ἀποδείξεις, μετ' ἑνὴν μὴ τὸ ἀπαγωγικὸ σύστημα, ἐνῶ οἱ
 ἐμπειρικὲς πειθαρχίαι ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν παρατήρηση καὶ φτάνουνε σὲ ἐπι-
 στημονικὰ συμπεράσματα μετ' ἡ βοήθεια τοῦ πειράματος, χρησιμοποιώντας
 ὡς τόσο καὶ τὴ σύγκριση καὶ τὴν ἀναλογία: καὶ αὐτὸ εἶνε τὸ ἐπαγωγικὸ
 σύστημα.

Καὶ γιὰ νὰ κατορθώσουν οἱ φυσ. ἐπιστῆμες νὰ ἀποτινάξουν τὸ βαρὺ
 ζυγὸ τῆς φιλοσοφίας ἐχειρίστηκε νὰ ἀγωνιστοῦνε, νὰ πλεμῆσουν σῶμα μετ'
 σῶμα: καὶ στὸν ἀγῶνα αὐτόν, ἀποδείχθηκε πολὺ ἀνώτερη ἡ ἐπιστημονικὴ
 ἐργασία καὶ ἀπόκτησε τέτοια δικαιώματα, ὥστε νὰ ἀναγκάσει τὴν καθάρια
 φιλοσοφία νὰ ἀναγνωρίσει τὴν κατ' ἀνάγκην ἐπίδραση τῆς.

Και μᾶς ἐξήγησεν ὁ κ. Πετρίδης πὼς ὕστερα ἀπὸ τὴν πάλιν αὐτὴ, ἐγεννήθηκε μιὰ εἰρηνικὴ καὶ ἁρμονικὴ σχέση μετὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ ἐπιστημῶν.

Καθένας μας ξέρει πὼς σκοπὸς κάθε ἐπιστήμης εἶνε ἡ Γνώσις τῆς ζωῆς μας καὶ τοῦ ἔξω κόσμου, τοῦ εἶναι καὶ γίνεσθαι, τοῦ χώρου καὶ χρόνου κτλ. κτλ. ἀλλὰ αὐτὰ βρῖσκονται μέσα στὸ Ἄπειρο, καὶ κάθε βῆμα πρὸς τὰ ἐκεῖ μᾶς πολλαπλασιάζει τὰ προβλήματα. Καὶ ἐδῶ ἐνώνεται ἡ σημερινὴ Μεταφυσικὴ μὲ τὶς ἐπιστήμες, τὶς συμπληροῦνι μεθοδικὰ καὶ παίρνοντες νέα μορφή—σύμφωνη μὲ τὶς θετικὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς μας—ἐκθέτει τὴν ἀντίληψιν τῆς γιὰ τὸν Κόσμον καὶ γιὰ τὴ Ζωή: Καὶ ἔτσι λαβαίνει μέρος δημιουργικὸ σημαντικό καὶ προετοιμάζει ἡ φιλοσοφία νέες ἐπιστήμες καὶ δίνει νέα ὄρμη σ' αὐτὰς πού ὑπάρχουν.

Σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο ἢ μέθοδο, πού γίνεται ἡ συνεργασία τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν φυσικο-ιστορικῶν ἐπιστημῶν μετὰ τὸς διακρίνει κανεὶς τέσσερες κύριες σχολές: τὸ θετικισμό, τὸν ὕλισμό, τὸ νατουραλισμό καὶ τὸν ἰδεαλισμό.

Στὴ δευτέρῃ διαλέξει ὁ κ. Πετρίδης, ἀφοῦ ἔκαμε καὶ διάκριση μετὰ τῶν σχολῶν αὐτῶν—διάκριση πού ἐστήριξε στὸ σύστημα τοῦ καθηγητῆ Külpfe—ἄρχισε νὰ ἐκθέτει τὴν αὐστηρὴν διδασκαλίαν τοῦ Θετικισμοῦ. Ἀπὸ τοὺς Θετικιστὰς ξεδιωγήθη ἡ ἀποτελεσματικὴ ἐκείνη ἀντιπολίτευσις κατὰ τῆς Ἐγγελοιανῆς φιλοσοφίας, ἀντιπολίτευσις πού ἀπαρνήθημε τὴ Μέθοδο καὶ τὶς Προϋποθέσεις τῆς ἀπόλυτης φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ πού ἔστησε γιὰ φάρο μίαν ἄλλη Μέθοδο, τὴν ἐπιστημονικὴν, τὴν ἀναγνωρισμένην ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα, πού ἔδωκε, ἐρευνῶντας καὶ μελετῶντας τὶς ἐπιστήμες.

Ὁ οὐσιαστικὸς ἀρχηγὸς τοῦ Θετικισμοῦ εἶνε ὁ Αὐγουστος Κόντ. Αὐτὸς ὥρισε μὲ ἀναλυτικὴν δύναμιν σπάνια τὸ Νόμον τῶν τριῶν σταδίων, πού κάθε ἀνθρώπινον γνώσι, καὶ φυσικὰ καὶ ἡ ἐξέλιξις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, περὶ, ἀφοῦ ἄρχισε ἀπὸ τὴ Θεολογικὴ ἀντίληψιν, παραπλανήθηκε στοὺς δαιδαλοὺς τῆς Μεταφυσικῆς καὶ καταστάλαξε στὸ Θετικισμό.

Ὁ Κόντ μὲ τοὺς ὁπαδοὺς του ἀρνήθηκε τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν πρώτων ἀρχῶν καὶ αἰτιῶν, ἀναγνώρισεν ὁμως γιὰ ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφικῆς ἐρευνας τὴ διατύπωσιν νόμων γιὰ τὴ διαδοχὴ τῶν φαινομένων.

Καὶ θὰ τελειοποιεῖται τὸ σύστημα τῶν Θετικιστῶν, σὰ θὰ μπορεῖ νὰ ἀποδείξει πὼς κάθε φαινόμενο εἶνε μιὰ ξεχωριστὴ περιφτώσις ἐνὸς γενικοῦ Νόμου. Καὶ ἔτσι ἐξακολουθεῖ σήμερον τὸ δρόμον τῆς ἡ Θετικῆς φιλοσοφίας σπρώχνοντας πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ εὐρύνοντας ὁλονὲν τὸν κύκλον τῶν ἐπιστημῶν.

Πρῶτον παράδειγμα μᾶς τέτοιας εὐρύνσεως ἔφερε ὁ ἴδιος ὁ Κόντ, μὲ τὴ δημιουργίαν τῆς Κοινωνιολογίας, τῆς ἐπιστήμης δηλ. πού μελετᾷ τοὺς ὄρους καὶ τὶς σχέσεις τῆς Κοινωνίας.

ΤΟ ΤΡΙΧΕΝΟ ΓΙΟΦΥΡΙ

Τὸ ὄραϊο ροδίτικο δημοικὸ τραγοῦδι πού δημοσιεύομε σὲ προηγουμένης σελίδες εἶναι μιὰ πολλὴ ἐνδιαφέρουσα παραλλαγή τοῦ πασίγνωστου «Γιοφυριοῦ τῆς Ἄρτας». Μᾶς τὸ παραχώρησε ὁ φίλος κ. Δέσποτις ἀπὸ τὴ συλλογὴ του. Τὸ συσταίνουμε ὁσσοὺς ἀσχολοῦνται μὲ τὴ λαογραφίαν.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Ἡ «Νέα Ζωή» χαρίζει τὶς πρὸ ἐγκάρδιες εὐχὰς τῆς στὸν ἀγαπητὸ τῆς φίλο ποιητὴ Κ. Ν. Κωνσταντινίδην γιὰ τοὺς εὐτυχισμένους ἄρραβῶνες τοῦ μὲ τὴν ἐκλεχτὴ τῆς καρδιάς του Δεσποινίδα Ἄνναν Ε. Κανδιόγλου.

Γιὰ τὴν καινούργια ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ κ. Κωστῆ Παλαμᾶ «Βομοί» θὰ δημοσιεύομε κριτικὴ μελέτη στὸ ἄλλο φυλλάδιον. Οἱ ἐκλεχτοὶ στίχοι πού κοσμοῦν τὶς πρώτες σελίδες τοῦ τόμου τούτου τῆς «Νέας Ζωῆς» βρῖσκονται καὶ μὲς τοὺς «Βομούς». Ὅσοσο πρέπει νὰ ἀναφέρουμε πὼς εἶχαν σταλεῖ στὸ Περιοδικὸ μας καὶ εἶχαν τυπωθεῖ πολὺ πρὶν βγοῦν οἱ «Βομοί».

Καὶ γιὰ τὸ πολὺ ἐνδιαφέρου βιβλίον τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμιλοῦ «Ἡ δίκη τοῦ Ναυπλίου» θὰ γράψομε στὸ ἄλλο φυλλάδιον.

Ὁ κατ' ἐξοχίαν ἀριστοτέχνης τοῦ ὕφους. Ὁ γόης τῆς πέννας. Ὁ θριμβευτὴς τῆς ὁμορφῆς καὶ τῆς δαντελωτῆς φράσης. Ὁ προχωρημένος καὶ πολιτισμένος ὅσον ὀλίγοι ἀπὸ τοὺς Ρωμιοὺς λογοτέχνες, ὁ συγγραφέας τοῦ Ἀρχιτέκτονος Μάρθα καὶ τῶν Νησιώτικων Διηγημάτων. Ὁ Παῦλος Νιρβάνας. Ἐγραψε γιὰ τὴ «Νέα Ζωή» τὸ ρομάντσο Ὁ Κύριος Πρὸξενος.

Ἡ δημοσίευσίς του ἀρχίζει στὸ ἄλλο φυλλάδιον.

ΖΩΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΟΙ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΜΑΣ

Καὶ φέτος (1915-1916) στὴν αἴθουσα τοῦ Συλλόγου μας, σὲ στενὸ κύκλον ἐκλεχτοῦ ἀκροατηρίου ἀπὸ φιλολογοῦντας καὶ ἀπὸ ὄσους ἀγαποῦν τὰ γράμματα καὶ γενικὰ τὸ δημοτικιστικὸν ἀγῶνα μας, γένηκαν πέντε διαλέξεις. Δυὸ τοῦ Παύλου Γνευτοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ καλλιτέχνη μεταφραστῆ πού μίλησε γιὰ τὸ Χάινε καὶ στὸν ἴδιον καιρὸ μᾶς διάβασε μερικὰ ἀπὸ τὶς δημιουργικὰς μεταφράσεις τῶν ποιημάτων του¹. Μιὰ τοῦ Γ. Σκληροῦ πού μᾶς παρουσίασε τὶς πρὸ χτυπητὰς μορφὰς τῆς νεώτερης ρωσσικῆς φιλολογίας ἐξηγῶντας μᾶς τὶς κύριες διαφορὰς τῆς ἀπὸ τὶς φιλολογίαις τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Δυὸ τοῦ Γιώργου Πετρίδου γιὰ τὴ σύγχρονον φιλοσοφικὴν σκέψιν γιὰ τὶς ὁποῖαι γράφομε σὲ ἰδιαιτέρῃ στήλῃ. Ξεχωριστὴ ἐντύπωσις κάμανε οἱ δυὸ αὐτὰς διαλέξεις τοῦ Γιώργου Πετρίδου γιὰ τὴ πρώτη φορὰ στὴν Ἀλεξάνδρεια γινόνταν ὁμιλία πάνω σὲ καθαρὰ ἐπιστημονικὸν-φιλοσοφικὸν ζήτημα καὶ σὲ γλῶσσα πλέρια δημοτικὴ. Καὶ ἡ τελευταία τοῦ Κωστῆ Ν. Παπᾶ, πού μᾶς διάβασε μιὰ μελέτη του γιὰ τὸ ἔργον τῆς συνεργάτισσας μας, τῆς Πετρούλας Ψηλορείτης καὶ πού βρῖσκεται τυπωμένη σὲ προηγούμενες σελίδες.

ΕΚΕΙΝΟΙ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΦΙΝΟΥΝ

Ἡ «Νέα Ζωή» ἀρκετοὺς καλοὺς φίλους τῆς στερήθηκε αὐτὰ τὰ τελευταία χρόνια.

Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς πού συντριμμένοι ἀπὸ ἀδελφικὴν ὀδύνην

¹ Οἱ δυὸ αὐτὰς διαλέξεις εἶναι δημοσιευμέναι περὶ μῆτροσά μᾶς μὲ δυὸ ποιήματα ἀπὸ κείνα πού μᾶς διάβασε ὁ ἀγαπητὸς μας φίλος.

σκεπάσαμε τὸν τάφο τοῦ ἀγαπημένου μας Γρηγόρη Ριζόπουλου, τῆς χρυσῆς αὐτῆς καρδιάς, τῆς λεβέντικης ὑπαρξῆς, πού χάσαμε ξαφνικά ἀπὸ τὴ συντροφιὰ μας, τὴν εὐλογημένην αὐτὴ συντροφιὰ πού, ἀλλοίμονο, στοὺς τόσους δεσμούς τῆς ἀγάπης καὶ τῶν κοινωνικῶν ἰδανικῶν πού τὴν ἐνώνουν ἦρθε νὰ προστεθεῖ κι ὁ Πόνος!

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ.	στίχ.	ἀντί	νὰ διαβαστεῖ
53	38	στά σβυσμένα του	στά σβυσμένα τους
57	22	... ἃ δὲ δύνασαι	... ἃ δὲ δύνεσαι
65	46	μιὰ γιὰ πάντα	γιὰ πάντα
71	25	τί πόρτες	τίς πόρτες
71	44	καὶ γυμνάζω	καὶ ζυγιάζω
78	2	...σὲ ἀντρειωμένο	...στ' ἀντρειωμένο
80	17	... Γιατὶ ἔχει	... Γιατὶ ἔχω
80	18	ἢ λύσσα ; ...	τὴ λύσσα ; ...
80	40	ἢ μαύρη	ἢ μαύρη
80	46	τὸ σφάλμα των	τὸ σφάλμα του
83	32	Στὸ κορμί	Στὸ κορμί μου
94	4	γιατὶ ἔχει	γιατὶ ἔχεις
96	11	προδρομία	προδόμια
97	25	γλοιτισιάρικες	γλοιτισιάρικες
99	21	ἀκονιτῆ	ἀκονιοῦ
105	41	Λύκαινα	Λάκαινα
230	4	ἰδεολογική	δεοντολογική

ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΒΙΒΛΙΑ

- ΓΚΑΙΤΕ. Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις. Λογοτεχνικὴ βιβλιοθήκη Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου, Μετάφρ. Κωστ. Χατζοπούλου. Ἐκδοσις Β'. ἀναθεωρημένη. Ἀθήνα. Δρ. 1.50.
- Κ. ΕΒΑΛΤ. Παραμῦθια. Βιβλιοθήκη Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. Μετάφρ. Α. Δελμούζου. Ἀθήνα. Δρ. 1.50.
- Π. Σ. ΔΕΛΤΑ. Παραμῦθια καὶ ἄλλα. Βιβλιοθήκη Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. Ἀθήνα. Δρ. 2.
- ΑΝΔΡΕΑ ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΥ. Ποιήματα, Στιχογραφικὴ καὶ Ποιητικὴ. Ἐκδοτικός οἶκος Γ. Φέξη. Δρ. 4.
- ΟΥΓΟΥ ΦΩΣΚΟΥΛΟΥ. Οἱ Τάφοι. Μετάφρ. Γ. Καλοσγούρου. Ἐκδοτικός οἶκος Γ. Φέξη. Δρ. 2.50.
- ΝΙΚΟΥ ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗ ΒΕΛΜΟΥ. Ὁ πιστὸς τῆς ἀπελπισίας καὶ μελέτη στὸ Θέατρο. — Ἐρωτόπαθος τραγουδιστής. Ἀθήνα.
- ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΣΠΑΤΑΛΑ. Αἱμάτων σταλαχίτες, ποιήματα. Ἀθήνα.
- ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ. Τὰ τραγούδια τοῦ Βασιλῆ. Ἀθήνα.
- Ν. ΓΙΑΝΝΙΟΥ. Πῶς θὰ ὑπάρξει νεοελληνικὴ φιλολογία. Ἀθήνα. Λεπτά 30.
- ΝΙΚΟΥ ΚΥΠΑΡΙΣΣΗ. Τὰ συνέττα τῆς Θεατρίνας.

ΤΟΜΟΣ X 1915
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ
I. ΑΝΕΚΔΟΤΑ

Κ. Ι. ΒΑΡΝΑΛΗ	ἽΟ καημὸς τῶν ποδιῶν	Ποίημα	Σελ.	8
	ἽΟ χορὸς τοῦ Πανὸς καὶ τῆς Ὀπόρας	»	»	9
ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ	Κύκλοι τῆς ἀνέμης: Οἱ τρεῖς δουλεῦτρες	»	»	110
	Παραμυθόλογα: Οἱ ντροπὲς μου	»	»	115
	ἽΕκεὶ πού βγαίνει ἡ Ζάχαρη. — Παραμῦθι νὰ παί- ζεται ἀπὸ παιδιὰ	»	»	139
ΠΑΥΛΟΥ ΓΝΕΥΤΟΥ	Χάϊνε	»	»	182
Δ. ΔΕΣΠΟΤΑ (ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ)	Τὸ τρίχενο Γιόφυρι, δημοτικὸ Ρόδου	»	»	47
ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΔΡΑΓΟΥΜΗ	ἽΟ ἀγῶνας τοῦ Δημοτικισμοῦ, μελέτη	»	»	175
Κ. Π. ΚΑΒΑΦΗ	Μιά Νύχτα	Ποίημα	»	5
	Θάλασσα τοῦ Πρωῖοῦ	»	»	»
	Ζωγραφισμένα	»	»	»
	ἽΗ Μάχη τῆς Μαγνησίας	»	»	122
	ἽΗ Δυσαρέσκεια τοῦ Σελευκίδου	»	»	123
	ἽΟροφέρνης	»	»	124
	Μανουήλ Κομνηνός	»	»	125
ΑΡΙΣΤΟΥ ΚΑΜΠΑΝΗ	Μῦθος	»	»	6
ΝΙΚΟΥ ΚΑΡΑΒΙΑ	Λορέντσος Μαβίλης, κριτικὸ δοκίμιο	»	»	167
Κ. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ	ΑΠΟ ΤΑ ΒΑΛΣΑΜΑ			
	ἽΟάσεις	Ποίημα	»	12
	Μοναστήρια	»	»	»
	ἽΕμπνευση	»	»	13
	Κρήνη	»	»	126
	Λευκότη	»	»	127
ΛΕΑΝΤΡΟΥ ΠΑΛΑΜΑ	Φεγγαροτράγουδο	»	»	14
ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ	Α! Κάποια λόγια	Ποίημα	Σελ.	1
	Κύριε ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις	»	»	»
	Μέσ' ἀπὸ τὰ κάγκελα	»	»	2
	Χτὲς βράδν	»	»	4
ΖΑΧΑΡΙΑ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ	Τὸ ταξεῖδι	»	»	119
ΙΟΥΛΙΑΣ ΠΕΡΣΑΚΗ	ἽΟ Γέρο-Βασίλης, διήγημα	»	»	172
ΦΩΤΟΥ Ν. ΠΟΛΙΤΗ	Τσιμισκῆς, τραγῳδία	»	»	49

Γ. ΣΚΛΗΡΟΥ	Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ «Κοινωνιὸν μας Ζήτημα»	»	31
Μ. ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΥ	Εἰσαγωγή σὲ βιβλίον ποῦ θὰ γραφῆι γιὰ τὴν ἀξία τοῦ Δημοτικισμοῦ	»	161

II. ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΑ

ΗΣΙΟΔΟΥ	Ἡ ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλῆ, μεταφρ. Σωτ. Σκίπη	»	128
JOHN KEATS	Πόσοι καὶ πόσοι Βάρδοι, μετάφρ. Λεαν. Παλαμᾶ	»	15
PIERRE LOUÏS	Ποιητικὴ, μετάφρ. Κ. Ν. Κωνσταντινίδη	»	195
MAURICE MAGRE	Διαβαίνω, ποίημα, μετάφρ. Κ. Ν. Κωνσταντινίδη	»	16
GUSTAVE SCHLUMBERGER	Ὁ τάφος μιᾶς βυζαντινῆς Ἀυτοκρατορίσσης, στὴ Βαλεντία τῆς Ἰσπανίας, μετάφρ. Λεαν. Παλαμᾶ	»	17
OSCAR WILDE	Ἑλλάδα, μετάφρ. Λεαντ. Παλαμᾶ	»	15

III. ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΗΛΙΟΥ ΖΑΓΡΑ	Αὔρας Θέρου : Μουσικὴς Ὀμιλίαι, κριτικὸ σημεῖωμα	»	239
Κ. Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ	Α'. Σοφιστῆ, Σονέτα, δυὸ βιβλία, κριτικὸ σημεῖωμα	»	226
Κ. Ν. ΠΑΠΠΑ	Πετροῦλα Ψηλορείτη, κριτικὸ δοκίμιον	Σελ.	214
	Φῶτον Γιοφύλλη : Συνθέματα, κριτικὸ σημεῖωμα	»	227
ΒΑΣΟΥ ΠΑΥΛΙΔΗ	Κλέων Παράσχος : Οἱ στροφές μου, κριτικὸ σημεῖωμα	»	231
ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΕΤΡΙΔΗ	Τὸ Περιοδικὸ «Ὁ Φοῖνικας», κριτικὸ σημεῖωμα	»	235
	Ἀπὸ τὸ «Ἐντεφτήριον» : μιὰ διάλεξι τοῦ κ. Κ. Φλώρη	»	237
ΠΑΥΛΟΥ ΠΕΤΡΙΔΗ	Μιά ἰδεολογικὴ συζήτησις : Ὑπάρχει ἀναγκαστικὴ σχέση μεταξὺ περιβάλλοντος καὶ πνευματικῆς δημιουργίας ; — Ἐσωτερικὸς καὶ ἔξωτερος πολιτισμὸς	»	198
	Ι. Κονδυλάκη : Ὁ Πατούχας, κριτικὸ σημεῖωμα	»	240
Γ. ΣΚΛΗΡΟΥ	Ἀπάντησις στὸν Παῦλον Πετριδῆ	»	206
ΝΕΑ ΖΩΗ	ΣΥΝΤΟΜΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ		
	Μερικὰ λόγια γιὰ τὸν Καβάφη	»	228
	Σύλλογος Ἑλλήνων Ἐπιστημόνων Ἀλεξανδρείας		
	Πτολεμαῖος ὁ Α΄	»	229
	Α. Σικελιανοῦ : Πρόλογος στὴ Ζωή	»	242
	Δυὸ φιλοσοφικὴς Ὀμιλίαι στὴ «Νέα Ζωή»	»	247